

บทที่ 4

เปรียบเทียบตัวบททำขวัญเรือในด้านรูปแบบ เนื้อหา การสร้างสรรคและการถ่ายทอด

ลักษณะสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นประการหนึ่ง คือ วรรณกรรมจำนวนไม่น้อยเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ซึ่งไม่สามารถคำนวณเวลาแต่งที่แน่นอนได้ วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นกาพย์กลอน หรือร้อยคำคล้องจองที่ไม่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่สืบทอดกันมาด้วยการจดจำและท่องจำจากรุ่นสู่รุ่น หรือถ้าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้รับการจดจารเป็นลายลักษณ์อักษร ส่วนใหญ่ผู้เขียนก็ไม่นิยมระบุวันเดือนปีที่แต่ง และไม่นิยมระบุชื่อของผู้แต่งอีกด้วย วรรณกรรมถิ่นใดก็เช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้แต่งเป็นพระภิกษุและสามเณร มุ่งแต่สร้างวรรณกรรมเพื่อถวายวัด หวังได้อานิสงส์จากการทำบุญเป็นสำคัญ จึงมักถ่อมตน ไม่ต้องการเปิดเผยตัวเอง ไม่ต้องการชื่อเสียงแต่อย่างใด จึงเป็นไปได้ยากที่จะศึกษาถึงวิวัฒนาการ และข้อมูลทางด้านอื่นๆ ซึ่งนอกเหนือไปจากตัวบท การสัมภาษณ์ตัวหมอขวัญก็เช่นเดียวกัน ไม่สามารถทำให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการสืบทอดและการถ่ายทอดตัวบทได้มากนัก และไม่สามารถสืบประวัติของผู้ที่บอกเล่าต่อๆ มาได้มากเกินกว่าสามชั่วอายุคน

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของตัวบททำขวัญเรือก็คือ ตัวบทมักได้รับการถ่ายทอดมาเป็นแบบมุขปาฐะ และไม่สามารถที่จะสืบค้นได้ว่าใครเป็นผู้แต่งตัวบทเหล่านี้ ดังนั้นการศึกษาตัวบททำขวัญเรือในบทวิชัยบทนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาลักษณะที่สำคัญของตัวบทในด้านรูปแบบเนื้อหาและการสร้างสรรค ส่วนการถ่ายทอดนั้นผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาจากการสอบถามและการสัมภาษณ์จากตัวของหมอขวัญเป็นสำคัญ

4.1 ลักษณะของตัวบททำขวัญเรือ

โครงสร้างของบททำขวัญเรือโดยส่วนใหญ่ก็เช่นเดียวกันกับวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมอื่นๆ ที่มีทั้งลักษณะร่วมและลักษณะเฉพาะของตัวบท ลักษณะร่วมคือองค์ประกอบ โดยทั่วไปที่มีใน

วรรณกรรมประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เช่น บทประณามพจน์ บทชุมนุมเทวดา บททำน้มนคร เป็นต้น ส่วนที่กล่าวว่าเป็นลักษณะเฉพาะของตัวบททำขวัญเรือ ก็คือองค์ประกอบของบทอัญเชิญแม่ย่านางที่ชี้เฉพาะว่าเป็นบททำขวัญเรือซึ่งแตกต่างออกไปจากวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมอื่นๆ นั่นเอง

ในที่นี้จะกล่าวถึง โครงสร้างของตัวบททำขวัญเรือของพื้นที่วิจัยทั้งสามจังหวัดคือ จังหวัด ชุมพร นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานีไปพร้อมๆ กัน เพื่อจะได้เปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง และความเหมือนกันในเรื่ององค์ประกอบของตัวบทในแต่ละจังหวัด ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ตัวบททำขวัญเรือ มีองค์ประกอบส่วนใหญ่ดังต่อไปนี้

4.1.1 ประณามพจน์

4.1.2 บทชุมนุมเทวดาหรือบทสวดเศฯ

4.1.3 บทไหว้ครู

4.1.4 บทอัญเชิญเทวดา

4.1.5 บทเชิญขวัญแม่ย่านาง หรือบทเชิญขวัญเรือ

4.1.6 บทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่องสังเว

4.1.7 บททำน้มนคร และ โองการ

4.1.1 บทประณามพจน์

ประณามพจน์ถือว่าเป็นธรรมเนียมนิยมในการแต่งที่สำคัญอย่างหนึ่งของวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมของไทยและวรรณกรรมไทย ลักษณะของคำประณามพจน์มักแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือบทประณามพจน์ที่กล่าววมัศจรรย์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นบทไหว้หรือบทสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าทั้งสามพระองค์ของพราหมณ์คือพระนารายณ์ พระอิศวร และพระพรหม หรือเป็นบทไหว้สรรเสริญพระรัตนตรัย ประเภทที่สอง คือบทสวดหรือขอเกียรติยศตรี และหรือสรรเสริญคุณแผ่นดินที่เกิด รวมทั้งผู้มีพระคุณเช่นบิดามารดา ครูบาอาจารย์ เป็นต้น

สำหรับบทประณามพจน์ของบททำขวัญเรือนั้นจะเน้นการประณามพระพุทธเจ้าเป็นหลักใหญ่

เพื่อแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า การไหว้พระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัยเป็นหลักใหญ่แสดงให้เห็นความเข้มข้นของกระแสพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยแสดงออกด้วยการที่หมอชวิญญ์ส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วยบทด้วยการกล่าวนะโม 3 จบและต่อด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าหรือพระรัตนตรัยเป็นอันดับแรก

ลักษณะของบทประณามพจน์ สามารถวิเคราะห์ลักษณะด้านรูปแบบและเนื้อหาของบทประณามพจน์ของบททำขวัญเรือได้ดังต่อไปนี้

4.1.1.1 รูปแบบของบทประณามพจน์ ลักษณะคำประพันธ์ของบทประณามพจน์ที่ปรากฏในบททำขวัญเรือมี 4 ประเภทคือ

ก. บทสวดมนต์

หมอชวิญญ์ส่วนใหญ่ที่มีรูปแบบของบทประณามพจน์เป็นบทสวดมนต์ มักจะเริ่มดำเนินการทำขวัญเรือด้วยการบูชาพระรัตนตรัย โดยการสวดนะโม 3 จบ แล้วตามด้วยบทสวดมนต์ต่างๆ ซึ่งใช้กันโดยทั่วไปในงานพิธีกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนา บทสวดมนต์ของหมอชวิญญ์แต่ละท่าน มีลักษณะที่เหมือนกันและคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการกล่าวขึ้นต้นด้วย “นะโมตัสสะ ภควะโต อรหะโตสัมมาสัมพุทธัสสะ” 3 จบ แล้วจึงเริ่มด้วยบทอื่นๆ เช่น ตัวอย่างบทบูชาพระรัตนตรัยของนายจิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร ซึ่งเป็นบทเดียวกันกับคำสมาทานศีล และบทสวดถวายพรพระพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณดังนี้

พุทธังสระระนั่งคัจฉามิ รั่มมังสระระนั่งคัจฉามิ สังฆังสระระนั่งคัจฉามิ ทุคิขัมปิ
พุทธัง สระระนั่งคัจฉามิ ทุคิขัมปิรั่มมังสระระนั่งคัจฉามิ ทุคิขัมปิสังฆังสระระนั่งคัจฉามิ
ตติขัมปิพุทธังสระระนั่ง คัจฉามิ ตติขัมปิรั่มมังสระระนั่งคัจฉามิ ตติขัมปิสังฆังสระ
ระนั่งคัจฉามิ ฯ

อิติถิกะคะวา อะระหังสัมมา สัมพุทธโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โล
กะวิฑู อนุกรรมการตะโร ปุริสะธัมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง พุทโธคะคะวาติ
สวากขาโต ภาคะวะดาธัมโม สันทิฎฐิโก อนุกรรมการกาลิโก เอหิปัสสิโก
โอปะนะยิโก ปัจจัตถัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ

(จิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

หมอขวัญที่มีบทประณามพจน์เป็นบทสวดมนต์อีกท่าน คือ นายพยอม สุขจันทร์หมอขวัญ จากจังหวัดนครศรีธรรมราช ประณามพจน์ของนายพยอมเป็นการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยที่ขึ้นต้น ด้วยการกล่าวนะโมสามจบ บทนมัสการพระรัตนตรัยซึ่งเป็นทั้งภาษาบาลีและแปลภาษาไทยต่อท้ายแต่ ละวรรค และต่อด้วยบทสวดถวายพรพระเช่นเดียวกันกับนายจีน ราชวานิชย์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อรหังสัมมาสัมพุทธโศภกา พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอรหันต์ บริสุทธิหมดจดจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย ได้ตรัสรู้ถูกถ่วงดีแล้ว อิมหิสักการะหิตัง ภควันตัง อภิพูชยามิ ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้

สวากขาโต ภคเวศารัมโม พระธรรมคือศาสนา อันพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงไว้ดีแล้ว อิมหิสักการะหิตังธัมมังอภิพูชยามิ ข้าพเจ้าบูชาซึ่งพระธรรมเจ้านั้น ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้

สุปฏิปันโน ภคเวโต สวากะสังโฆ หมู่พระสงฆ์ ผู้เชื่อฟังของพระผู้มีพระภาคเจ้า ปฏิบัติดีแล้ว อิมหิสักการะหิตัง สังฆังอภิพูชยามิ ข้าพเจ้าบูชาซึ่งหมู่พระสงฆ์เจ้านั้น ด้วยเครื่องสักการะเหล่านี้

อิติปิโสภควา อรหังสัมมา สัมพุทธโธ วิจาร์ณสัมปันโน สุคะโตโลกวิทู อนุกรรมการโร ปุริสธรรมสารถิ สัตถา เทวมนุสสานัง พุทโธภควาติ

(พยอม สุขจันทร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สรุปได้ว่าบทประณามพจน์ที่สรรเสริญพระรัตนตรัยที่เป็นรูปแบบของบทสวดมนต์นั้น เนื้อ ความของบทสวดเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป และหมอขวัญส่วนใหญ่ที่ใช้บทสวดมนต์เป็นบทประณาม พจน์ก็เริ่มการทำขวัญเรือด้วยนะโม 3 จบแทบทั้งสิ้น

ข. คำประพันธ์คล้ายกาพย์ฉับและคล้ายร้อย

ที่กล่าวว่าประณามพจน์ที่แต่งด้วยคำประพันธ์รูปแบบคล้ายกาพย์ฉับทั้งนี้เนื่องจากลักษณะ การสัมผัสและจังหวะของตัวบทมีการเว้นวรรคตอนคล้ายกาพย์ฉับ แต่จำนวนคำและการส่งสัมผัสไม่ แน่นอน หมอขวัญที่ใช้บทประณามพจน์ซึ่งมีรูปแบบคำประพันธ์ที่มีลักษณะคล้ายกาพย์ฉับและคล้าย ร้อย ได้แก่ นายอนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร นายท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร นายอิง เจริญศักดิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และนายเขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นะโมข้าขน้อมนบนมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกราน อภิวัตตัสสะภวะโต
 แด่องค์พระบรมนาถจอมปิ่นมกุฎเกศ อรหะโต พระองค์ประหารหักกิเลสกำจัดแล้ว
 คิ้วพระแสงแก้วชิวารุชพุทธวิสัย เป็นล้ำเลิศแคนไตรคูอดิเรก สัมมาสัมพุทธทศะ ได้
 ตรัสแก่พระบารมีพิเศษสมโพธิญาณ ทรงประดิษฐานไว้เหนือทิพย์รัตนบัลลังก์อาสน์
 ผจญพระมาราธิราชก็พ่ายแพ้พระพุทธฤทธิ์ ฝ่ายพระนางธรรณีกีบิบบิดน้ำสีโลหกใน
 มวยผม ก็บังเกิดอัศจรรย์บันดาล ผจญฝ่ายพระยามารคบพระหัตถ์อยู่ผาดฉานชมพระ
 บารมี บ้างก็ขอพระกรขึ้นชูลิเยี่ยมพิมานมอง บ้างก็ไปรยปรายทิพย์ปทุมทองลงบูชา

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

บทนี้มีการขึ้นต้นคล้ายกาพย์ฉมังแต่ในวรรคถัดมาเป็นคำประพันธ์ที่มีลักษณะคล้ายร้อย
 ประณามพจน์ในค้วบทนี้เป็นการประณามพระพุทธเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว โดยการกล่าวถึงเหตุการณ์ที่
 พระพุทธเจ้าปราบมารเพื่อแสดงให้เห็นพุทธานุภาพของพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังขออัญเชิญพระพุทธเจ้า
 มาประดิษฐานอยู่เหนือศีรษะของหมองขวัญ ทั้งนี้เพื่อความป็นสิริมงคลแก่บรรดาเจ้าภาพและตัวหมอง
 ขวัญเอง พร้อมทั้งให้ผู้เข้าร่วมพิธีให้สามลาเพื่อเอาฤกษ์เอาชัย และเริ่มดำเนินการทำขวัญเรือตามฤกษ์งาม
 ยามดีที่กำหนดไว้

นะโมข้าขน้อมนบนมัสการ คุณแก้วสามประการเป็นยอดเยี่ยม อันเป็นมงคลวิมล
 มิ่งทั่วพิภพนันทจักรวาล อนึ่งข้าขอเชิญเทพเจ้าผู้มีอภินิหารได้รักษา อาณาเขตใน
 มหา ประเทศไทยถ้วนทุกสถาน ล้วนแต่ทรงมหาศักดาหารมหินทรฤทธิ์ ตั้งแต่อมร
 พิมานพนมทั่วโลกตฤสถิตถ้วนถึงพสุธา อีกทั้งเจ้าพิมานฟ้าไกรลาสเลิศ อีกทั้งคุณ
 พระมหากษัตริย์อันประเสริฐได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้ร่มเย็นตลอดมา มี
 จอมพลผู้เป็นประธาน เป็นหัวหน้าของรัฐบาล ได้จัดการปกครองประกอบด้วยอภินิหาร
 และปัญญา

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ส่วนประณามพจน์ของนายท้วมกล่าวถึงหลายอย่าง แต่ที่มมีความสำคัญอันดับแรกคือการ
 สรรเสริญพระรัตนตรัย และจึงกล่าวประณามเทวดาต่างๆ ทั้งในสวรรค์ชั้นฟ้าจนถึงชั้นดิน คือโลก
 มนุษย์ พระมหากษัตริย์ ตลอดจนรัฐบาลที่ปกครองประเทศตลอดมา แตกต่างไปจากประณามพจน์
 ของนายอนันต์ที่กล่าวประณามพระพุทธเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว

บทประณามพจน์ของนายเขี้ยว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เรียกว่าแห่พระพุทธรูป พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณมีลักษณะคำประพันธ์คล้ายร้อยเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่าง

นะโมน้อมมนัสการ ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบพระปฤษฎางค์อนุกรมการ
ภิวาตัสถกคะโต แห่งองค์สมเด็จพระบรมนาถอันเป็นมงกุฎเกศ อดระหะโต พระ
องค์ประหารหักกิเลสกำจัดแล้ว ด้วยพระขรรค์แก้ววิรุฐพุทธพิสัย อันเป็นมหาฉำ
เลิศในแดนไตรท้าวคิเรก สัมมาสัมพุทธตัสสะ พระองค์ตรัสแก่ประมาพิเศกสัมโพธิ
ญาณ ทรงประดิษฐานเหนือรัตนบัลลังก์อาสน์

(เขี้ยว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

นอกจากนายเขี้ยวแล้ว นายอิง เจริญศักดิ์ ก็เป็นหมอขวัญท่านหนึ่งที่มีบทประณามพจน์ที่แต่ง
ด้วยคำประพันธ์คล้ายร้อย เรียกว่า “บทนะโมแปล” เริ่มต้นบทด้วยการกล่าวนะโม 3 จบ และตัวบทก็เป็นการ
การผสมผสานระหว่างนะโมกับร้อยคล้ายกับบทของนายเขี้ยว มีใจความหลักเป็นการสรรเสริญพระพุทธ
เจ้าดังนี้

นะโมข้าจะขอชุติไหว้ พระศรีรัตนตรัย โมลีโลกอุบัติอยู่โอชะทั้งสามภพไม่
เทียบเทียม เปี่ยมปรารถนารบถึงสอง ตัสสะภกคะโตแห่งพระองค์ ทรงเครื่องศึกษาเพศ ข้า
ขอยกกรขึ้นเหนือเศศ ต่างประทุมเมศประทุมทอง เนตรของข้าพเจ้าทั้งสอง ต่างประทีป
แก้ว อระหะโต พระองค์ทรงหักเสี้ยซึ่งกิเลส สัมมาสัมพุทธตัสสะ ท่านศรีสรู้อารยธรรม
ด้วยพระองค์เอง ทรงพระปัญญาเลิศสินปัญญา เป็นหลักบรมครูเป็นหลักโลก ...

(อิง เจริญศักดิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

น่าสังเกตว่าการขึ้นต้นบทแห่พระพุทธรูปของนายเขี้ยว แก้วประกอบและนายอิง เจริญศักดิ์
ที่ใช้ลักษณะการประพันธ์โดยขึ้นต้นด้วยศัพท์บาลีแล้วต่อด้วยร้อยยาวอธิบายความศัพท์นั้น กลวิธีการ
ประพันธ์เช่นนี้คล้ายวรรณคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง คือ ปฐมสมโพธิกถา มหาชาติคำ
หลวงและกาพย์มหาชาติ และมีใจแต่เพียงกลวิธีการประพันธ์เท่านั้น แต่เนื้อหาในคำบทก็เป็นเรื่องราว
เกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องราวตอนที่พระพุทธเจ้าผจญพระยาวัสดี
มาร ซึ่งนางธรรณีได้ปีบน้ำจากมวยผมให้ท่วมฝูงปีศาจทั้งหลาย รวมทั้งเหตุการณ์ที่เวลาทั้งหลายแซ่

ซึ่งสารการพระพุทธฤทธิ์ของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุการณ์ในพุทธประวัติและปรากฏในปฐมสมโพธิ กถา สันนิษฐานได้ว่าผู้ประพันธ์คัมภีร์แม่ย่านางสำนวนของนายเขียว แก้วประกอบและนายอึ้ง เจริญศักดิ์ อาจได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีไทยทั้งสามเรื่องดังที่กล่าวมา ทั้งในเรื่องรูปแบบเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์

ค. ภาพยสุรางคนางค์ 32

หมอบขวัญเพียงท่านเดียวที่มีบทประณามพจน์แต่งด้วยภาพยสุรางคนางค์ 32 คือนายอึ้ง เจริญศักดิ์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ลูกขอยอกร ขึ้นนมัสการ เคารพแต่ท่าน ผู้มีพระคุณ เคารพพระลิก นึกถึงผู้ที่
บุพการี ที่มีเกื้อหนุน ขออัญชูลี ผู้มีพระคุณ ท่านได้กรุณา ได้เลี้ยงเรามา เคารพบิดา
และมารดา ของลูกเสียก่อน เป็นทิศเบื้องหน้า ท่านมีพระคุณ ได้กรุณา เลี้ยงลูกโตมา
พระคุณมากมาย ลูกขอเคารพ น้อมนบพ้อแม่ มาช่วยดูแล ตัวลูกเองไว้ จะไปทำขวัญ
ในงานใดๆ ขอให้มิช้ำ และมีโชคดี

(อึ้ง เจริญศักดิ์ สุราษฎร์ธานี)

ประณามพจน์ของนายอึ้ง จะเน้นการเคารพพระคุณของบิดามารดาเป็นหลักใหญ่ แล้วเนื้อหาต่อมาจึงเป็นการเคารพครูบาอาจารย์ พระรัตนตรัย พระมหากษัตริย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามลำดับ เป็นสิ่งที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าลักษณะคำประพันธ์สุรางคนางค์ 32 มักไม่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมถิ่นใต้ ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นกาพย์ยานี 11 และสุรางคนางค์ 28 มากกว่า จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าคัมภีร์ประณามพจน์ที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีใช้คัมภีร์ที่หมอบขวัญได้รับการสืบทอดมาจากครูบาอาจารย์โดยตรง แต่นำมาจากการอ่านในบททำขวัญที่ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือทำขวัญต่างๆ

4.1.1.2 เนื้อหาของบทประณามพจน์ บทประณามพจน์ของบททำขวัญเรือประกอบด้วยเนื้อหา ดังต่อไปนี้

ก. บทสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย

การกล่าวถึงและแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัยถือเป็นธรรมเนียมนิยมในวรรณกรรมไทย ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นหลักใหญ่ ดังตัวอย่าง

จะขอเคารพ คุณไตรรัตน์ พระคุณมีซัด รัมมะกล่าวชี้ พระคุณมากหลาย มีในบาฬี พระคุณท่านมี เอนกอนันต์ รัตนตรัย เมื่อแปลไปแล้ว ก็เปรียบด้วยแก้ว มีสามประการ ในศาสนา นั้นมีมานาน เราชาวพุทธนั้น เคารพบูชา พระพุทธพระธรรม สามคือพระสงฆ์ เป็นหลักขององค์ พระศาสนา ท่านมีพระคุณ ได้กรุณา เราควรรู้อาษา ไว้เป็นประจำ คุณพุทธเจ้า มีห้าสิบหก เป็นจอมไตรโลก ท้าวพทั้งสาม ท่านตรัสรู้ เป็นผู้แนะนำ ยกเอาทางธรรม สิ้นมาแสดง ท่านได้สอนสัตว์ ให้คลายทุกข์โศก สวรรค์นรก ท่านก็รู้แจ้ง อริยสัจ ท่านจัดแสดง ท่านสอนให้แจ้ง ในทางนิพพาน

(อิง เจริญศักดิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ตัวบทที่ยกมาเป็นการกล่าวถึงความสำคัญของพระรัตนตรัยอันเป็นหลักที่สำคัญในพระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธควรจะเคารพบูชา พร้อมทั้งกล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้าที่นำอริยสัจสี่มาสั่งสอนเป็นการชี้ทางไปสู่นิพพาน ซึ่งจะช่วยให้สัตว์โลกพ้นจากห้วงทุกข์

นอกเหนือจากการประณามพระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัยแล้ว หมอขวัญบางท่านที่มีลักษณะเฉพาะที่พิเศษออกไป ก็ือนายอนันต์ รัตนราช และนายท้วม แสงสุวรรณ ซึ่งไม่เพียงแต่กล่าวประณามพระพุทธเจ้าและพระรัตนตรัยเท่านั้น แต่ยังสามารถให้ภาพพจน์ของพระพุทธเจ้าด้วยว่าเป็นผู้มีบารมี และบางตัวบทก็ยกตัวอย่างเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าขณะพระยาวัสวดีมาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นะโมข้าขอน้อมนบนมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกราน อภิวัตตัสสะภควะโต แต่องค์พระบรมนาถจอมปิ่นมกุฎเกศ อรหะโต พระองค์ประหารหกกิเลสกำจัดแล้ว ด้วยพระแสงแก้วชิวารูฐพุทธวิสัยเป็นล้ำเลิศ แคนไตรคูอดิเรก สัมมาสัมพุทธทศะได้ตรัสแก่พระบารมีพิเศษ สมโพธิญาณ ทรงประดิษฐานไว้เหนือทิพย์รัตนบัลลังก์อาสน์ ผจญพระมาราภิราชก็พ่ายแพ้พระพุทธฤทธิ์ ฝ่ายพระนางธรรณีกีบีบิณน้ำสโณทกในมวยผมก็บังเกิดอัสจรรยบันดาลผจญฝ่ายพระยามารตบพระหัตถ์อยู่ผาคณาน ชมพระบารมี

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

นอกจากนี้ในบางตอนของประณามพจน์ที่เป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยจะมีการกล่าวถึงพุทธประวัติในตอนที่เกี่ยวข้องกับการอุปสมบทของนาคในพุทธศาสนา ซึ่งจะยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในขณะนั้นนาคราช เห็นว่ากุลบุตรสันนิบาตบวชในพระศาสนา จึงมีจิตศรัทธา ทางพุทธชิโนรส จึงกลับกลายชนคนแล้วลีลาศ จึงมายังเวฬุอวาสหว่างพระบริเวณ จึงมาสู่สำนักพระมหาเถรองค์อุปประคิษฐ์ น้อมค่านับรับบรรพชิตต่อพระอุปัชฌาย์เป็นภิกษุสงฆ์ทรงสิกขา ยามเมื่อเข้าไสยาสน์รูปมณุษย์บุรุษชาติก็เสื่อมหาย กลายเพศวิกลกลับเป็นพาคชคนดลบลืมสมประดี เพื่อนภิกษุเห็นเป็นนาครูปเคร่งฉาน จึงมีพจนบรรหารแก่พระนาควาสกรี สะดุ้งกายสตะได้สติตื่นกลับเพศคืนเป็นสมณะนุ่งสบงทรงอังสะไตรจีวร ทรงสโมสรมณเพศเหตุตั้ง
 ฤา ...

(เขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากนายเขียว มีอาชีพหลักในการทำขวัญนาคเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นตัวบททำขวัญที่ได้ จึงเป็นการประยุกต์มาจากการทำขวัญนาค อย่างไรก็ดีจากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่าตัวบทเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการทำขวัญเรือได้ เพียงแต่ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบางอย่าง และจะต้องมีการนำตัวบทอย่างอื่นมาประกอบในพิธีอีกด้วย เช่น บทเชิญเทวดาทิ้งแปดทิศ และบททำน้ามนตร์ เป็นต้น

ก. กษัตริย์ ครูบาอาจารย์และบิดามารดา

หลังจากกล่าวสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยแล้ว สิ่งรองลงมาที่อยู่ในบทประณามพจน์คือ ผู้มีพระคุณต่างๆ โดยเรียงลำดับความสำคัญลงมา คือ พระมหากษัตริย์ ครูบาอาจารย์ และบิดามารดา ดังตัวอย่าง

...อีกคุณพระมหากษัตริย์อันประเสริฐได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนให้ร่มเย็นตลอดมา มีจอมพลผู้เป็นประธานเป็นหัวหน้าของรัฐบาลได้จัดการปกครอง ประกอบด้วยอภินิหารและปัญญา ปกครองไพร่ฟ้าให้มิมีนโยบายในการทำมาหากินในกิจการค้าขายตามกำลังความสามารถ ที่ตนควรทำได้โดยอุบายวิธีต่างๆ ให้ประชาชนอยู่ดีกินดี

และระงับภัยเหตุที่เกิดขึ้นให้สงบเสียก่อนด้วยความเจริญสุข อย่าให้มีทุกข์อันตรราย อีก
คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้อำนวยพรแนะนำในวิชาวิทยาไตรเวท อีกคุณบิดามารดา
ญาติ เป็นอันเหตุได้ตั้งต่อก่อเกิดและเกิดกาย...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ โดยได้กล่าวสวดอิติปิโสที่พระองค์ได้
ปกครองประเทศอย่างสงบร่มเย็นและช่วยรักษาเอกราชของชาติไว้ทำให้ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด
นอกเหนือจากกษัตริย์แล้ว ตัวบทของนายท้วมยังได้กล่าวถึงจอมพลซึ่งเป็นประธานหรือหัวหน้ารัฐ
บาล ที่ปกครองประเทศด้วยความสามารถ ทำให้ประชาชนอยู่ดีกินดี และระงับเหตุการณ์ร้ายแรงต่างๆ
และทำให้ประชาชนอยู่อย่างสงบสุขอีกด้วย

ครูพักลักจำ ที่นำเสนอ เป็นศิษย์ก็ต้อง เคารพกราบไหว้ ครูสอนครูสั่ง ครูนั่ง
บรรยาย ทั้งครูที่ให้ ทั้งเวทย์และมนต์ ครูคิดป็น ครูคิดปะ ขอคารวะ เอาไว้ยิ่งถัน ท่านได้
ประสิทธิ์ ใจจิตเวทมนตร์ ท่านได้ฝึกฝน ให้การวิชา คุณครูอาจารย์ นั้นมีอยู่สิบ จะขอยก
หยิบ ขึ้นมากล่าวว่า ท่านได้ทำทาน ในด้านปัญญา ในการศึกษา กับศิษย์อย่างดี

(อิง เจริญศักดิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ประณามพจน์ของนายอิง ได้กล่าวถึงครูหลายประเภทที่ได้ประสิทธิ์วิชาความรู้ทั้งในทางตรง
และทางอ้อม ครูเหล่านี้ได้แก่ครูสอนเวทมนตร์ ครูคิดปะ และแม้กระทั่งครูพักลักจำ แสดงให้เห็น
ความสำคัญกับผู้ที่ให้วิชาความรู้ทุกท่าน ไม่เฉพาะแต่เพียงครูที่สอนสั่งและให้ความรู้โดยตรง แม้แต่ครู
พักลักจำ ที่ไม่ได้สอนโดยตรง แต่ลูกศิษย์มักจะเรียนรู้ด้วยการจดจำและนำไปฝึกปฏิบัติเอง ก็ถือว่า
เป็นผู้มีพระคุณเช่นเดียวกัน

4.1.2 บทชุมนุมเทวดาหรือบทสัคเค ๑

บทชุมนุมเทวดาจะกล่าวถึงการอัญเชิญเทพยดา ตัวบทนี้มีจุดประสงค์เพื่ออัญเชิญเทวดาทั้ง
หลายมาชุมนุมกัน ไม่ว่าจะเป็นเทวดาอารักษ์ที่สถิตอยู่ตามสถานที่ต่างๆ ชักษ์ คนธรรพ์ นาค
เป็นต้น เพื่อความเป็นสิริมงคลและเป็นประจักษ์พยานในการประกอบพิธีต่างๆ บทชุมนุมเทวดา มัก

เรียกกันโดยทั่วไปว่า บทสัคเค ฯ ทั้งนี้เนื่องจากบทนี้เริ่มต้นด้วยคำว่า “สัคเคฯ” นั่นเอง ด้วยทประเภทนี้รู้จักกัน โดยทั่วไปเพราะถือว่าเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่ใช้อัญเชิญเทวดาในพิธีกรรมต่างๆ โดยทั่วไป ซึ่งมีทั้งบทชุมนุมเทวดาที่เป็นภาษาบาลีอย่างเดียวและบทชุมนุมเทวดาแบบแปล

ลักษณะของบทชุมนุมเทวดา สามารถวิเคราะห์ลักษณะด้านรูปแบบและเนื้อหาของบทชุมนุมเทวดาของบททำวัตรเรือได้ดังต่อไปนี้

4.1.2.1 รูปแบบของบทชุมนุมเทวดา รูปแบบของบทชุมนุมเทวดาที่ใช้ในการทำวัตรเรือมี

2 ลักษณะ คือ

ก. คัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลีเพียงอย่างเดียว

บทชุมนุมเทวดาเป็นคัมภีร์ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปในงานพิธีมงคลต่างๆ เป็นคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลีล้วน บทชุมนุมเทวดาจึงถือได้ว่าเป็นคัมภีร์ที่มีความเป็นสากล ดังจะเห็นได้ว่าคัมภีร์บทชุมนุมเทวดาที่เป็นภาษาบาลีล้วนที่ใช้กันอยู่ในภาคใต้พ้องกันกับคัมภีร์บทชุมนุมเทวดาที่ใช้กันอยู่ในถิ่นอื่นๆ และเป็นจำนวนเดียวกัน ข้อแตกต่างที่อาจจะมีบ้างคือ คำบางคำที่อาจจะแตกต่างกันในส่วนย่อย ทั้งนี้อาจเนื่องจากการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะทำให้คำบางคำอาจคลาดเคลื่อนไป บทชุมนุมเทวดาที่ใช้กันโดยทั่วไปมีดังต่อไปนี้

สัคเค กามะ จรูเป สิริสิขรัตตเถ จันตลิกเข วิมานะ ทีเป รัฏฐะ จคามะ คุรวนคหเน คหัตถุมหิเขตเต ภูมมา จันตสุทเวา ชลถลวิสเม ยักขกันธัพพนาคา ติฏฐันตาสันติกะยัง มุนีรวังนัง สาธโวเม สุเนนตุ รัมมัสสวณะกาโล อัมภทันตา รัมมัสสวณะกาโล อัมภทันตา รัมมัสสวณะกาโล อัมภทันตา ฯ

(พราหมณ์แจ้ง พรหมชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

หมอขวัญที่กล่าวบทชุมนุมเทวดาที่เป็นภาษาบาลีแต่เพียงอย่างเดียว มี 13 ท่าน ได้แก่ นายสมเทพ สิทธิอินทร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายจรูญ ช่างสุวรรณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายสังวร ยงหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายมด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายจรูญ พรหมนาเวช จังหวัดนครศรีธรรมราช นายพยอม สุขจันทร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช นายจีน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร นายทวนชัย เทศรัตน์ จังหวัดชุมพร นายณรงค์ ท้าวเชื้อลาว จังหวัดชุมพร นายสิริ พูนเขาด้าน

จังหวัดชุมพร นายณรงค์ ท้าวเชื้อลาว จังหวัดชุมพร นายจรัส ยอดอุดม จังหวัดชุมพร และนายขอม อักษรวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข. ตัวบทที่เริ่มต้นด้วยภาษาบาลีและต่อท้ายด้วยคำแปลภาษาไทย

ลักษณะพิเศษของตัวบทชุมนุมเทวดาแบบที่ 2 นี้ก็คือ การใช้คำบาลีควบคู่ไปกับคำไทย โดยการเริ่มต้นด้วยคำบาลีและแปลความหมายด้วยคำภาษาไทยแบบวรรคต่อวรรค คำแปลภาษาไทยคำภาษาไทยที่เป็นคำแปลตัวบทภาษาบาลีในแต่ละวรรคมักจะเป็นคำที่มีความสละสลวยและมีสัมผัสคล้องจองกัน สามารถแบ่งลักษณะคำประพันธ์ของตัวบทชุมนุมเทวดาที่เริ่มต้นด้วยภาษาบาลีและต่อท้ายด้วยคำแปลภาษาไทยแบบวรรคต่อวรรค ได้ 2 ประเภทคือ

1) กาพย์ยานี 11

สำนวนบทชุมนุมเทวดาแปลที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 ของหม่อมขวัญแต่ละท่านมีความคล้ายคลึงกันทุกท่าน จนสรุปได้ว่าบทชุมนุมเทวดาแบบแปลที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 ที่ใช้ในการทำขวัญเรือทั้งหลายเป็นบทชุมนุมเทวดาสำนวนเดียวกัน เพียงแต่อาจจะมีการคลาดเคลื่อนผิดเพี้ยนบ้างในส่วนย่อยดังตัวอย่างต่อไปนี้

สักเคกามาเนบ ในไครภพจบพิศา จรูเปเทวดา ในพื้นภพจบสากล ศิริสิขาระคะ
เต ในมณฑล เทวัญในชั้นบน หนแห่งห้องห้องศิริ จันทพริกเข วิมานเมโสสี พระ
อาทิตย์พระจันทร์อันอยู่ที่ วิมานแก้วอันแว่วไว ทีเปรี๊ดเถ จะคามอันมไห เทวารักษาใน
ภูมิสถานบานชานา จควนคหเน ท้าวเทเวศอยู่รักษา เงินทองของบรรดา ทั้งกลางภาค
พื้นปฐพี เคาหาแปลว่าเหย้า ในแดนเดามนุษย์ศรี เรือนใครผู้ใดดี มีรุ่มล้ำความมลทิน

(พราหมณ์แจ้ง พรหมชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สักเคเทวานบ ท้าวพิภพจบพิศา ะรูเปเทวดาท้าวพิภพจบสากล ศิริสิขาระคะ
เตในมณฑล เทวารักษาบนทุกแห่งห้องห้องศิริ จันทลิกเขวิมานเนอันโสสี พระจันทร์อัน
อยู่ที่วิมานแก้วอันแว่วไว ทีเปรี๊ดเถ จะคามอันมไห เทวารักษาใน แห่งสถานบ้าน
ชานา ะรูวะนะคะหะเน ท้าวเทเวอยู่รักษา เงินทองของบรรดา ท้าวภาคพื้นพระธรณี
เคาหาแปลว่าเหย้าในแดนค้ำขามมนุษย์ศรี เรือนใครผู้ใดดี มีรุ่มร่ามความมลทิน

(ขอม อักษรวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

หมอขวัญที่ใช้บทชุมนุมเทวดาแปลที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 มีทั้งหมด 5 ท่าน คือ พราหมณ์แจ้ง พรหมชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช นายเอื้อน เพ็ญจันทร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายเขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายโกมล สุวรรณโกศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช และนายหอม อักษรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

เมื่อเปรียบเทียบกับบทชุมนุมเทวดาแบบแปลที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 ที่ใช้ในพิธีทำขวัญเรือ กับบทชุมนุมเทวดาที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น และในจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ จะเห็นได้ว่าเป็นสำนวนเดียวกัน และเมื่อเปรียบเทียบกับบทชุมนุมเทวดาที่ใช้กันในภาคอื่นๆ จะเห็นได้ว่าตัวบทที่ใช้กันในภาคใต้มีลักษณะที่แตกต่างกับตัวบทในภาคอื่นๆ จึงสรุปได้ว่าบทชุมนุมเทวดาสำนวนแปลที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 เป็นสำนวนของภาคใต้โดยเฉพาะ ทั้งนี้เพราะหมอขวัญหลายท่านใช้กันทั่วไปในภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสามจังหวัดซึ่งเป็นขอบเขตในการวิจัย และไม่ปรากฏว่ามีบทชุมนุมเทวดาสำนวนนี้ใช้ในภาคอื่นแต่อย่างใด

นอกจากจะใช้บทชุมนุมเทวดาแปลที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 แต่เพียงอย่างเดียวแล้ว หมอขวัญบางท่านมีการกล่าวสำนวนอื่นควบคู่กันไปด้วย ดังเช่น นายเขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่นอกจากจะใช้บทชุมนุมเทวดาแปลแบบเดียวกับหมอขวัญทั้งหลาย ก็ยังมีบทชุมนุมเทวดาอีกแบบหนึ่งที่เป็นตัวบทบาลีและคำแปลแบบธรรมดาแต่ใช้สวดเป็นทำนองร้อย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2) ร้อย

ในข้อมูลที่เก็บได้เท่าที่ปรากฏมีเพียงตัวบทของหมอขวัญ 4 ท่านเท่านั้นที่มีรูปแบบของบทชุมนุมเทวดาเป็นทำนองร้อย คือ อนันต์ รัตนราช นายท้วม แสงสุวรรณ จากจังหวัดชุมพร นายเขียว แก้วประกอบ และนายอึ้ง เจริญศักดิ์ จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยผู้วิจัยจะยกตัวอย่างบทชุมนุมเทวดาของหมอขวัญจากจังหวัดชุมพรทั้งสองท่านแรกก่อนดังนี้

วันนี้เป็นวันศีลธิปฐมฤกษ์ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวโดยสยามภาคจากวาระพระบาลีอันเป็นประกาศนียบกรรม คำประกาศ วากขาที่ ปฐมเหตุว่าเทวข้าแต่หมู่อมรเทเวศอันมีมหัศจรรย์ แต่บรรดาที่สถิตทุกสถาน สักเค อยู่ในสวรรค์ชั้นจักรวาล นั้นก็ดี

กามจะรูป อยู่ในฉกามาพจรโลกีย์และรูปภพจนถึงพรหมเมศร์ ศิริสิขารเดอยู่ใน
 ยอดคีรีสิงขรเขตห้วยสะพานหิน จันตะลิกเขอยู่ในอัมพรวิถิตินทางนภากาศ เสวย
 สวัสดิ์อยู่ในรัตนพิมานมาศพิมมิ่งมหีมา ทวีปอันอยู่ในแคว้นแคว้นแดนมหาสาครเศ
 รัตเดจะกามาอยู่ในราชธานีบุรีรัตนปัจฉิม ประเทศคามานิคม ...

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

เวลรา ข้าแต่หมู่อมรเทเวศ อันมีมหะศักดิ์ พิทันดาแต่บรรดาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่
 ทุกสถาน สักเคคืออยู่ในสวรรค์อนันตจักรวาลนั้นก็ดี กามจะรูปอันอยู่ในฉกามาพจร
 โลกีย์และรูปภพจนพรหมเมศ ศิริโชคระตะเต อันอยู่ในยอดคีรีเขื่อนเขตสะพานหิน
 จันตะลิกเขอยู่ในอัมพรวิถิตินทางนภากาศ เสวยสวัสดิ์อยู่ในรัตนพิมานมาศพิมมิ่งมหีมา
 ที่เปอันอยู่ในแคว้นแคว้นแดนมหาสาครเศ รัฐเดจะกามาอันอยู่ในราชธานีบุรีรัตนปัจฉิม
 ประเทศคามานิคม ...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

จะเห็นได้ว่าคำขึ้นต้นของทั้งสองท่านแตกต่างกัน แต่เมื่อศึกษาจากตัวบทในบรรทัดต่อมา
 แล้วจะเห็นได้ว่าบทชุมนุมเทวดาของทั้งสองท่านมีความคล้ายคลึงกัน เพียงแต่การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น
 เท่านั้นที่อาจทำให้คำบางคำหายไปหรืออาจมีการแต่งเติมขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์
 นายอนันต์ ทำให้ทราบว่าหมอขวัญท่านนี้พยายามที่จะรักษาคำต่างๆ ให้เหมือนกับต้นฉบับเดิมมากที่สุด
 อาจเนื่องมาจากพื้นที่ที่หมอขวัญทั้งสองอาศัยเป็นพื้นที่ตำบลเดียวกัน คือ ต.แหลมทราย อ.หลังสวน ซึ่ง
 อยู่ใกล้กันและอาจมีอิทธิพลส่งถึงกัน ดังนั้นตัวบทชุมนุมเทวดาของทั้งสองท่านจึงเป็นตัวบทที่มีที่มา
 จากแหล่งเดียวกันหรือเป็นสำนวนเดียวกัน

ส่วนบทชุมนุมเทวดาของนายเขี้ยว แก้วประกอบนั้นมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากหมอขวัญ
 ท่านอื่นๆ คือเริ่มด้วยบทชุมนุมเทวดาแปลที่มีลักษณะเป็นกาพย์ยานี 11 และกล่าวด้วยบทชุมนุมเทวดาอีก
 สำนวนหนึ่งซึ่งเป็นตัวบทที่เป็นคำแปลภาษาไทย ซึ่งมีลักษณะเป็นคำแปลธรรมดาที่มีการสัมผัส
 ระหว่างวรรคบ้าง โดยในการสวดนั้นจะต้องกล่าวเป็นทำนองร้าย ซึ่งน่าจะเป็นสำนวนเดียวกันกับบท
 ชุมนุมเทวดาของนายอนันต์ และนายท้วม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...ที่นี้จะบรรยายโดยสยามภาคจากพระบาท อันเป็นประกาศนิกรรม คำอุปการะโดยปฐมเหตุว่า เทวข้าแต่หม่อมมรเทเวศน์ อันมีมเหสระศักดิ์สิทธิ์ดิฐสันดา แต่บรรดาทุกสถาน ลักเคจะ อันอยู่ในสวรรค์อันแต่จักรวาทที่สถิตนั้นก็ดี กามจะรูเปอันอยู่ในช่อกามาพะระจะนะโลกิ อันรูปภพจบจนถึงพรหมเมศ คิริสิขระตะเถ อันอยู่ในช่อคิริสังขระเขตห้วยละหารหิน จันตะลิกเขอันอยู่ในวิถีถิ่นทางนภาส วิมานเสวยสวัสดิ์อยู่ในรัตนพิมานมาศพิมลมิ่งมहिมา ที่เปอันอยู่ในแวงแคว้นแควนมหาสาครเศ

(เขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

บทชุมนุมเทวดาของ นายอิง เจริญศักดิ์ สุราษฎร์ธานีก็มีลักษณะคล้ายคลึงกับนายเขียว คือเป็นการแปลภาษาบาลีโดยใช้คำไทยวรรคต่อวรรคเพื่อแปลความหมายโดยใช้ถ้อยคำที่ใช้มีความสละสลวย และสัมผัสคล้องจองกัน ดังตัวอย่างดังนี้

นะโมอันว่านมัสการปฤษฎาองค์อัญชลีขันธ์เหนือเศียรศิโรโรจน์ ด้วยจิตข้าพเจ้านี้
เปรมปรีดีปราโมทย์สโมสรงานแห่งกษัตริย์ปิตินายกอันเรืองเดช ทั้งทั่วไทเทเวศทั่วทุก
สถาน สดเค ข้าพเจ้าอยู่ชั้นกามาพจรสวรรค์ กาม อยู่ในกามภพหันต์จังหวัดวง จรูเป
เทพเจ้าดำรงอยู่ในรูปภพ คิริสิขระตะเถ เทพเจ้าในห้วงมหรรมพเพลิงขระเขตเขาคุณธร
จันตะลิกเข เทพเจ้าอันแน่นแน่นเนื่ององในอากาศ วิมาน อยู่ในวิมานมาศรัตนมณเฑียรที่
เป็นเทพเจ้าอยู่ในเกาะเวียงน้อยใหญ่ รัฎฐ เทพเจ้าอาศัยอยู่ในเรือนหลวง จะคาม เทพเจ้า
ทั้งปวงอยู่ในบ้านน้อยและบ้านใหญ่

(อิง เจริญศักดิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ลักษณะคำประพันธ์ของบทชุมนุมเทวดาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือตัวบทที่เป็นภาษาบาลีแต่เพียงอย่างเดียว และตัวบทที่เริ่มต้นด้วยภาษาบาลีและต่อท้ายด้วยคำแปลภาษาไทย ซึ่งแต่งด้วยคำประพันธ์ 2 แบบ คือกาพย์ยานี 11 และร่าย สำหรับบทชุมนุมเทวดาที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 นั้น จากการเปรียบเทียบแต่ละสำนวนจะเห็นได้ว่ามีที่มาจากสำนวนเดียวกัน ส่วนบทชุมนุมเทวดาที่แต่งด้วยร่ายนั้นแยกออกเป็น 2 กลุ่มสำนวนคือนายอนันต์ นายท้วม และนายเขียวมาจากสำนวนเดียวกัน และอีกสำนวนหนึ่งคือนายอิงและนายสมพรมาจากสำนวนเดียวกัน ดังนั้นบทชุมนุมเทวดาแปลที่ปรากฏในบททำขวัญเรือจึงรวมเป็น 3 กลุ่มสำนวน คือกาพย์ยานี 11 มี 1 กลุ่มสำนวนและร่าย 2 กลุ่มสำนวน

4.1.2.2 เนื้อหาของบทชุมนุมเทวดา

เนื้อความหลักคือการแปลความหมายของคำภาษาบาลี นั่นคือการอัญเชิญเทวดาทั้งหลายให้มาชุมนุมกัน เพื่อเป็นประธานในการทำพิธีกรรม เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชิญมานั้นมีตั้งแต่เทวดาชั้นสูง พระภูมิเจ้าที่ คนธรรพ์ รวมไปถึงยักษ์ และนาค เป็นต้น บทชุมนุมเทวดาที่เป็นภาษาบาลีเมื่อบวกกับความสามารถของผู้ประพันธ์ จึงสามารถเลือกใช้คำได้อย่างไพเราะสละสลวย พร้อมทั้งใช้การสัมผัสระหว่างวรรคเพื่อทำให้บทชุมนุมเทวดามีความไพเราะมากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้ว่าใครเป็นผู้ประพันธ์บทชุมนุมเทวดา โดยเฉพาะบทชุมนุมเทวดาแปลเมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่รวบรวมได้อาจจะสรุปได้ว่าบทชุมนุมเทวดาแปลของหมอมขวัญแต่ละท่านนั้นมีที่มาจากสำนวนเดียวกันและแบ่งเป็น 3 กลุ่มสำนวน คือกาพย์ยานี 11 และสำนวนร่ายอีก 2 กลุ่มสำนวน แต่ด้วยระบบการศึกษาในอดีตที่เน้นการถ่ายทอดแบบปากต่อปากจึงอาจทำให้คำหลายคำคลาดเคลื่อนไป และจากการสัมภาษณ์หมอมขวัญทุกท่านที่ใช้คำบททำขวัญในการทำขวัญเรือทำให้ได้ข้อสรุปว่าบทชุมนุมเทวดาเป็นบทที่สำคัญและจำเป็นต่อการทำขวัญเรือ ดังนั้นหมอมขวัญทุกคนจึงพยายามรักษาตัวบทเอาไว้ให้ครบถ้วนถูกต้องมากที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่าการปรับเปลี่ยนคำบางคำของบทชุมนุมเทวดานั้นมิได้เนื่องมาจากความต้องการในการปรับเปลี่ยนของตัวเองหมอมขวัญเอง แต่เนื่องมาจากกระบวนการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะทำให้คำบางคำแตกต่างกันไป แต่เนื้อหาและความหมายของตัวบทยังคงไว้เช่นเดิมทุกประการ

ถึงแม้ว่าบทชุมนุมเทวดาสำนวนแปลจะมีที่มาจากการแปลความจากคำบาลีบทเดียวกัน แต่ผู้วิจัยคาดว่าน่าจะมีการมีความแตกต่างกันในรายละเอียดต่างๆ จึงได้ทำตารางเพื่อเปรียบเทียบบทชุมนุมเทวดาสำนวนแปลต่างๆ เพื่อเปรียบเทียบเนื้อหา โดยบทชุมนุมเทวดาที่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 นั้นผู้วิจัยได้นำมาเปรียบเทียบในตารางเพียงตัวอย่างเดียว คือสำนวนของพรหมณ์แจ้ง พรหมชาติ เนื่องจากเห็นว่าตัวบทของหมอมขวัญหลายๆ ท่านนั้นล้วนเป็นสำนวนเดียวกัน ส่วนสำนวนของนายอนันต์ และนายท้วม และสำนวนของนายอิงและนายสมพรมีความคล้ายคลึงกันมาก สันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจากแม่บทสำนวนเดียวกัน

ตารางเปรียบเทียบบทพจนนุเทศา

แจ้ง พรหมชาติ	อนันต์ รัตนราช	ท้วม แสงสุวรรณ	เขียว แก้วประกอบ	อึ้ง เจริญศักดิ์	สมพร โสภภาพ
	วันนี้เป็นวันดีดิถีปฐมฤกษ์ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวโดยสยามภาคจากวาระพระบาลี อันเป็นประกาศนียบัตร คำประกาศ วากยวาที ปฐมเหตุว่าเทวาช้าแต่หม่อมรเทศ อันมีมเหศักดิ์สิทธิ์ แต่บรรดาที่สถิตทุกสถาน	วเถราช้าแต่หม่อมรเทศ อันมีมเหศักดิ์สิทธิ์ที่ทันตาแต่บรรดาสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่ทุกสถาน	ที่นี่จะบรรยาย โดยสยามภาคจากพระบาลี อันเป็นประกาศนียบัตร คำอุปการะโดยปฐมเหตุว่าเทวาช้าแต่หม่อมรเทศ อันมีมเหศักดิ์สิทธิ์ ดิศันตาแต่บรรดาทุกสถาน	นะโมอันว่า นมัสการ ปฤชฎารงค์ อัญชลิตันท์เหนือเศียรศิโรโรจน์ ด้วยจิตข้าพเจ้านี้ เปรมปรีดีปราโมทย์ สโมสรงานแห่งกษัตริย์ปิทยังค์อันเรืองเดชทั้งทั่วไทเทศทั่วทุกสถาน	
สักเตกามาเนบ ในไตรภพจบพิศ	สักเค อยู่ในสวรรค์ชั้นจักรวาล นั่นก็ดี	สักเคคืออยู่ในสวรรค์อันจักรวาลนั่นก็ดี	สักเคจะ อันอยู่ในสวรรค์ อันแต่จักรวาล ที่สถิตนั่นก็ดี	สัก เคข้าพเจ้า อยู่ชั้นกามาพจรสวรรค์	สักเค ข้าพเจ้า จะขอ อัญเชิญเทพเจ้าซึ่งสถิตอยู่ในนอกกามาพจรสวรรค์
จรูปเทวดา ในพื้นภพจบสากล	กามา จะ รูปเป อยู่ในนอกกามาพจรโลกีย์และรูป	กามา จรูปอัน อยู่ในนอกกามาพจรโลกีย์ และรูป	กามาจะรูป อันอยู่ในช่อกามา พระจะ	กามา อยู่ในกามาภพมหันต์ จังหวัดวง จรูป เทพเจ้า	กามา อยู่ในกามาภพมหันต์ จังหวัดวง จะรูป อยู่

	ภพจบจนถึงพรหมเมศร์	ภพจบพรหมเมศ	นะโลเกี อัมรูปภพจบ จนถึงพรหมเมศ	ดำรงอยู่ในรูปภพ	ใน รูป ภ พ โ ส พ มหาพรหม
ศิริสิขาระตะเตใน มณฑล เทวัญในชั้น บนหนแห่งห้องห้อง คีรี	ศิริสิขารเตอยู่ในยอดคีรี สิงขรเขตห้วยละหานหิน	ศิริสิสันคเต อัมอยู่ใน ยอดคีรีเขื่อนเขตละหาน หิน	ศิริสิขระตะเถ อัม อยู่ในยอดคีรี สิงขร เขตห้วยละหารหิน	ศิริสิขรตฤเทพยเจ้า ในห้วง มหรรมพเพลิงขรเขตเขา บุคนธร	ศิริสิขารตะเต ซึ่งสถิตอยู่ ในภูผาห้วยเหวภูหาขอด คีรี
จันทพวริกเข วิมาน เมโสสี พระอาทิตย์ พระจันทร์ อัมอยู่ที่ วิมานแก้วอันแว่วไว	จันตะลิกเขอยู่ในอัมพรวิถึ ถันทางนภากาศ เสวย สวัสดีอยู่ในรัตนพิมาน มาศพิมลมิ่งมหีมา	จันตะลิกเขอยู่ในอัมพรวิถึ ถันทางนภากาศ เสวย สวัสดีอยู่ในรัตนพิมาน มาศ วิมลมิ่งมหีมา	จันตะลิกเข อัมอยู่ใน วิถึ ถันทางนภากาศ วิมาน เสวยสวัสดี อยู่ในรัตนพิมานมาศ พิมลมิ่งมหีมา	จันตลิกเข เทพเจ้าอันแน่ แน่นิ่งเนื่องนองในอากาศ วิ มานะ อยู่ในวิมานมาศรัต นมนต์เจียรที่เป็นเทพเจ้าอยู่ ในเกาะเวียงน้อยใหญ่	จันตะลิกเข เทพดาแน่น แนวมเนื่องนองในอากาศ วิมาน อัมเสวยสวัสดี รัตนพิมานมาศมนต์เจียร ทอง
ทีเปรัตเถ จะคามอัม ไห เทวารักษาในภูมิ สถานบานชานา	ทวิปอัมอยู่ในแวนแคว้น แดนมหาสาครเรศ รัตเถจะ คามอยู่ในราชธานีบุรี รัตนปัจฉิม ประเทศคาม นิคม	ทีเปอัมอยู่ในแวนแคว้น แดนมหาสาครเรศ รัฐเถจะ คามอัมอยู่ในราชธานีบุรี รัตนปัจฉิมประเทศคาม นิคม	ทีเป อัมอยู่ในแวน แคว้น แคนมหา สาครเรศ รัฐเถจะ คาม อัมอยู่ในราชธานี บุรีรัตน มัชฌิม ประเทศ คามนิคม	รัฐฐเทพเจ้า อาศัขอยู่ใน เรือนหลวง จะคามเทพเจ้า ทั้งปวคอยู่ในบ้านน้อยและ บ้านใหญ่	ทีเปรัตเถจะคาม อยู่ใน ก่องแก้วเมืองหลวงพระ นครใหญ่่น้อย
จตุวนคหเน ท้าว เทวศน์อยู่รักษา เงิน	จตุรวนคหเน อยู่ในพนัส น้อยใหญ่ไพรรพนม	จตุรวนคหเน อัมอยู่ใน พนัสน้อยใหญ่ไพรรพนม	จตุรวณะคะหะเน อัมอยู่ในคันระน้อย	จตุรวน คหเน เทพเจ้าอยู่ใน หมู่ไม้ไพรรพฤษาสาล	จตุรวณะคหเน

<p>ทองของบรรดา ทั้ง กลางภาคพื้นปฐพี</p> <p>เคหาแปลว่าเหย้า ใน แดนเด้ามนุชย์ศรี เรือนใครผู้ใดคือ มิรู้ม ล้ำความมลทิน เทพ เจ้าเฝ้าอาศัย รักษาภัย เป็นนิจสิน คุมเห ที่ ลุ่มดิน อยู่ที่ลุ่มกุมภ พาล</p> <p>เขตเตแปลว่าเขต ทั้ง แห่งเหตุนิเวศน์สถาน แน่นแน่นแผ่นดินดาน สวนไร่นาและราม เทพเจ้าเฝ้ารักษา จีรัง กาวิสาเส ในศัพท์ว่า เขตเต แปลออกมาว่า</p>	<p>พนาวาส เอาแต่หมู่ไม้มา เป็นพิมานมาศทุกห้อม หญาลคาวัลย์</p> <p>เคหะวัดถุม</p> <p>เขตเตเทวารักษ์ อัน รักษาซึ่งเขตชั้น์ขอบ ชนบท อยู่ทุกเคหา และสวนประมวลหมดไม่ เลือกหน้า</p>	<p>พนาวาส เอาแต่หมู่ไม้ เป็นพิมานมาศทุกห้อม หญาลคาวัลย์</p> <p>เคหาวัดถุ</p> <p>มิเขตเขาเทวารักษ์ อัน รักษาซึ่งเขตชั้น์ขอบ ชนบท อยู่ทุกเคหาและ สวนประมวลหมดไม่ เลือกหน้า</p>	<p>ใหญ่ ไพรพนม พนาวาส เอาแต่หมู่ ไม้เป็นพิมานมาศ ทุกห้อมหญาลคาวัลย์</p> <p>เคหะวัดถุม</p> <p>เขตเต และเทพา อารักษ์ รักษาซึ่งเขต ชั้น์ขอบชนบท สุเก หานั้น ถี่ถ้วน ประมวลหมดไม่เลือก หน้า</p>	<p>เคหะวัดถุ</p> <p>มหิเขตเต เทพเจ้าอยู่ที่บ้าน เรือนและไร่นา</p>	<p>อยู่เคหะวัดถุ</p> <p>เขตเต อยู่ในเคหสถาน บ้านน้อยและเมืองใหญ่ ทั่วทุกชนบท</p>
---	--	--	---	---	--

<p>เขตแดน ภูมมาจะเทวา เทวดา รักษาแสน รักษาพระ เมนแมน แคนหลัก โลกทั่วโลก</p> <p>ชละว่าในศัพท์ แปล ออกนับว่ามหา พระ สมุทรสุดนัยนา ทั้ง คงคาและวารี ทะละ ว่าในศัพท์ แปลออก นับในบาลี วิสาเมณีใน คัมภีร์ แปลว่าทอง เทเวศวิเศษศักดิ์ ภูมิ อารักษ์รักษาสร้าง ลอยล่องเที่ยวท่องเที่ยว หว่างห่อมหญา</p>				<p>ภูมมา เทพเจ้าอยู่ที่พื้นภูมิ ประเทศ</p> <p>จันตุมเทวา ข้าชอัญเชิญจง สโมสรมาประชุม</p> <p>ชลดลวิสเม เทพเจ้าอยู่ที่ลุ่ม น้ำและบนบกมิได้เสมอกัน</p>	<p>ภูมมา ที่สถิตปรากฏอยู่ใน ในสงสารพระภูมิเจ้าที่</p> <p>จันตุมเทวา ข้าพเจ้าจะขอ อัญเชิญเร่งเร็วรีบเข้ามา ในเวลานี้ให้พร้อมกัน</p> <p>ชลดลวิสเม เทพเจ้าซึ่ง สถิตอยู่ในห้วยหนอง คลองบึงบางแม่น้ำใหญ่ ไพรพฤษษา ทุกห่อมห ญาลดาวัลย์ ที่เสมอกัน ก็ดี ไม่เสมอกันก็ดี</p>
---	--	--	--	--	---

<p>ลดาวัลย์</p> <p>ยักขาแปลว่ายักข์ ท้าว วิรุณ หักใจฉกรรจ์ รักษาเขาสัตบรรณ ขอลกิริรินทร์อีกสุนทร กั้นบรรพพะว่าคนธ รพณ์ นาคานั้นเร่งผัน ผ่อน แปลศัพท์ให้ดับ กลอน ว่านาคราชชาติ เมธา อยู่สระอินคาช มโนคาชชาติมหา พัน พิชทำฤทธา ชลาหลัง สิ้นคะนอง</p> <p>สันติเกยงประเสริฐ สอง อากาศชาติ คะนอง ท่องในภพ โฆมขนต์ คุสุคนษย์</p>	<p>ยักข์ คน ธรรพ์ และ นาคราชภูมิมาอันสถิตอยู่ ในโลก สันนิบาตพื้น ปฐพี</p> <p>ชลคลวิสาเย อยู่ใน ชลมารควิถีถิ่น ที่ลุ่ม ลาดอนันตคูเวา ขอท่าน ทั้งปวงมาสู่หาสันนิบาต แห่งธรรม</p>	<p>ยักขาคนธรรพ์นาคาทัง มเหศักดิ์ ยักขาคนธรรพ์ และนาคราชพรหมอัน สถิตอยู่ในโลกสันนิบาต พื้นปฐพี</p> <p>ชลผละวิสาเยอยู่ใน ชลมารควิถีที่ลุ่มลาดอนัน ตคูเวา ข้าขอเชิญท่านทั้ง ปวงมาสู่หาสันนิบาต แห่งข้านี้</p>	<p>ยักขะคันธระปะนาคา ท้าวมเหสระสรพยัก ษา คนธรรพ์และ นาคราช พรหมอัน สถิต ในโลก สันนิบาต พื้นปฐพี</p> <p>ชลถละวิสะเม อัน อยู่ในวิถีอันลุ่มลาด จาขันตคูเวา ขอเชิญ ท่านทั้งปวง มาสู่หา สันนิवासแห่งข้า</p>	<p>ยักขคันธรรพนาคา ทังยัก ษาและคนธรรพณ์ นาคราช ผู้เป็นใหญ่</p> <p>คิฏฐันดาสนติเกยง เทพเจ้า อยู่ทุกเกาะแก่งตำบล</p>	<p>ยักขะคันทัพพะนาคา ทัง ยักษาครุฑันสูบันและ นาคา</p> <p>คิศสันดาสนติเกยง อีก เทพยะเจ้าซึ่งสถิตเกาะ แก่งแห่งตำบล</p>
--	--	--	--	--	--

<p>สัตว์ ภัยพิบัติทุกแห่ง หน คีชั่วทุกตัวคน คิสิ้นตะอันคราย มุนี ฤทธิสิทธิ์ ประสิทธิ์ โดยใจหมาย เขาว่าจะ ภิปราย จะอธิบายด้วย ถ้อยคำ</p> <p>สาธ โวมะ สุนันตุ ประเสริฐสัม บาลี คัมภีร์นำ คำแห่งข้าว่า ขอเชิญ เชิญท่านรับ สาธุ สุนันตุเร่งดำเนิน</p>	<p>สาธโวมะท่านสัพบุรุษ วิสุทธิกรรมในพระศาสนา สุนันตุ จงเจียโสศ เสวนาการสดับฟัง ทศิวระจะนัง ซึ่งคำแห่ง ข้าบรยายมานะพันดา คุณท่านทั้งหลายผู้มี วิวัฒนาอันเจริญ ขอท่าน อย่าได้มีมโนคนองคำพอง เพลินให้เคลื่อนคลาด</p>	<p>สาธโวมะ ท่านสัพบุรุษวิ สุทธิกรรมในพระพุทธ ศาสนา สุนันตุ จงเจีย โสศเสวนาการสดับฟัง มุนีวระจะนัง เจ้าจงฟัง คำแห่งข้าบรยายมานะ พันดา คุณท่านทั้งหลาย ผู้มีวิวัฒนาอันเจริญ ขอ ท่านอย่าได้มีมโนคนอง เพลิน ผู้มีอำนาจให้ เคลื่อนคลาย</p>	<p>สาธโวมะสุนันตุ จง อย่าโสศเสวนาการ สดับฟัง</p> <p>มุนีวระจะนัง ซึ่ง คำแห่งข้าบรยาย</p>	<p>มุนีวระจะนัง ข้าขออัญเชิญ พระฤทธิทุกแห่งหนอันศักดิ์ สิทธิ์ฤทธิรินด้วยเดชา</p> <p>สาธโวมะ สุนันตุ ข้าขอ อัญเชิญเทพดา อันเรื่อง</p>	<p>มุนีวระจะนัง ข้าพเจ้าจะ ขออัญเชิญพระฤทธิทุก แห่งหน อันศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิรินด้วยเดชา</p> <p>สาธโวมะสุนันตุ ข้าพเจ้า จะขออัญเชิญเทวดาอัน</p>
---	---	---	--	--	--

<p>ธรรมะอย่างค้ำเกิน อะ ยัมปะทันตา เจริญเทพ เข้ามาในวันนี้ อย่าได้ มีความกังขา ขอเจริญ เทพเทวา เจริญท่านมา ประชุมนวม เทวาทัง แปรคทิส ประเสริฐ สัทธิต์ช่วยห่อหุ้ม ภยัน อันตรายกุม ของง วินาสวินาสาย ฯ</p>	<p>ธรรมสวนกาโล อัยมภ ทันตา ดังคำข้าบรยาย อธิบายมาดังนี้ ให้ลั่น ฆ้องขึ้น 3 ที โห้ร้องเอา ชัย</p>	<p>ธรรมสวนกาโล อัยมพะ ทันตา อันว่าเวลานี้ เป็น กาลสมัยพร้อมด้วยไสย ศาสตร์สุคติ ชื่อว่าธรรม สวณะ ข้าพเจ้าอุตสาห์ บรยายมาด้วยดังนี้ให้ ช่วยกันลั่นฆ้องขึ้นสามที แล้วตั้งอิโหยเอาชัยมงคล</p>	<p>อัยมภทันตา คุกร ท่านทั้งหลาย ผู้วงษา อันเจริญ อย่าได้มี มโน คนองลำพอง เพลิน ให้เคลื่อน คลาด ธรรมะสวณะ กาโล อัยมภทันตาจา ุตสาห์ บรยาย อธิบายมาดังนี้ ให้ ลั่นฆ้องขึ้น 3 โห้ ร้องเอาชัย</p>	<p>เดช ซึ่งสถิตอยู่ในอมร พิมานมาศเมืองฟ้า รัมมัสสวนกาโล อัยมภทัน ตา ข้าพเจ้าขออัญเชิญท้าว เทเวศสิ้นขอบเขตจักรวาล ของงมาสโมสรประสานใน เวลานี้ ขออวยชัยให้สวัสดิ แแต่ท่านเจ้าภาพผู้เรืองศรี ให้ โห้ขึ้นสามทีลั่นฆ้องอวยชัย</p>	<p>เรื่องเดช ซึ่งสถิตอยู่ ในอมรพิมานเมศเมืองฟ้า รัมมัสสะวะนะกาโล อัยมภะทันตา ข้าพเจ้าจะ ขออัญเชิญท้าวเทเวศสิ้น ขอบเขตจักรวาล งมา สโมสรและประสานใน การครั้งนี้</p>
---	--	--	--	--	--

4.1.3 บทไหว้ครู

เป็นธรรมเนียมของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ที่จะต้องมีการไหว้ครูบาอาจารย์รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆที่เคารพนับถือ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตัวผู้ประกอบพิธีเองและผู้ร่วมพิธี ดังนั้นบทไหว้ครูและการไหว้ครูจึงมีใช้ลักษณะเฉพาะที่ปรากฏแต่เพียงในการทำขวัญเรือเท่านั้น บทไหว้ครูที่ใช้ในการทำขวัญเรือสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

4.1.3.1 บทสัคคี*

ความหมายหรือที่มาของคำว่าสัคคี อุดม พญทองได้สันนิษฐานว่า คำว่า “สัคคี” อาจมาจากคำว่า สวัสติ สดุติ หรือสุรัสวติคำใดคำหนึ่งก็เป็นได้ โดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้

ก. คำว่า “สวัสติ” มีหลักฐานการใช้ในท้องถิ่นภาคใต้มาตั้งแต่ พ.ศ.1773 ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกหลักที่ 24 ซึ่งกล่าวสรรเสริญเจ้าจันทร์ภาณุ กษัตริย์แห่งตามพรลิงค์ โดยเริ่มต้นด้วยคำว่า “สวัสติ” คำนี้ถือว่าเป็นคำที่เป็นมงคล ความหมายโดยทั่วไปหมายถึงการไหว้ การคารวะ การกล่าวคำสัคคี หรือการไหว้สัคคีก็เป็นเรื่องราวของการคารวะ ดังนั้น “สัคคี” จึงอาจเลื่อนเสียงมาจากคำว่า “สวัสติ” ก็ได้

ข. คำว่า “สดุติ” ก็เป็นคำที่น่าสังเกตอีกคำหนึ่ง ความหมายกลมกลืนกับคำว่าสัคคีเป็นอันดี และรูปคำก็ใกล้เคียงกัน

ค. ส่วน “สุรัสวติ” นั้น หมายถึงทေးองค์หนึ่งที่คลบบันดาลให้เกิดความสวัสดีมงคลแก่ผู้ที่เคารพบูชา การเคารพบูชาครูบาอาจารย์ บิดามารดา พระรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่จะได้รับคือ สวัสดิมงคลเช่นกัน สัคคีจึงอาจกร่อนเสียงและกลมกลืนเสียงกันในคำสุรัสวติก็ได้

การไหว้สัคคีเป็นประเพณีของชาวไทยภาคใต้แต่โบราณ มีขึ้นเพื่อเป็นการคารวะและรำลึกถึง

* สัคคี เป็นบทสวดเพื่อให้เกิดสิริมงคล ใช้สวดไหว้ตอนกุลบุตรฝากตัวเป็นศิษย์ของพระสงฆ์เพื่อศึกษาเล่าเรียน โดยผู้ฝากตัวเป็นศิษย์สวดบทสัคคีน้อยก่อนถวายเครื่องบูชา เมื่อพระสงฆ์รับเครื่องบูชาแล้วถือว่ายอมรับเป็นศิษย์ ในบทสวดสัคคีน้อยจะมีการบูชาคุณบิดามารดา บูชาพระพุทธคุณ พระธรรม พระสงฆ์ นอกจากนี้การไหว้สัคคีจะไหว้ก่อนนอนทุกคืน ไหว้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่นพิธีทำขวัญ การถอนเสนียดจัญไร ผู้สวดต้องท่องจำบทไหว้สัคคีอย่างแม่นยำ (ศุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2538: 43-44)

บุญคุณของครูบาอาจารย์ บิดามารดา พระรัตนตรัย ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ถือกันว่าผู้ที่ไหว้ สักดิ์จะเกิดมงคลแก่ตัว (อุคม หนุทอง,2524:2)

4.1.3.1.1 ประเภทของการไหว้สักดิ์ การไหว้สักดิ์แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

ก. การไหว้สักดิ์น้อย เป็นการไหว้อย่างสังเขป สั้นๆ ง่ายๆ นิยมไหว้ก่อน การศึกษาเล่าเรียน ก่อนนอน ฯลฯ เนื้อความจะมีการไหว้พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ และ ขอรพรให้พ้นจากสิ่งอัปมงคลทั้งปวง

ข. การไหว้สักดิ์ใหญ่ เป็นการไหว้โดยพิศดาร เนื้อความเพิ่มขึ้นจากการไหว้ สักดิ์น้อย คือไหว้เทพเจ้าทั้งหลาย มีนางคงคา นางธรณี แม่โพสพ พระพาย พระเพลิง เทวดาทั้งสิบทิศ ฯลฯ และบรรยายความทุกข์ยากลำบากของบิดามารดาในการมีบุตรโดยละเอียด นิยมใช้ในพิธีกรรม ต่างๆ เช่น ทำขวัญ ทำภูมิ แก่บน หรือจะใช้ในโอกาสเดียวกับการไหว้สักดิ์น้อยก็ได้

(อุคม หนุทอง,2524:2)

ข้อมูลที่เก็บได้ในการทำขวัญเรือ ไม่ปรากฏว่ามีการใช้บทสักดิ์น้อยเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการทำขวัญเรือเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่มีความเป็นพิธีการมาก และบทสักดิ์ใหญ่มีเนื้อความเพิ่มจากบทไหว้สักดิ์ น้อยหลายอย่าง ซึ่งการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเพิ่มเติมจากบทสักดิ์น้อย จะก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล และเป็นการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เข้ามาร่วมในพิธี ก็เป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีได้ อีกทางหนึ่ง

4.1.3.1.2 โอกาสของการไหว้สักดิ์ การไหว้สักดิ์มีหลายโอกาสดังนี้

ก. ก่อนนอน ถือว่าจะทำให้หลับฝันดีปลอดภัย และมีความเจริญยิ่งขึ้นไป

ข. พิธีแก้บน หลังจากหมอรักษาคณป่วยหายเป็นปกติแล้ว คนป่วยต้องไปทำ พิธีแก้บน หรือ พิธีไหว้ครู เป็นการยกย่องสรรเสริญครูหมอที่รักษาให้หายป่วย โดยจัดเครื่องบูชาครู ตามประเพณี หมอจะไหว้สักดิ์ก่อนทำพิธี

ค. การศึกษาเล่าเรียน การศึกษาในสมัยโบราณ บิดามารดาจะนำบุตร

หลานไปมอบให้กับครู ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ วันที่นำไปมอบคือวันพฤหัสบดี โดยจะต้องเตรียมเครื่องบูชาครูอันได้แก่ ดอกไม้ รูปเทียน ดอกมะเขือ หญ้าแพรก และหมากพลู นำไปมอบให้กับครูด้วย ก่อนการศึกษาเล่าเรียนต้องไหว้สวดศีลเสียก่อน ซึ่งก็คือการไหว้ครูนั่นเอง จากนั้นครูจึงจะสอนหนังสือให้ นอกจากนี้ก่อนเรียนหนังสือทุกครั้งผู้เรียนจะต้องประนมมือไหว้สวดศีลเสมอ การปฏิบัติเช่นนี้เชื่อกันว่าจะทำให้จิตใจแจ่มใส และมีสติปัญญาแตกฉาน

ง. ใช้สวดดอกเสนียดจัญไร ใครก็ตามที่รู้สึกปวดศีรษะทุกวันในเวลาพระอาทิตย์ขึ้น โบราณถือว่าถูกเสนียดจัญไร ให้แก้ไขโดยเอาไม้เล็กๆ ยาว 1 คืบ 4 อัน มาวางขัดคั่นให้เป็นแปดทิศ แล้วถือทาบไว้กับหน้าผากผู้ป่วย จากนั้นให้วบทสวดศีล เมื่อกล่าวจบให้ถอดไม้จากมือออกไปทางขวา 1 อัน ซ้าย 1 อัน ข้างหน้า 1 อัน และข้างหลัง 1 อัน เชื่อว่าจะหายปวดศีรษะ

จ. ใช้แทรกเป็นบทไหว้ครูในพิธีต่างๆ เช่น ทำขวัญนาค ทำน้ามนตร์ อาบน้ำศพ มัคศพ ทำภูมิจ้ำว และทำขวัญข้าว เป็นต้น

(อุคม หนุทอง, 2524:3)

บทสวดศีลของหมอขวัญแต่ละคนจะมีเนื้อความที่คล้ายคลึงกันคือเริ่มต้นด้วยการกล่าวสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย พระคุณของครูบาอาจารย์ ความทุกข์ยากของมารดาตั้งแต่ตอนที่ตั้งครรภ์ จนกระทั่งเลี้ยงลูกจนเติบโต และการไหว้สิ่งศักดิ์ต่างๆ และขอพรขอชัยให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้น

จากจำนวนหมอขวัญทั้งหมด 31 คนในจังหวัดสามจังหวัด คือชุมพร นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี หมอขวัญที่ใช้บทสวดศีลประกอบการทำขวัญ มีเพียง 5 ท่าน จากจังหวัด 2 จังหวัด คือนายโกมล สุวรรณโกศล และนายหนูกลิ่น ชาวลิต จังหวัดนครศรีธรรมราช นายเอื้อน เพ็ญจันทร์ นายสมเทพ สิทธิโอน และนายเขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนจังหวัดชุมพรนั้นจะเห็นได้ว่าไม่มีหมอขวัญคนใดที่ใช้การไหว้สวดศีลประกอบพิธีทำขวัญเรือ อาจอธิบายสาเหตุได้ดังนี้ กรณีนายโกมลนั้น หมอขวัญกล่าวว่าได้ใช้บทสวดศีลในการทำขวัญเรืออยู่แล้ว ทั้งนี้เห็นว่าการประกอบพิธีกรรมควรจะมีการไหว้สวดศีล ซึ่งก็เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

(โกมล สุวรรณโกศล, สัมภาษณ์, 20 พฤศจิกายน 2543)

สำหรับนายหนูกลับ และนายเขี้ยว นั่น หากวิเคราะห์บททั้งหมด จะเห็นได้ว่าไม่ใช่บททำขวัญเรือโดยตรง แต่เป็นการประยุกต์ด้วยบทจากพิธีกรรมอื่นๆ มาใช้ในการทำขวัญเรือ ดังนั้นตอนที่เป็นการอัญเชิญแม่ย่านางจึงเป็นการอธิษฐานเท่านั้น และในการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ ก็ต้องมีการไหว้สักคี่ ดังนั้นจึงมีการไหว้สักคี่ในการทำขวัญเรือด้วยเช่นกัน ส่วนนายเอื้อน เพ็ญจันทร์ และนายสมเพท สิทธิโอนั้น มีด้วยบทที่ใช้ในการทำขวัญเรือไม่มากนัก ดังนั้นจึงนำด้วยบทไหว้สักคี่มาเสริมเพื่อทำให้ด้วยบทมีความยาวมากขึ้น และพิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น ส่วนจำนวนหมอขวัญที่ใช้บทสักคี่ที่มีเพียง 5 คนเท่านั้น จำนวนที่น้อยเช่นนี้ รวมทั้งเหตุผลของหมอขวัญแต่ละท่านในการใช้บทสักคี่ อาจทำให้ชี้ชัดได้ว่าบทสักคี่อาจไม่ใช่องค์ประกอบที่สำคัญมากนักในการทำขวัญเรือ

ลักษณะของบทสักคี่ สามารถวิเคราะห์บทสักคี่ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหาได้ดังนี้

4.1.3.1.3 รูปแบบของบทสักคี่

บทสักคี่ที่ปรากฏในการทำขวัญเรือมีเพียงบทสักคี่ใหญ่เท่านั้น บทสักคี่ใหญ่ใช้คำประพันธ์กาพย์ยานี 11 เช่นเดียวกับบทชุมนุมเทวดา แต่ลักษณะการสัมผัสจะไม่สม่ำเสมอ และจำนวนคำมักไม่แน่นอน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มือข้าทั้งสิบนิ้ว	ยกขึ้นตั้งระหว่างคิ้วมิได้เอ้
นะ โมพุทธาเย	ไหว้ขอยกคุณพระศรีอาริย์
ไหว้คุณพระสุขสงฆ์	ตั้งจิตจงพระนฤพาน
ไหว้คุณครูคุณอาจารย์	ท่านได้สอนด้วงข้ามา
ตั้งแต่นอ โมและกอบขอ	ทั้งสิท้อและกกา
กนกมกครจนา	กนกนบกนภกนและขอมไทย
แม่เลขทั้งนี้หนา	ขอให้ข้าเชี่ยวชาญใจ
ตั้งแต่วันนี้ไป	ข้าไม่ลืมคุณครู ...

(โกมล สุวรรณโกศลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

4.1.3.1.4 เนื้อหาของบทสักคี่

บทสักคี่ใหญ่ของหมอขวัญทุกคนจะมีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกัน คือ การแสดงความเคารพต่อพระคุณของสิ่งต่างๆ ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ พระคุณของครูบาอาจารย์ที่ช่วยประสิทธิ์ประสาท

วิชาความรู้ พระคุณของมารดาที่ลำบากเลี้ยงลูกมาจนเติบโตใหญ่ พระคุณของบิดา ญาติพี่น้อง รวมทั้ง การไหว้เทพเจ้าต่างๆ เช่น พระอินทร์ พระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ พระภูมิ พระพวย แม่ โปสพ เป็นต้น เพื่อมาเป็นประธานในการประกอบพิธีกรรมให้ลูกล่วงสมดังความประสงค์ ดังจะ วิเคราะห์ต่อไปนี้

ก. บทบูชาพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์

บทบูชาพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ จะอยู่ในเนื้อหาตอนต้นของบทสวดดี หมอขวัญ ทุกท่านที่ใช้บทสวดดีในการทำขวัญเรือจะขึ้นต้นการบูชาพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์แตกต่างกัน ในที่นี้จะยกตัวอย่างการขึ้นต้นบทสวดดีของหมอขวัญทุกคนที่ใช้ด้วยกันในการประกอบพิธี ดังตัวอย่าง

โอมนะโมมนัสการ องค์ทะยานบัญชาจะสัมพุทธโร ทั้งห้าองค์พระชินสีห์ ข้า ขอบังคมประนมกร อ่อนชูลี ไหว้คุณพระสัสดี ขอให้มิซึ่งปัญญา ลือศปรากฎยัง เชิญ ท่านมาสิงตัวข้าหยา ข้าน้อยขอเรียนอรรถ สันทัดทั้งคาถา ศีตรูอย่างมีมา จงวินาศวิลาย สาย ศรีๆ จำเริญสุข สรรพทุกข์ให้เหือดหาย ลากมาอย่าขาดสาย สรรพชัยสิทธิเม ฯ

มือข้าทั้งสิบนิ้ว ยกขึ้นตั้งระหว่างคิ้วมิได้เอ้ นะโมพุทธายะ ไหว้ยอยคุณพระ ศรีอารีย์ ไหว้คุณพระสุขสงฆ์ ตั้งจิตจงพระนฤพาน ไหว้คุณครูคุณอาจารย์ ท่านได้ สอนตัวข้ามา ตั้งแต่ โอมและกอบขอ ทั้งสิทส่อและกกา กงกมกครจนา กกกนกกบม เกยและของไท...

(โอมล สุวรรณโกศย นครศรีธรรมราช)

การใช้คำขึ้นต้นว่า “โอม” ซึ่งมีความหมายใน 2 ลักษณะ คติทางฮินดูหมายถึง พระเจ้าทั้งสาม พระองค์ คือพระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ ส่วนพระพุทธศาสนาหมายถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ นอกจากนี้ยังถือว่า “โอม” เป็นคำศักดิ์สิทธิ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525:967)

ส่วนใหญ่แล้วคำว่าโอมมักเป็นคำขึ้นต้นของการกล่าวโองการหรือเวทมนตร์คาถา หากพิจารณาในที่นี้จะเห็นว่า “โอม” หมายถึงพระรัตนตรัย ทั้งนี้เพราะเนื้อหาเน้นการกล่าวนมัสการพระ

พุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นหลักใหญ่ และต่อจากนั้นจึงเป็นการไหว้คุณพระศักดิ์ ขอให้มาอยู่ในตัวของหมอบขวัญเพื่อช่วยขจัดทุกข์ภัยต่างๆ

นอกจากคำว่า “โอม” แล้ว ยังมีการขึ้นต้นบทสวดโดยใช้คำว่า “ศรี ศรี” ซึ่งเป็นคำขึ้นต้นที่แสดงถึงความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง มักเป็นคำขึ้นต้นที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในบททำขวัญ ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ศรีศรีสวัสดิ์เจ้าข้าเอ๋ย เชิญท่านนั้นมาสังค้ำข้าพร่า ข้าน้อยเรียนนรรธชาติไปทั้ง
คาถา ศักดิ์ร่อย่ามีมา ขอให้วินาศวิลาศสาย ศรีศรีจำเริญสุข สรรพทุกข์จงเหือดหาย
ลาภไหลมามีขาดสาย ขอให้ประสิทธิชัยยะประสิทธิ

(หนูกลิ่น เชาวลิต นครศรีธรรมราช)

ศรี ๆ วันนี้เป็นวันดี ข้าจะเริ่มพิธีการ นมัสการครูอาจารย์ ศรีศรีจำเริญพร
ศรีศรี จำเริญสุข สรรพทุกข์จงเหือดหาย ลาภมามีขาดสาย ขอให้มิชัยประสิทธิเม ฯ

(เอื้อน เพ็ญจันทร์ สุราษฎร์ธานี)

ถึงแม้จะขึ้นต้นด้วยคำเดียวกัน คือ “ศรีศรี” แต่เนื้อความในบทสวดของหมอบขวัญทั้งสองกลับแตกต่างกัน การขึ้นต้นบทสวดของนั้นเป็นการเชิญครุศักดิ์ให้เข้ามาอยู่ในตัวของหมอบขวัญ เพื่อให้หมอบขวัญมีความสุข มีโชคลาภ และปราศจากทุกข์ภัยทั้งปวง ส่วนการขึ้นต้นบทสวดของนายเอื้อน เป็นการกล่าวว่าวันนี้เป็นวันดี และได้ฤกษ์งามยามดีแล้ว จะเริ่มพิธีการทำขวัญเรือ โดยการแสดงความเคารพครูบาอาจารย์ เพื่อความเป็นสิริมงคล ทำให้ความทุกข์ทั้งหลายจงหายไป มีแต่ลาภผลและความสวัสดิ์มีชัย

นอกจากมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับการบูชาพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์แล้ว บทสวดในตอนต้นจะมีเนื้อหาที่กล่าวถึงการเล่าเรียนสมัยโบราณ โดยกล่าวถึงการเรียนการสอนในสมัยโบราณด้วย นั่นคือขณะที่ครูสอนให้ลูกศิษย์ท่องบทสวดนั้นนครูก็จะสอนอ่านหนังสือควบคู่ไปด้วย และตัวหนังสือชุดแรกที่ครูสอนคือ นอ โม กอ ขอ เมื่ออ่านออกเขียนได้คล่องแคล่วแล้วจึงไปเรียนเนื้อหาอื่นๆ คือเริ่มเรียน กอ ขอ กอ กา โดยผู้เรียนจะต้องหมั่นเขียนตามแบบที่ครูเขียนให้ดู และจะต้องเขียนตัวอักษรไว้ได้บรรทัดเป็นการแสดงความเคารพต่อครูนั่นเอง ใครเขียนบนบรรทัดเชื่อกันว่าจะประสบความวิบัติ

ต่างๆ และไม่ประสบผลสำเร็จในกิจการงานทั้งปวง หลังจากเรียนจบ ขอ กอ กา ได้คล้องแล้วก็เริ่มเรียน การแจกลูกในแม่ตัวสะกดต่างๆ เช่น แม่กง กน กม เกย กก กค เป็นต้น ส่วนบาลีและขอมไทยก็คือการเรียนภาษาบาลี และการเขียนคำอ่านภาษาขอมด้วยภาษาไทย ซึ่งเรียกว่า “ขอมไทย” นั่นเอง ต่อจากนั้นก็ฝึกอ่านหนังสือที่เรียกว่า หนังสือสวด เพื่อฝึกการอ่านให้คล้องแคล่วยิ่งขึ้น

ข. บทพรรณนาคุณมารดา และในที่นี้อาจรวมถึงคุณบิดาด้วย

บทพรรณนาคุณมารดาเป็นเนื้อหาถัดมาจากบทบูชาพระรัตนตรัยและครูบาอาจารย์ เนื้อหาจะกล่าวถึงความยากลำบากของมารดาในการอุ้มท้องถึงเก้าเดือน และการเลี้ยงดูบุตรอย่างยากลำบาก นอกจากนี้ยังกล่าวถึงพระคุณของบิดาด้วย ดังตัวอย่าง

...เมื่อลูกอยู่ในครรภ์ สิบเดือนนั้นเต็มอัตรา พระแม่คุณเสขสา เวทนามาก เหลือใจ ยามลูกจากครรภ์แล้ว ข้าขอแก้วทุกพื้นไฟ จิงข่าและพริกไทย ท่านแต่งไว้ มากหนักหนา น้ำร้อนและก้อนเส้า มารดาเล่าที่เอามา จากแข่งและจากขา ประคบหน้าประคบหลัง เอ็นใหญ่แม่เคลื่อนทั้งห้าร้อย ทั้งเอ็นน้อยแม่เคลื่อนทั้งห้า พัน พระมารดาข้าหาได้ยาก คุณมีมากเหลือกำลัง เจ็บปวดคังชีวิต เหนือไคลราด หัวตัวตน ยามหอมเข้าแปรผัน เข้านวดพินกันสับสน เจ็บปวดแทบวายชนม์ เมื่อ ลูกตนจากครรภ์ พริกขิงและเผ็ดร้อน ทั้งยากลอนและยาทา ก้อนเส้าประคบหน้า หลังมารดานั่งผิงไฟ ยามลูกจากครรภ์แล้ว ชมลูกแก้วให้เหนื่อยใจ มดแมงไม่ให้ได้ ทั้งเรือดโรมิให้ผ่าน อาน้ำคำเศียรเกล้า มารดาเล่าป้อนอาหาร กินนมชมทุกวัน ผูกเปลผ้าซกให้นอน

(สมเพท สิทธิโณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

บทสวดที่ขมุกขมูงมากล่าวนอกจากกล่าวถึงความลำบากของมารดาในการอุ้มท้องถึง 9 เดือนแล้ว ยังกล่าวถึงความเจ็บปวดทุกข์ทรมานจากการคลอดบุตรอีกด้วย และเมื่อคลอดแล้วก็เป็นที่ของแม่ที่จะต้องประคบประหงมเลี้ยงดูบุตร จะเห็นได้ว่าบทสวดคตินั้นเน้นเนื้อหาในการพรรณนาพระคุณของมารดามาก ส่วนการกล่าวถึงพระคุณของบิดานั้นมีเนื้อหาเพียงจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับการพรรณนาพระคุณมารดา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไหว้คุณแม่แล้ว จะขอแผ้วถวายเป็น ไหว้คุณบิดานั้น ท่านเลี้ยงปล้นลูกเป็นด้ว
คุณพ่อเลี้ยงด้วเข้ามา เทียวร่หามาให้กิน เหมือนอัสคินนกกปีกษา เร่คาบเอาเหยื่อมาป้อน
ฟังความขามบังอร ข้าคิดถึงคุณพระบิดา จิตของข้าอนาทร ทุกข์ทนเทียวร่นร้อน เป็น
อาวรณ์เป็นหนักหนา

(โกมล สุวรรณโกศย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ค. เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ

เนื้อหาที่พ้องกันคือบทไหว้เทวดาสิบทิศ จะยกตัวอย่างการไหว้เทวดาทั้งสิบทิศของหมอขวัญ
เพียงท่านเดียว ดังต่อไปนี้

สิบนิ้วข้าไหว้เล่า พระอรหันต์เจ้าทั้งสิบทิศ เทวาทังอกนิษฐ์ มาป้องปิดกันโพย
ภัย หนสะบูรณ พระปะติมุค บริสุทธูปบพระไคร พระเรวัตผู้เป็นใหญ่ อยู่อาคณย์หน
ทิสา ทักษิณพระกัสโป ท่านเฝ้าอยู่มิกลาคคลา หรดีพระอรหันตา พระสุมังคลา ท่านอยู่
เฝ้าบริวาร อยู่ข้างทิศปัจฉิมเม พุทธะสีกัผู้ทรงญาณ พายัพคังควดคาร พระสุเมทังอร
หันตา ทิศอุดรธาไกรลาส ทรงอำนาจสิทธิคิขัยน พระทิศอิสานอรหันต์ พระสรณังอยู่
รักษา ปรดิวิศรีสรรเพชญ์ องคัสมเด็จอุสูนทร อากาศมนิวร พระธิปิงนังเจ็ดฉาย พระเจ้า
ทังสิบทิศ ทรงเรื่องฤทธิ์กันอันตราย เคชะข้ากราบไหว้ ยกขึ้นไว้เหนือเกศิ

(โกมล สุวรรณโกศย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

เนื้อหาในบทไหว้เทวดาสิบทิศ นอกจากเป็นการไหว้เทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายแล้ว ยัง
กล่าวถึงคุณครู บิดา และญาติอันได้แก่ ป้าน้า ซึ่งพระคุณของท่านทั้งหลายที่กล่าวมานี้เป็นเกราะที่จะ
คุ้มครองเหตุภัย รวมทั้งกันเสนียดและจัญไร รวมทั้งภูติผีปีศาจ ไม่ให้มาทำร้ายหรือรบกวนการทำพิธี

นอกจากนี้ในบทไหว้เทวดาสิบทิศยังได้กล่าวถึงพุทธวงศ์ศาสนา คือ ศาสนาอันเป็นวงศ์ตระกูล
ของพระพุทธเจ้า หากนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงองค์ปัจจุบัน คือพระสมณโคดมพระพุทธเจ้า รวมทั้งหมด
มี 25 องค์ (เสมอ บุญญา, 2536:137) แต่ในคัมภีร์นั้นกล่าวถึงเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ดังตัวอย่างคือ

สิบนิ้วข้าไหว้เล่า พระอรหันต์เจ้าทั้งสิบทิศ เทวาทังทุกทิศ มาครอบทุกข์
คุ้มโพยภัย หนบูรณพระประทุมติ อันเรื่องรุทธฤทธิไกร เรวัตโตผู้ยิ่งใหญ่ อยู่

อาคมเข็ทศทิสา ทักยิมพระกัศโป พระเจ้าอยู่ปู่กลาดคลา หรดีอรหันดา พระสุ
มังกโลอยู่บบริบาล ฝ่ายฝนปัจฉิมเม พุทธสิกเขผู้ทรงญาณ พายัพตั้งกองหาญ พระ
สุเมรุตั้งกองขัน อูครสาคนารายณ์ มีอำนาจฤทธาขัน อีสานพระอรหันต์ ประธี
พิงสรณังกร ปฐวีศรีสรรเพชร องค์สมเด็จพระสุนทร อากาศาคนิวิรม์ พระทินกร
อันเจ็ดฉาย เจ้าอุสิบทิสา เรื่องฤทธาคุ่มอันตราย เคชะข้ากราบไหว้ ยกคุณไว้เหนือ
เกศี

(สมเพท สิทธิโณน จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าวงศ์ตระกูลของพระพุทธเจ้าที่กล่าวถึงน่าจะเป็นดังนี้ คือ พระปฐมบุตรพุทธ
เจ้า , เรวัตพุทธเจ้า , กัสสปพุทธเจ้า , พระสุมังกโล (คาดว่าน่าจะเป็นพระมงคลพุทธเจ้า) , พุทธสิกเข
(คาดว่าน่าจะเป็น สิขีพุทธเจ้า) , พระสุเมรุ (คาดว่าน่าจะเป็น สุมณพุทธเจ้า) , ประธีพิงสรณังกร (คาดว่า
น่าจะเป็น ทิปังกรพุทธเจ้า) เป็นต้น ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับนามของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ ได้แก่
กฤษณพุทธเจ้า โจนาคมพุทธเจ้า กัสสปพุทธเจ้า โคดมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้า
องค์ปัจจุบัน และพระอริยเมตไตรพระพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ในอนาคต รวมเป็น 5 พระองค์

นอกจากบทไหว้เทวดาทังสิบทิศแล้ว หมอขวัญที่มีการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์แตกต่างไปจากหมอ
ขวัญท่านอื่นๆ ก็อนาชนูกถัน ชาวลิต ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าหมอขวัญท่านนี้คงจะเดิมตัวบที่อื่นๆ ไปใน
บทศักดิ์ที่ใช้อยู่ เนื้อความมีทั้งการไหว้เทวดาทังหลาย รวมทั้งแม่โพสพ สนชยาราตรี พระภูมิ นาง
มณีเมขลา เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สิบนิ้วข้าจะไหว้ เทวาทังหลายไปทั่วทุกราตรี พระอินทร์พระพรหมขมขันธ์
ศักดิ์ สหสนันนีไกรศรี พระอิศวรพระนารายณ์ นางเมืองเรืองศรี เสือเมืองมาเรืองใจ
สนชยาราตรี พระภูมิและพระพาย เทวาทังหลายที่อยู่ชั้นบน จตุคามรามเทพทังท้าว
สามนต์ เทวดาทุกคน ท่านได้เงาใสๆ ประกาศตั้งใจ มาขอพรชัยสวัสดิรักษา ทำการ
ในวันนี้ ขออย่าให้มีอันตราย เทวดาที่รักษาเครื่องวัลย์ ไหว้แม่โพสพ เลี้ยงลูกทัวจบ
พระเพชรหนูกัน สนชยาราตรี พระภูมิทุกท่าน นางเมืองเรืองฉันท์ นางมณีเมขลา
ท่านได้เป็นใหญ่ อยู่ในสมุทรรักษาหมูษย์อยู่ทั่วแหล่งหล้า ไหว้บริวารทิวทังท้าว
กรุงพาลี

(หนูกถัน ชาวลิต จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ง. การขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาช่วยอวยพรและช่วยปกป้องรักษา

เนื้อหาเกี่ยวกับการขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาช่วยอวยพรและช่วยปกป้องรักษา เป็นเนื้อหาสุดท้ายของบทสวดและอยู่ในตอนท้ายของคัมภีร์ สำหรับตอนท้ายในบทสวดของหมอขวัญแต่ละคนค่อนข้างจะแตกต่างกัน ดังนี้

...พระครูอาจารย์ เป็นประธานช่วยบำเพ็ญ ฤทธิแรงแข็งแกร่งมั่นคง มาล้อมเกล้าเฝ้ารักษา สรรพทุกข์สรรพโศก สรรพโรคอย่ามีมา เอาคุณปกเกล้าข้า เป็นกำแพงเข้าตริง ความจัญไรอย่าเข้าใกล้ อันตามไข้อย่ามาถึง เอาคุณเป็นที่พึ่ง เป็นเกราะเพชรเจ็ดชั้นตรา

(สมเพท สิทธิโณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ที่ยกมาข้างต้นเป็นการเชิญให้ครูบาอาจารย์มาเป็นประธานในพิธี เพื่อให้เป็นที่พึ่งรวมทั้งช่วยปกป้องรักษาบริเวณพิธีอย่าให้มีสิ่งชั่วร้ายมาแผ้วพาน เปรียบดังเกราะเพชรเจ็ดชั้นที่ล้อมรอบพิธีเอาไว้นั่นเอง

...เข้าบ้านท่านหาเข้ามาในวันนี้ จิตถวิลยินดี ข้าจึงขอไหว้บูชา ข้ามาขอที่ทำกิน หากลูกบ้านถิ่นจะสร้างเรือนเคหา ขอที่ข้านั่งตั้งเท้าครู ที่นอนที่อยู่ห่างไปทั้งนั้น ขอที่ปูลาดคมิเสื่อสาดสรรพสรรพ ขอที่ทั้งนั้นมีมุ้งม่านเพดาน ขอที่ปูนอนมีหมอนสับสนอันงามโอฬาร ลักษณะเตียงตั้งอันงามวิถาร ทุกสิ่งทุกประการ ข้าก็แต่งไว้ครบครัน ฤกษ์งามยามแคล้ว จะขอเชิญเทวีอวยพรให้แก่เจ้าเรือนพร้อมกันในวันนี้หนา โอม ปรีพูนขันตุมหาเทวดาเดชะ

(หนูกั่น ชาวลิด จังหวัดนครศรีธรรมราช)

การลงท้ายบทสวดของนายหนูกั่นเป็นการขอที่ขอทางจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองบริเวณพิธี และกล่าวถึงการจัดปะรำพิธีว่ามีที่กันบริเวณเอาไว้ หลังจากก็มีการกันด้วยมุ้งม่าน และพื้นที่ปูลาดด้วยเสื่อ รวมทั้งการจัดวางหมอนไว้เพื่อรับรองสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ที่จะเข้ามาร่วมในพิธี นอกจากนี้หมอขวัญยังขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่น เจ้าที่เจ้าทาง เป็นต้น มาช่วยคลบนันดาลให้เจ้าของเรือจับปลาได้เป็นจำนวนมากและให้ตลาดแคล้วจากอุปสรรคต่างๆ ดังตัวอย่าง

แล้วจึงเชิญครูอาจารย์ทุกคน บรรดาศักดิ์สิทธิ์ในทุกหนทุกแห่ง พ่อแม่ตายาย
 เจ้าที่สี่ทาง เจ้าบ้านเจ้าช่อง เจ้าห้วยเจ้าหนอง เจ้าคลองเจ้าท่า เจ้าคงเจ้ามา ภูมิ
 อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ ฝ้ายได้ฝ้ายเหนื่อ ที่ลุ่มที่ดอน เทวดาอากาศ จงลงมาช่วยอุปถัมภ์
 คำชู อย่าขัดอย่าข้อง ทำให้คล่องแคล่ว ให้จับปลาได้ดี อย่าได้มีอุปสรรคใดๆ
 (เขี้ยว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ข้อมูลต่างๆที่กล่าวมาเกี่ยวกับบทสวด สามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

ก. จำนวนหมอขวัณที่ใช้บทสวด มีหมอขวัณที่ใช้บทสวดในการทำขวัณเรือเพียง 5 คน จาก
 จำนวนหมอขวัณที่ใช้ตัวบทในการทำขวัณเรือทั้งหมด 29 คน คือ คือนายโกมล สุวรรณโกศัย และนาย
 หนูกลิ่น เชาวดีต จังหวัดนครศรีธรรมราช นายเอื้อน เพ็ญจันทร์ นายสมเพท สิทธิโอน และนายเขี้ยว
 แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และไม่ปรากฏว่าหมอขวัณจากจังหวัดชุมพรท่านใดใช้บทสวดในการทำ
 ทำขวัณเรือ ซึ่งก็ไม่ได้หมายความว่าจังหวัดชุมพรไม่มีบทสวด เพียงแต่อาจจะไม่ใช้ในการทำขวัณเรือ
 แสดงให้เห็นบททำขวัณเรือเดิมอาจจะไม่ใช้บทสวด แต่เนื่องจากหมอขวัณใน ข้อ ก. มีจุดมุ่งหมายหลาย
 อย่างในการใช้ เช่นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ในพิธี การนำบทสวดมาใช้เนื่องจากตัวบททำขวัณเรือมีขนาด
 สั้นหรือตัวบททำขวัณเรือส่วนใหญ่ได้มาจากการปรับแปลงตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ

ข. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของบทสวดในด้านรูปแบบและเนื้อหา บทสวด
 นั้นมีลักษณะเหมือนบทไหว้ครูทุกประการ ทั้งนี้เพราะการไหว้สวดคือการไหว้ครูนั่นเอง เพียงแต่คำ
 ว่า “บทสวด” เป็นคำที่ใช้เรียกตัวบทนี้และเป็นชื่อเฉพาะเท่านั้น จะเห็นได้ว่าบทสวดก็คือบทไหว้ครู
 ประเภทหนึ่งนั่นเอง

ค. หมอขวัณที่ใช้บทสวดนั้น ใช้เพราะไม่มีตัวบทที่ใช้ทำขวัณเรือโดยเฉพาะ แต่เกิดจากการนำ
 ตัวบทต่างๆ มาสร้างสรรค์ใหม่ จึงอาจสันนิษฐานว่าเดิมบททำขวัณเรือเดิมอาจไม่ใช้บทสวด หรือบท
 สวดอาจไม่จำเป็นสำหรับการทำขวัณเรือ แต่เนื่องจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้มีหมอขวัณ
 เพียง 5 ท่านนำบทสวดมาใช้ประกอบเป็นตัวบทที่ใช้ในการทำขวัณเรือ จึงสรุปได้ว่าบทสวดไม่ใช่ส่วน
 สำคัญในการทำขวัณเรือ

ง. บทศักดิ์ของหมอขวัญทั้ง 5 ท่านมีที่มาจากบทศักดิ์สำนวนเดียวกัน ดังผู้วิจัยได้เปรียบเทียบให้เห็นโดยตารางเปรียบเทียบข้างล่างนี้ ซึ่งทำให้การเปรียบเทียบด้วยททำศักดิ์นั้นง่ายขึ้น จะเห็นได้ว่าลักษณะการขึ้นต้นและการดำเนินเรื่องของหลายท่านเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทของเอื้อน เพ็ญจันทร์ และสมเพท สิทธิโณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่มีตัวบทคล้ายคลึงกันมาก จากการสัมภาษณ์หมอขวัญทั้งสองทำให้ทราบว่าได้ศึกษาตัวบทศักดิ์มาจากอาจารย์คนเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามมิใช่ว่าตัวบทของทั้งสองท่านจะเหมือนกันทั้งหมด จะเห็นได้ว่าการขึ้นต้นนั้นแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากการดัดแปลงหรือเสริมแต่งของตัวหมอขวัญนั่นเอง แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะเห็นได้ว่าบทศักดิ์ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานีนั้นมีความคล้ายคลึงกันมากทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา

ตารางเปรียบเทียบบทสวด

	โกมล สุวรรณโกศ จังหวัดนครศรีธรรมราช	หนูกั่น เชาวลิค จังหวัดนครศรีธรรมราช	เอื้อน เพ็ญจันทร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี	สมเพท สิทธิอิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	เชียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี
การขึ้น ต้นบท สวด	โอมนะโมมนัสการ องค์พระยานบัญชาจะสัมพุทธ โธ ทั้งห้าองค์พระชินสีห์ ข้า ขอบังคมประนมกร อ่อนชูลี ไหว้คุณพระสัสดี ขอให้มิซึ่ง ปัญญา ลือขปรากฎยัง เชิญ ท่านมาสังข์ข้าหารา ข้าน้อย ขอเรียนนรรด สันทัดทั้งกาลา ศัตรูอย่างมีมา จงวินาศวิลาย สาย ศรีๆ จำเริญสุข สรรพ ทุกข์ให้เหือดหาย ลากมาอย่า ขาดสาย สรรพชัยสิทธิเม ฯ	ศรีศรีสวัสดิเจ้าข้าเอย เชิญท่านนั้นมาสังข์ข้าหารา ข้าน้อยเรียนนรรดซัดไปทั้ง กาลา ศัตรูอย่ามีมา ขอให้ วินาศวิลายสาย ศรีศรีจำเริญ สุข สรรพทุกข์จงเหือดหาย ลากไหลลามิขาดสายขอให้ ประสิทธิชัยยะประสิทธิ	ศรีศรี วันนี้เป็น วันดี ข้าจะเริ่มพิธีการ นมัสการครูอาจารย์ ศรีศรี จำเริญพร ศรีศรี จำเริญ สุข สรรพทุกข์จงเหือดหาย ลากลามิขาดสาย ขอให้มิ ชัยประสิทธิเม ฯ	ครูสัสดีเจ้าข้าเอย เชิญท่านมาสังข์ข้าหารา ข้า น้อยเรียนนรรด คัดกาลา ศัตรูอย่ามีมา ของงวินาศวิ นายสาย ศรี ๆ จำเริญสุข สรรพทุกข์ให้เหือดหาย ลาก มาอย่าขาดสาย สรรพชัย สิทธิเม ฯ	นะโมมนัสการ ไตรลักษณ์ธญาณสัพพัญญ ปัญจสัมพุทธโธทั้งห้าองค์ พระชินสีห์ ข้าขอบังคม ประนมกรอ่อนชูลี ไหว้ ครูพระสัสดี ท่านได้สอน ข้าข้ามา
การ สรรเสริญ พระ	มือข้าทั้งสิบนิ้ว ยก ขึ้นตั้งระหว่างคิ้วมิได้เอ้ นะโมพุทธาเย ไหว้อยอก	มือข้าทั้งสิบนิ้ว ยกขึ้น เหนือหว่างคิ้วมิได้เอ้ นะโม พุทธาเย ข้าไหว้นบน้อมพระศรี	มือข้าทั้งสิบนิ้ว สอด ระหว่างหว่างคิ้วมิได้เอ้ นะโมพุทธาเย ข้ากราบ	มือข้าทั้งสิบนิ้ว สอดขึ้นหว่างคิ้วมิได้เอ้ นะโม พุทธาเย ข้าขอนบนอบพระ	

รัตนครัย	คุณพระศรีอารีย์ ไหว้คุณพระสุขสงฆ์ ตั้งจิตจงพระนฤพาน	อารีย์ ข้าไหว้บน้อมพระอรียสงฆ์ เจตจำนงในคุณพระนิพพาน	ไหว้ ศรีพระอริรัตน ไหว้พระสุขสงฆ์ ที่ดำรงทุกวัน	ศรีอารีย์ ขอไหว้พระศรีสงฆ์ ตั้งใจจำหนงทรงพระนิราพาน	
การบูชาครูบาอาจารย์	ไหว้คุณครูคุณอาจารย์ ท่านได้สอนตัวข้ามา ตั้งแต่ก่อนโมและกขอ ทั้งสิทธิ์อและกกา กงกมกค รจนา กกกนกกบกกมกขและของไทย	พระคุณอาจารย์ ท่านได้สอนข้าพเจ้ามา ทั้งนอมอกขอ สิทธอและกกา กมกค รจนา ทั้งเลขไก่และขอมไทย	ไหว้คุณครูอาจารย์ ที่ท่านได้สอนตัวข้ามา ทั้งอนุกรรมการโมและกขอ ทั้งสิทธอและกกา กมกขกค รจนา ทั้งเลขผาและขอมไทย	ข้าไหว้คุณครูและอาจารย์ ท่านได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา	นะโมและกขอ ทั้งสิทธอและกกา คุณกค รจนา กมและกมกข ที่คุณครูสั่งสอนข้า ให้ทั้งคาถาคุ่นเคย ขอมไทยทั้งหลายเอย มิได้เว้นเท่าของโย ข้าขอยอไหว้ไป ขอมิชัยในคุณบทธาทคาถา หากลูกนั่งให้ชอบกล ไหว้พระและสวคมนตรี ทั้งเจรจาและพาที คุณครูสั่งสอนว่า ทั้งคาถาและบาลี สอนสั่งข้าทั้งนี้ ให้ใสสว่างในทางธรรม รู้แล้วได้ครัดการปฏิบัติทุกคืนวัน ไหว้ครูผู้ใจธรรม

					ท่านได้สอนตัวข้ามา ทุก สิ่งทุกประการ ครูอาจารย์ ท่านอุปัชฌาย์ อนุ กรรมวาจา ข้าพึ่งกาศเหนือ เกลี
พระคุณ ของ มารดา และความ ยาก ลำบากใน การอุ้ม ท้องและ เลี้ยงดู บุตร	เมื่อลูกอยู่ในครรภ์ สิบเดือนนั้นเต็มอัตรา พระ แม่ทนเสศสา เวทนาเป็น เหลือใจ จะนั่งนอนไม่ สบาย ระส่ำระสายข้างกาย ใน อาหารกินเข้าไป ระวัง ระไวอุเบกขา กลัวลูกจะ ตายจาก ทนวิบากขกครรภ์ ครบถ้วนสิบเดือนมา พระ มารดาร้อนรนใจ หมอตำ แหขเข้าแปรช้น นวดท้อง ครรภ์เหงือช้อยไหล น้ำ ร้อนและก้อนเส้า ทั้ง	คุณครูข้าไหว้แล้ว ข้า ก็ขอแผ้ววันทา ไหว้คุณบิดร และมารดา เลี้ยงลูกมาจนเติบโต ใหญ่ กว่าลูกเราจะใหญ่กล้า ทุกข้พ่อข้าแม่ข้าจะหาไหน ฟ้า ดินสิ้นภพไตร มาชูช้งคุณท่าน ได้หรือหนา ลูกอยู่ในครรภ์สิบ เดือนนั้นเป็นอัตรา พ่อแม่ตน เสศสา เวทนาเป็นเหลือใจ เมื่อลูกคลอดจากครรภ์แล้ว ชู ลูกแก้วถนอมใจ มดเมงไม่ให้ ไต่ ทั้งเรือดไรไม่ให้พาน อาบ น้ำคำเศียรเกล้า พระมารดาเจ้า	คุณครูข้าไหว้แล้ว ยังดีแม่ดวงแก้วผู้ใจบุญ มารดาผู้การุน หนุนเกิด เกล้า ข้าพเจ้ามา เมื่อลูกอยู่ ในครรภ์ สิบเดือนนั้นเต็ม อัตรา คุณแม่เกล้าเสศ เวทนาเป็นเหลือใจ พริกขิง ที่เผ็ดร้อน ทั้งยากลอนและ ยาทา ฟืนไฟต้องหามา ให้แม่ช้านั่งผิงไฟ ดักน้ำ ชำระแล้ว ชูลูกแก้วเสมอ ใจ มดเมงไม่ให้ไต่ ทั้ง รินไรมิต้องพาล อาบน้ำ	เมื่อลูกอยู่ในครรภ์ สิบเดือนนั้นเต็มอัตรา พระ แม่คุณเสศสา เวทนามาก เหลือใจ ขามลูกจากครรภ์ แล้ว ข้าขอแผ้วทุกฟืนไฟ ขิงข่าและพริกไทย ท่านแต่ง ไว้มากหนักหนา น้ำร้อน และก้อนเส้า มารดาเล่าที่ เอามา จากแข็งและจากขา ประคบน้ำประคบน้ำหลัง เอ็นใหญ่แม่เคลื่อนทั้งห้าร้อย ทั้งเอ็นน้อยแม่เคลื่อนทั้งห้า พัน พระมารดาข้าหาได้ยาก	คุณครูข้าไหว้แล้ว ข้าขอแผ้วแม่ใจดี ที่พระ มารดาผู้โถมศรี ได้เกิด เกล้าข้าพเจ้ามา หากเมื่อ ลูกอยู่ในครรภ์ พระ มารดานั้นจิตตลกกล้า พระ แม่ทรงครรภ์า ทรงเวทนา เป็นเหลือใจ ครั้นลูกตื่น สะอื้นร่ำ กินข้าวน้ำงัดไว้ ก่อน เจ็บไข้ได้อาวรณ์ พระมารดาร้อนรนใจ กว่า ลูกจะใหญ่กล้า พระ มารดาเพียงบันได หากว่า

<p>หมากพร้าวและพื้นไฟ บิดาของข้าไชรี เร่เที่ยวไปเร่งหามา พริกขิงเครื่องเผ็ดร้อน กินยากลอนฝนขาทาก้อนเส้าแม่ประคบหน้าหลัง พระมารดานั่งผิงไฟ เอ็นใหญ่แม่พรากทั้งห้าร้อย เอ็นน้อยๆ ทั้งห้าพันโกรเกลื่อนกลาดออกไป เมื่อลูกไชรีออกจากครรภ์ เมื่อลูกออกจากครรภ์แล้ว อุ้มชูแก้วขึ้นวันว่า มดแมงแม่ไม่ให้ได้ ทั้งเรือคไรแม่ไม่ให้ได้อ่อนาน อาบน้ำคำเคียรเกล้า แม่ข้าพเจ้าป้อนอาหาร กินนมชมกุมาร ผูกเปลผ้าซักให้นอน ขามลูกตื่นสะอื้นรำ กินข้าวน้ำงคไว้ก่อน เจ็บไข้ให้อาหาร</p>	<p>ป้อนอาหาร ให้กินนมชมทุกวันวัน วันนทานผูกเปลผ้าซักให้นอน พอลูกตื่นสะอื้นรำ กินข้าวน้ำงคไว้ก่อน ทุกข์ไข้ได้อาหารณ์ พระมารดรร้อนรนใจกว่าลูกเราจะใหญ่กล้าได้ ทุกข์พ้อข้าแม่ข้าจะหาไหน ฟาดินสิ้นภพโกร มาชูชังคุณท่านได้หรือหนา</p>	<p>ปลูกเคียรเกล้า แม่เจ้าป้อนอาหาร กินนมชมทุกวัน ผูกเปลผ้าซักให้ลูกนอน ลูกตื่นสะอื้นรำ กินข้าวน้ำงคไว้ก่อน เจ็บไข้ให้อาหารณ์ หวังลูกอ่อนร้อนใจครัน กว่าลูกจะเติบโตกล้า คุณแม่ข้าจะหาไหน ฟาดินสิ้นภพใดร ชูชังดังจะพรรณนา เอ็นใหญ่ของแม่ทั้งห้าร้อย เอ็นน้อยของแม่ทั้งห้าพัน เจ็บแสบแทบอาสัญ เลือดไหลคาวออกจากตน หมอคำแยเข้าแปรกาย เข้านวดพื้นแม่ สับสน เจ็บปวดเกือบวายชนม์ เมื่อลูกตนออกจากครรภ์ ชมลูกแก้วให้เหน้อยใจ มดแมงไม่ให้</p>	<p>คุณมีมากเหลือกำลัง เจ็บปวดดั่งชีวิต เหงื่อไคลรดทั่วตัวตน ขามหมอเข้าแปรผัน เข้านวดพื้นกันสับสน เจ็บปวดแทบวายชนม์ เมื่อลูกตนจากครรภ์ พริกขิงและเผ็ดร้อน ทั้งยากลอนและขาทาก้อนเส้าประคบหน้า หลังมารดานั่งผิงไฟ ขามลูกจากครรภ์แล้ว ชมลูกแก้วให้เหน้อยใจ มดแมงไม่ให้ได้ ทั้งเรือคไรมิให้ผ่าน อาบน้ำคำเคียรเกล้า มารดาเล่าป้อนอาหาร กินนมชมทุกวัน ผูกเปลผ้าซักให้นอน ขามลูกตื่นสะอื้นรำ กินข้าวน้ำงคไว้ก่อน เจ็บไข้ให้อาหาร พระมารดรให้ร้อนใจ เลี้ยงลูกกว่าเติบโตใหญ่กล้า</p>	<p>ป็นขึ้นภพโกร มาชูชังเขียนด้วยหนา</p>
--	--	--	--	---

	พระมารดาอ่อนรนใจ หวังจะให้ลูกเติบโตกล้า คุณแม่ข้าจะหาไหน ฟ้าดินสิ้นภพ ไตร ชูชังใส่รักษา เอาคุณลูบเข้าใส่เล่า คุณแม่เจ้ายังหนักยิ่งกระชวา คุณพระธรรมแปลคหมื่นมา คุณมารดาหนักเท่ากัน		ใต้ ทั้งเรือดโรมิให้ผ่าน อาบน้ำดำเคียรเกล้า มารดาเล่าป้อนอาหาร กินนมชมทุกวัน ผูกเปลผ้าซักให้นอน ขามลูกตื่น สะอื้นรำ กินข้าวน้ำอดไว้ก่อน เจ็บไข้ให้อาทร พระมารดาให้ร้อนใจ เลี้ยงลูกกว่าเติบโตใหญ่กล้า ความทุกข์แม่ข้าจะหาไหน ฟ้าดินสิ้นภพไตร ไปชูชังได้หรือหนา	ความทุกข์แม่ข้าจะหาไหน ฟ้าดินสิ้นภพไตร ไปชูชังได้หรือหนา	
การกล่าวถึงพระคุณของบิดา	ไหว้คุณแม่แล้ว จะขอแผ้วถวญวัน ไหว้คุณบิดานั้น ท่านเลี้ยงปล้นลูกเป็นคัว คุณพ่อเลี้ยงตัวข้ามาเที่ยวเร่หามาให้กิน เหมือนอัสดินนกปีกษา เร่คาบเอาเหยื่อมาป้อน ฟังความขาม	(ได้กล่าวรวมกับพระคุณของมารดาแล้วข้างต้น)	คุณบิดาข้าไหว้แล้ว ข้าขอแผ้วกราบวันทา แทนคุณพระบิดา เลี้ยงลูกมาได้รอดตัว คุณท่านทั้งสองไท่ ข้ายขอไหว้เหนือเศียรหัว ข้าพเจ้าได้รอดตัว เพราะท่านเลี้ยงท่าน	คุณบิดาข้าไหว้แล้ว ข้าขอแผ้วกราบวันทา แทนคุณพระบิดา เลี้ยงลูกมาได้รอดตัว คุณท่านทั้งสองไท่ ข้ายขอไหว้เหนือเศียรหัว ข้าพเจ้าได้รอดตัว เพราะท่านเลี้ยงท่านรักษา เศษ	

	บั้งอร ข้าคิดถึงคุณพระบิดา จิตของข้าอนาทร ทุกข์ทน เทียบร่นร้อน เป็นอาวรณ เป็นหนักหนา		รักษา เศษเสี้ยวระคน ข้าท่องมนต์เรียนธรรมา คุณครูคุณบิดา แทนวิชา หุ้มหุ้มห่อจิต	เศียรระคน ข้าท่องมนต์ เรียนธรรมา คุณครูคุณบิดา แทนวิชาหุ้มห่อจิต	
การกล่าว บูชา เทวดา และสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์	ฝ่ายข้างปัจฉิมเม พระพุทธรูปเสด็จทรงญาณ พวยพั่งคองทหาร พระเม ธังอยู่รักษา อุดรสระ ไกรลาส มีอำนาจฤทธิ ขยัน พระทรงธรรมพิมังกร ปัดวีศรีสรรเพชญ์ องค์ สมเด็จมณีนร อากาศพระ ภูธร พระธิปังคังเจ็ดฉาย กรุให้ประสิทธิเวช อัน เรื่องเดชงามพรรณนาราย เศษเข้ากราบไหว้ ยกคุณ ไว้เหนือเกศิ คุณบิดาคณ ป้าน้ำคุณชนนี กันโพยภัย	สิบนิ้วข้าจะไหว้ เทวา ทั้งหลายไปทั่วทุกราศรี พระ อินทร์พระพรหมขมยักษ์ศักดิ์ สหสนันย์ไกรศรี พระอิศวร พระนารายณ์ นางเมืองเรืองศรี เสื่อเมืองมาเรืองใจ สนธยา ราตรี พระภูมิและพระพาย เทวดาทั้งหลายที่อยู่ชั้นบน จตุ คามรามเทพทั้งท้าวสามนต์ เทวดาทุกตน ท่านได้เงาไสยา ประกาศตั้งใจ มาขอพรชัยส วัสดิรักษา ทำการในวันนี้ ขอ อย่าให้มีอันตราย เทวดาที่ รักษาเครื่องวัลย์ ไหว้แม่โพสพ	---	---	แล้วจึงเชิญครู อาจารย์ทุกคน บรรดาศักดิ์ สิทธิ์ในทุกหนทุกแห่ง พ่อแม่ตาชาย เข้าที่สี่ทาง เข้าบ้านเข้าช่อง เข้าห้วย เข้าหนอง เข้าคลองเข้าท่า เข้าคองเข้ามา ภูมิอารักษ์ ศักดิ์สิทธิ์ ฝ่ายได้ฝ่าย เหนือ ที่ลุ่มที่ดอน เทวดา อากาศ

<p>อย่าได้มี ศัตรูร้ายอย่ามา พาล เคชะประสิทธิ ใน วันนี้จะมิงาน ขอคุณมาเป็นพาดาน มาห่อหุ้มคุ้มตัว อยู่ คุณครูคุณอาจารย์เป็น กำแพงแข็งตราฐ โขยกัย และศัตรู หนีไกลฎไปพัน โยชน์ โอมซัยๆ กันจิง ไหรให้แสนโกฐ หนีไกล ไปพันโยชน์ ทั้งผีโกดบ่ ทานทน เบิกพระเนตรหลัก บาดาล ทอดสะพานพูน ถนน ขุดบ่อหล่อพระเชตุ พน สำหรับศพนำผีเดิน ขุดคูและขุดสระ หล่อ รูปพระนั่งทั้งพระยืน ปลุก เรือนฝิ่งผีเทิน ทำต่อทาง กางมรคา ครูให้ฉลากหนังสือ ฝิ่งผีพรายและตายโหง ตั้ง</p>	<p>เลี้ยงลูกท้วจบ พระเพชรหนู กัน สนธยาราตรี พระภูมิทุก ท่าน นางเมืองเรืองฉันท นาง มณีเมขลา ท่านได้เป็นใหญ่ อยู่ในสมุทร รักษามนุษย์อยู่ทั่ว แห่ล่งหล้า ไหว้บริถิวภาศ ทั้ง ท้าวกรุงพาลี</p>			
---	---	--	--	--

<p> แสงไสสี ขอให้ปัญญา ศรีๆ สวัสดิ์มีไชยยัง ชั้น บนจนจดโศภส ชั้นล่างจด นาคนาคัง มาช่วยอวยชัย มังคลัง เทวณังได้เห็นดู คัวข้าหวา เทียวท่อง ล่องหน ชักรถบนพระ เวหา พระเจ้าทำวฝาก ศาสนา เมื่อวันมาเข้า นฤพาน อีสูรสุบรรณราช อีกคนธรรม์กุมพพาน อยู่ นอกขอบจักรวาท เลิก ทั้งพานเต็งแลมา คัวข้ามีชัย ธรรมมัง เดชะพระสังฆัง พุทธังให้แจ้งเล่า ธรรมังเจ้า ให้เร่งจำ สังฆังช่วยชักนำ ให้รุ่งรางสว่างจิตร ยัง เทพจึงได้รักษาโพบภัยสิ่ง ไคมา ขอให้ดับเดียดจาง </p>				
--	--	--	--	--

<p> คอโลงแลโกฐผา ทำป็นจา ทำมณฑป ทำมหรสพ ขอดพระสุเมรุ เอนไม้ตรง คุณครูคุณอาจารย์ มาเป็น ประธานช่วยบำรง เป็น เรือแรงแข็งมั่นคง เป็น กำแพงแข็งตราตรีง จัง ไทรอย่าเข้ามาใกล้ในพระ ศาสนา ไตรถักขณภกวะ ภาวนาเป็นอาศรม ตั้งมรรค ผล หวังให้ถึงพระนฤพาน หวังโปรดบิดา ท่านเลียงข้า พอประมาณ หวังให้ถึง พระนฤพาน ข้าม กันดารชาติ ทุกขา ทั้งไป ย่ำตาและยาย ทั้งพี่ป้าน้ำ และอา ขอบคุณมาปก เก้าข้า ทุกราตรี ข้าจะ เรียนสิ่งใด ขอให้รุ่งแจ้ง </p>				
---	--	--	--	--

	เหือดหาย เคะพะพระพุทธรัง คะพะพระแฉ้ว กิดตุปรุ โปรงแล้ว แฉ้ววิญญาหุ้ม ห่อจิต				
การไหว้ เทวดาทัง สิบทิศ	สิบนิ้วข้าจะไหว้ พระอรหันต์เจ้าทังสิบทิศ เทวดาทังอกนิษฐ์ มาช่วย ป้องปัดสรรพโภภภัย หน นุรณปิตมุติ อันบริสุทธิล้า แดนไกร พระเมธิผู้เป็น ใหญ่ อยู่อาคณเษย์ทิส ทักษิณกัศโป พระเจ้าอยู่บ่อ มิกลา หรดีพระอรหันตา พระจัคมังโคลอยู่ไม่นาน ส่วนความไข้อย่ามาถึง คุณครูเป็นที่พึง โอมชัยชัย สวะหายฯ สิบนิ้วข้าไหว้เล่า พระอรหันต์เจ้าทังสิบทิศ	---	สิบนิ้วข้าไหว้เล่า พระอรหันต์เจ้าทังสิบทิศ เทวดาทังทุกทิศ มาครอบ ทุกข์คุ้มโภภภัย ผลบุญ และพระพุทธร อันเรื่อง รุทรฤทธิไกร เรวัตโตผู้ยิ่ง ใหญ่ อยู่อาคณเษย์ทิส ทักษิณพระกัศโป พระ เจ้าอยู่บ่กลาดคลา หรดีอร หันตา อยู่บังกาโลว์บนดิน บ้าน ฝ่ายฝนปัจฉิมเม พุทธรทักษิณเขผู้ทรงญาณ พายัพตั้งกองหาญ พระ สุเมรุตั้งกองขัน อูครสา คณาราชภูร์ มีอำนาจ	สิบนิ้วข้าไหว้เล่า พระอรหันต์เจ้าทังสิบทิศ เทวดาทังทุกทิศ มาครอบ ทุกข์คุ้มโภภภัย หนนุรณ พระประทุมูติ อันเรื่อง รุทรฤทธิไกร เรวัตโตผู้ยิ่ง ใหญ่ อยู่อาคณเษย์ทิส ทักษิณพระกัศโป พระเจ้า อยู่บ่กลาดคลา หรดีอร หันตา พระสุมังคโลอยู่ บริบาล ฝ่ายฝนปัจฉิมเม พุทธรทักษิณเขผู้ทรงญาณ พายัพตั้งกองหาญ พระสุเมรุ ตั้งกองขัน อูครสา ราชภูร์ มีอำนาจฤทธาษัน	—

<p>เทวาท้องกนิษฐ มาป้องปิด กันโศภกัย หนสะบูรณ พระปะติมุค บริสุทธิพบ พระไตร พระเรวัตผู้เป็น ใหญ่ อยู่อาคณย์หนทิส ทักษิณพระกัสโป ท่านเฝ้า อยู่มิกลาดคลา หรีดีพระอร หันดา พระสุมังคลา ท่านอยู่ เฝ้าบริวาร อยู่ข้างทิศปัจฉิม เม พุทธะสีกที่ผู้ทรงญาณ พ่ายพิงค์ควงดาร พระสุเม ทั้งอรหันดา ทิสอุครสา ไกรลาส ทรงอำนาจสิทธิ ขยัน พระทิสอิสานอรหันต์ พระสรณังอยู่รักษา ปถวิศรี สรรเพชญ์ องค์สมเด็จพระ สุนทร อากาสนุนิรว พระธิ ปิงนังเจ็ดฉาย พระเจ้าทั้ง สิบทิศ ทรงเรื่องฤทธิกัน</p>	<p>ฤทธาขัน อีสานพระ อรหันต์ ประธีพังสรณังกร ปฐวิศรีสรรเพชร องค์ สมเด็จพระสุนทร อากาสนุนิ รวณิ พระทินกรอันเจ็ด ฉาย จะอุทิสทิส เรื่อง ฤทธาคุ่มอันตราย เคชะเข้า กราบไหว้ ยกคุณไว้เหนือ เกศาแทนคุณพระบิดา คุณ ป้าน้ำคุณชนนี กันผองภัย อย่ามามี ศัตรูร้ายอย่ามา พาล ขอคุณเป็นพาดน เป็น ประธานล้อมตัวกู กัน โศภกัยกันศัตรู หนีภูตผี และพาดคน โอมชัย มหาชัย กันจิงไกรได้แสน โกฐ หนีไปไกลร้อยโยชน์ ทั้งภูตผีและพาดคน เบิก เนตรเบิกบาดาล ทำ</p>	<p>อิสานพระอรหันต์ ประธีพัง สรณังกร ปฐวิศรีสรรเพชร องค์สมเด็จพระสุนทร อากา สนุนิรวณิ พระทินกรอัน เจ็ดฉาย เจ้าอุสิบทิส เรื่อง ฤทธาคุ่มอันตราย เคชะเข้า กราบไหว้ ยกคุณไว้เหนือ เกศาแทนคุณพระบิดา คุณ ป้าน้ำคุณชนนี กันผองภัย อย่ามามี ศัตรูร้ายอย่ามา พาล ขอคุณเป็นพาดน เป็น ประธานล้อมตัวกู กันโศ ภกัยกันศัตรู หนีภูตผีและ พาดคน โอมชัยมหาชัย กันจิงไกรได้แสนโกฐ หนี ไปไกลร้อยโยชน์ ทั้งภูตผี และพาดคน เบิกเนตรเบิก บาดาล ทำสะพานพุนถนน ขุดบ่อหล่อพระทศพล หัก</p>
--	--	--

<p>อันตราย เคะชะข้ากราบไหว้ ชกขึ้นไว้เหนือเกศี คุณครู คุณบิดา คุณป้าน้ำคุณชนนี กันภัยกันชาติ กันเสนียด และจิงไทร อย่างมาคาคอง พาล คุณครูข้าประเสริฐ มาลำดับให้เข้ามาทำการ เอาคุณมาเป็นพาดาน มาแห่ ห้อมล้อมตัวกู ได้พันโยชน์ โอมชัยมหาชัย กันจิงไทร ได้แสนโกฐ หลีกหนีไปให้ ไกลพันโยชน์ ทั้งผีโพคมิ ทานทน เบิกเนตรเบิก พาดาน ทำสะพานพูนถนน ขุดบ่อหล่อพระจัตุพน ทำ น้ำมนต์นำทางศพให้ผีเดิน ขุดสระชำระซาก หล่อพระ ลากและพระยืน เรือนร้าง ไว้ผี เปิดท่อทางถางมรรคา</p>	<p>สะพานพูนถนน ขุดบ่อ หล่อพระทศพล หักพนม ทำนำผีเดิน และขุดสระ ชำระซาก หล่อพระลาก และพระยืน เรือนร้างไว้ ไม่กิน เบิกช่องทางถาง มรรคา พระครูให้กุสลัก หนัง พระครูให้โกฐหนัง ทั้งเบญจา ต่อโลงและโกฐ ผา สอดขอดเมรุเอนให้ ตรง พระครูอาจารย์ เป็น ประธานช่วยบำหรน ฤทธิ แรงแข็งแรงมั่นคง มา ล้อมเกล้าฝักรักษา สรรพ ทุกข์สรรพโรค สรรพโรค อย่ามีมา เอาคุณปกเกล้าข้า เป็นกำแพงเข้าตริง ความ จัญไรอย่าเข้าใกล้ อัน ความไช้อย่างมาถึง เอาคุณ</p>	<p>พนมทำนำผีเดิน และขุด สระชำระซาก หล่อพระลาก และพระยืน เรือนร้างไว้ไม่ กิน เบิกช่องทางถางมรรคา พระครูให้กุสลักหนัง พระ ครูให้โกฐหนังทั้งเบญจา ต่อ โลงและโกฐผา สอดขอด เมรุเอนให้ตรง</p>	
---	--	---	--

	พระครูให้กุตั้ง สลากหนังสือ ตั้งพินิจำ ค่อโคงและโกฐผา สวนขอมมรเอนให้ตรง		เป็นที่พึ่ง เป็นเกราะเพชร เจ็ดชั้นตรา		
การลง ท้ายด้วย การขอ พร	เดชะพระอาจารย์ มาเป็นประธานช่วยบำรุง เรียวแรงแข็งมั่นคง มาปก เกล้าเฝ้ารักษา สรรพทุกข์ สรรพพะโสภ สรรพโรคอัน จะมา คุณพระครูปกป้องข้า คือกำแพงแข็งตราตรี ความเจ็บอย่าอยู่ใกล้ ขึ้นชื่อ ว่าความไข้อย่างรู้ถึง เอาจุณ ครูเป็นที่พึ่ง ขอให้มิชัชชัช พระสิทธิเม ฯ	เข้าบ้านท่านหาเข้ามา ในวันนี้ จิตลวิลินดี ข้าจึงขอ ไหว้บูชา ข้ามาขอที่ทำกิน หากลูกบ้านถิ่นจะสร้างเรือน เคหา ขอที่ข้านั่งตั้งเท่าครู ที่ นอนที่อยู่ห่างไปทั้งนั้น ขอที่ปู ลาดมีเสื่อสาครสรรพสรรค ขอ ที่ทั้งนั้นมีมุ้งม่านเพดาน ขอที่ ปูนอนมีหมอนสับสนอันงาม โอฬาร ลักษณะเตียงตั้งอันงาม วิถาร ทุกสิ่งทุกประการ ข้าก็ แต่งไว้ครบครัน ถูกษ์งามยาม แล้ว จะขอเชิญเทวัญมาอวย พรให้แก่เจ้าเรือนพร้อมกันใน วันนี้หนา โอมปริพุนชั้นตุจะ มหาเทวดาเต ฯ	พระครูอาจารย์ เป็นประธานช่วยบำพร ฤทธิแรงแข็งแรงมั่นคง มาล้อมเกล้าเฝ้ารักษา สรรพทุกข์ สรรพโสภ สรรพโรคอย่ามี มา เอาจุณปกเกล้าข้า เป็น กำแพงเข้าตรี ความจัญไร อย่าเข้าใกล้ อันตามไข้อย่า มาถึง เอาจุณเป็นที่พึ่ง เป็น เกราะเพชรเจ็ดชั้นตรา	พระครูอาจารย์ เป็น ประธานช่วยบำพร ฤทธิ แรงแข็งแรงมั่นคง มาล้อม เกล้าเฝ้ารักษา สรรพทุกข์ สรรพโสภ สรรพโรคอย่ามี มา เอาจุณปกเกล้าข้า เป็น กำแพงเข้าตรี ความจัญไร อย่าเข้าใกล้ อันตามไข้อย่า มาถึง เอาจุณเป็นที่พึ่ง เป็น เกราะเพชรเจ็ดชั้นตรา	จงลงมาช่วยอุปถัมภ์ ข้าชู อย่าขัดอย่าข้อง ทำ ให้คล่องแคล่ว ให้จับปลา ได้ดี อย่าได้มีอุปสรรคใด ๆ

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

4.1.3.2 บทไหว้ครู

เป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณว่าในการประกอบพิธีกรรมใดๆ ก็ตาม ผู้ประกอบพิธีควรจะมีการไหว้ครูเสียก่อน ทั้งนี้เพราะวิชาความรู้ต่างๆ ย่อมมีที่มาจากครูทั้งสิ้น และในการไหว้ครูสิ่งหนึ่งที่จะขาดไม่ได้คือบทไหว้ครู บทไหว้ครูเป็นการกล่าวชื่อของครูที่ประสิทธิประสาทความรู้ในเรื่องต่างๆ ให้ เช่น เวทมนตร์คาถา การเรียนเขียนอ่าน และวิชาแพทย์ เป็นต้น จุดประสงค์ของการไหว้ครูก็เพื่อเป็นการระลึกถึงพระคุณครูและเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณนั่นเอง บทไหว้ครูของหมอขวัญแต่ละคนจะแตกต่างกันไปตามชื่อของครูที่ได้รับการสั่งสอนมา ในบางครั้งตัวบทอาจไม่ได้มีเพียงชื่อครูที่ได้รับการสั่งสอนมาเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่หมอขวัญผู้นั้นเคารพนับถืออีกด้วย

ลักษณะของบทไหว้ครู สามารถวิเคราะห์ลักษณะของบทไหว้ครูในด้านรูปแบบและเนื้อหาได้ดังต่อไปนี้

4.1.3.2.1 **รูปแบบ** สามารถแบ่งลักษณะคำประพันธ์ของบทไหว้ครูในบททำขวัญเรือได้ 4 รูปแบบ ดังนี้

ก. บทประพันธ์คล้ายร้อยยาว

ร้อยยาว เป็นร้อยที่ไม่กำหนดจำนวนคำ ในวรรคหนึ่งๆ คำในแต่ละวรรคจึงอาจมีมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับเนื้อความ แต่ต้องมีการรับส่งสัมผัสจากคำสุดท้ายของวรรคหน้าไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคถัดไป ส่วนใหญ่แล้วในแต่ละวรรคมักมีจำนวนคำระหว่าง 5-15 คำ ดังที่วราภรณ์ บำรุงกุล (2537:37-38) กล่าวไว้ว่าร้อย คือร้อยกรองประเภทหนึ่งซึ่งแต่งง่ายที่สุด มีกฎข้อบังคับน้อยกว่าร้อยกรองประเภทอื่น และถ้าพิจารณาให้ดี จะเห็นว่าร้อยยาวมีลักษณะใกล้เคียงกับร้อยแก้วมากที่สุด นั่นคือ เพียงแต่เติมคำคล้องจองขึ้นระหว่างวรรคหน้ากับวรรคถัดไป ร้อยแก้วนั้นก็กลายเป็นร้อยยาวไปได้ทีเดียว

ส่วนคำประพันธ์คล้ายร้อยยาวที่ใช้ในการแต่งบททำขวัญเรือจะมีลักษณะเป็นร้อยกรองแบบพื้นบ้าน คือ บทหนึ่งมีจำนวนวรรคและจำนวนคำไม่เท่ากัน คือตั้งแต่ 3 คำ - 15 คำ ส่วนการสัมผัสนั้น คำสุดท้ายของวรรคต้น สัมผัสกับคำใดคำหนึ่งก็ได้ตั้งแต่คำแรกถึงคำสุดท้าย ซึ่งการสัมผัสมีลักษณะที่ไม่สม่ำเสมอคือ บางวรรคอาจไม่มีการส่งสัมผัสกับวรรคถัดไป

หมอขวัญที่มีตัวบทไหว้ครูที่มีลักษณะคำประพันธ์คล้ายรายยาวมีด้วยกัน 4 ท่าน คือ นายมด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายโกมล สุวรรณโกศัย นายจีน เลิศไกร นายกลิ่ง คิชฐรักษ์ และนายหนูกลิ่น เชาวลิต จากจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งในที่นี้จะยกตัวอย่างบทไหว้ครูที่ใช้ลักษณะคำประพันธ์คล้ายรายยาวของหมอขวัญบางท่านดังตัวอย่างต่อไปนี้

พุทฺธวันทิตวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระพุทฺธคุณัง รัชมังวันทิตวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระรัชมคุณัง สัจฉังวันทิตวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระสังฆคุณัง ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระพุทฺธเจ้า คุณพระรัชมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า คุณบิดามารดา คุณครู อุปัชฌาย์และครูอาจารย์ ...

(มด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

บทไหว้ครูที่ยกตัวอย่างนี้เป็นบทไหว้ครูที่มีลักษณะคล้ายรายยาว แต่ละวรรคจะเป็นวรรคสั้นๆ และมีสัมผัสต่อเนื่องกันไป แต่ลักษณะการสัมผัสนั้นไม่สม่ำเสมอ บางวรรคไม่มีการส่งสัมผัสกับวรรคถัดไปแต่อย่างใด

อุกาสะ วันทิตวา ศิระสระเรนทัง คังข้าพเจ้าขอน้อมเศียรเกล้าลงถวายด้วยกาย วชิรมโนนบ เคารพคุณพระศรีรัตนตรัยทั้งสามอันประเสริฐ ขอนบท่านผู้ประกอบเกิดคือบิดาและมารดา ขอน้อมท่านผู้สั่งสอนคืออุปัชฌาย์และอาจารย์ ข้าพเจ้าขอนมัสการเทพพรหมมินทร์ พระอิศวรพระนารายณ์ และเทพเจ้าทั้งหลายประจำจักรราศี ข้าพเจ้าขอแสดงพิธีทำขวัญเรือ ขอให้นิราศภัยทุกๆ ประการ ขอให้มัสสิริแก่ท่านเจ้าของงาน และตัวข้าพเจ้าในเวลา

(กลิ่ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ถึงแม้จะเรียกว่าบทไหว้ครู แต่เนื้อหาทั้งหมดมิได้มีเพียงการกล่าวเคารพครูเท่านั้น ดังตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่าการนมัสการพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ และเทพเจ้าทั้งหลายประจำจักรราศีต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวต่อไปในการวิเคราะห์เนื้อหาของบทไหว้ครู

ข. สุรางคนางค์ 28

นอกจากลักษณะคำประพันธ์ที่คล้ายร้อยยาวซึ่งปรากฏในบทไหว้ครูมากที่สุดแล้ว ลักษณะคำประพันธ์ในบทไหว้ครูที่มีจำนวนรองลงมา คือสุรางคนางค์ 28 ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่ปรากฏทั่วไปในวรรณกรรมภาคใต้ ตัวอย่างบางตอนของบทไหว้ครูที่แต่งด้วยสุรางคนางค์ 28 มีดังต่อไปนี้

ขอเชิญครูดั้น เชิญแล้วอย่าหัน จับเกล้าเกศา คุณครูข้าเอย เชิญมาพ้อมา นั้ง
เหนือเกศา มาแล้วอย่าไป ทำขวัญวันนี้ ขอให้สวัสดิ มีลาภมีชัย มาแล้วอย่าไป เข้าใน
มณฑล แม้นข้าผิดพลาด ในสิ่งที่ขาด แนะนำเหตุผล งดโทษโทษา ครูข้าหลายคน
ขอเชิญครูดั้น เชิญมาพ้อมา มานั่งข้างหน้า มานั่งข้างหลัง เชิญพ้อมานั่ง เบื้องซ้าย
เบื้องขวา คุณครูผู้เฒ่า เป็นเจ้าตำรา เชิญคุณครูข้า มาแล้วอย่าไป โอมสัทธชัย ภวันตุ
เม ฯ

(ร้อยตรีเอื้อน ช่วยนุกิจ จังหวัดชุมพร)

...ข้าวตอกคอกไม้ หมากรุกเรียงราย ตั้งไว้โดยถวิล ครบมาทั้งสิบสอง อันเป็น
ของกิน มะพร้าวอ่อนดับกลิ่น แป้งมันหอมหวาน ข้าขอเชิญครู มาสู่ที่ควร ช่วยชักช่วย
ชวน มาถ้วนทุกองค์ วันนี้ตัวข้า ขอเชิญท่านมา ด้วยจิตจางง แต่งของคาวหวาน
นมัสการโดยจง ขอเชิญเอาใจลง รับรสบูชา ...

(โกมล สุวรรณโกศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช)

บทไหว้ครูที่ยกตัวอย่างข้างต้นมีเนื้อหาหลักในการเชิญครูมารับเครื่องสังเวยที่ “ครบเครื่องสิบสอง” คือจำนวนอาหารคาวหวานเมื่อนับรวมกันแล้วจะต้องมีจำนวนเป็นสิบสอง ซึ่งถือว่าเป็นเลขมงคล ครูที่เชิญมาในที่นี้เรียกว่า “ครูเฒ่า” และ “ครูดั้น” ซึ่งคือครุคนแรกนั่นเอง ให้ “มานั่งเหนือเกล้าเกศา” และ “นั้งเบื้องซ้ายเบื้องขวา” เพื่อช่วยให้การทำขวัญในวันนี้เป็นไปอย่างราบรื่น และสวัสดิมีชัย บทไหว้ครูส่วนใหญ่ก็มีลักษณะดังเช่นค้วบทข้างต้นนี้คือเน้นการเชิญครูให้มารับเครื่องสังเวยและร่วมในพิธีกรรม เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อเจ้าภาพและค้วหมอขวัญนั่นเอง

ค. สุรางคนางค์ 32

มีเพียงท่านเดียวที่มีบทไหว้ครูที่เป็นคำประพันธ์แบบสุรางคนางค์ 32 คือนายอิง เจริญศักดิ์ บทไหว้ครูบทนี้กล่าวถึงครูที่เป็นทั้งผู้สอนทั้งด้านวิชาการต่างๆ ครูที่ให้ปัญญา รวมทั้งคุณของพระรัตนตรัยที่สอนหลักธรรมที่ใช้การดำเนินชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...คุณครูอาจารย์ นั้นมีอยู่สิบ จะขอยกหยิบ ขึ้นมากล่าวว่า ท่านได้ทำทาน ใน
ด้านปัญญา ในการศึกษา กับศิษย์อย่างดี จะขอเคารพ คุณไตรรัตน์ พระคุณมีซัด
ธัมมะกล่าวชี้ พระคุณมากหลาย มีโนบาลี พระคุณท่านมี เอนกอนันต์ รัตนตรัย เมื่อ
แปลไปแล้ว ก็เปรียบด้วยแก้ว มีสามประการ ในศาสนา นั้นมีมานาน เราชาวพุทธนั้น
เคารพบูชา พระพุทธพระธรรม สามคือพระสงฆ์ เป็นหลักขององค์ พระศาสนา ท่านมี
พระคุณ ได้กรุณา เราควรบูชา ไว้เป็นประจำ คุณพุทธเจ้า มีห้าสิบหก เป็นจอมใคร่โลก
ทั่วภพทั้งสาม ท่านศรีสุ เป็นผู้แนะนำ ยกเอาทางธรรม สิ้นมาแสดง...

(อิง เจริญศักดิ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

นอกจากนี้ก็มีบทไหว้ครูบางบทที่ไม่สามารถชี้เฉพาะได้ว่าใช้ลักษณะคำประพันธ์ใด ทั้งนี้
เนื่องจากลักษณะจำนวนคำ และการสัมผัสในบทไม่สม่ำเสมอ ดังตัวอย่างนี้

อัญเชิญครูเอย มานั่งถ้วนหน้า ลูกมากอยท่า กันอยู่ทุกคน วันนีวันดี
ขอเชิญครูต้นทั้งหลาย ปู่เจ้าสมิงพราย เชิญมาพร้อมหน้า ข้าเรียกข้าหา ครูต้น
ครูพัก อย่าได้ขัดแข็ง ครูต้นคำแดง เชิญมารับเครื่องสังเขย ขนมนมเนย
ลูกแต่งถวาย รูปเทียนทุกประการ ข้าวดอกดอกไม้ ของดาวของหวาน ข้าจะส่ง
ให้ไป ต้องคนแก่กระทบกาย ต้องวัวต้องควาย ต้องช้างต้องม้า ต้องคนต้องบ่า
โอมมหาละลวย อัญเชิญครูเอย มาสิงทุกตัวตน เป็นชัยมงคล ประสิทธิเม ฯ

(สุจิต ศรีสมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

จะเห็นได้ว่าร้อยกรองต่างๆ ที่ยกตัวอย่างมานี้บางวรรคไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าเป็นลักษณะคำ
ประพันธ์แบบใด เพราะมีลักษณะที่ประสมประสานกันอยู่ อีกทั้งเป็นค้วบทที่บางวรรคไม่ครบถ้วน
สมบูรณ์ สังเกตได้ว่าบางวรรคจะหายไปและบางครั้งจะมีวรรคที่เกินมาด้วย แต่เมื่อพิจารณาค้วบททั้ง
หมดแล้วอาจสันนิษฐานว่าเป็นกาพย์สุรางคนางค์ 28 นั้นเอง แต่สาเหตุที่แต่ละวรรคมีลักษณะการ

สัมผัส และจำนวนคำไม่สม่ำเสมออาจเนื่องจากการถ่ายทอดคิ้วทวนนั้นเป็นแบบมุขปาฐะ และในการประกอบพิธีนั้นหมอขวัญต้องว่ากลอนสด ซึ่งรูปแบบต่างๆ เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ เพียงแต่ให้มีสัมผัส และการเว้นวรรคลงตัวเท่านั้น หากอ่านคิ้วทวนตามระเบียบแผนผังของฉันทลักษณ์จะเห็นว่ามีการเว้นวรรคและวรรคที่เกิน รวมทั้งมีการสัมผัสที่ไม่เป็นไปตามรูปแบบ แต่หากอ่านออกเสียงตามคิ้วทวนดังกล่าวแล้วจะเห็นว่าในคิ้วทวนนั้นมีการเว้นวรรคและการสัมผัสที่เป็นแบบแผนสามารถที่จะเว้นวรรคและกล่าวตามคิ้วทวนได้อย่างไม่สะดุดกับวรรคตอนนัก

4.1.3.2.2 เนื้อหาของบทไหว้ครู

บทไหว้ครูจะมีเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงการเชิญครูซึ่งเป็นผู้มีพระคุณในการสอนศิลปวิทยาการต่างๆ เป็นหลัก ทั้งนี้มิได้หมายความว่าบทไหว้ครูที่สอนการทำขวัญเรือเท่านั้น หมายรวมถึงครูทางโลกและทางธรรมด้วย ครูทางโลก หมายถึง ครูที่สอนวิชาความรู้ต่างๆ ส่วนครูทางธรรม คือพระรัตนตรัย พระอรหันต์ รวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่ช่วยสั่งสอนศีลธรรมและช่วยคลี่คลายให้การประกอบพิธีกรรมสำเร็จลุล่วงไป ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่หมอขวัญให้ความเคารพและนับถือเป็นครูทั้งสิ้น เนื้อหาของบทเชิญครูนั้นมีดังนี้

ก. การสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย

ถึงแม้จะเป็นบทไหว้ครู แต่ก็ไม่ได้มีเพียงการไหว้ครูเท่านั้น การเริ่มต้นคิ้วทวนส่วนใหญ่มักที่จะกล่าวขึ้นต้นด้วยการสรรเสริญพระรัตนตรัยแทบทั้งสิ้น เช่นการขึ้นคิ้วทวนของนายมด เกิดแก้ว เป็นต้น

พุทฺธวันทิตฺวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระพุทฺธคุณัง ธิมมังวันทิตฺวา ข้าพเจ้าไหว้
แล้วซึ่งพระธิมมคุณัง สังฆมังวันทิตฺวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระสังฆคุณัง ข้าพเจ้าขอ
อาราธนาคุณพระพุทฺธเจ้า คุณพระธิมมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า ...

(มด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

หากในบทไหว้ครูมิใช่เป็นการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย ก็มักจะต้องขึ้นต้นด้วยการกล่าวสรรเสริญพระพุทฺธเจ้าเป็นหลักใหญ่ แล้วจึงตามด้วยการกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ หรือสิ่งที่หมอขวัญ

เคารพ ในที่นี้คือบิดามารดา แม่โพสพ แล้วก็คือด้วยการสรรเสริญพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง ดังตัวอย่างนี้

อิติปิโสภควา หัตถ์ทั้งสองขอประนมน้อม พร้อมด้วยกายวาจาจิตอันเบิกบาน
 ข้าขอนมัสการแก่องค์สมเด็จพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าจักขอสรรเสริญคุณพระบิดา21 คุณ
 มารดา12 คุณแม่โพสพ39 คุณพระเจ้า56 คุณพระธรรมเจ้า38 คุณพระสงฆ์เจ้า14 คุณ
 พระอาจารย์20 คุณพระกรรมฐาน8 คุณแม่นางธรมณี21 คุณแม่กงคา12 คุณไฟ6 คุณ
 ลม7 คุณอากาศ10 คุณอักษร9 คุณอักษรชะ36 คุณนิสสวาส คุณอัสสวาส คุณปัสสวาส
 คุณแก้วทั้งสามประการ...

(โกมล สุวรรณโกศล จังหวัดนครศรีธรรมราช)

บทเจริญครูของหมอขวัญแต่ละท่านนั้นมีบทเจริญครูที่มีความแตกต่างกันไปทั้งสิ้น ตั้งแต่รูปแบบ
 คำประพันธ์ร้อยแก้วและร้อยกรอง ครูต่างๆที่เชิฐุมาก็มีรายละเอียดแตกต่างกันไปแล้วแต่ความเคารพ
 นับถือของแต่ละท่าน แต่คัวบทที่แตกต่างจากหมอขวัญท่านอื่น คือบทไหว้ครูที่ยกตัวอย่างข้างต้นซึ่ง
 กล่าวถึงพระคุณของสิ่งต่างๆ แล้วต่อท้ายด้วยตัวเลขแสดงคุณของสิ่งเหล่านั้น เช่นบทเคารพคุณที่กล่าว
 ถึงพระคุณของสิ่งต่างๆ ตั้งแต่พระรัตนตรัย พระอรหันต์ แม่โพสพ เทวดาประจำพระเคราะห์ และ
 ฤาษีต่างๆ เป็นต้น โดยแต่ละชื่อมีเลขกำกับท้ายชื่อ

ข. ครูบาอาจารย์

เนื้อหาเกี่ยวกับครูบาอาจารย์ถือเป็นเนื้อหาหลักและสำคัญที่สุดในบทไหว้ครู สามารถจัด
 ประเภทของครูบาอาจารย์ออกได้เป็น 2 ประเภท คือครูบาอาจารย์ที่สอนสั่งมาโดยตรง และสิ่งศักดิ์
 สิทธิ์รวมทั้งสิ่งอื่นๆ ที่นับถือ ซึ่งหมอขวัญถือว่าเป็นครูบาอาจารย์ได้เช่นกัน เนื่องจากครูบาอาจารย์ใน
 ที่นี้มีได้หมายความว่าเพียงแต่ครูที่สั่งสอนให้ความรู้โดยตรงเท่านั้น แต่หลายสิ่งหลายอย่างที่หมอขวัญ
 เคารพก็เป็นครูได้หากมีบุญคุณและให้ความรู้ต่างๆ แก่หมอขวัญ ไม่ว่าจะเป็นหลักธรรมคำสอนหรือ
 วิชาความรู้ต่างๆ ดังเช่นตัวอย่างนี้ที่กล่าวถึงเทพดา พระฤาษี ครูเฒ่าและครูอักษระ เป็นต้น

ข้าพเจ้าขออัญเชิญเทพยดาทั้งหลาย ท้วทั้งพื้นปฐพี พระฤาษีทั้งร้อย
แปดคน บาคาลคล สรรพพิทวิทยา ครูพาครุเฒ่า ครูอักษระ ขอประสิทธิพรให้แก่
ข้าพเจ้าในกาลบัดนี้เทอญ

(มค เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ในการกล่าวถึงครูบาอาจารย์ที่นับถือ ตัวบทของหมอขวัญแต่ละท่านมักจะกล่าวชื่อของครูที่ตน
เคารพออกมาในตัวบท มิใช่เพียงแต่กล่าวว่าเป็นครูเท่านั้น ซึ่งลักษณะนี้แตกต่างจากประณามพจน์ที่
เป็นเพียงการกล่าวถึงครูอาจารย์ทุกๆ ไป ไม่มีมีการกล่าวชี้เฉพาะว่ามีชื่อเสียงเรียงนามอย่างไร ตัวอย่าง
บทไหว้ครูที่กล่าวชื่อครูบาอาจารย์มีดังเช่นตัวอย่างนี้

คุณพระศรีรัตนตรัย คุณแก้วทั้งสามประการ คุณครูอาจารย์ อาจารย์ปลอด
อาจารย์คล้าย อาจารย์นุ่ม อาจารย์พร้อม อาจารย์แรก หลวงพ่อทวดวัดช้างให้ หลวงพ่อ
ม้า หลวงพ่อคล้าย หลวงพ่อชุมพร หลวงพ่อหวาน คุณพ่อคุณแม่ทั่วภพจบไตร มาช่วย
ทำขวัญนางไม้ แม่ย่านาง ทำขวัญเรือให้ที

(จิน เลิศไกร จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สิบนิ้วขอเชิญปู่เจ้าสมิงพราย ท่านจงได้กรุณา หลวงเพชรหลวงนิล ข้าขอ
เชิญท่านมาเป็นกำแพง ตาหลวงอินตาหลวงจัน ถัดแต่นั้นตาหลวงแคงตาหลวงแหวง
ตามั่นคงองค์เรี่ยวแรง ท่านอย่ามีซึ่งโทษา เชิญท่านมาให้พร้อมกัน ตาหลวงสี่องคน
ขยัน นางทองจันทร์นายคำหมี อีกทั้งท่านตามเมืองขาว ถือไม้เท้าเท่างาคคชี่ ...

(ขอม อักษรวงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ในบทไหว้ครู รายชื่อครูส่วนใหญ่มักจะเป็นพระสงฆ์ ทั้งนี้เนื่องจากหมอทำขวัญส่วนใหญ่เป็น
ผู้ที่ได้รับการบวชเรียนมาแล้ว การเรียนรู้การประกอบพิธีกรรมต่างๆ หลายอย่างมักได้มาขณะที่บวช
เรียน ดังนั้นครูบาอาจารย์ส่วนใหญ่จึงมักเป็นพระสงฆ์ ประกอบกับความนับถือพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียง
หลายท่าน จึงทำให้รายชื่อของครูบาอาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์ ซึ่งมีทั้งมรณภาพไปแล้ว และที่ยังมีชีวิตอยู่
มีเป็นจำนวนมาก การกล่าวถึงพระสงฆ์ก็จะใช้คำนำหน้าชื่อว่า “พ่อท่าน” หรือ “หลวงพ่อ” ส่วนการใช้
คำนำหน้าว่า “อาจารย์” นั้นหมายถึงครูบาอาจารย์ที่ให้ความรู้ด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการทำขวัญเท่านั้น แต่เป็นครูที่สั่งสอนความรู้ด้านอื่นๆ ด้วย ในคัมภีร์ที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้ก็ถือว่าบิดามารดาเป็นครูเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

วันนี้ซึ่งเป็นวันดีได้ฤกษ์ยามยามดี ปลอดภัยปราศภัยและไม่มีภัย ข้าพเจ้าจึงขอ
อาราธนาคุณพระเจ้า คุณพระธรรมและคุณพระสงฆ์มาเป็นประธาน ตลอดถึงคุณบิดา
มารดา คุณครู คุณอาจารย์ หลวงพ่อทวดและหลวงพ่อกุศลทั้งหลาย พ่อท่านแดง พ่อ
ท่านสุข พ่อท่านช่วง พ่อท่านเริ่ม พ่อท่านไป พ่อท่านผอม อาจารย์ครูอาทรสังฆามิต
อุปัชฌาย์ที่วัดจันทร์ พ่อท่านรอด พ่อท่านเนื่อง และพระบรมสารีริกธาตุที่ศักดิ์สิทธิ์
แห่งนครศรีธรรมราช พระวัดนอก พ่อท่านเสนวัดเสหาราม อดีตเจ้าอาวาสวัดคาขุน
ทุกท่าน มีอาจารย์ดี อาจารย์ช่วย อาจารย์หนู อาจารย์จันทร์ อาจารย์นำ อาจารย์ครู
ธรรมศาสตร์ศึกษา พ่อท่านจวน ...

(หนูกั่น เชาวลิต จังหวัดนครศรีธรรมราช)

นอกจากจะกล่าวชื่อครูทั้งหลายที่เป็นพระสงฆ์และครูที่สั่งสอนวิชาการต่างๆแล้ว ฤกษ์ก็เป็น
ครูประเภทหนึ่งที่หมอบัญชีให้ความเคารพ ดังตัวอย่าง

พุทธรังวันทิดวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระพุทธรูถคุณัง ธัมมังวันทิดวา ข้าพเจ้าไหว้
แล้วซึ่งพระธัมมคุณัง สังฆังวันทิดวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่งพระสังฆคุณัง ข้าพเจ้าขอ
อาราธนาคุณพระพุทธรเจ้า คุณพระธัมมเจ้า คุณพระสังฆเจ้า คุณบิดามารดา คุณครู
อุปัชฌาย์และครูอาจารย์ คุณพระฤษีนารถ คุณพระฤษีมาลัย คุณพระฤษีดาวัว คุณ
พระฤษีตาไฟ คุณพระฤษีประลัยโกธู คุณพระฤษีกัสสปะ คุณพระฤษีไตรรัตน์ คุณ
พระฤษีตัมมงคล ทั้งพระเพชรหนูกั่น และนักสิทธวิวิทยา ทั้งนางธณีนางคงคา พระ
พาย พระเพลิง พระอิศวร พระผู้เป็นเสด็จมาประสิทธิพรชัยให้แก่ข้าพเจ้า

(มด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ชื่อฤกษ์ที่ปรากฏในบททำขวัญนี้มีด้วยกันหลายท่าน คือ ฤษีนารถ ฤษีมาลัย ฤษีตาไฟ ฤษี
ตาไฟ ฤษีประลัยโกธู ฤษีกัสสปะ ฤษีไตรรัตน์ และฤษีตัมมงคล ตัวอย่างที่ยกมาเป็นเพียงตัวอย่าง
เดียวเท่านั้น ยังมีหมอบัญชีอีกท่านหนึ่งที่มิบบทไหว้ครูกล่าวบรรยายรายชื่อฤกษ์ต่างๆ รายชื่อฤกษ์แต่ละ

ท่าน ก่อนข้างคล้ายคลึงกัน คือนายโกมล สุวรรณโกศัย ซึ่งชื่อของฤๅษีที่เพิ่มเติมมาคือ พระฤๅษีอิศาร พระฤๅษีพุทธมงคล พระฤๅษีสิงหคาบส พระฤๅษีสัจจะพันธคีรี และพระฤๅษีมณีคาบส นอกจากนั้นคาดว่า น่าจะเป็นชื่อฤๅษีที่ซ้ำกัน ดังตัวอย่าง คือ

...คุณพระฤๅษิตาวัว คุณพระฤๅษิตาไฟ คุณฤๅษีอิศาร คุณพระฤๅษีกัสโป คุณพระ
ฤๅษีนารอท คุณพระฤๅษีนาไลย คุณพระฤๅษีบัลลย์โกฐ คุณพระฤๅษีพุทธมงคล คุณพระ
ฤๅษีสิงหคาบส คุณพระฤๅษีสัจจะพันธคีรี คุณพระฤๅษีมณีคาบส ของงมาเป็นประธาน
ข้าพเจ้าจะทำการ ขอให้ประสิทธิ์

(โกมล สุวรรณโกศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช)

การนำชื่อฤๅษีต่างๆ มากล่าวในบทไหว้ครุ นั้นผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นการรับอิทธิพลความเชื่อของ ศาสนาพราหมณ์ที่นับถือฤๅษีทั้งหลาย จะเห็นได้ว่าชื่อฤๅษีที่ยกมาบางชื่อปรากฏอยู่ในหนังสือมานว ธรรมศาสตร์ เช่นฤๅษีนารท และฤๅษีโคดม และฤๅษีกัสสปะ ปรากฏชื่อในคำรับศัตถพรหมณะ (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ,2516:216) สำหรับฤๅษีนารทนั้น ในวรรณคดีสันสกฤตถือ ได้ว่ามีบทบาทในฐานะผู้สื่อข่าว ผู้ให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือในด้านความรักและด้านดนตรี เป็นต้น (ยุพิน กษมากุล ,2523:51)

ค. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ

นอกจากพระรัตนตรัย และครูบาอาจารย์แล้ว สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ก็ปรากฏในบทไหว้ครุ สิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เหล่านี้ เกือบทั้งหมดซ้ำกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่กล่าวถึงในคัมภีร์อื่นๆ โดยเฉพาะอย่าง ยิ่งใน “บทอัญเชิญเทวดา” ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของบททำขวัญเรือ ที่ผู้วิจัยจะกล่าวต่อไปในข้อ 4.4 ตัวอย่างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวถึง ได้แก่ เช่น บริติว กรุงพาลี นางธรมณี นางคงคา และพระภูมิเจ้าที่ เป็นต้น ดังตัวอย่าง

...อาจารย์หนู อาจารย์จันทร์ อาจารย์นำ อาจารย์ครูธรรมศาสตร์ศึกษา พ่อ
ท่านจวน ตลอดบริติวกรุงพาลี นางธรมณีนางคงคา และพระภูมิเจ้าที่ อากาศเทวดา
รุกขเทวดา ศักดิ์สิทธิ์เทวดา มีภูมิเทวดาที่สิงสู่สถานที่นี้และที่โน่นด้วย วันนี้ได้ฤกษ์
งามยามดี ปลอดภัยไร้ภัยและไม่มีการ ข้าพเจ้าจะทำพิธีการ คือทำขวัญเรือ จึงขอ

อาราธนาอากาศเทวดา รุกขเทวดา ศักดิ์สิทธิ์เทวดา ภูมิเทวดาค้ำชู มาเป็นสักขีพยาน
มาเป็นประธาน ณ สถานที่นี้ ณ โอกาสนี้ด้วย

(หนูกลิ่น เชาวลิต จังหวัดนครศรีธรรมราช)

**ค. การขอให้ครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆมาอยู่ในพิธีเพื่อรับเครื่องสักการะบูชา
ที่ได้จัดถวาย รวมทั้งการขอคำอวยพรจากครู**

เนื้อหาของบทไหว้ครูในตอนนี้จะกล่าวเชิญครูมาอยู่ในบริเวณที่ประกอบพิธีกรรม เพื่อความ
ศักดิ์และความเป็นสิริมงคลแก่พิธีกรรม นอกจากนี้ยังช่วยคลี่ให้การประกอบประกอบพิธีกรรมเป็นไป
อย่างราบรื่น ดังตัวอย่างนี้

อิติปิโส ภควา ข้าพเจ้าขอเชิญพระสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงมาอยู่เหนือเกล้า
เหนือหูเหนือผม ขอเชิญพระพรหมมาอยู่ ณ เบื้องหน้าซ้าย ของเชิญพระนารายณ์มา
อยู่ ณ เบื้องหน้าขวา ของเชิญพระคงมาเป็นพรณราย ขอเชิญพระพายตามมาเป็น
ลมปาก ขอเชิญพญานาคเข้ามาเป็นสร้อยสังวาลย์ ของเชิญพระกาฬเข้ามาเป็นเบื้องใจ
ข้าพเจ้าทำการอันใดโปรดมารับใช้อย่าได้เบียดเบียน อย่าได้ประมาทพลาดพลั้ง พระ
คุณครูแต่หนหลัง พระฤทธิทั้งร้อยแปด ขอเคชะคุณครูบาที่มาเลิศล้ำ พระคุณครูอยู่ใน
ธรรม จงมาช่วยอวยพระพรชัยให้แก่ข้าพเจ้า พุทธัง ประสทธิ มหาประสทธิ ชัมมังประ
สทธิ มหาประสทธิ สังฆังประสทธิ มหาประสทธิ

(มค เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ในบทนี้เน้นการเชิญพระพุทธรูปเจ้าและเทพศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์มาสถิตอยู่ตามที่ต่างๆ ใกล้ตัว
หมอขวัญ เช่นเชิญพระพุทธรูปเจ้ามาอยู่เหนือศีรษะ ขอให้พระพรหมมาอยู่เบื้องหน้าซ้าย และพระ
นารายณ์มาอยู่เบื้องหน้าขวา เป็นต้น เพื่อเพิ่มความศักดิ์ในพิธีและช่วยอวยพรให้ประกอบพิธีกรรม
สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ส่วนตัวอย่างที่ยกต่อไปนี่ก็เป็นการเชิญสิ่งที่เคารพมาในบริเวณพิธีเช่นเดียวกัน
โดยเน้นการเชิญครูให้ “เข้ามาเป็นพาดาน” การเป็นพาดาน อาจมีความหมาย 2 นัยคือการปกป้องคุ้ม
ครองเหนือหัว และการเคารพเหนือหัว ซึ่งแสดงถึงการเคารพเป็นอย่างยิ่ง

...วันนี้เป็นวันดี ตัวข้านี้ได้มีการ ขอเชิญท่านเข้ามาเป็นพยาน ให้ท่านงดซึ่งโทษด้ายคำที่ข่าเกรง ขอเชิญท่านทั้งหลายเออ อย่าได้ขัดอย่าได้แข็ง ท่านผู้ค้าแดง เชิญมารับเอาเครื่องขยาบูชาสังเว

(ขอม อักษรวงษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

เนื้อหาของบทไหว้ครูนอกจากจะเน้นการเชิญครูทั้งหลายแล้ว ยังกล่าวถึงการจัดประรำพิธีและการจัดเครื่องเช่นบวงสรวงครูบาอาจารย์ และอุปกรณ์ในการประกอบพิธีด้วย ดังตัวอย่างนี้

...ข้าวนี้นิวข้าวจ้า รำพัดรำเพย พระคุณของข้าเออ เชิญมาเร็วพลัน บายศรีมีขัน สอดแซมบุษบา แหวนทองพลอยแก้ว พร้อมแล้วนานา อีกทั้งเสื้อผ้าเครื่องสำหรับทรง มาชมญาติมิตร นั่งเรียงเคียงชิด แผ่นแฉวงแฉวง เชิญมาในสันนิบาต พร้อมญาติวงศ์ มาช่วยอวยพรส่ง ให้เป็นสุขสวัสดิ ...

(ขอม อักษรวงษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

อ้างเชิญครูดั้น เสร็จมาอย่าพัน อยู่เหนือตัวข้า ครูสอนครูพัก ชักชวนกันมา อย่าได้อยู่ช้า มาเร็วครูเอ๋ย พระครูของข้า เชิญมาพ้อมมา มารับเอาเครื่องสังเวย ข้าแดงให้พร้อม สิ้นหอมรำเพย เชิญมาครูเอ๋ย แต่งไว้ครบครัน สาคอ่อนหอมอนหนุน ผ้าขาวปูปูน รับรองไว้พลัน ขอเชิญพระครู เร่งมาสู่ที่พลัน อย่าชักอย่าช้า เข้าสู่ที่พลัน มงคลวงเวียน เพดานม่านข้าง ลายจำล้าอง เปร็ดพริ้งยังเขียน บายศรีสำหรับ รับหนึ่งวิเชียรพร้อมทั้งรูปเทียน มาลีมีกลัน ข้าวดอกคอกไม้ หมากพลูเรียงราย ตั้งไว้โดยถวิล ครบมาทั้งสิบสอง อันเป็นของกิน มะพร้าวอ่อนดับลิ้น แป้งมันหอมหวาน ข้าขอเชิญครู มาสู่ที่ควร ช่วยชักช่วยชวน มาถ้วนทุกองค์ วันนี้ตัวข้า ขอเชิญท่านมา ด้วยจิตจำนงแดงของควาหวาน นมัสการโดยจง ขอเชิญเอาใจลง รับรสบูชา

(โกมล สุวรรณโกศย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

จุดประสงค์หลักของบทไหว้ครูนอกจากจะเป็นการเชิญครูและแสดงความเคารพครูแล้ว ยังเป็นการแสดงการขอโทษ และขอมรับผิดหากได้กระทำการใดๆ ที่ทำให้ครูไม่พึงพอใจ เช่น การปฏิบัติ

คนที่ไม่ติดตามที่ครูได้กำชับไว้ หรือการประกอบพิธีที่นอกเหนือไปจากที่ครูสอน นอกจากนี้ยังขอให้ครู มาช่วยคุ้มภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นในการประกอบพิธีอีกด้วย ดังตัวอย่าง

แม่ข้าพลาตพลั้ง ข้าขอแต่งตั้ง ไม่ครบสบตา ขอท่านอย่าถือโทษา ขอนอบ
บาทา ได้ของธูถิ ข้าขอทำการ ให้มีชัยชาญ เจริญสวัสดิ์ ขอให้แคล้วภัย สิ่งใดอย่ามี
โรคาอย่ามี ให้บันดาลหาย มาช่วยคุ้มภัย อันตรายสิ่งใด อย่าให้ใกล้ภัย มาคุ้มหน้า
หลัง กันทั้งความไข้ ช่วยขับชั้วไล่ อันตรายนานา ข้าไหว้พระครู ท่านได้เห็นคุณ ช่วย
พิทักษ์รักษา ท่านผู้มีสิทธิ คุณบิครมารดา ขอเชิญท่านมา ปกเกล้าเกษี บรรดาท่านผู้มี
คุณ ข้าขอพึ่งบุญ มารักษากายี อย่าให้ตัวข้า แค้นคับอัปรีช ข้าขอขมา น้อมศรีเศียรไล่

(โกมล สุวรรณโกศย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สิ่งใดไม่รู้ ก็ยอมมีครู สั่งสอนเข้ามา อาจารย์แนะนำ จำครูศึกษา ได้รู้จึงข้า ไม่
คิดลบหลู่ ตั้งแต่ไปไม้ ที่มนต์น้ำได้ ต้องใช้ตามครู ใบเงินใบทอง ทั้งสองมีอยู่ ทั้งใบ
หมากผู้ หมากเหมียวด้วยกัน ใบกรูดใบนาว สัมข่อยนั้นเล่า เถียงพร้าวสองมัน ใบขุมใบ
หนาด ใบกวาดผัดผัน ขับไล่โบยพลัน เพศพรรณนา หม่อมมนต์นั้นเล่า ผูกงคำขาว
เตรียมตัวนั่ง ขอเข้ามาฉล นิพนธ์คาถา ขอเชิญท่านมา อวยพรชัยสวัสดิ์ ข้าหนอขอ
เชิญ พระครูดำเนิน มาปล้นทันที มาร่วมมนต์น้ำ เหล้ายาอันดี ขอให้ประสิทธิ มีชัย
ทุกประการ จะทำมนต์เวทย์ ขอให้วิเศษ ฤทธากล้าหาญ จะทำเลขยันต์ ทุกข์พ้น
บันดาล แก่ข้าอย่านาน อักขระอักขร จะทำเล่ห์หลม สลบอาคม ขอให้แน่นอน ต้อง
คามปรารถนา เหมือนอาจารย์สอน พระครูแต่ก่อน แนะนำทำข้า ...

(โกมล สุวรรณโกศย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ตัวบทที่ยกมานี้เหมือนขวัณเรียกว่า “บทขอเชิญครูคำสอนไหว้หัวเรือ” แสดงให้เห็นลักษณะที่
เฉพาะของตัวบทนี้ว่าใช้ในการทำขวัณเรือเท่านั้น เนื้อหากว่าถึงหลายสิ่ง แต่ที่แตกต่างจากบทไหว้ครู
อื่นๆ คือ การกล่าวถึงอุปกรณ์ต่างๆที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีทำขวัณเรือ ที่กล่าวแจกแจงอย่าง
ละเอียด เช่น ใบไม้ที่ใช้ “มนตร์น้ำ” หรือทำน้ำมนตร์ ซึ่งมีทั้งใบเงินใบทอง ใบหมากผู้หมากเหมียว ใบ
กรูดใบนาว ใบสัมข่อย ใบเถียงพร้าว(ใบคันไฟ) ใบขุมใบหนาด รวมทั้งหม้อที่ใช้ในการเสกน้ำมนตร์
คำขาว รวมทั้งอักขระในการปลุกเสกสิ่งต่างๆ การกล่าวโดยละเอียดและชี้เฉพาะเช่นนี้ทำให้ทราบ

ว่าการทำขวัญเรือนนั้นจะต้องมีการทำน้มนครและมีการใช้เวทมนตร์คาถาประกอบด้วย แสดงให้เห็นความสำคัญของไสยศาสตร์ที่มีในพิธีทำขวัญเรือซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาเนิ่นนาน ไม่ได้มีเพียงตัวบทข้างต้นเท่านั้นที่กล่าวถึงการร้ายเวทมนตร์คาถาในการทำขวัญเรือ ตัวอย่างที่จะยกมาต่อไปนี้ก็กล่าวถึงเรื่องนี้เช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นความสำคัญของไสยศาสตร์ที่มีต่อพิธีทำขวัญเรือด้วย ดังตัวอย่างการกล่าวถึงการเสกดอกไม้ และหมากพลูให้จับจิตต้องใจสิ่งต่างๆ ทั้งวัว ควาย ช้างและคน เป็นต้น

ประสิทธิ์อึ้งเชิญ คำเนนอย่าช้า ครูเอยเร่งมา อย่าช้าทุกคน ข้าวตอกดอกไม้
รูปเทียนมาไหว้ เรียงรายบัดคน ขอเชิญคุณครู นั่งในมณฑล คาคเพดานผล ข้าขอ
นมัสการ ช่วยเสกดอกไม้ หมากพลูทั้งหลาย ให้มีรสหอมหวาน ข้าวของทั้งนี้ เป็น
เครื่องนมัสการ เชิญมาเถิดท่าน ข้าขอบูชา หัวใจพระพาย ต้องวัวต้องควาย ต้องช้าง
กลางป่า ต้องคนเป็นบ้า ร้องให้ลิ้น อังเชิญครูเอย มาถึงตัวคน วันนี้วันดี ข้าจะทำมนต์
ขอให้มีชัยมงคล ประสิทธิ์เม ๑

(ศิริ พูนเขาล้าน จังหวัดชุมพร)

หลังจากวิเคราะห์บทไหว้ครูแล้ว จะเห็นได้ว่าบทไหว้ครูเป็นองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับการทำขวัญเรือ บทไหว้ครูในที่นี้ มี 2 ประเภท คือบทสวดดี และบทไหว้ครู หมอขวัญล้วนมีการไหว้ครูทั้งสิ้น เพียงแต่จะเลือกใช้บทสวดดีหรือบทไหว้ครูของตนเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะเลือกใช้บทไหว้ครูของตนมากกว่าบทสวดดี ทั้งนี้อาจเนื่องจากได้กล่าวชื่อเฉพาะของครูบาอาจารย์และพระสงฆ์ที่นับถือได้ครบถ้วน และเป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าบทไหว้ครูที่ยกตัวอย่างมาทั้งหมดนี้มีเพียงบทเดียวเท่านั้นที่ชี้เฉพาะว่าเป็น “บทที่ใช้ไหว้ครูสอนไหว้หัวเรือ” หรือสอนทำขวัญเรือนนั่นเอง แสดงให้เห็นว่าบทไหว้ครูที่นอกเหนือไปจากตัวบทนี้สามารถนำไปใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำขวัญเรือได้ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของตัวบทไหว้ครูที่ใช้ในพิธีทำขวัญเรือกับพิธีกรรมอื่นๆ ว่าสามารถที่จะนำมาดัดแปลงหรือประยุกต์ใช้ในหลายๆ พิธีกรรมได้

4.1.4 บทอัญเชิญเทวดา

การทำขวัญเรือมิใช่แค่จะเชิญเพียงแม่ย่านางเท่านั้น หมอขวัญยังอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเข้ามาร่วมในพิธีการด้วย เช่นพระอินทร์ พระนารายณ์ พระพรหม พญานาค นางธรมี และพระกมุเตาที่เป็นต้น ส่วนใหญ่แล้วบทอัญเชิญเทวดามักจะไม่ใช้บทที่ทำขวัญเรือโดยเฉพาะ แต่มักจะเป็นบทที่ใช้ในการตั้งศาลพระภูมิเป็นส่วนใหญ่แล้วนำมาใช้ในการทำขวัญเรือและทำขวัญอื่นๆ ด้วย

การที่จะต้องอัญเชิญเทวดาต่างๆ รวมทั้งพระภูมิเจ้าที่ด้วยนั้น อุดม หนูทอง (2524:4) ได้ให้เหตุผลไว้ว่าชาวใต้มีความเชื่อว่าสถานที่ต่างๆย่อมมีเทวดารักษาคุ้มครอง การทำสิ่งใดก็ตามจึงควรบอกกล่าว หรือทำความเคารพจึงจะเป็นมงคลแก่ตน และยิ่งกว่านั้นความกตัญญูรู้คุณก็เป็นสมบัติอย่างหนึ่ง ที่ควรมีพร้อมไว้ เทวดาทั้งหลายที่ช่วยพิทักษ์รักษาเหย้าเรือน เรือกสวนไร่นา คอกวัว คอกควาย ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีบุญคุณแก่มนุษย์ทั้งสิ้น มนุษย์จึงต้องมีกตัญญูตาต่อเทพเจ้าเหล่านั้น โดยการเช่นบวงสรวงเป็นวาระหรือตามแต่โอกาสที่เห็นสมควร จากความกตัญญูเชื่อเช่นนี้ทำให้เกิดการไหว้เจ้าที่ในลักษณะต่างๆ ขึ้นมา

ในพิธีทำขวัญเรือก็เช่นเดียวกันหมอขวัญส่วนใหญ่มิใช่หมอทำขวัญเรือโดยตรง แต่มักจะเป็นหมอที่รับทำภูมิและหมอทำขวัญนาคเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นด้วยบทที่นำมาใช้ทำขวัญเรือจึงเป็นบทที่มีการประยุกต์จากคัมภีร์บทอื่นๆ หรือหมอบที่ทำขวัญเรือเพียงอย่างเดียวหลายท่านก็มักมีการนำบททำภูมินำมาร่วมกับคัมภีร์บททำขวัญเรือด้วยเสมอ ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าการประกอบพิธีกรรมใดๆก็ตามควรที่จะต้องมี การขอที่ขอทางพระภูมิเจ้าที่ในการประกอบพิธีด้วย

ลักษณะของบทอัญเชิญเทวดา สามารถวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของบทอัญเชิญเทวดาได้ดังนี้

4.1.4.1 รูปแบบของบทอัญเชิญเทวดา สามารถแบ่งรูปแบบของบทอัญเชิญเทวดาในบททำขวัญเรือได้เป็น 2 ประเภท คือ

ก. ตัวบทอัญเชิญเทวดาที่แต่งขึ้นเพื่อใช้ทำขวัญเรือโดยเฉพาะ

ลักษณะคำประพันธ์ของตัวบทที่แต่งขึ้นเพื่อทำขวัญเรือโดยเฉพาะ มีรูปแบบคำประพันธ์เพียงแบบเดียวคือ ร่าย ได้แก่ บทอัญเชิญเทวดาอื่นๆของ นายอนันต์ รัตนราช และนายท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร ดังตัวอย่าง

ศรี ๆ สวัสดิ์ วันนี้เป็นวันดิถีปฐมฤกษ์พิเศษ เกตุตกพื้นพระธรณีสิ้นทุกประการล้วนเป็นมิ่งมงคลการเลิศสุกผลทุกหย่อมหญ้าลดาวัลย์ ข้าขอบังคมคัลลอภิวาท ข้าแต่พระบรมไตรโลกนาถนาถา อิกองค์อัมราธิราชอันเรื่องฤทธิ์ ท้าวเธอสถิตนั่งบนหลังหงส์ ข้าขอเชิญเทพยดาเจ้าในพื้นที่พนาวาศ ซึ่งสถิตอยู่ในสิงขรเขตเจริญสุข รุกขมุล จงเพิ่มพูนศิริสวัสดิ์เจริญสุข ขอให้พินาศปราศจากทุกข์นิราศภัย ขอให้มิชัยในอารยประเทศวิถีเดือนตามแบบโบราณ ...

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

ศรี ๆ สวัสดิ์ วันนี้เป็นวันพิเศษ เกตุตกพื้นพระธรณีสิ้นทุกประการ ล้วนเป็นมิ่งมงคลกาลเลิศสุกผลทุกหย่อมหญ้าลดาวัลย์ ข้าจงบังคมนอบน้อมอภิวาท ข้าแต่พระบรมไตรโลกนาถนาถา อิกองค์ราชาธิราชอันเรื่องฤทธิ์ ท้าวเธอสถิตนั่งหลังหงส์เห็นข้าขอเชิญเทพยดาเจ้าในพื้นที่แผ่นสุธาवास พนาเวศอันเจริญสุขอยู่ในสิงขรเขตรุกขมุล ขอจงเพิ่มพูนศิริสดับคำเจริญสุข ขอให้พินาศปราศจากทุกข์นิราศภัย ขอให้มิชัยในอารยประเทศวิถีเดือนโดยตามแบบโบราณ...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าตัวบทอัญเชิญเทวดาที่แต่งเพื่อทำขวัญเรือโดยเฉพาะมักจะเป็นตัวบทที่แต่งด้วยคำประพันธ์ร่ายทั้งสิ้น ในตัวบทที่ยกตัวอย่างมานี้เน้นการเคารพพระบรมไตรโลกนาถนาถา ซึ่งหมายถึงพระพุทธเจ้า นอกจากนั้นจึงกล่าวถึงเทวดาอื่นๆ เช่นพระอินทร์ ซึ่งในที่นี้สถิตบนหลังหงส์ จะเห็นได้ว่าเทวดาในที่นี้คือ พระอินทร์ และพาหนะของพระอินทร์นั้นไม่สอดคล้องกัน เนื่องจากที่จริงแล้วช้างเอราวัณมิใช่หงส์ อย่างไรก็ตามลักษณะความไม่สอดคล้องตามข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเหล่านี้มักปรากฏอยู่ทั่วไปในวรรณกรรมต่างๆ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเข้าใจผิดของหมอขวัญหรือผู้ที่แต่งตัวบทเหล่านี้ แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่ได้ทำลายวรรณศิลป์ของตัวบทแต่อย่างใด

ข. ศัพท์อัญเชิญเทวดาที่หมอขวัญได้มาจากการคัดแปลงตัวบทอื่น

ทั้งนี้เพราะบทอัญเชิญเทวดาต่างๆ มีความคล้ายคลึงกับตัวบทที่ใช้ในพิธีการอื่นๆ มาก และการสัมภาษณ์หมอขวัญบางคนก็กล่าวว่าตัวบทของคนที่สามารถนำมาใช้กับพิธีการอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำขวัญเรือ โดยการนำมาใช้นั้นจะต้องมีการประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์และพิธีการต่างๆ ที่จะทำ ส่วนใหญ่มักเป็นตัวบทที่ใช้ในพิธีการต่างๆ หลายพิธี เช่น บททำขวัญข้าว บททำขวัญนาคนาค บททำภูมิจานภูมิจีเรือน ทั้งนี้เพราะหมอขวัญส่วนใหญ่สามารถทำขวัญได้หลายอย่าง รูปแบบคำประพันธ์นั้นในตัวบทของหมอขวัญแต่ละคนจะมีรูปแบบคำประพันธ์ที่ประสมกัน ดังนี้

1) สุรางคนางค์ 28 บททำขวัญของหมอขวัญที่มีลักษณะเช่นนี้ได้แก่ นายบุญนำ เรื่องหิริขุม จังหวัดชุมพร นายจีน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร นายสิริ พุนเขาด้าน จังหวัดชุมพร นายณรงค์ ท้าวเชื้อลาว จังหวัดชุมพร นายจีน เลิศไกร จังหวัดนครศรีธรรมราช นายหอม อักษรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พรหมจรรย์แห่ง พรหมชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช นายโกมล สุวรรณโภคัย จังหวัดนครศรีธรรมราช นายจรรยา พรหมนาเวช จังหวัดนครศรีธรรมราช นายสมพร โสภณผล จังหวัดสุราษฎร์ธานี และนายเขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตัวอย่างบทอัญเชิญเทวดาอื่นๆ ที่แต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ 28 มีดังนี้

สิบนิ้วข้าไหว้ เทวาทังหลาย ถ้วนทุกตราศรี พระอินทร์พระพรหม พระยม
 มาตุลิตี พระหัตถ์นัยไกรสิทธิ์ พระอิศวรนารายณ์ นางโกลาวัตติ พระเสื่อเมืองเรืองศรี
 เพราะเพริดเจ็ดฉาย พระสนธยาราดรี พระภูมิพระพาย เทวาทังหลาย อันอยู่ชั้นดิน
 ไหว้ภูเขาลวง ภูเขาทั้งปวง นับมาให้สิ้น ขอปะให้ได้ยิน ในวันนี้หนา ไหว้แม่
 โปสพ แม่เทียวจนจบ ทั่วโลกโลกา ไหว้เพชรหนูกัน พระมาตุลิตีพระเพลิงทรงธรรม
 พระเสื่อเมืองเรืองฉัน มุณีเมฆขลา เป็นใหญ่ในสมุทร รักษามนุษย์ เขื่อนไปข้างหน้า
 ไหว้ภูมิเจ้าที่ ธรณีคงคา บริถิวัดคมา อีกรุงพาลี ไหว้พระยานาค ท่านผู้โถมจะ
 ลาก เียบใหญ่ยวรี เจ้าเรือนท่านหา ข้ามาวันนี้ เมื่อถวิลยินดี ให้ข้าบูชา ขอที่ตั้งฉัตร
 โรงระมัดเบญจา ขอที่ตั้งศาลาไร่นา เรือกสวนสารพัดต่าง ๆ

(จีน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

บทเชิญแม่ธรณีตัวอย่างข้างล่างนี้เป็นบทหนึ่งที่หมอขวัญหลายท่านใช้ซ้ำกัน และไม่ใช่วาทที่ใช้สำหรับทำขวัญเรือโดยเฉพาะ แต่เป็นการนำบทที่ใช้ในการเชิญเทวดาในพิธีกรรมต่างๆ มาใช้ในการทำขวัญเรือด้วย ดังตัวอย่าง

สิบนิ้วข้าไหว้แม่นางธรณี ชาวผ่องมีศรี โคมงามพรรณราย ประดับเครื่อง
 อารรณ์ บวรเจิดฉาย ล้วนแก้วพรรณราย ประดับเกล้าเกศา ผมขาวเลื้อยดิน คำขลับ
 คือนิล คุระยับจับดา มีคุณล้ำเลิศ แก่ฝูงมนุษย์สา จบทั่วโลกา หญิงชายทุกคน
 มนุษย์ทั้งหลาย ทำร้ายเบือนปน หญิงชายทุกคน ถ่ามบุตรบุตรไต้ มิได้ขึงโกรธ สัก
 น้อยหนึ่งโสด ชื่นชมศึใจ วันนี้มีการ ขอเชิญนงคราญ ผู้มีฤทธิไกร มารับบัณฑล อัน
 งามประไพ บูชาเต็มใจ ของเกล้าสุรา ของหวานของมัน ถ้วนถึมีพรรณ รสอัน
 โอชา ถั่วเขียวห่อหมก มัสหมางมังสา ขอเชิญแม่มา รับเครื่องกระยา บูชาสังเว
 เชิญมาเถิดท่าน อย่าทำเฉย มารับเครื่องสังเว ข้ำแต่งบูชา สุพะเพียนชนะสัมปันนัง
 ประริณขันตุ จะมหาแม่นางธรณีเทวี

(ณรงค์ ท้าวเชื้อลาว จังหวัดชุมพร)

2) กาศยยานี 11

บทอัญเชิญเทวดาอื่นๆที่แต่งด้วยกาศยยานี 11 มักเป็นบทที่นำมาจากพิธีกรรมอื่น คือการทำภูมิจาน มิใช่ตัวบทที่แต่งใหม่ขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อใช้ในการเชิญเทวดา สำหรับบทที่ใช้อัญเชิญเทวดาอื่นๆ นั้นแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างบททำขวัญเรือและบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น ตัวอย่างบทอัญเชิญเทวดาอื่นๆที่แต่งด้วยกาศยยานี 11 มีดังนี้

ตัวข้าขอร้องเชิญกรุงพาลีท้าวเนกา บริถวิเรื่องฤทธา นางธรณีเมขลา ทำบูชา
 ทั้งแปดทิศ อันมีฤทธิต่าง ๆ กัน ทำบัณฑลสืบสืบ ท่านแนะนำแต่ก่อนมา บัณฑลมิทำสาม
 ชั้น บริถวินั้นสามมุมตรา กรุงพาลีสี่เหลี่ยมหนา บัณฑลาคาทำสามมุม บัณฑลางธรณี ทำ
 จงดีเป็นบัณฑลตามคำครูผู้นิยม คุณาชมงามพึงใจ บัณฑลพระปริตนั้น ทำเก้าชั้นเป็น
 บัณฑลใหญ่ มหาลาภมหาชัย มีในบัณฑลใหญ่นั้นหนา

(สมพร โสภผล จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ที่ยกตัวอย่างเป็นบทที่ใช้เชิญกรุงพาลีซึ่งถือเป็นพระภูมิเจ้าที่ บริติว นางธรรณี นางเมขลา และท้าวมหาลาภมหาชัย เนื้อหา ในบทกล่าวถึงการทำบัตรพาลีที่มีหลายอย่างแตกต่างกันไปตามแต่ว่าบัตรพาลีนั้นจะทำเพื่อสังเวทแ่งทเวคองค้ใด เช่นบัตรพาลีสำหรับพระภูมิทำสามชั้น และบัตรพระปริตทำเป็นเก้าชั้น เป็นต้น

4.1.4.2 เนื้อหาของบทเชิญเทวดา ในบทอัญเชิญเทวดามีเนื้อหาหลายประการดังต่อไปนี้

ก. ตำนานการทำภูมิ การอัญเชิญพระภูมิเจ้าที่ และท้าวมหาลาภมหาชัย

ตัวบทที่ได้มาจากการทำภูมิจึงจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับตำนานการทำภูมิ การอัญเชิญพระภูมิเจ้าที่ และท้าวมหาลาภมหาชัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

...เดิมแรกตั้งปฐมพระภูมิโมกรุงพาลีทั้งสองนาย เป็นเจ้าแก่แผ่นดิน ในปีฐพินคังใจหมาย พระภูมิทั้งสองนาย ได้เป็นใหญ่ในธรณี จึงพระผู้เป็นเจ้า สมเด็จท้าวมหาลาภมหาชัย พระชินสีห์ เธอขอแผ่นดิน แก่ภูมิทั้งสองนาย พระภูมิกรุงพาลี ฟังพระชินสีห์บัดเดียวใจ จึงได้ถวายแก่ท้าวมหาลาภ มหาชัยผู้ป็นปกเกล้าโลกา พระผู้เป็นเจ้า ขอทีสามอย่างตรา สองอย่างครึ่งออกไปถึงขอบจักรวาล กรุงพาลีและภูมิ ถอยออกไปนอกเขตรันธุ์ แล้วยกมือขึ้นนมัสการ ขอโปรดปราณเพียงเท่านั้น...

(สมพร โสภผล จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

สำหรับตำนานเกี่ยวกับการทำภูมินั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ตำนานซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน ต่างกันเพียงชื่อของตัวละครหลักเท่านั้น ความเชื่อทางพุทธเห็นว่าผู้ที่แปลงลงมาเป็นพราหมณ์เดียวเพื่อขอที่ดินจากพญากรุงพาลีนั้นคือพระพุทธเจ้า ส่วนตำนานของศาสนาพราหมณ์นั้น ผู้ที่แปลงเป็นพราหมณ์เดียวเพื่อมาขอแผ่นดินจากพญากรุงพาลี คือพระนารายณ์

ข. การอัญเชิญเทวดาต่างๆ เพื่อให้มารับเครื่องสักการะบูชา เนื้อหาหลักที่ขาดไม่ได้ในบทอัญเชิญเทวดาอื่นๆ ก็คือการเชิญเทวดาต่างๆ นั่นเอง เทวดาที่เชิญมาได้แก่ พระภูมิเจ้าที่ ท้าวมหาลาภมหาชัย พระอินทร์พระพรหม พระยม พระเพลิง เป็นต้น ให้มารับเครื่องสักการะบูชาดังตัวอย่างต่อไปนี้

สิบนิ้วข้าขอเชิญ พระภูมิเจ้าที่ ในพื้นปฐพี ทุกแห่งแหล่งหล้า วันนีวันดี ข้า
 แต่งบัคพลี รับท่านเทวา ชั้นใต้ชั้นบน อัญฐิติศา จตุภุมมา จดชั้นพรหมมาน
 ชั้นใต้แปดทิศ อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ เรื่องฤทธิ์ทุกสถาน ชั้นนอกพิภพ จบทั่วบาดาล ข้า
 ขอเชิญท่าน มาพร้อมเพรียงกัน พระอินทร์พระพรหม พระยมเวสสุวรรณ อาทิตย์
 พระจันทร์ ทุกชั้นเรียกหา พระอังคารเจ้า พระพุนั่นเล่า พระหัสครุบา พระเสาร์
 พระเกตุ ราหูเรื่องเดช เลิศล้ำพสุธา พระสุกัระพระนารายณ์ พระกาพหาญกล้า นาง
 โภควดี เทวีเมขลา ชั้นใต้ถัดมา จบหล้าสากล...

(บุญนำ เรื่องหิริญู จังหวัดชุมพร)

บทอัญเชิญเทวดาต่างๆ ที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้เป็นบทที่แตกต่างจากบทเชิญโดยทั่วไป ทั้งนี้
 เพราะมีเนื้อหาที่เน้นการเชิญเทวดาต่างๆมาเพื่อช่วยขจัดปัดเป่าเคราะห์ร้ายและล้างร้ายต่างๆ รวมทั้ง
 การกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นลางไมตรีอีกด้วย

สิบนิ้วข้าไหว้ ขอเชิญอินทร์พร ท่านท้าวอัมรินทรา ในวิมานฟ้า ข้าน้อยร้อง
 เชิญ ปูพรมลาดผ้า ขี่ช้างคัวกล้า ลงมาในศาล บริวารทั้งหลาย เร่งมาจงปล้น มาสู่ใน
 สถาน ผู้ทิศบูรพาเร่งมาอย่างนาน รัพลทหาร ห้อมล้อมไสว วันนีมาถึง เอาเป็นที่พึ่ง
 ขอพรขอชัย เชิญมารับรางวัล สารพัดมีใน กินแล้วพาไป เกทภัยทุกประการ ท่าน
 จึงเรียกหา อุบาทว์นานา ลงจากเรือนท่าน พระเคราะห์วันเดือนปี อีกทั้งพระ
 เคราะห์ยาม ทุกข์ภัยลวนลาม ท่านจงพาไป

อากเฉย้ข้าไหว้ ขอเชิญพระเพลิง ขี่แรดตัวเดลิง คือคังเปลวไฟ บ้านศาลให้
 ผูดเป็นลางน้อยใหญ่ ผูดขึ้นที่โน บ้านเรือนเคหา ชาวสวนชาวไร่ ชาวบ้านทั้งหลาย
 เห็นประจักษ์แก่ตา มิได้ก่อไฟ ควันผูดขึ้นมา ที่โนเคหา ระเบียบนอกชาน เจ้าเรือน
 แต่งท่า เครื่องอันนานา มีมากทุกประการ ขอเชิญเทวา ลงมาในศาล บูชามัสการ
 ขอลากขอพร

(เขี้ยว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

คิ้วทที่ขยภกนนำจะเป็นบทที่ใ้ในการสะเคาะเคราะห้มากกว่าที่จะเป็นบทที่ใ้ในการทำขว์ญเรือโดยเฉพา อย่งไรก็ตามเนื่องจากการทำขว์ญเรือเป็นพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมอื่นๆ และคิ้วทที่ใ้ในพิธีกรรมอื่นๆ อยู่แล้ว ดังนั้นจึงสามารถนำคิ้วทที่ใ้ในพิธีกรรมต่างๆมาประกยค้ใ้ในการทำขว์ญเรือได้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้คิ้วทในฐานะคิ้วคเคิม เช่นบททำภูมิบ้านก้นำมาใ้ขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางเพื่อทำขว์ญเรือ หรือบทสะเคาะเคราะห้ หรือโองการเพื่อใ้ทำน้ามนคร้ขับไล่สิ่งชั่วร้าย หรือการนำคิ้วทที่ใ้ในพิธีอื่นมาค้คแปลงเป็นบททำขว์ญเรือ โดยการนำเนื้อหาบางส่วนมาใ้ในการเชิญขว์ญแม่ย่านาง เป็นต้น

ค. ไหว้คุณครู บิดามารดา และญาติ นอกจากการเชิญเทวดาต่างๆแล้ว เนื้อหาของบทที่นำมาจากบททำภูมิ ซึ่งค่านานส่วนหนึ่งน้ันก็ได้กล่าวเคารพพระคุณของบุคคลต่างๆ ได้แก่ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ และญาติพี่น้องด้วย ดังตัวอย่าง

มือข้าสืบนิ้ว ยกขึ้นระหว่างคิ้ว ประนมนมมัสการ จักขูข้าทั้งสอง ต่างประทีป
ชวลา ขอลววยแก่พระผู้เป็นเจ้า ป็นปกเกล้าล้าโลกา สมเด็จพระศาสดา ผู้เป็นครูได้
สั่งสอน เทวาและมนุษย์ พระยอมโปรดหัวคินคอน พระธรรมอันบวร ทั้งพระสงฆ์ผู้
ทรงศีล คุณแก้วทั้งสามประการ เป็นประธานในแผ่นดิน มนุษย์จะทำกิน คิดถึงคุณ
ทุกเวลา ข้าไหว้ทั้งคุณครู สอนให้รู้ทุกสิ่งมา คุณบิดรและมารดา คุณป้าและตาชาย
คุณญาติมากอนันต์ คุณเผ่าพันธุ์มากเหลือหลาย วันนี้ข้าขออภิปราย ข้าพเจ้าจะทำ
การ

(จีน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

เมื่อนำคิ้วทของหมอขว์ญแต่ละท่านมาเปรียบเทียบกันจะเห็นได้ว่าคิ้วทของหมอขว์ญหลายท่านมีความพ้องกัน เช่น บทกำเนิดพระภูมิและบทอัญเชิญเทวดาของนายสมพร โสภผล จังหวัดสุราษฎร์ธานี และนายจีน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร ดังจะเปรียบเทียบต่อไปนี้

มือข้าสืบนิ้ว สอดขึ้นระหว่างคิ้ว ประนมนมมัสการ จักขูข้าทั้งสอง ต่าง
ประทีปชวลา ขอลววยแก่พระผู้เป็นเจ้า ป็นปกเกล้าล้าโลกา ข้าไหว้พระศาสดา ได้
เป็นครูผู้สั่งสอน เทวาและมนุษย์ ท่านโปรดสัตว์หัวคินคอน พระธรรมอันบวร อีก

พระสงฆ์ผู้ทรงศีล คุณแก้วทั้งสามประการ มาเป็นประธานในแผ่นดิน มนุษย์จะทำ
กิน คิดถึงคุณตลอดเวลา ข้าไหว้ทั้งคุณครู สอนให้รู้ทุกสิ่งสา ข้าไหว้คุณบิดรและมารดา
คุณปู่ย่าและตายาย คุณญาติมาก่อนน้ คุณญาติกาสิ้นทั้งหลาย ขอเชิญท่านมาคุ้มภัย
ข้าพเจ้าจะทำการ...

(สมพร โสภภาพล จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

มิใช่แต่เพียงตัวบทของหมอบขวัญทั้งสองท่านดังที่กล่าวมาเท่านั้นตัวบทอัญเชิญเทวดา
ของหมอบขวัญท่านอื่นๆ ก็มีความคล้ายคลึงกันมาก เช่นบทเชิญนางธรรณี ท้าวกรุงพาลี และพญา
นาท ของหมอบขวัญท่านต่างๆ คือ **สิริ พูนเขาด้าน ฌรงค์ ท้าวเชื้อดาว จังหวัดชุมพร พรหมมณ
แจ้ง พรหมชาติ โกมล สุวรรณโกศัย และจรูญ พรหมนาเวช จังหวัดนครศรีธรรมราช**

ตัวบทอัญเชิญเทวดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ นี้โดยส่วนใหญ่แล้วมักเป็นตัวบทที่ใช้
กันอยู่ในพิธีทำขวัญและการทำภูมิจึงมักเป็นตัวบทที่แต่งด้วยคำประพันธ์กาพย์สุรางคนางค์ 28 หรือ
ราบและกลอนสี่ ลักษณะตัวบทอัญเชิญเทวดาอื่นๆ ของหมอบขวัญเกือบทุกคนมีความคล้ายคลึงกันมาก
เว้นแต่ตัวบทที่แต่งขึ้นเพื่อใช้ทำขวัญเรือโดยเฉพาะ ซึ่งมีรูปแบบคำประพันธ์เพียงแบบเดียวคือ ร่าย ได้
แก่ บทอัญเชิญเทวดาอื่นๆ ของ **นายอนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร และนายท้วม แสงสุวรรณ
จังหวัดชุมพร** ซึ่งดังที่กล่าวมาแล้วว่าหมอบขวัญทั้งสองท่านมีภูมิลำเนาอยู่ใกล้เคียงกัน และตัวบททำ
ขวัญนั้นก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่าผู้ที่แต่งตัวบทนั้นอาจได้รับอิทธิ
พลต่อกัน

4.1.4 บทเชิญขวัญแม่ย่านาง หรือบทเชิญขวัญเรือ

เนื่องจากเชื่อว่าแม่ย่านางก็คือนางไม้ที่สถิตอยู่ในเรือแต่ละลำนั่นเอง ลักษณะการอัญเชิญจะ
เป็นการกล่าวให้แม่ย่านางมารับเครื่องบูชาที่จัดคกแต่งถวาย และเมื่อแม่ย่านางพอใจก็จึงคลบันดาลให้
เจ้าของเรือได้รับชัยชนะในการแข่งขัน หรือคลบันดาลให้จับปลาได้มากๆ และปลอดภัยจากอันตราย
ต่างๆ

4.1.4.1 ประวัติความเป็นมาของแม่ย่านาง

ก่อนที่จะกล่าวถึงบทเชิญขวัญเรือ หรือบททำขวัญแม่ย่านางจะขอกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของแม่ย่านางและความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีอยู่ในหมู่ชาวเรือหลายกลุ่มดังนี้

คำว่า แม่ย่านางมาจากคติความเชื่อของชาติใดไม่สามารถบอกได้แน่ชัด **เสฐียรโกเศศ** กล่าวว่า จีนมีเทพเจ้าผู้หญิงองค์หนึ่งเรียกว่า “หมาโจ้วบ้อ” แปลว่า แม่ย่านาง และสันนิษฐานว่าคำว่าแม่ย่านาง เทพเจ้าประจำเรือไทยนั้นมาจากภาษาจีนว่า เหย์เหนียง” (แปลว่าหญิงในตระกูลเจ้า)

(กลั่น คงเหมือนเพชร, 2540- 2541)

ส่วนชาวประมงที่เป็นมุสลิมนั้นก็มีความเชื่อเรื่องแม่ย่านางเช่นเดียวกัน โดยเชื่อว่ามีถึง 3 คน สถิตที่หัวเรือ กลางเรือ และท้ายเรือ และถือว่าแม่ย่านางที่สถิตที่ท้ายเรือสำคัญกว่าส่วนอื่นๆ ชื่อของแม่ย่านางทั้ง 3 คน มีดังนี้

- ก. กัมมาโรลละฮะ สึงสถิตอยู่ที่ท้ายเรือ
- ข. นาโรลละฮะ สึงสถิตอยู่กลางลำเรือ
- ค. นูโรลละฮะ สึงสถิตอยู่ที่หัวเรือ

ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นชาวไทยมุสลิม เมื่อสร้างเรือเสร็จใหม่ๆ จะมีการทำบุญเรือที่เรียกกันว่า “นุหรีเรือ” แต่ถ้าจะนำเรือออกทะเลหาปลา ก็จะทำพิธีปูและห้เรือเสียก่อน ปูและห้เรือคือพิธีปลุกแม่ย่านางนั่นเอง เพราะเชื่อว่าการปลุกแม่ย่านางเพื่อให้มารักษาเรือจะทำให้มีโชค ทำให้จับปลาได้มาก และช่วยป้องกันอันตรายต่างๆ ในทะเล นอกจากนี้เรือที่ขึ้นคานค้างมรสุมอยู่นานๆ เมื่อจะนำมาออกทะเลก็ต้องปูและห้เรือด้วย

ส่วนกลุ่มชาวประมงที่เป็นกลุ่ม“ชาวเล”ในภาคใต้ที่อาศัยอยู่ริมชายฝั่งที่จังหวัดภูเก็ตและจังหวัดกระบี่ก็มีความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางเช่นเดียวกัน โดยจะต้องมีการเซ่นไหว้แม่ย่านางก่อนที่จะออกไปจับปลาก่อนทุกครั้ง และจะต้องมีการผูกหัวเรือด้วยผ้าสีต่างๆ ด้วยเช่นเดียวกับชาวประมงกลุ่มไทยพุทธและมุสลิม จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องแม่ย่านางเป็นความเชื่อที่ชาวไทยทุกกลุ่มมีความเห็นพ้องกันว่า มีอยู่จริงและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวเรือเคารพบูชา

ความเป็นมาของแม่ย่านางนั้นต่างก็เล่าแตกต่างกันไป บางคนว่าแม่ย่านางคือผีนางตะเคียนนั่นเอง เพราะเราใช้ไม้ตะเคียนทำเรือ เมื่อโค่นเอามาแล้วนางไม้ก็ยังตามมาสิงอยู่ บ้างก็บอกว่ามีต้นเหตุมานจากเชือกผูกหัวเรือลากจูง เมื่อมีผีหรือเหตุการณ์แปลกประหลาดปรากฏขึ้นก็เข้าใจกันว่าเป็นเพราะเถาย่านาง จึงเชื่อว่าบริเวณหัวเรือเป็นที่สิงสถิตของแม่ย่านาง

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2525 :2875) ได้กล่าวถึง “ประวัติแม่ย่านาง” ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้* ว่า พระอินทร์เป็นผู้ส่งนางฟ้าที่ใสมัครใจองค์หนึ่งให้มาเกิดในโลกมนุษย์แทนพระองค์ นางฟ้าองค์นั้นได้ไปเกิดเป็นหญิงสาวชาวอินเดียผู้หนึ่งซึ่งจำความในชาติก่อนของคนได้ วันหนึ่งหญิงสาวผู้นั้นได้เล่นเรือท่องเที่ยวไปแถบมหาสมุทรใกล้ๆลังกา จากกลับเกิดพายุพัดพาเอาเรือหลงทางและถูกคลื่นกระหน่ำอย่างหนักจนเรือเกือบจะล่ม บรรดาผู้ที่เดินทางมาร่วมกับนางต่างพากันกลัวตายพากันขอร้องให้นางช่วยอ่อนวอนให้พระอินทร์ช่วย นางก็อ่อนวอนขอความช่วยเหลือไปยังสวรรค์ พระอินทร์จึงตอบกลับมาโดยมีเงื่อนไขว่าอินทิดจะช่วยให้ทุกชีวิตปลอดภัย หากนางยินยอมแลกชีวิตของนางให้กับเรือและอาศัยอยู่ในเรือตลอดไป เมื่อนางยินยอม ทันใดนั้นร่างของนางก็หายวับไปทางหัวเรือ คลื่นลมก็พลันสงบ ทุกคนรอดชีวิตและเรือก็เดินทางกลับได้โดยปลอดภัย ต่อมาไม่นานนางก็เข้าฝันให้ผู้ร่วมเดินทางรู้ว่านางเป็นพิทักษ์รักษาเรือลำนี้ จึงขอให้บูชาเช่นสรวงนาง และนางก็จะคอยพิทักษ์รักษาเรือลำอื่นทุกลำที่บูชานางด้วย ตั้งแต่นั้นมาความเชื่อเรื่องแม่ย่านางประจำหัวเรือก็เชื้อมีต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ...อีกกระแสหนึ่งกล่าวถึงประวัติแม่ย่านางไปในทางวิทยาศาสตร์ในลักษณะการตั้งข้อสันนิษฐานโดยเล่าว่า เดิมทีอาจเป็นเพราะชาวประมงก่อนที่จะลากเรือลงน้ำจะต้องใช้เชือกดึงหัวเรือให้เรือเคลื่อน เชือกที่ใช้ดึงหัวเรือนี้คอนแรกใช้เถาวัลย์ที่พันต้นตะเคียนซึ่งเรียกกันว่าเชือกย่านาง เมื่อใช้เชือกย่านางดึงหัวเรือบ่อยๆ เข้า จึงเรียกบริเวณหัวเรือเป็นย่านาง นอกจากนี้เชื่อกันว่าไม้ที่นำมาใช้ทำเรือแต่เดิมนั้นมักจะใช้ไม้ตะเคียน ชาวบ้านโดยทั่วไปมักมีความเชื่อกันว่าไม้ตะเคียนเป็นไม้ที่มีนางไม้ตะเคียนสิงสถิตอยู่ ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผียังคงติดมากับเรือด้วย แต่เรียกชื่อเปลี่ยนไปตามชื่อของเถาวัลย์ที่ใช้นั้นเป็นผีย่านางหรือผีแม่ย่านาง

จากการสัมภาษณ์นายขอม อักษรวงศ์ หมอท่าขวัญเรือจาก ต.เชียรใหญ่ อ.เชียรใหญ่ จ. นครศรีธรรมราช ทำให้ทราบตำนานแม่ย่านางว่า

แม่ย่านางเป็นลูกกษัตริย์ นายโจรลักไปเพื่อเป็นลูกของตนและให้อาศัยอยู่ในป่า

จนกระทั่งเติบโตเป็นสาวสวย อยู่มาวันหนึ่งแม่ย่านางไม่สบาย นายโจรผู้ซึ่งนางเข้าใจว่าเป็นพ่อที่แท้จริงจึงไปลักขยาหมอมารักษาไข้ และเมื่อรักษาจนหายแล้วก็พาขยาหมอลากลับไป ในขณะที่เดินทางกลับขยาหมอได้หว่านถั่วและงาไว้ตลอดทาง ต่อมาขยาหมอได้พบกับนายพรานต่อไก่อ ก็ได้บอกกล่าวกับนายพรานเป็นปริศนาว่า "ถ้าจะไปให้ได้ผล จงจรดลทางทิศนี้ จะสมที่ปรารถนา" และให้ดูว่าทางที่ไปนั้นจะต้องเป็นทางที่มีคันถั่ววางออกอยู่ตลอดระยะทาง เพราะขยาแอบหว่านถั่วงาทิ้งไว้ตามทาง

นายพรานต่อไก่อ เมื่อมาเดินมาตามทางที่ขยาหมอบอกก็มาถึงกระท่อมในป่า เห็นแต่เพียงหญิงสาวอยู่คนเดียวกับสุนัขสีแดงและคำสองตัวที่นายโจรเลี้ยงเอาไว้ให้คอยเฝ้าคุณางยามที่นายโจรเข้าไปหาอาหารในป่าลึก นายพรานต่อไก่อจึงเดินเข้าไปหาแม่ย่านาง แม่ย่านางเมื่อเห็นไก่อที่นายพรานนำมาก็นึกสงสัย จึงถามว่าที่ท่านนำมานี้เป็นสัตว์อะไร นายพรานก็ตอบว่านี่คือไก่อ แม่ย่านางจำได้ว่านางเคยถามพ่อของนางว่าสัตว์นี้คือสัตว์อะไร นายโจรตอบว่าเป็นนกกระยาง นางได้ยืมนายพรานต่อไก่อกล่าวเป็นอีกอย่างหนึ่งซึ่งไม่ตรงกับที่พ่อบอกก็เริ่มระแวงว่าพ่อตนหรือนายพรานที่เป็นคนโกหก จึงเข้าไปที่ฝูงนกยูงและสัตว์อื่นๆ ในป่า พยายามถามนายพรานต่อไก่ออีกครั้งว่านั่นสัตว์อะไร นายพรานต่อไก่อตอบไปตามความจริงโดยมิได้ปิดบัง นางเห็นว่าพรานต่อไก่อตอบคำถามนางอย่างไม่อำพรางปิดบัง จึงเริ่มไม่เชื่อใจพ่อของตนเพราะเห็นว่าพ่อเคยโกหกกว่าไก่อนั้นเป็นนกกระยาง และไม่เคยบอกชื่อสัตว์ใดๆ แก่ นางเลย

ในที่สุดแม่ย่านางกับนายพรานต่อไก่อก็ได้ผูกสมัครักใคร่เป็นผัวเมียกัน เมื่อเวลาบ่ายนายพรานจึงกลับออกมาจากป่า ครั้นนายโจรกลับมาถึงบ้านเห็นลูกสาวโศกเศร้า และมีอาการพิรุณ หลายอย่าง เมื่อถามไถ่ถึงสัตว์ต่างๆ ในป่าก็รู้จักทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นลิง ค่างและนกต่างๆที่นายโจรไม่เคยบอกแต่อย่างใด นายโจรจึงได้รู้ว่าในวันนี้จะต้องมีคนมาที่กระท่อมของตนแน่ จึงถามลูกสาว แต่นางไม่ยอมตอบคำถาม นายโจรด้วยความรักลูกมาก เมื่อเห็นลูกปิดบังความจริง จึงน้อยใจและโศกเศร้า ไม่ยอมกินข้าวปลาอาหาร เพียง 2-3 ก็เป็นลมสิ้นสติ และตรอมใจตาย กลายเป็น "ไพรเจ้าป่า" เป็นวิญญาณที่สิงสถิตอยู่ในป่า แม่ย่านางเห็นดังนั้นจึงโศกเศร้าและตรอมใจตายตามพ่อของตน ต่อมาสุนัขแดงคำที่เฝ้านางอยู่ก็ตายตามไปด้วย

นายพรานต่อไก่อหลังจากที่ได้พบกับแม่ย่านางแล้วก็เฝ้าคิดถึงนาง ดังนั้นจึงเดินทางไปหา เมื่อไปถึงกลับไม่เห็นใคร กลับเห็นแต่โครงกระดูกคนสองคนและสุนัขวางอยู่เรียงราย จึงแน่ใจว่านางตายแล้ว นายพรานจึงกลั่นใจตาย กลายเป็นรุกขเทวดาคอยพิทักษ์รักษาต้น

ไม้ในป่าแถบนั้น ส่วนแม่ย่านางนั้นหลังจากตายแล้ววิญญาณได้เข้าไปสิงสู่อยู่ในไม้ตะเคียน และกลายเป็นแม่ย่านาง

(ขอม อักษรวงษ์, สัมภาษณ์, 17 พฤศจิกายน 2543)

ส่วนหมอขวัญอีกท่านหนึ่งคือนายกลิ้ง ดิษฐรักษ์ ตำบลกาสละเกด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัด นครศรีธรรมราช ก็ได้กล่าวถึงตำนานแม่ย่านางซึ่งคล้ายคลึงกับนายขอม อักษรวงษ์ มากเพียงแต่มีเรื่องราวเพิ่มเติมหลังจากที่หญิงสาวเสียชีวิตและกลายเป็นแม่ย่านางแล้วว่า

วันหนึ่งนายสรผู้มีวิชาในการทำเรือได้คิดที่จะทำเรือลำหนึ่ง จึงได้เดินเข้าไปในป่า เพื่อหาไม้ตะเคียนทองที่เหมาะสม เมื่อเลือกไม้ได้แล้วนายสรก็จุดธูปเทียนไหว้เทพารักษ์ที่ พิทักษ์รักษาต้นไม้ นั้นเพื่อที่จะบอกกล่าวและขอไม้ตะเคียนทองไปทำเรือ ต่อมานางไม้ตะเคียน ได้ปรากฏร่างออกมาและถามนายสรว่าท่านมีธุระสิ่งใด นายสรเห็นนางไม้มีรูปร่างสวยงามก็คิดว่าตนเองยังไม่มีภรรยา อีกทั้งนางก็มีรูปโฉมงดงามยิ่งนักจึงได้กล่าวขอไม้ไปทำเรือและเกี่ยวพาราสินางไม้ จนกระทั่งนางยอมตกเป็นภรรยา แต่ั้นมานางไม้ตะเคียนก็ได้ตามไปรักษาเรือลำ นั้นและได้กลายเป็นแม่ย่านางเรือ ส่วนไพร่เจ้าป่าและเทพารักษ์ก็ได้ตามไปพิทักษ์รักษาเรือลำ นั้นด้วยเช่นกัน

(กลิ้ง ดิษฐรักษ์, สัมภาษณ์, 16 พฤศจิกายน 2543)

นายมด เกิดแก้ว หมอขวัญอีกท่านหนึ่งได้กล่าวถึงตำนานแม่ย่านางว่าคือหญิงสาวที่ตายใน โพรงไม้ตะเคียน โดยมีเรื่องเล่ากันมาดังนี้

นานมาแล้วกุมารเพศและกุมารเพศโอรสกษัตริย์เมืองหนึ่ง ได้ไปเรียนวิชาความรู้ จากพระฤาษี เมื่อเรียนจบแล้วจึงเดินทางกลับเมือง ระหว่างเดินทางพบหญิงสาวหลงทางอยู่คน หนึ่ง หญิงสาวจะขอไปช่วย แต่กุมารเพศและกุมารเพศเห็นว่าระยะทางนั้นไกลเมืองของคนมาก อีกทั้งการเดินทางก็ยากลำบาก จึงคิดว่าจะให้หญิงสาวรออยู่ในป่าก่อน แต่ก็กลัวว่าจะไม่ปลอดภัย จึงให้หญิงสาวคนนั้นอาศัยอยู่ในโพรงต้นตะเคียน แล้วให้สุนัข 2 ตัว ชื่อ รุกกับราน ที่พระ ฤาษีให้ติดตามมาด้วย คอยเฝ้าระวังรักษา ดังนั้นจึงได้จึงนำหญิงสาวใส่ไว้ในโพรงไม้ตะเคียน แล้วปิดโพรงไม้ตะเคียนเอาไว้ คิดว่าคนถึงเมืองแล้วจึงค่อยกลับมารับนาง

หลายวันต่อมา เมื่อเดินทางกลับมารับหญิงสาวในป่า กุมารเพศและกุมารเพศกลับจำไม่ได้ว่านางอยู่ในคืนตะเคียนคืนไหน กุมารเพศและกุมารเพศจึงกลับไปหาพระฤๅษี พระฤๅษีจึงกล่าวต่อนี้ นางคงจะออกมาจากโพรงไม้ตะเคียนไม่ได้และคงเสียชีวิตแล้ว

พระฤๅษีจึงสอนวิชาทางไสยศาสตร์ให้กุมารเพศและกุมารเพศเพื่อป้องกันตัวหากมีอันตราย เพราะคืนางตะเคียนนั้นอาฆาตรุนแรงมาก ต้องเรียนวิชาแก้ และเมื่อจะตัดไม้ตะเคียนไปทำอะไรก็ตามจะต้องมีการบอกกล่าวแก่นางตะเคียนก่อน มิฉะนั้นอาจถูกนางตะเคียนทำร้ายได้ ตั้งแต่นั้นมาจึงมีการเซ่นไหว้นางตะเคียนก่อนที่จะตัดไม้ไปทำเรื่อง

(มค เกิดแก้ว, สัมภาษณ์, 3 ธันวาคม 2543)

จะเห็นได้ว่าความเป็นมาของแม่ย่านางแต่ละจังหวัดก็แตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามความเชื่ออย่างหนึ่งที่หมอขวัญทุกคนเห็นพ้องกัน คือแม่ย่านางเรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยพิทักษ์รักษาเรือ ดังที่ สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา ได้เคยกล่าวเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแม่ย่านางว่า ความเชื่อเรื่องแม่ย่านางน่าจะเป็นสัญลักษณ์และพฤติกรรมของชาวน้ำ แม่ย่านางเปรียบเป็นสัญลักษณ์น้ำ ซึ่งในกรณีของคนไทยการดำรงชีวิตแบบชาวน้ำ หมายถึงการสร้างถิ่นฐานอยู่อย่างง่าย ๆ ตามแม่น้ำลำคลอง แม่วัดชีวิตคนไทยปัจจุบันส่วนใหญ่จะแตกต่างจากเดิมแล้ว แต่สิ่งต่างๆ ที่หลงเหลือมาจากสัญลักษณ์การเดินเรือโดยเฉพาะแม่ย่านางยังคงเป็นรหัสที่สำคัญอย่างหนึ่ง ดังนั้นหลักสำคัญของการทำขวัญเรือที่จะละเสียไม่ได้คือการอัญเชิญแม่ย่านางนั่นเอง (สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา, 2528:71)

ผู้วิจัยเห็นว่าจากข้อมูลเกี่ยวกับตำนานที่กล่าวมานี้สามารถสรุปได้ว่าความเชื่อเรื่องแม่ย่านางนั้นสืบเนื่องมาจากคติการบูชาไม้ ทั้งนี้เพราะแม่ย่านางก็มีที่มาจากนางไม้หรือต้นไม้ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีขวัญ ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในบททำขวัญที่จะกล่าวถึงคำว่านางไม้ นางไม้ตะเคียนหรือพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่เป็นต้นกำเนิดของแม่ย่านางอยู่ตลอดเวลา และไม้ที่กล่าวในดวงบทที่พ้องกันก็คือไม้ตะเคียน เพราะสมัยก่อนจะใช้ไม้ตะเคียนมาสร้างเรือ ดังนั้นแม่ย่านางเดิมจึงเป็นนางไม้ตะเคียนที่ต้องเปลี่ยนจากสถานะของการเป็นนางไม้มาเป็นแม่ย่านางและการเปลี่ยนจากสถานที่อยู่จากในป่ามาเป็นในเรือ ดังนั้นบทเชิญแม่ย่านางบางสำนวนจึงกล่าวถึงความทุกข์ยากของแม่ย่านาง และมีลักษณะเป็น “บทสั่งลา” และ “บทกล่อมขวัญแม่ย่านาง” ทั้งคติการบูชาไม้และความเชื่อเรื่องแม่ย่านาง เมื่อมาเชื่อมโยงกับความสำคัญของเรือจึงทำให้เกิดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรือขึ้นหลายพิธี ซึ่งในที่นี้คือพิธีทำขวัญเรือนั่นเอง

ลักษณะของบทเชษฐาวิญญูแม่ย่านางหรือบทเชษฐาวิญญูเรือ สามารถวิเคราะห์บทเชษฐาวิญญูแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือได้ดังต่อไปนี้

4.1.4.2 รูปแบบของบทเชษฐาวิญญูแม่ย่านางหรือบทเชษฐาวิญญูเรือ สามารถแบ่งลักษณะคำประพันธ์ในบทเชษฐาวิญญูแม่ย่านางหรือบทเชษฐาวิญญูเรือได้ 3 ประเภท คือ

ก. ร่าย

บททำขวัญเชษฐาวิญญูแม่ย่านางที่คาดว่าเป็นตัวบทที่แต่งขึ้นมาเพื่อเชษฐาวิญญูแม่ย่านางโดยเฉพาะนั้น หลายสำนวนที่เป็นสำนวนหลักมักจะมีรูปแบบคำประพันธ์ร่าย ดังเช่นบทของนายอนันต์ รัตนราช และนายท้วม แสงสุวรรณ ที่เป็นร่ายขาว และนายขอม อักษรวงส์ ที่เป็นร่ายคั่น เป็นต้น

ครั้นได้ถูกขามขามค้ำจะขอร้องเชษฐาวิญญู ว่าไอ้ขวัญแม่พญานางไม้ขวัญแม่เจ้าเอชอย่าได้ออกไปจากเรือนี้ แม่จงอยู่ให้สุจี เจริญสวัสดิ์ แม่อย่าได้พราดปลัดไปเที่ยวเล่นสำราญรมย์ชมป่าหิมเวศ แม่อย่าได้ไปเที่ยวเลี้ยวลัดในขอบเขตหิมเวศ ขวัญเจ้าแม่เอชแม่อย่าล้าพองเที่ยวหลงชมฝูงสกุณาปักษยาชาติร้องระงมไพโร ฟังแต่สำเนียงเสียงเรไรร้อง ขวัญแม่เจ้าเอชเจ้าแม่เอชแม่อย่าได้ผาดผันพนาเวศ ขวัญอย่าเที่ยวเพลินชมสิงขรเขต ห้วยเหวผา ขวัญแม่เอชแม่อย่าชมอยู่แต่หม่อมัจจาชาติในสาคร ขวัญแม่อย่าเร่ร้อนไปไกล

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

สำนวนที่ยกมานี้ถือว่ามีความเป็นวรรณศิลป์อย่างยิ่ง ทั้งในเรื่องการเลือกสรรคำ การใช้สัมผัสคล้องจอง ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร ถือได้ว่าเป็นบททำขวัญเรือสำนวนหลักสำนวนหนึ่งซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในบททำขวัญสำนวนหลักกลุ่มที่ 1

ข. กาพย์สุรางคนางค์ 28

ส่วนบททำขวัญแม่ย่านางที่แต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ 28 มีจำนวนมากที่สุด แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นบทที่ไม่ใช่สำนวนหลัก จึงมีเนื้อหาและความยาวของบทไม่มากนัก มีเพียงเนื้อหาเกี่ยวกับชื่อของแม่ย่านางและชนิดของนางไม้ที่เป็นแม่ย่านางเท่านั้น

ส่วนบททำขวัญเรือสำนวนหลักที่มีบทเชิญแม่ย่านางแต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ 28 นั้นมีเพียง 3 สำนวน คือ บททำขวัญของนายจีน ราชวณิชย์ หลวงพ่อชบ สนุดจิตโก และนายทวนชัย เทศรัตน์ จากจังหวัดชุมพร ซึ่งทั้งสามสำนวนจัดเป็นกลุ่มเดียวกัน ทั้งนี้เพราะมีเนื้อหาที่คาดว่ามาจากบทเชิญแม่ย่านางสำนวนเดียวกัน ซึ่งรายละเอียดต่างๆ จะวิเคราะห์อย่างละเอียดในบททำขวัญสำนวนหลัก ส่วนตัวอย่างของบทเชิญแม่ย่านางที่แต่งด้วยกาพย์สุรางคนางค์ 28 มีดังต่อไปนี้

โอมศรี ๆ ประสิทธิ์ วันนีวันดี เป็นศรีพะยวัน ปลอดแคล้วทักทิน ปลอด
แคล้วมขัน ข้าจะเชิญขวัญ แม่ย่านางนาวา ข้าขอเชิญปู่เจ้า เวทย์มนต์สามหาเว ผู้
รักษาป่า ชื่อปู่เจ้าเขาเขี้ยวชาญเชี่ยวชาญ บรรมคาผีป่า ใครจะมาเทียมทัน วันนีวันคาค
หัวใจไหวหวาด ระรัวตัวสั่น เขาเรียก แจ้ว ๆ ปู่แว้วพระกรรม ฆ้องกลองสนั่นอยู่
ชายันท์ที เขาจะแข่งเรือพาย ทั้งหญิงทั้งชาย ระทึงอิงมี กับข้าวปูลา เปิดไก่อมี หัว
หมอบายศรี เก้าชั้นมันคง

(จีน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

บทที่กล่าวมานอกจากกล่าวถึงแม่ย่านางแล้วยังมีปู่เจ้าเขาเขี้ยว ซึ่งเป็นเจ้าของบรรมคาผีป่า ซึ่งรวมถึงแม่ย่านางด้วย ในการทำขวัญเรือ โดยเฉพาะการทำขวัญเรือพายแข่งนั้นนอกจากจะต้องเชิญแม่ย่านางมาสถิตที่เรือแล้ว ยังจะต้องเชิญบรรมคาผีป่ามารับเครื่องสังเวศด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปู่เจ้าเขาเขี้ยว นอกจากปู่เจ้าเขาเขี้ยวแล้วยังมีผีป่าอีกคนหนึ่งซึ่งเรียกกันว่าปู่เจ้าสมิงพรายซึ่งเป็นหัวหน้าบรรมคาผีป่าเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยจึงคาดว่าน่าจะเป็นผีคนเดียวกันกับปู่เจ้าเขาเขี้ยว เพียงแต่หมอขวัญแต่ละท่านเรียกแตกต่างกันเท่านั้น

ค. กาพย์ยานี 11

เนื้อหาของบทเชิญแม่ย่านางที่เป็นกาพย์ยานี 11 มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้น อย่างไรก็ตามมีบททำขวัญเรือสำนวนหลักของหมอขวัญท่านหนึ่งที่ใช้กาพย์ยานี 11 มาใช้แต่งคำนำนแม่ย่านาง คือนายกลิ้ง ดิษฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในที่นี้จะยกเหตุการณ์ตอนที่นายพรานต่อไก่อพบกับแม่ย่านางบางส่วนมาเป็นตัวอย่างดังนี้

ยังมีนายพรานไพร เทียวต่อไถ่ในไพรศรี นายพรานป่าจรี มาถึงที่ต้น ตะเคียนทอง เห็นนางนั่งใต้ไม้ พิศุจน์กายมลละอง เนื้อเหลืองคูเรื่องรอง ต้องคิดคาน่า เชยชม ขนงเนตรเกศกรรมกร ทุกสิ่งสอนแลสวสสม วิสัยลักษณ์พักตร์จาคม อารมณ์รัก สัมครแรง พรานไพรน้ำใจตน ยิ่งร้อนรนขนแขยง เข้าไถ่ภิปรายแสดง พี่แกล้งถาม ความโถมครุ คัวเจ้านามชื่อใด เป็นลูกใครนะแม่หนู น้องบอกให้พี่รู้ มาอยู่ไยในไพรสัน นางได้ยินเสียงนายพรานไพร ให้ตกใจฤทัยหวั่น เห็นพรานชาญจรจร ก็เสียวสันจิต พรันพริ้ง จันงกคกประหม่า เมื่อพรานป่าเข้ามาถึง ถามชื่อพูดคือคิง น้องนางจึงตอบ สุนทร

(กลิ้ง คิษรุรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

4.1.4.3 เนื้อหาในบทเชิญแม่ย่านางหรือบทเชิญขวัญเรือ

เนื้อหาโดยส่วนใหญ่ในองค์ประกอบนี้ คือการเชิญขวัญแม่ย่านางให้เข้ามาในพิธีและขอให้แม่ ย่านางสิ่งสถิตอยู่ในเรือ ที่ต้องเชิญขวัญของแม่ย่านางเป็นหลักใหญ่เพราะถือว่าแม่ย่านางนั้นเป็นสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่กับเรือ และช่วยพิทักษ์รักษาเรือ นอกจากแม่ย่านางแล้วยังมีการเชิญขวัญของทวดและ สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรืออีกด้วย ดังนั้นเนื้อหาหลักของคัวบทนี้ก็คือการอ้อนวอนให้แม่ ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายเสด็จมารับเครื่องบูชาสังเวทที่เจ้าภาพจัดไว้ให้ ส่วนเนื้อหารองและรายละเอียดปลีกย่อยนั้นหมอขวัญแต่ละท่านจะกล่าวแตกต่างกันไป สามารถจำแนกเนื้อหาโดยทั่วไปของบทเชิญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือได้ดังนี้

ก. เนื้อหาเกี่ยวกับแม่ย่านางและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่อัญเชิญมาร่วมพิธีทำขวัญเรือ

1) รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวาร

สำหรับรายละเอียดแม่ย่านางและบริวารนั้น จากการสัมภาษณ์หมอขวัญแต่ละท่านและการ วิเคราะห์จากคัวบทจะพบว่า นอกจากคำานแม่ย่านางของหมอขวัญแต่ละท่านจะแตกต่างกันแล้ว ชื่อ ของแม่ย่านาง จำนวนของแม่ย่านาง รวมทั้งบริวารทั้งหลายของแม่ย่านางนั้นก็มีความแตกต่างกัน จาก การกล่าวถึงชื่อพันธุ์ไม้ต่างๆ ที่เป็นแม่ย่านาง ทำให้ทราบว่าแม่ย่านางทั้งหลายคือนางไม้หรือต้นไม้ นั้นเองดังเช่น คัวบทของนายอนันต์ รัตนราชได้กล่าวว่าแม่ย่านางนั้นมีสี่ต้นด้วยกัน คือ นางตะเคียนทอง นางตะเคียนขาว นางยุง และ นางพยอม ดังนี้

...ผู้มีศรัทธา โสภาท่าน ได้รักษาพื้นสุธาอันเทพยดาเจ้าทั้งหลายนั้นประทับอยู่ที่
ต้นไม้ มีสุขเกษมสันต์ดังมีชื่อคือ นางตะเคียนทอง นางตะเคียนขาว นางยุง นางพ
ยอม ทั้งสี่องค์นี้แหละสำคัญ เป็นผู้พิทักษ์รักษาเจ้าของเกศรา...

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

แม่ย่านางของพราหมณ์แจ้ง พรหมชาตินั้นมีหลายคน คือนางพยอม นางตะเคียน นางไม้เคียน
อินทนิล หงอนไก่ ซึ่งก็คือชื่อพันธุ์ไม้ทั้งสิ้น และกล่าวถึงบริวารของแม่ย่านางด้วยว่ามี 4 คน คือนายหัว
นายท้าย ระหว่างกลาง และระหว่างท้าย และชอบที่จะเที่ยวเล่นในป่าเขาเช่นเดียวกัน

ขอเชิญนางไม้มาจากพุกกษานาศรี เชิญนางตะเคียนทอง คุณคห่องงามโสภี
นางพยอมคอกหอมดี เชิญเรวีร์แม่ริบมา ไม้เคียนเคียนสามพร จงรีบจรเข้ามาหา
อินทนิลหงอนไก่ มาลงนาวาเข้าเชิญไป เทวาเทพารักษ์ ผู้เป็นศักดิ์ในเนาไพร อย่าง
เป็นบ่วงคิดห่วงใย จงครรไลแม่ริบมา พร้อมด้วยบริวาร เป็นทหารทั้งซ้ายขวา นาย
หัวแกลัวกล้า นายท้ายมาประจำที่ ระหว่างกลางระหว่างท้าย พร้อมทั้งได้ครบทั้งสี่
ประจำหน้าที่โดยยินดี พิธีการอยู่ประจำลำนาวา...

(พราหมณ์แจ้ง พรหมชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ส่วนนายเอื้อน เพ็ญจันทร์นั้นกลับกล่าวว่าแม่ย่านางนั้นมี 3 คนคือ นายหัว นายวาง และนาย
ท้าย ซึ่งดูแลรักษาเรือในตำแหน่งที่ต่างกัน ดังนี้

...ศรี ๆ วันนี้เป็นวันดี เริ่มพิธีการ ศรีๆขอเชิญขวัญ ที่รับเครื่องบูชา เข้า
เป็นนางไม้ โอ้แม่โถมฉาย รูปงามต่อตา เป็นผู้รักษา ในนาวาวิช คนหนึ่งนายหัว
ดูงามน่ากลัว น่ารักหนักหนา คนหนึ่งนายวาง อยู่กลางนาวา คนหนึ่งนายท้าย
อยู่ข้างประซ่าย ไกลไกลเล่าหนา วันนี้ขามา เชิญมาเร็วไว...

(เอื้อน เพ็ญจันทร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

นอกจากชื่อของแม่ย่านางและจำนวนของแม่ย่านางและบริวารของหมอขวัญแต่ละท่านจะแตก
ต่างกันแล้วประเภทของนางไม้ที่เป็นแม่ย่านางก็แตกต่างกัน คือ

นางตะเคียนจอมปลวก ชวนพวกกันมา ตำเชิงหน้ารำ รากงามข้ามคลอง
อินทนิลต้นใหญ่ ได้โคนขึ้นโคล น้ำใจผูกผ่อง มาไปด้วยกัน แข่งเรือพนัน มากมาย
กำยกอง หลุมพอดันหน ไพร่พลเนืองนอง สะบ้ำขวางคลอง ชักชวนกันมา สมทบ
ตำเชิง กิ่งก้านเป็นเชิง อยู่ริมภูผา น้ำลอคได้ราก มีตบะเดชา ชักชวนกันมา เทียวใน
นัทที แม่ นางตะเคียนทอง ชักชวนพี่น้อง มาให้ด้วนถึ แข่งขันนาวิ ขอให้มิโชคชัย...

(จิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

ด้มกบตำเชิง นางตะเคียนจอมปลวก แต่พวกมานา ตำเชิงหน้ารำ รากงาม
ข้ามคลอง อินทนิลต้นใหญ่ ได้โคนขึ้นโคล น้ำใจผูกผ่อง หลุมพอดันหน ไพร่พล
เนืองนอง กะบ้ำขวางคลอง ชักชวนกันมา ด้มกบตำเชิง กิ่งก้านเป็นเชิง อยู่ริมภูผา น้ำ
ลอคได้ราก มีตบะเดชา ชักชวนกันมา แข่งขันทันที เชิญแม่ นางตะเคียนทอง ชักชวน
พี่น้อง มาให้ด้วนถึ ย่านนางนาวิ ขอให้มิโชคชัย

(ทวนชัย เทศรัตน์ จังหวัดชุมพร)

อัญเชิญนางไพร แม่ย่านางไว ๆ เทวัญฝูงผี ผีไม้ไพรไม้ นางตะเคียน
ฟ้าผ่า หลุมพอดำเชิง อยู่ริมชายท่า ไม้แต่ไม้หว้า ไม้ผสมชมแหลม ไม้สิงไม้สัก
ไม้รักไม้แก่น อินทนิลเนื้อแข็ง ข้าเชิญบวงสรวง เชิญมาทั้งปวง มารับเครื่องตั้ง
แหวย ๆ

(สุจิต ศรีสมย์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

...ขอเชิญนางเจ้า ตะเคียนหนุ่มหน้า เพชรหนูหน้าราหู ตำเชิงบ่อทอง กีก
ก้องนานา อุ่มเพลิงพาคผ้า สานจากชวัน ข้อมมีฤทธิ์แรง เดชาคำแดง นางไม้ไพรสัน
คู่คั่นคั่นก เชิญจากหิมวันต์ ชวนพวกเผ่าพันธุ์ รับเครื่องบูชา...

(โกมล สุวรรณ โกศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช)

การนำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางที่แตกต่างจากหมอขวัญท่านอื่นๆ คือตัวของนาย กลิ่ง คิชฐรักษ์ และนายขอม อักษรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงตำนานของแม่ย่านางไว้ใน ตัวบททำขวัญด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้าจะกล่าวกำเนิดไม้ ที่แรงร้ายวิเศษโส แสดงความตามสาโท ครั้งโบราณแต่ กาลก่อนยังมีอดีดา เป็นธิดาเจ้านคร ยังไม่มีนามกร อายุหล่อนได้สองปี พี่เลี้ยงเคียง รักษา ได้ไธยาในกรุงศรี หลับไปในแท่นที่ พร้อมพี่เลี้ยงนอนเรียงราย ยังมีโจรใจพาล จิตคือค้ำหว้าหาญหลาย ที่พักสำนักกาย อยู่โพรงไม้ตะเคียนทอง อยู่ผู้เดียวเปล่าเปลี่ยว จิต นายโจรจิตจิตมัวหมอง มีทรัพย์นับเนื่องนอง ของนานาสารพัน นายโจรจิตคำนึง ถ้าเราถึงซึ่งอาสัญ สมบัติของเรานั้น จะสูญสิ้นเหลือคณเปล่า นอนคิดจิตพรงพรง นายโจรขยักขึ้นนั่งกอดเข้า จำเป็นแล้วแหละตัวของเรา ต้องลักเอาลูกเขามา เอามาเลี้ยง เป็นลูกบุญธรรม ไว้ประจำค้ำพฤกษา คิดแล้วไม่ได้เข้า บ่ายหน้าสู่ทิศอุดร

(กลิ่ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

แต่เดิมเกิดก่อนแต่กำหนด ไม่ปรากฏนามกร อรชรคูงอาจ พระพักตร์ผาด คุงเคื่อนเพ็ญ สองเต้าแต่งความกำคัด จะเล่าประวัติไปตามกาล บิคุมาลย์สถานที ครองธานีอันเลิศนับ พร้อมด้วยทรัพย์สมบัติและบริวาร เดิมนคราญเป็นลูกกษัตริย์ นางพลาดพลัดเข้าสู่คองนายโจรทะนงใจฉกาจ ได้ลักนาถมาทำบุตร จนบัวมุศุทรมมีคู่ นายโจรทิ้งไว้ไม่ได้อยู่ ยังโถมกรผู้เคียวคาย เฝ้าโหยหาอยู่ในป่า สุนัขขาแดงดำ เฝ้า ประจำนางซาษา

(ขอม อักษรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สำหรับตำนานแม่ย่านางของหมอขวัญทั้งสองท่านนั้นถือว่าเป็นตำนานเดียวกัน แต่แต่งด้วยคำ ประพันธ์ต่างชนิดกัน และถือว่าเป็นสำนวนหลักด้วยกันทั้งสองสำนวน เนื้อหาของตำนานนั้นได้กล่าว ไว้ในเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของแม่ย่านางข้างต้นแล้ว

กล่าวโดยสรุปภาพลักษณ์ของแม่ย่านาง นิธิยส่วนใหญ่จะพ้องกัน คือแม่ย่านางเป็นหญิงสาว ผมขาว รูปร่างสวยงาม บางท่านอาจกล่าวว่าแม่ย่านางแต่ละคนมีนิสัยแตกต่างกัน ชอบเที่ยวเล่นในป่า

ชอบสิ่งสวยงามเช่นเดียวกับหญิงสาวทั่วไป ขวัญอ่อน ไม่คุ้นเคยกับความลำบาก ตกใจได้ง่าย กลัวสัตว์ร้าย มีอารมณ์ต่างๆ เช่นเดียวกับมนุษย์ โกรธ พอใจ ยินดี ทุกข์ทรมาน เจ็บปวด อาลัย เป็นต้น นอกจากนี้แม่ย่านางในบางคัวบทจะมีลักษณะเข้มแข็งกล้าหาญ แต่ภาพลักษณ์ของแม่ย่านางในบางคัวบทค่อนข้างที่จะอ่อนแอ และเป็นบริวารของเจ้าป่าเจ้าเขา

2) เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์และฝูงผีพญาไม้ที่อาศัยอยู่ในป่า

ในบทเชิญขวัญแม่ย่านางนอกจากจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของแม่ย่านางและบริวารทั้งหลายแล้ว ยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับตัวแม่ย่านางเองด้วย คือ ไพรเจ้าป่า และปู่เจ้าเขาเขียว ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยรักษาป่า

ข้าขอเชิญปู่เจ้า เวทย์มนต์สามหาเว ผู้รักษาป่า ชื่อปู่เจ้าเขาเขียว ชาญเขี้ยววิชา
บรรดาผีป่า ใครจะมาเทียมทัน

(จีน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

ปู่เจ้าเขาเขียวเป็นผีป่าที่ทำหน้าที่รักษาป่า และเป็นหัวหน้าบรรดาผีป่าทั้งหลาย เป็นที่น่าสังเกตว่าปู่เจ้าเขาเขียวเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบังคับบัญชาเหนือกว่านางไม้ ดังจะเห็นได้จากการที่ปู่เจ้าเขาเขียวสามารถสั่งให้นางไม้และบริวารทั้งหลายไปปรับเครื่องบูชาสังเวชแม่ย่านาง และสามารถสั่งสอนวิธีปฏิบัติตัวของนางไม้เมื่อไปเป็นแม่ย่านางเรือ ดังนี้

ปู่เจ้าเขาเขียว รู้ซักรอกเรียก ผมคัตทั้งสอง จอมขวัญจอมทองโฉมไพล ไป
เถิดลูกอา รับของบูชา มาให้พ้อกัน ครัสเรียกบริวาร แต่ล้วนชำนาญ อินทนิลคำเชิง
สัมกับด้วยกัน เร่งรีบผายผัน ให้ทันเวลา สะบ้าเถาใหญ่ ข้ามแม่น้ำไป ขึ้นห้วยเหวผา
ควบคุมบริวาร แต่ล้วนกล้าหาญ บริวารซ้ายขวา ครอบถ้วนแปดสมุทร ธิบรูคไคลคลา
บัดเดียวมิช้า มาถึงพิธี

(จีน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

นอกจากปู่เจ้าเขาเขียวแล้ว หมอขวัญยังอัญเชิญฝูงผีพญาไม้ต่างๆ เข้ามาร่วมในพิธีทำขวัญเรือด้วย ทั้งนี้เพราะแม่ย่านางและปู่เจ้าเขาเขียวที่เชิญมาก็ล้วนแต่เป็นบรรดาผีป่าทั้งสิ้น และผีป่าอื่นๆก็ล้วนเป็นบริวารของปู่เจ้าเขาเขียว จึงควรเชิญมารับเครื่องสังเวทด้วย

3) สิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆที่หมอขวัญกล่าวถึงและอัญเชิญเข้ามาร่วมพิธี

แม้ว่าการทำขวัญแม่ย่านางจะเป็นพิธีเกี่ยวกับไสยศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามหมอขวัญทั้งหลายโดยส่วนใหญ่ก็ค่อนข้างที่จะให้ความสำคัญกับพุทธศาสนา ซึ่งยึดถือเป็นกระแสหลักเช่นเดิม คงจะสังเกตได้จากการเริ่มต้นด้วยบท หมอขวัญแทบทุกคนมักมีการบูชาพระรัตนตรัยเป็นหลัก หรือการกล่าวขึ้นตอนด้วยบททำขวัญ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กล่าวอัญเชิญเป็นเบื้องต้นก็คือพระรัตนตรัยหรือพระพุทธเจ้านั่นเอง

อิติปิโสภควา ข้าพเจ้าจะขอเชิญของนิมนต์คุณพระพุทธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ มาเป็นประธานในโรงงานมงคลข้าพเจ้า ขอเชิญนางไม้ในไพรสน จักรี้จัดพะมาลงนาวา วันนี้นันดี แต่งเครื่องบักพี้ มากมายหนักหนา

(จิน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

ศิริคอมประณมหัดถันมัสการ ปางเมื่อพระพุทธองค์ผู้ทรงญาณอันเลิศแล้ว ข้าจะขอนมัสการคุณพระธรรมเป็นแก่นแก้วสำหรับโลก เมื่อบันดาลพฤกษโสภให้เสื่อมหาย อนึ่งคุณเทพยูคาทั้งหลายในชั้นฟ้า พระสุริยนสนธยาราหูเกตุ คุณพระอังคารพุทธระอุคมเดชทั้งครุโร พระเสาร์ศุกร์ทุกเทโวขจรไรไล วันนี้เป็นวันมหาพิชัยมงคล ขอเชิญท่านในเบื้องบนสิบสองชั้น จงมาช่วยคุ้มครองกันซึ่งยาพิช ทั้งคุณมนต์เวทวิเศษประสิทธิ์อย่าต้องพาล วันนี้จะทำมงคลการให้ประสิทธิ์

(สังวร ย่งหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ตัวอย่างการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆในบททำขวัญเรือแสดงให้เห็นการให้ความสำคัญกับพุทธศาสนา ซึ่งในที่นี้ก็คือพระพุทธเจ้า และพระรัตนตรัยนั่นเอง หลังจากนั้นก็จะอัญเชิญเทวดา พระเคราะห์ เช่นพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร เป็นต้น เจ้าคงเจ้าป่า นางธรณีนางมณีเมขลา และนางไม้ต่างๆ ก็จะได้รับการอัญเชิญเป็นลำดับต่อไป การอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายดังที่กล่าวมานี้

สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์และลัทธิผีสาขเทวดาที่ผสมผสานกันในพิธีทำขวัญเรือ นอกจากการอัญเชิญอำนาจคุณพระรัตนตรัยและเทวดาต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆที่หมอขวัญเคารพนับถือและเห็นว่ามีส่วนในการประกอบพิธีอีก เช่นพระที่ผู้ทำพิธีเคารพนับถือ เป็นต้น

สิบนิ้วขอเชิญปู่เจ้าสมิงพราย ท่านจงได้กรุณา หลวงเพชรหลวงนิล ข้าขอเชิญท่านมาเป็นกำแพง ตาหลงอินตาหลวงจัน ถัดแต่นั้นตาหลวงแดงตาหลวงแหง ตามันคงองค์เร็วแรง ท่านอย่ามีซึ่งโทษา เชิญท่านมาให้พร้อมกัน ตาหลวงส่องคนขยัน นางทองจันทร์นายคำหมี อีกทั้งท่านตามเมืองขาว ถือไม้เท้าท่างาคคชี่ วันนี้เป็นวันดี ตัวข้านี้ได้มีการ ขอเชิญท่านเข้ามาเป็นเพดาน ให้ท่านงดซึ่งโทษาถ้อยคำที่ย่าเกรง ขอเชิญท่านทั้งหลายเออ อย่าได้ขคอย่าได้แข็ง ท่านผู้คำแดง เชิญมารับเอาเครื่องขยาบูชาสังเว

(ขอม อักษรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

นอกจากนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายอย่างก็ซ้ำกันกับตัวบทอัญเชิญเทวดาอื่นๆที่กล่าวมาแล้วในตัวบทอัญเชิญเทวดาอื่นๆ เช่น นางธรรณี เจ้าบาดาล พญานาค และฝูงผีปีศาจทั้งหลาย เป็นต้น

4) การขอพรจากแม่ย่านาง

หลังจากอัญเชิญแม่ย่านางมารับเครื่องสังเวแล้ว หมอขวัญจะขอคำอวยพรจากแม่ย่านาง ซึ่งมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

...นางพระยาผู้ใหญ่ ทั้งเทพไทยผู้เป็นบิดา เทพบุญญาบารมี ที่อยู่รักษา พิทักษ์วิบัติอันตราย พายุทั้งหลาย ขอให้หลีกไกล รักษาตะกูด เครื่องเรือเสาใบ พายแจแนวในประจำลำรักษา คู่ครองป้องกัน โทศภัยสารพัน ในท้องขมนา พรายพักโศคผี อย่ามาบีจา ทำร้ายนาวา อย่าให้อันทร เมื่อออกจากท่า บรรทุกสินค้า ขายได้ทุนรอน กำไรมากครัน คนนั้นสัจจร มาซื้อหมดก่อน สินค้าของขาย แม้ออกหากิน กุ้งปลาปูทั้งสิ้น พันธุ์หอยทั้งหลาย โพงพางแหอวน ตัดในกระแสดสาย ขอให้ได้ง่าย อันตรายอย่ามี โจรสลัดมาปล้น คลาดแคล้วให้พัน ภัยของโจริ แม่ย่านางช่วย อย่าให้ม้วยชีวิ คนในเรือ

นี้ หญิงชายทั้งหลาย นายท้ายหมายทิส เรือจอดท่าผืด ที่จำนงหมาย พุทธังสังมิ อยามี
อันตราย เทพเจ้าทั้งหลาย นำลำนาวา เหมือนลมพเนจร วารินผาดผ่อน สาครมัจฉา อี
ศวาศพิทักษ์รักษา ภัยร้ายนานา กลัวอิทธิฤทธิ์แรง

(โกมล สุวรรณโกศล จังหวัดนครศรีธรรมราช)

เนื้อหาโดยทั่วไปของการขอพรจากแม่ย่านางก็คือ ขอให้แม่ย่านางมาประจำเรือ เพื่อช่วยคุ้ม
ครองอันตรายที่จะเกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นภัยจากธรรมชาติและภัยจากโจรสลัด รวมทั้งอวยพรขอให้
ประสบความสำเร็จในการทำงาน เจ้าของเรือลำใดที่ประกอบอาชีพประมงก็ขอให้จับสัตว์น้ำได้มากๆ เจ้า
ของเรือลำใดที่ประกอบอาชีพค้าขายก็ขอให้ได้กำไรงาม และมีโชคลาภ ทำมาหากินอย่างสงบสุข

5) เครื่องสังเวยในการทำขวัญเรือ

ในคัวบทของหมอขวัญแต่ละท่านจะกล่าวถึงเครื่องสังเวยในการทำขวัญเรือที่หลากหลายแตกต่างกันดังต่อไปนี้

ขอเชิญท่านมา ไกลคลาตามกัน พร้อมวงศ์พงศ์พ้อง พร้อมพี่พร้อมน้อง ลูก
หลานเผ่าพันธุ์ ข้าวตอกดอกไม้ กระจ่างจวงจันทร์ บายศรีครบครัน เชิญขวัญนาวา
สอดแซมดอกบุปผา แหวนทองพลอยแก้ว ส่งแสงพรายแพรวัว แว่ววับจับตา พร้อมของ
คาวหวาน สนิมหมันเครื่องบูชา อีกรั้งภูษา ผ้าสำหรับทรง เพดานม่านกัน หมากพลูครบ
ครัน เครื่องอันบรรจง เชิญมาเสวย ให้เสวยทุกองค์

(โกมล สุวรรณโกศล จังหวัดนครศรีธรรมราช)

รูปเทียนชวาลา ส่องสีสิ้นแสงส่องไส เอาม่านกันไว้กันโน เพดานรับประดับ
ประดา ข้าได้ชักสายมงคลรอบ คามแถมขอบลำนาวา ฝ้านุ่งห่มสมยศฐา สีสำหรับไว้รับ
รอง บายศรีแซมดอกไม้ รูปเทียนรายส่งแสงส่อง ถั่วดอกดอกไม้ทอง ล้วนแต่ของเครื่อง
ดีๆ ถารงค์แก้วหรือทองอันแพรวพราย ข้าประดับไว้ขอบายศรี แป้งจันทร์มันหอมมี
เครื่องสำอางประสำอาง สาครยาวผ้าขาวปู เชิญโคมตรูรับผันผาย ประดับวรกาย จง
อำนวยการช่วยมงคล อีกรั้งที่สิบสอง แคว้งรับรองไว้ขอบแล ขอเชิญแม่นิรมล มาเสวยเครื่อง

โอชา เหล้าข้าวเปลือก ไก่ สุราเมรัย อีกทั้งขนมถั่วงา ปลาหมึกหัวหาง ต่างๆ นานา ผักหญ้า
ปลาข่า ทำตามตำรา อาคัจฉายะ อาคัจฉาหิ ปลาหมึกหัวหาง
(กลิ้ง ดิษฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

จากการวิเคราะห์บทเชิงแม่ย่านางเรือทั้งหมด สามารถจัดประเภทของเครื่องสังเวทหลักๆที่จำ
เป็นได้ 4 ประเภทดังต่อไปนี้

1. อาหารคาวหวาน ซึ่งหมอขวัญแต่ละคนจะมีอาหารคาวหวานแตกต่างกันออกไป ซึ่งส่วนใหญ่
หมอขวัญมักยึดหลักในการเตรียมให้เหมือนกับในตำบล ซึ่งส่วนใหญ่จะคล้ายคลึงกัน เช่น หมูเป็ดไก่
ขนมต้มแดงต้มขาว มะพร้าว กลิ้ว อ้อย ถั่วงา เป็นต้น มักจะจัดตามจำนวน “เครื่อง 12”
2. ดอกไม้รูปเทียน พวงมาลัย ด้ายแดงขาว หมากพลู แป้งหอม น้ำมันจันทน์
3. บายศรี แว่นเทียน สายมงคล
4. เสื้อผ้าเครื่องประดับ แก้วแหวนเงินทอง ของมีค่าต่างๆ

6) เนื้อหาเกี่ยวกับการแข่งขันเรือ

เนื้อหาเกี่ยวกับการแข่งขันเรื่อนั้นจะกล่าวถึงคติภาในการแข่งเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่ง
เรือยาวที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ที่จะต้องมีการขึ้นโขนเรือเพื่อชิงธงแดง หากเรือลำใดเข้าเส้น
ชัยก่อนและสามารถชิงธงแดงได้โดยที่นายหัวเรือไม่ตกน้ำ ก็จะถือว่าชนะการแข่งขัน ตัวอย่างเนื้อหา
เกี่ยวกับการแข่งเรือมีดังต่อไปนี้

โอมแล่นมหาแล่น หมายถึงให้แม่น ไตรรงค์ธงใหญ่ พวกเราเอาว่า นั่งช้า
ทำไม ลำหนึ่งลำใด เขตเดอย่ามา แขนบ***เอาเดิมพัน อย่าปิ่นให้ใคร ลำหนึ่งลำใด
เราชนะปละเดียว ชนะปละเดียว บริวารทั้งหลาย ช่วยพู้ช่วยพาย อย่าได้แลเหลียว
กัศให้กรงๆ ฉวยธงลำเดียว ลำอื่นมาเหลียว ตั้งโยโห่ร้อง สนั่นลั่นก้อง ในท้องลวงคา
(หลวงพ่อบุช สันตจิตโก จังหวัดชุมพร)

*** แขนบ เป็นภาษาถิ่นใต้ แปลว่า รีบ หรือเร็วๆ

7) เวทมนตร์คาถาต่างๆ

นอกจากเนื้อหาของบททำขวัญเรือที่เป็นร้อยกรองดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว จะสังเกตได้ว่า ในบททำขวัญเรื่อนั้นจะมีการใช้ศัพท์ภาษาบาลีสสสกดุประสมอยู่ด้วย คำศัพท์เหล่านี้ล้วนเป็นคาถาที่ หมอขวัญใช้ในการเพื่อประโยชน์ต่างๆ คาถาที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในการทำขวัญเรือหรือ การเรียกขวัญอื่นๆ เช่นขวัญข้าว ขวัญแม่ซื้อ ก็คือ อาคัจฉายะ อาคัจฉาหิมานิ มามา ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทั้งเจ็ดนวลละออง เรียกร่องมาไวๆ โห้ร้องเอาชัยลงในวาริ มานี้มา มา อา
คัจฉาหิ มานี้ มา มา สวัสดิ์มงคล

(จิน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

จตุบาททวิบาท เกลื่อนกลาดวิโรฒโคดไขว่ แม้นขวัญเจ้าไปตกทิสโคของท่านผู้
ใหญ่ ช่วยส่งขวัญให้มา อาคัจฉายะ อาคัจฉาหิ มานิมามา

(กลิ้ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

คาถาอีกอย่างหนึ่งที่ใช้กัน โดยทั่วไปไม่เฉพาะแต่การทำขวัญเรือเท่านั้น แต่ในพิธีกรรมอื่นๆ ก็ปรากฏว่ามีคาถานี้เช่นกัน คือ นะโมพุททายะ นะมะมะพะทะ มะอะอุ และปริพูนขันตุ สวะหาย โดยใช้เป็นคาถาปะปนกับร้อยกรองที่เป็นบททำขวัญ ดังตัวอย่างนี้

นะให้แก้ว โมให้กล้า พุทธธาตุทิแรง พระเจ้าแผลงฤทธิ์ทำแจ้ง เกิดกำลัง
แรง อย่าละอย่าหย่อน ฝิพายประจำพาย ธิบายสาคร นายห้วยกร เพื่อป้องกัน
อันตราย นายท้ายประจำทิส เมื่อเรือจรอย่าให้ผิด ทิสที่จำหมาย พุทธังสังมิ อย่าให้มี
อันตราย เทพเจ้าทั้งหลาย ได้รับเร่่นาวา เพดานม่านกัน เครื่องหอมครบครัน ทุกสิ้น
ถ้วนหน้า เทพเจ้าทั้งหลาย อย่าได้เนินทา ขอเชิญท่านมา ล้อมนั่งเข้าเป็นวง ถ้วนวา
เครื่องสังหวย ตามเคยทุกองค์ เทพพะไทเจ้าทรง ได้เร่่นาวา นะมะพะทะ
เหมือนลมพاجر สาคระฉาดฉา อีสู่จะตุจะกล้า ขึ้นด้วยฤทธิ์แรง พระทำเบิกให้ท่านอย่า
ได้แอบแฝง ฝิประจำตำแหน่ง อย่าสละแล้วกัน เอิหิจงมาอาคัจฉายะนะ มาให้พร้อมทั้ง
นั้น กะละจงมัน พะสะอย่าหย่อน พุทธังรัตติ รัมมังรัตติ สังมังรัตติ มาอยู่ที่ตาม
สอน มะอะอุฤทธิ์สอน เกิดฤทธิ์แรงแจ้งขึ้น นะกันอยู่ประหวั โมกันอยู่ประหทัย พุทธ

กันอยู่ซ้าย ธากันอยู่เบื้องขวา ยะกันอยู่เบื้องบนนภา หยุกยาอย่าให้พาน อะสังวิสุโลปุ
สะพุกะ ปลุกขึ้นอย่าช้า เกิดขึ้นอย่างนาน ให้ขนพองสยองเกล้า มีแรงเท่าคชสาร เศษ
พุทธมนต์บันดาล ให้มารอัปราชัยชัย ปริพูนชั้นตุมหาชัยโย ฯ

(ขอม อักษรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สาเหตุที่เวทมนตร์คาถาปรากฏในบทเชิญขวัญแม่ย่านางมากมาย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากคาถา
เหล่านั้นเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมความมั่นใจในการแข่งขันได้เป็นอย่างดี ประกอบกับชาวเรือหรือเจ้า
ของเรือหลายท่านเชื่อว่าบางครั้งผู้เข้าแข่งขันท่านอื่นอาจใช้ไสยศาสตร์เข้าช่วยในการแข่งขัน ดังนั้น
เวทมนตร์คาถาต่างๆที่ปรากฏในบททำขวัญอาจเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้ไสยศาสตร์เหล่านั้นหมดไปได้

4.1.6 บทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่องสังเว

หลังจากที่อัญเชิญเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ และแม่ย่านางมารับเครื่องสังเวแล้ว ก็จะต้องเชิญ
เทวดาทิ้งหลายกลับ และลาเครื่องสังเวต่างๆ พร้อมทั้งขอพรเพื่อความสุขสวัสดิ์แก่ตัวเจ้าภาพ รวมทั้ง
ผู้ที่มาร่วมพิธีทั้งหลาย องค์ประกอบของบททำขวัญนี้ถือได้ว่ามิใช่องค์ประกอบหลักในการทำขวัญเรือ
มีหมอลำเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่กล่าวเชิญเทวดากลับ และตัวบทส่วนใหญ่คาดว่าจะเป็นตัวบทที่
ใช้ในพิธีกรรมอื่น มิใช่ตัวบทที่ใช้เฉพาะในการทำขวัญเรือ

ลักษณะของบทเชิญเทวดากลับ บทขอพรและบทลาเครื่องสังเว สามารถวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหา
ของบทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่องสังเวได้ดังนี้

4.1.6.1 รูปแบบของบทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่องสังเว สามารถแบ่งรูปแบบ
คำประพันธ์ของบทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่องสังเวได้คือ

ก. คำประพันธ์คล้ายร้อย

การเชิญเทวดากลับของหมอลำสองท่านที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้วซึ่งมีสัมผัสคล้องจองกัน
จนมีลักษณะคล้ายร้อยยาว ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

บุญท่านที่ข้าพเจ้าได้ทำมาแล้วก็ดี ที่กำลังทำอยู่ก็ดี ทำต่อไปเบื้องหน้า
 ก็ดี ขออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้ไปถึงบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์ เทวดาทั้ง
 หลาย ผีสงนางไม้ทั้งปวง สรรพสัตว์ทั้งหลาย เปเรศอสุรกาย ญาติสนิทมิตร
 สหาย ศัตรูทั้งหลาย ขอได้รับเอาส่วนบุญส่วนกุศลที่ข้าพเจ้าได้อุทิศให้ หาก
 ดวงวิญญาณของท่านผู้หนึ่งผู้ใดได้ตกอยู่ในที่ทุกข์ ขอให้พ้นจากทุกข์ หากมี
 ดวงวิญญาณของผู้หนึ่งผู้ใดตกอยู่ในที่สุข ขอให้สุขยิ่งตลอดกาลนานเทอญ
 ตลอดตัวข้าพเจ้าขอให้มียายุ วรรณะ สุขะ พละ เทอญ

(บุญนำ เรื่องหิริญจจังหวัดชุมพร)

ตัวอย่างข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของบทเจริญเทวดากลับซึ่งนอกจากเพื่อเชิญเทวดาให้กลับแล้ว ยัง
 มีจุดมุ่งหมายเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบุคคลต่างๆ ด้วย เช่น บิดามารดา ครูบาอาจารย์ เทวดา ผี
 สงนางไม้ รวมทั้งวิญญาณต่างๆ ที่กำลังอยู่ในห้วงทุกข์อีกด้วย

ข. ภาพยสุรางคนางค์ 28 ตัวอย่างของบทเจริญเทวดากลับ บทขอพร และบทลา
 เครื่องสังเวทที่แต่งด้วยภาพยสุรางคนางค์ 28 มีดังต่อไปนี้

ศรีศรี วันนีวันศิวัสส์ดิชัย ข้าพเจ้าได้ตกแต่งเครื่องบักพลินุชา ท่านท้าวเทวา
 ชมเล่นเย็นใจ กล้วยอ้อยสมสมัย ทุกสรรพะนานา ครั้นรับบูชาแล้ว เทวาใจแก้ว
 อวยพระคาถา ชัยยะจำเริญ ประสิทธิโลกา ทรัพย์สินช้างม้า พุนมาก่ายกอง ขอให้เจ้า
 บ้าน มีทรัพย์ข้าวของ แก้วแหวนเงินทอง สมบูรณ์พูนมา อย่ารู้ขาดสาย ขอให้เจ้า
 เรือน อย่ามีความไ้ โภภภัยทั้งหลาย จับไล่เสียให้ไกล มีเคไชชัย อายุวรรณโณ สุ
 ขังปลั่ง

(ณรงค์ ท้าวเขือลาว จังหวัดชุมพร)

เนื้อหาของหมอลำขวัญแต่ละท่านจะไม่แตกต่างกันมากนัก นั่นคือเน้นการขอให้เทวดามาช่วย
 อวยพรให้ประสบผลดังที่ต้องการ ดังเช่นขอให้มิชัยชนะ ให้ร่ำรวยเงินทอง ทรัพย์สิน บริวาร รวมทั้ง
 สุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากภัยต่างๆ เป็นต้น

4.1.6.2 เนื้อหาของบทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่องสังเวท

เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการแสดงความขอบคุณเทวดาทั้งหลายที่ได้เข้าร่วมพิธี และขอคำอวยพรต่างๆ เช่น ขอให้มียุทธภัยสิ้นเงินทองมากมาย ขอให้เจ้าของเรือปราศจากทุกข์ภัยต่างๆ มีแต่โชคกลาง และเป็นการเชิญเทวดากลับไปสู่ที่สิงสถิตเดิม ดังตัวอย่าง

สิบนิ้วข้าไหว้พระภูมิเจ้าที่ จงได้ปราณี ทั้งท้าวทศรถ วิรุณพะหักวิรุณปัก
นาคานาคี ผู้มีฤทธิ์ไกร ขอมาคุ้มภัย เกิดในคามา ทั้งแม่นางธรมี แม่ผู้โถมศรี ขอมา
เมตตา ทั้งกรุงพาลี บริถิวเทวา ทุกองค์เทวดา จงได้ปราณี อารักษ์ศักดิ์สิทธิ์ พระ
จันทร์พระอาทิตย์ ผู้มีฤทธา รับบูชาแล้ว อวยพระสวัสดิศิ เสร็จแล้วคืนที่ สุวิมานเกิด
หนา สำเร็จแล้วขอเชิญ ท่านท้าวดำเนิน พาเอาพระเคราะห์ไป ป่ายหน้าราชยาน สู
วิมานโดยพลัน

(ฉรงค์ ท้าวเขื่อนลาว จังหวัดชุมพร)

บทเชิญเทวดากลับบางคนจะกล่าวถึงการขอโทษขอกภัยหากการประกอบพิธีในครั้งนี้มีสิ่งใด
ที่พลั้งผิด เป็นการล่วงเกินสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่น

เมื่อท่านเสวยแล้ว ของงแกล้วโรคาภัย แม่นางองค์ใดๆ เชิญนำโรคภัยไป
นिरาสร้างต่างสถาน ขอเชิญคืนคงคำ เชิญนำลาภขไลธร ขอเชิญท่านมารักษาปกครอง
โทษท่านที่ดอง จงพาเภทไป เจ้านาวา ข้าพเจ้าพลั้งผิด จงเมตตาจิต อย่ามีรักษาภัย เทพ
เจ้าทั้งปวง อย่าล่วงเลยใจ โทษข้าอันใด จงช่วยนำทรง ทั้งนางธรมี แม่คงคา ปกป้อง
รักษา กำจัดภัยพงศ พาเภทร้ายไป

(โกมล สุวรรณโกศล จังหวัดนครศรีธรรมราช)

บทลาเครื่องสังเวทของหมอขวัญบางท่านมิใช่แต่จะกล่าวเชิญเทวดากลับไปเท่านั้น แต่ยังเป็น
การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับสิ่งต่างๆ ด้วย โดยก่อนที่กล่าวตัวบท ซึ่งเป็นการกล่าวแบบร้อยแก้ว
ธรรมดา จะต้องมีการตั้งนะโม 3 จบ ก่อน และกล่าวดังตัวอย่าง

...ขอเคาะข้าตั้งจิตอุทิศผล แม่กุศลอันนี้ไปให้ไพศาล ถึงขุนพ่อขุนคลัง คา
 อ้ายยายอี๋ คาสียายสาม นายคำอยู่ตัก นายคำวังอยู่ออก นายคำหัวทอกอยู่หัวนอน นาง
 อูมาวคืออยู่ตรงกลาง สัมบิกลางกลางเหลืองอยู่ประคิน ท้าวเจ็ดแสนและท่านท้าวเจ็ด
 ถลุง ตลอดจนคาสีดาจัน ทั้งเจ้ากรรมนายเวรและเทวัญ ขอให้ท่านรับกุศลผลบุญนี้
 เทอญ ฯ...

(หนูกลับ เขาวลิต จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ส่วนคัวบพลาเครื่องสังเวและบพขอพร ที่แสดงให้เห็นความเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา คือ
 การขอให้ผลบุญที่ได้กระทำทั้งหมด จงคลบบันดาลให้หมอขวัญเกิดในสมัยพระศรีอาริย์เมตไตร ขอ
 ให้บริวาร ญาติพี่น้องดำรงอยู่ในศีลทาน ขออย่าให้มีโรคภัยไข้เจ็บ พิการ บ้าใบ้ หรือเกิดเป็นสตรี
 และขอให้ได้เรียนรู้พระธรรมจนเจนจบ รวมทั้งถึงซึ่งนิพพาน ดังนี้

...เชิญช่วยข้าดับเข็ญ ให้เป็นสุขเกษมसानต์ ศัตรูที่ภัยพาล ให้เสื่อมสูญครรรโล
 ไกล ให้เห็นให้จงพิศวาส คิฉกริษย์รักยิ่งเสมือนใน สนิทเนื้อและผองพันธุ์ ผลข้าได้
 แต่งไว้ ในภพหน้าข้าขอท่าน องค์พระเมตไตรและตัวข้า ในชาติควรข้ามฝั่งยังห้องแก้ว
 พระนิพพานอย่าแปรปรวน เมื่อยังอย่าเชื่อชวณ อยู่ในยานที่กั้นคาร ข้าขอให้บิคร
 มารดา ยิ่งด้วยศีลทาน เลี้ยงนุชและบุตรหลาน ให้รักร่วมฤทัยกัน ข้าขออย่ามีโรค ทั้ง
 หนวกบอดพิการอัน บ้าใบ้ทุกสิ่งสรรค์ กะเทยง่อยและสตรี เป็นชายให้เรียนรู้ รัสพระ
 ธรรมและคัมภีร์ พุทธสสังข์ทั้งสามศรี ให้เจนจบชำนาญใจ ข้าขอกำลังยิ่ง ให้อายุยืน
 ปัญญาไว มีจิตเมตตาไป แก่สัตว์ทั่วทุกสรรพพัน เกิดไหนให้เป็นแพทย์ อยากรู้ผู้มา
 เทียมทัน รู้สิ้นทุกสิ่งสรรค์ ให้รอบรู้กำเนิดมา สรรพคุณทั้งพื้นภพ ทุกสิ่งจบบรรยาย
 บอกด้วยภาษา จะแก่โรคอันใดใด หนึ่งไข้จะตายแล้ว มาหาข้าจงแล้วไป ให้สมคิด
 เจตนาใน ให้สำเร็จทุกประการ หนึ่งคนพยศถ้อย ฤทัยโฉดชนพารา อย่าเกิดร่วมวงศา
 เป็นญาติชิดสนิทเรือน เกิดไหนให้ไกลห่าง ประเทศต่างประชาเสียด รุปรวยแล่นน้ำ
 เลี้ยง อย่าได้ขัลได้ยินมา หนึ่งข้าขอมีศีลและศรัทธา ขอเกิดในพุทธศาสนา จนครบ
 เท่าก้าวสู่ปรินิพพาน ในอนาคตกาล เบื้องหน้าโน้นเทอญ

(บุญนำ เรื่องหิริญ จังหวัดชุมพร)

ส่วนบทลาเครื่องสังเวทที่หมอขวัญหลายท่านมีเนื้อความค่อนข้างใกล้เคียงกัน ซึ่งคาดว่าเดิมน่าจะเป็นค้วบทสำนวนเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น

ครั้นท่านเสวยเหล้า ยุรยาตรคลาดแคล้ว ไปสู่สถาน ยังแต่รอยเคน เหลือ
แต่รอยชาน หมู่พวกบริวาร กินสำราญใจ กินเหล้ากินยา เมามึนจึงขัง ที่อยู่ก็อยู่
ที่ไปก็ไป ที่ยังอยู่ไซ้รั รักษาเขาให้ดี เจ้าเรือเจ้าบ้าน ทำการสิ่งใด ขอให้สุขใจ
อย่าหลงโมสี ขอให้มีความสุข อย่าทุกข์รำวิ เศระห์ร้ายไม่ดี มลายหายไป ให้สู้ห้วย
สู่หนอง สู่คลองน้ำไหล ให้ทำคำไป ที่ในคงคา เรื่องทุกข์เรื่องโศก เรื่องโรค
เรื่องภัย เสนียดจิ้งโไร อย่าได้มีเลขหนา ศัตรูเข้ามา ขอให้วินาศวินาศสา

(สมเพท สิทธิโอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

เมื่อท่านมาแล้วเสวยแล้ว ยุรยาตรคลาดแคล้ว คืบสู่สถาน มีแต่รอยเคน เหลือ
แต่รอยชาน หมู่พวกบริวาร ก็สำราญใจ ที่ล่องคลองน้ำ ธงเทียวคูไสว ที่อยู่ก็อยู่ ที่ไป
ก็ไป รักษากันไว้ ให้อ่าให้มีภัย เมื่อท่านไปแล้ว ลางองค์เข้าที่และเทวา ขบขิมหิงสา
ครุฑธาฤทธิรอน แรคข้างปีกษา สิงหราชศร ทรงพาโคจร รดแก้วประไพ ขอเชิญ
ท่านท้าว ต่างองค์ต่างไป ขอให้มิชัช ประสิทธิเม ฯ

(หนูกั่น ชาวลิต จังหวัดนครศรีธรรมราช)

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของบทเชิญเทวดากลับ บทขอพร และบทลาเครื่อง
สังเวทส่วนใหญ่มักเป็นการเชิญเทวดาต่างๆ ที่นอกเหนือจากแม่ย่านางและบริวารให้กลับไปอยู่ที่
อยู่ของตน นอกจากนี้ยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อขอพรจากเทวดาต่างๆ เหล่านั้น พรต่างๆ ที่ขอได้แก่
ขอให้มิแต่ลาภผล มีความร่ำรวย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และเคราะห์ร้ายต่างๆ เป็นต้น มีเพียง
บทของนายบุญนำเท่านั้นที่แตกต่างจากหมอขวัญท่านอื่นตรงที่ขอให้ผลบุญที่ได้ทำมาจงส่งผล
ให้เกิดในยุคพระศรีอารีย์และไปสู่นิพพาน รวมทั้งยังได้กล่าวขอสิ่งต่างๆ ที่ถือเป็นค่านิยมที่เป็น
อุดมคติของตน เช่นขอให้ได้เกิดเป็นชาย ขอให้เป็นหมอผู้มีความรู้ยากที่จะหาใครเทียบ เป็นต้น

4.1.7 บททำน้ามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถาต่างๆ

บททำน้ามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถาต่างๆเป็นตัวบทที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถาและไสยศาสตร์ ความหมายของไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถานั้นมีหลายท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

พระยาอนุমানราชชน ได้กล่าวถึงคำว่าคาถาอาคมในหนังสือสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า คือ ข้อความที่ผูกขึ้นซึ่งถือว่ามีอำนาจลึกลับอยู่ในนั้น เมื่อนำเอาไปใช้ตามลัทธิที่มีกำหนดไว้เช่นบริการกรรมเสกเป่า หรือสวดขับตลอดจนปลุกเสกสิ่งไร มียันต์เป็นคั่น ก็เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ (เสฐียร โภเศศ , 2505-2506 :3037)

หนังสือประมวลศัพท์ทางศาสนาได้กล่าวถึงไสยศาสตร์ว่าเป็นความรู้ว่าด้วยการปลุกเสกให้ขลัง เป็นความรู้นอกพระพุทธศาสนา ไสยศาสตร์นั้นมีคาถาอาคมเป็นส่วนประกอบ แต่เดิมคาถาอาคมเหล่านี้ส่วนใหญ่มีอยู่ในอาถรรพเวทของศาสนาพราหมณ์ ไสยศาสตร์นี้เดิมเป็นเรื่องนอกพระพุทธศาสนา แต่เข้ามาพัวพันกับพระพุทธศาสนาในภายหลัง (ปิ่น มุทุกันต์, 2505 :656)

มรรยาท กิจสุวรรณ ได้กล่าวไว้ในความเชื่อดั้งเดิมของไทยเกี่ยวกับเรื่อง โองการว่า “มนต์อีกประเภทหนึ่งเรียกว่า โองการ เพราะมนต์เหล่านี้มักมีคำว่าโอมขึ้นต้นเสมอ คำที่มีอยู่ในมนต์โองการส่วนมากเป็นคำไทย มีคำบาลีที่เป็นคาถาบทหนึ่ง หรือย่อเอาแต่บางส่วนไม่เต็มคาถาแทรกอยู่ในคำไทยเป็นแห่งๆ มนต์ประเภทนี้ในหมู่ผู้นับถือคติไสยศาสตร์ทราบกันอยู่ เช่น โองการตรีนิศารสำหรับทำน้ามนต์กันเสนียดจัญไร จะใช้ประพรมหรืออาบรดด้วยน้ามนต์ธรรมดาไม่ได้ เพราะเสนียดจัญไรลงชนิดกล้าแข็งมาก จึงต้องใช้น้ามนต์ตรีนิศาร เพราะจะจับไล่ไสส่งให้มันหลุดพ้นไปได้ เช่น เห็นขึ้นบนเรือน แร้งจับหลังคา หมากขึ้นเรือนเย็บหน้าต่าง และอื่นๆอีกมากมาย ... ข้อความต่างๆ ที่มีอยู่ในโองการเหล่านี้มีประโยชน์แก่การศึกษาเพราะอาจทราบถึงจิตใจของประชาชน โดยเฉพาะชาวบ้านว่ามีความคิดเห็นและรู้สึกอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องไสยศาสตร์แต่เดิมเป็นอย่างไร และอาจฉายแสงถึงอดีตที่สืบเป็นประเพณีกันมา (มรรยาท กิจสุวรรณ .มปป :24)

ถึงแม้ว่าความรู้เรื่องไสยศาสตร์และเวทมนต์คาถาจะเป็นความรู้ที่นอกเหนือจากพระพุทธศาสนา แต่กลับมีความเกี่ยวพันกันเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเป็นได้ว่ามีไสยศาสตร์การใช้เวทมนต์คาถาเข้ามาแทรกในพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ พิธีทำขวัญเรือก็เช่นเดียวกัน โองการต่างๆและบททำนํ้ามนต์ถือว่าเป็นบทที่สำคัญเพื่อความเป็นสิริมงคล และเชื่อกันว่าจะสามารถขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้หมดสิ้นไปได้

ลักษณะของบททำนํ้ามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถา สามารถวิเคราะห์รูปแบบของบททำนํ้ามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถาที่ปรากฏในบททำขวัญเรือได้ดังนี้

4.1.7.1 รูปแบบของบททำนํ้ามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถา สามารถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบดังต่อไปนี้

ก. คำบาลีสั้นสกฤตแต่เพียงอย่างเดียว มีเพียงบทเดียวที่มีรูปแบบเป็นเวทมนตร์คาถาที่เป็นภาษาบาลีสั้นสกฤตทั้งบท คือโองการธรรมิสารน้อย ของนายมด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

โองการพินธุณาดัง อุปันนัง พรหมาสะหะปะดิณา มะ อาทิกัปปเป สุอาคะโต
ปีญจะปะ ทูบังทิสวา นะโมพุททายะ วันทะนัง

สิโรเมพุททะเทวีญจะ นะลาเตพรหมเทวคา หะทะยังนารายะกัญเระ ทะเวหัต
เถจะปะระเม สุราปาเท วิษณุกัญเระวะ สัพพะกัมมาประสิทธิเม

สัพพะพุทธานุภาวณะ สัพพะโสตภิกะวันตุเม สัพพะธัมมานุภาวณะ สัพพะโสต
ภิกะวันตุเม สัพพะสังฆานุภาวณะ สัพพะโตถิกะวันตุเต

สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิการิยะตะภาคะโต สิทธิเตโช ชโยนิจจัง สิทธิลาโภ
นिरันตะรัง

(มด เกิดแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ก. คำประพันธ์คล้ายร้าย

ส่วนใหญ่แล้วรูปแบบของบททำน้ามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถาจะเป็นคำประพันธ์คล้ายร้าย ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

นะโมนมัสการ พระอิศวรนารายณ์ผู้เป็นเจ้าท้าวเสด็จลงมา ตั้งทำตั้งแผ่นดิน
ตั้งพระอินทร์ตั้งพระพรหม ตั้งพระผมตั้งพระกาฬ พระจตุโลกบาล พระสารี
บุตร พระพุทธพระธรรมพระสงฆ์ เจ้าทั้ง 3 พระองค์ ผู้ทรงพื้นแผ่นดินพระธรณี
มหาปฐพีและพหลอันนานา เธอจึงจะให้ภูทรงศิลปศาสตร์ พระขามราชเธอจึงจนให้
ทรงอาสน์ พระอินทร์พระพรหม เธอจึงจะให้ภูทำสรรพทุกอัน พระเวสกรรมเธอ
จึงจะให้ภูทรงธรณีसान เบิกโขลกนทวารบานประคูดุ ขุดคุชชบ่อท่อถางทาง เธอจึงให้
ตั้งพระนิพาน

(เขียว แก้วประกอบ สุราษฎร์ธานี)

โองการที่ยกมาเรียกว่ามหาคอบซึ่งนิยมนำมาใช้ทำน้ามนตร์เช่นเดียวกับบทธรรมนิสาร คำบททั้งสองมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน คือการกล่าวถึงผู้กระทำพิธีว่าได้รับมอบอำนาจจากพระอิศวรและพระนารายณ์มาเป็นผู้ทำพิธีกำจัดสิ่งชั่วร้ายให้ออกไป นอกจากนี้เวทมนตร์คาถาของหมอขวัญบางท่านยังเป็นการประสมกันระหว่างคำบาลีสันสกฤตกับคำไทย ดังตัวอย่างนี้

นะอัคมัง ทุดิยังทันตะโม กำบังซ้าย คติยั้งจจะววัง กำบังข้างขวา จตุทา
กำบังข้างหลัง ปิตติหิสัง อยู่กระหม่อม นะอยู่ตืน โมบัดทวาร พุทธตั้งโหลก ฐาจะ
บอกยา อย่าให้เข้ามาได้ ปฏิเสวามิ นะทูนทูน โมทูนทูน พุทธทูนทูน ฐาทูนทูน ไร่
พวกผีทั้งมูล สูญหายด้วยนะโมพุทธายะ นะทูนทูน โมทูนทูน พุทธทูนทูน ฐาทูนทูน
พวกที่เป็นศัตรูทั้งมูล สูญหายด้วยนะโมพุทธายะ นะทูนทูน โมทูนทูน พุทธทูนทูน ฐาทูนทูน
พวกที่เป็นเสนียดทั้งมูล สูญหายด้วยนะโมพุทธายะ

(พยอม สุขจันทร์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

โอมสิทธิ พระฤณีทั้งห้าร้อย พระองค์จะกระหายซึ่งปราบผีทั้งหลาย ผีทุ่งผี
นา ผีป่าผีไม้ ทั้งผีคนไข้ ถูกออกถูกไล่ ด้วยตัว “น” ญไม่ไชโร ตัวโมเข้ากับ ตัวพุทธนั้น
เล่า เจ้าปวศรวรร่า ผู้ทนมไม่ไหว ตัว ธ่อ นั้นหรือ คือพระเมรณูไกร อธิจับไล่ ให้นูน

ขับภัย อี้อีรื่องตวาด ผุงผือศาง ต้องมาราบราน ทั้งหลังบาดาล เลื่อเมืองทรงเมือง ผี
บ้านผีเรือน ก็เร่งออกไป โอมคุเล ตูเล ทีเป ทีเป กัจเจ ทเวะ เทยะจิตตั้ง โอมสวะหยา
(จีน เลิศไกร จังหวัดนครศรีธรรมราช)

4.1.7.2 เนื้อหาของบททำนํามนต์ โองการ และเวทมนต์คาถา

ผู้ที่ใช้เวทมนต์คาถาเพื่อทำนํามนต์มักจะเป็นตัวหมอขวัญเอง โดยให้เหตุผลว่าไม่ควรไปขอนํามนต์จากพระ ทั้งนี้เนื่องจากแม่ย่านางเป็นผีไม้ การประพรมนํามนต์ที่ได้มาจากการทำพิธีของพระจะเป็นการขับไล่แม่ย่านาง จากการสัมภาษณ์ทำให้ทราบว่านอกจากการประพรมนํามนต์ที่เรือเพื่อเป็นสิริมงคลแล้ว จุดประสงค์ที่สำคัญอีกอย่างคือการขับไล่ความชั่วร้ายต่างๆ ออกไปจากเรือ แล้วจึงค่อยอัญเชิญแม่ย่านางเข้ามาประจำเรือ บททำนํามนต์ของหมอขวัญแต่ละคนจะแตกต่างกัน แต่ตัวบทส่วนใหญ่ที่พ้องกันจะเป็นบทโองการธรรมนิสารใหญ่ซึ่งเป็นร้อยกรองที่มีลักษณะคล้ายร้อย คังตัวอย่างส่วนหนึ่งดังต่อไปนี้

นะโมนมัสการ เม แห่งข้าจะขอไหว้ พระปรเมศวรผู้เป็นเจ้า เสด็จลงมาตั้งฟ้า
แลดิน ตั้งสมุทรสายสินธุ์อันอุดม ข้าจะไหว้พระอินทร์พระพรหม พระยมพระกาฬ
ทั้งจุดโลกบาลทั้งสี่ พระฤาษีนารอท ยอดพระกัณฐ์ปีฎกไคร พระวิสูตรพระวินัยพระ
ปรมัตถ์ พระไตรสรณคมณ์ ทั้งพระพ่อมหอกเอก พระพุทธรคินศม์พระพุทธรคินาย พระ
นารายณ์ พระกัจจายเถระ พระโมคคัลลาน์พระสารีบุตร พระพุทธพระธรรม พระควัม
บดีพระมหาโพธิ์ พระมหาสารีริกธาตุ แก่นจันทน์ พระศรีรัตนตรัยเจ้านั้น ท่านจึงใช้
ให้กูมาตั้งโองการ เบิกบ้านแลเบิกป่า เบิกพระหิมพานต์ เบิกพระพยุเบิกพระพาย เบิก
พระพิรุณพระเพลิง พระกาฬเถลิง ท่านจึงใช้ให้กูมาตั้งพิธีสารพัด กันเสนียดจัญไร
กันที่ชั่วทั้งหลาย อยู่ระคายมาพ้องพาน ทั้งพระธรรมนิสารอย่ามาต้อง
(ร้อยตรีเอื้อน ช้วนุกิจ ชุมพร)

ถึงแม้จะเป็นบทธรรมนิสารใหญ่เช่นเดียวกัน แต่เนื้อความก็แตกต่างกันได้ เช่นตัวอย่างบทธรรมนิสารของนายเขียว แก้วประกอบ ที่แตกต่างจากบทที่ยกมาข้างต้น

นโมนมัสการ พระอิศวรนารายณ์ ผู้เป็นเจ้าท้าวเสด็จลงมา ตั้งผ้าตั้งคิน ตั้งพระอินทร์ตั้งพระพรหม ตั้งพระยมตั้งพระกาฬ เธอจึงจะให้กุมลาณู ดันไม้อันมี ผี ตั้งพิธีการเบิกโขน เบิกทวารบานประตู ขุดขุดบ่อขุดท่อทาง ขุดบางขุด สระ แกะรูปพระสลักหลัง ผิงผีพรายและตายโหง ตั้งต่อโลงและโกฐผา ทำศาล และมณฑป ทำพนมศพและพนมเมรุ ครุฑชื่อพระอนุรุทธ์มหาเอร เธอจึงจะให้กูดิ เชือกคล้องและปลดคอ ขวันสายหอมสายรัดคน คิ้วมนต์เธอว่าไว้ เธอจึงหยิบ เอน้ำพระปริตมาขึ้นให้มา กูจะรดคนทั้งหลาย รดวัวรดควาย รดช้างรดงา รด ขมินจิงข่า รดพิกแพ่งแดงน้ำเค็ม รดแม่โพสพเจ้า อันอยู่กลางไร่และกลางนา รด ทั้งมูลกา รดมะม่วงและปริงปราง รดนางต้องเชิญหาผ้าเขา รดหมากรดพลู รดงู ขึ้นเรือน

(เขี้ยว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ที่ยกมาเป็นเพียงบางส่วนของบทเท่านั้นเนื่องจากบทธรรณีสารมีความยาวมาก เนื้อหาของบทนี้ จะกล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายคือพระอิศวร ,พระนารายณ์ , พระยมพระกาฬ ,ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ และพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย เป็นต้น เพื่อให้เห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าเกรงกลัว และระบุว่าสิ่งทั้งหลายที่ กล่าวถึงนั้นได้มอบอำนาจ หรือมอบสิทธิให้แก่ผู้กระทำพิธี เพื่อที่จะเสกน้ำมันศักดิ์สิทธิ์นี้ขึ้นมาใช้ขับไล่ความชั่วร้ายต่างๆ

เนื้อหาของโองการบางอย่างมักจะกล่าวอ้างว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ได้มอบอำนาจให้ผู้ประกอบ พิธีได้รับสิทธิในการทำการต่างๆ โดยใช้น้ำเสียงที่แสดงถึงอำนาจที่มีเหนือกว่าภูติผีปีศาจทั้งหลาย และอำนาจเหล่านั้นก็ได้มาจากการรับมอบจากพระอิศวร พระนารายณ์ และพระมาตุลี ซึ่งเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่อีกค่อหนึ่ง ดังตัวอย่าง

มิ่งจ่ามนต์กูไว้ กูนี้ชื่อพระราชโองการ พระอิศวรนารายณ์ และพระมาตุลี เอน้ำใสสระแก้ว เสกคณชาติทอง มาขึ้นให้แก่กู เป็นมงคล เสกน้ำมันต์มารด ผุงผีซัดน้ำ ลงลาที ท้าวกรุงพาลี วิ่งหนีแยกยับ ครันกูซัดไปเสร็จๆ หัวก็ขาด ตัดทั้งปีศาจ หัวล้มผก หงาย ครันกูซัดไปต้องมีศาล ระวังตัวสัน ครันท้าวพระ โมกคัลลานเจ้า ถือง้าวมาแทง

หอกแข็งปีกออก เขามีครั่งคอกบันคอก ภูไม้ย่อท้อ ผู้เขามาทานทน ภูจะประจัญพระอธิก
 ภูจะขิกสุขลมาน จะไล่เอาลิ้น เขียบดินเอาฟัน ภูจะบันเอาหัวใจ ภูจะเลียขเอาลูก ภูจะ
 ผูกเอาหลาน ภูจะผลาญเอาพี่ ภูจะตีเอาน้อง ภูจะดองเอาผ้า ภูจะมัดเอาตัวอิสุรกาย

(จิน เลิศไกร นครศรีธรรมราช)

ตัวบทที่อัญเชิญภูติผีมีมากที่สุดเป็นตัวบททำขวัญวิญญาณของหลวงพ่อบช สันตจิตโก
 ลักษณะการเชิญผีปีศาจทั้งหลายสำนวนนี้น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของโครงการศักดิ์สิทธิ์สำหรับอัญเชิญผี
 ที่สิงสถิตตามที่ต่างๆ มารับเครื่องบูชา ทั้งนี้เพราะเริ่มต้นด้วยคำว่า “โอมสิทธิการ” ซึ่งมักเป็นคำขึ้นต้น
 โครงการ รวมทั้งการกล่าวถึงการได้รับสิทธิ์หรือคำสั่งจากครูบาอาจารย์ให้มาอัญเชิญเทวดาและภูติผี
 ปีศาจ รวมทั้งการใช้สรรพนาม “ภู” แทนตัวผู้ประกอบพิธีเองนั้นแสดงถึงความมีอำนาจเหนือกว่า
 รวมทั้งได้กล่าวถึงนางหรือนิมิตที่ไม่ดีทั้งหลาย ดังนี้

โอมสิทธิการมารพิชัย ไกรเพชรพิเศษท้าวพันดา พระนารายณ์มาเป็นเจ้า ท้าว
 เขอกี่มาตั้งอาจทะยาจักอันไข่เจ็บ สมเด็จพระพุทธิเจ้าได้ครัสแล้ว แฝ้วค้นหาทั้งหลาย
 อันบริสุทธิ์ ท้าวเขอกี่มาตั้งพระมหาสมุทร ให้รู้จักสควมมนุษย์ทุกแหล่งหล้า ท้าวฟ้ากั
 มากราบเกล้า พระพุทธิเจ้าก็มาครัส โปรดสควในพื้นพระธรณี พระมหาฤาษีพง
 บริเวณสวนผู้เป็นเจ้าของหล้า เขอจริงก็มาตั้งแผ่นฟ้าแผ่นดิน ทั้งสายสิญจน์และไกรเพชร
 พิเศษอันเรื่องฤทธิ์พิศดาร จึงเอาพระยาขานแห่งสมเด็จพระพุทธิเจ้าอันอุดม ตั้ง
 ประถมตั้งกรุงบาดาน ตั้งพระราชองค์การตั้งมานพิชัย ตั้งพระเคราะห์ครอบกรุงยักษา
 เอามาประสม ตั้งพระอินทร์ตั้งพระพรหม ตั้งพระยมตั้งพระกาน ตั้งพระนระรายแสง
 ตั้งพระนระรายสุด ท้าวเขอกี่มาตั้งขอมะ ท้าวเขอกี่มาตั้งสระมโนคาย ...

...พระองค์ที่ได้สร้างเป็นที่ดับทุกข์ดับ โสกดับ โภยดับ จันท์แปดหมุดับครุสนชัย
 ดับภัยทุกทิศ ประสิทธิ์ให้คนทั้งหลาย สัพพะวัน โภย สะรับพะทัน โภย อันตรายอัน
 ไม่ดี แมงมุด่มคืออก หนูดกทับเกิดกักกิน นิมิตขวัญอันไม่ดี โอมประสิทธิ์ สะวะ
 โหมฯ...

(หลวงพ่อบช สันตจิตโก จังหวัดชุมพร)

เวทมนต์คาถาบางอย่างมีจุดประสงค์เพื่อเชิญแม่คงคาซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาแม่น้ำลำคลองต่างๆ เพื่อให้มาช่วยคุ้มครองรักษาเรือ เรียกว่าคาถาปลุกพระแม่คงคา ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าถ้าการปลุกแม่คงคาจะทำให้แม่คงคาทราบว่าผู้ประกอบพิธีได้เชิญแม่คงคามาร่วมในพิธีกรรมและขอให้แม่คงคาช่วยนำเคราะห์ร้ายกลับไป ดังนี้

วันนี้วันดี เชิญแม่โฉมศรี เทวีคงคา ลูกขึ้นเถิดพลัน เถิดขวัญแม่เอา ลูกขอชำระ สระเกล้าเกล้า พวกมนุษย์นี้หนา สบายภายใน ละลือปลิวหาย ศัตรูทั้งหลาย พ่ายแพ้ถึกหนี โอมพื้นมหาพื้น แม่คงคาลูกตื่น ขึ้นพลันทันที ผุ่งสัตว์ทั้งหลาย ฟังพาอาศัย ลูกขอพรชัย ขึ้นไล่เกศี ปลุกถึงสามที เคชะบารมี ช่วยมาประหาร บังเกิดอุบาทว์ มาแต่ก่อนกาล มาช่วยประหาร ให้อันตรายหายไป พุทธรังเจ้าข้า ช่วยพาพระเคราะห์ร้ายไป พระเคราะห์ดีเอาไว้ พระเคราะห์ร้ายจงพาไป โอมสิทธิชัย สวะโหมฯ

(ร้อยตรีเอื้อน ช่วยนุกิจ จังหวัดชุมพร)

มิใช่ว่าโองการทั้งหลายจะมีน้ำเสียงไปในทางข่มขู่เท่านั้น ตัวอย่างที่จะยกต่อไปนี้เป็น การเชิญเทวดาและภูติผีปีศาจ รวมทั้งผีไม้ต่างๆ เข้ามาร่วมพิธีทำขวัญเรือ ดังนั้นการเชิญเทวดาและภูติผีทั้งหลายจึงใช้ถ้อยคำที่อ่อนน้อม และมีลักษณะประนีประนอม เช่น ใช้สรรพนามที่ 2 เรียกผีว่า “น้อง” เป็นต้น ดังตัวอย่าง

โอมสิทธิครูอาจารย์ ท่านให้ภูษา รูปเทียนชวลา ข้าจุดตามถวาย อังเชิญพระเพลิง สัมมะเลิงพระพาย เทวทั้งหลาย ท่านผู้เป็นนาย และอิสาดผู่ผี เชิญท้าวภูงค์ อิกเชิญกรุงพาลี ทังนางพระธรณี เป็นเจ้าบาดาล เทวที่ขวท่อง ในห้องคองคาน วันนี้มีการ เรียกหา กันมา ...

...ตัวเราร้องสั่ง แก่เจ้าผู่ผี จงจำคำพี่ เถิดสิกันดา หอมรสสุคนธา กระแจะจวง จันท์ กกล้วยอ้อขมะลิพรรณ บูชาเจ้าเขาหลวง ผีปราบผีปง ปราบอยู่กลางทุ่ง ปราบอยู่กลางนา ปราบอยู่ในป่า ชายพะเนินเหวผา เรียกว่าปราบแดง คายด้วยเขาแข่ง กล่าวกลอนถึงกู วันนี้เว้เจ้า คามคำตามชู้ รู้แล้วอย่าอยู่ เรียกมาหาปราบคำ ปราบเหลือองปราบลาย ท่านอย่าครามครัน เราเรียกประจำ เจ้าร้อนเอาะมา ร้อนออกน้องเหย ..

(หลวงพ่อชบ สันตจิตโก จังหวัดชุมพร)

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบของบททำขวัญเรือได้หลายประการคือ บททำขวัญเรือนี้มีองค์ประกอบทั้งหมด 7 องค์ประกอบด้วยกัน คือ บทประณามพจน์ บทชุมนุมเทวดา บทไหว้ครู บทอัญเชิญเทวดาอื่นๆ บทเชิญขวัญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือ บทเชิญเทวดากลับ บทขอพรและบทลาเครื่องสังเวช และองค์ประกอบสุดท้ายคือบททำน้มนมและโองการต่างๆ สำหรับองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในบททำขวัญเรือคือบทเชิญขวัญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือ ทั้งนี้เพราะเป็นองค์ประกอบเดียวที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นบทที่ใช้ในพิธีทำขวัญเรือ องค์ประกอบอื่นๆ ที่นอกเหนือจากบทเชิญขวัญแม่ย่านาง ส่วนใหญ่เป็นบทที่พ้องกับบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมต่างๆ และการทำขวัญเรือมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในการใช้วรรณกรรมประกอบพิธีกรรม

นอกจากนี้ บททำขวัญเรือนี้เป็นถ้อยทอดแบบมุขปาฐะ อีกทั้งขณะที่ทำขวัญเรือนั้น หมอขวัญต้องอาศัยตัวบทที่เกิดจากการท่องจำและต้องใช้ความชำนาญในการกล่าวตัวบทแบบสดๆ ดังนั้นบางครั้งตัวบทจึงไม่ตรงกับที่บันทึกไว้เท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะหมอขวัญส่วนใหญ่ไม่ต้องการที่จะทำขวัญพร้อมๆ กับเปิดอ่านตัวบท เพราะความเชี่ยวชาญในการท่องตัวบทเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งในการสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อตนเอง ดังนั้นตัวบทจึงอาจไม่ตรงตามฉันทลักษณ์ทุกประการ แต่ยังคงต้องมีสัมผัสคล้องจองและมีการเว้นวรรคที่ถูกต้องตามจำนวนคำ และความสละสลวย ข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแสดงให้เห็นว่าบททำขวัญเรือที่ใช้กันอยู่นั้น ไม่หยุดนิ่งและมีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

4.2 บททำขวัญเรือสำนวนหลัก: การสืบสาน การสร้างสรรค์ และการถ่ายทอด

4.2.1 ประเภทของบททำขวัญเรือ

บททำขวัญเรือที่รวบรวมได้ทั้งหมดและใช้กันอยู่ในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภทคือ

ก. ตัวบทสำนวนหลักที่สันนิษฐานว่ามีที่มาจากตัวบทสำนวนเดิม (Prior Text) ตัวบทประเภทนี้หมายถึงเดิมมีตัวบทที่เป็นแม่แบบหรือแม่บทและมีการสืบสานกันต่อมา อาจมีการคิดแปลงหรือแต่งเพิ่มเติม ถึงแม้ว่าหมอขวัญพยายามคงบททำขวัญเรือให้ตรงตามสำนวนเดิมมากที่สุด แต่ก็ไม่ใช่สิ่งยืนยันว่าบททำขวัญสำนวนนั้นเป็นสำนวนต้นแบบหรือสำนวนเดิมทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะจากรุ่นสู่รุ่น ไม่ว่าในช่วงใดของกระบวนการถ่ายทอดก็ตาม ย่อมจะ

ต้องมีความเปลี่ยนแปลงของตัวบทซึ่งเป็นธรรมชาติของวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่นบททำขวัญของนาย
อนันต์ รัตนราชจังหวัดชุมพร และนายสังวร ยงหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

ข. ตัวบทที่ได้มาจากการคัดแปลงตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น เนื่องจากหมอขวัญบาง
คนอาจใช้การคัดแปลงบททำขวัญอื่นๆ มาใช้ในการเชิญแม่ย่านางก็ได้ หากไม่มีตัวบทเชิญขวัญแม่
ย่านางโดยเฉพาะ เช่น ตัวบทของนายโกมล สุวรรณโกศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ค. ตัวบทที่แต่งขึ้นใหม่ หมอขวัญที่มีความสามารถในการประพันธ์ ก็แต่งบททำ
ขวัญแม่ย่านางขึ้นมาใหม่ได้ ซึ่งตัวบทที่แต่งขึ้นใหม่นี้ปรากฏว่ามีอิทธิพลจากสื่อต่างๆ มาก ในที่นี้มี
สำนวนเดียวคือนายจรัส ยอดอุดม จังหวัดชุมพร เป็นต้น

ง. ตัวบทที่เป็นการอธิษฐาน หมอทำขวัญบางคนอาจไม่ให้ความสำคัญกับการเชิญ
แม่ย่านางเป็นร้อยกรอง ดังนั้นจึงใช้การอธิษฐานจิตโดยตรงกับแม่ย่านาง หมอขวัญประเภทนี้มักเป็นผู้
ที่มีอาชีพประมงอยู่แล้ว และเรือที่ทำขวัญก็มักจะเป็นเรือประมงของตนเอง หรือเป็นเจ้าของเรือพายแข่ง
หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรือพายแข่ง ส่วนหมอขวัญที่มีอาชีพทำขวัญอยู่แล้วมีเพียงจำนวนน้อยเท่านั้น
ที่ใช้การอธิษฐานโดยตรงในองค์ประกอบของบทเชิญขวัญแม่ย่านาง ทั้งนี้อาจเนื่องจากไม่มีตัวบททำ
ขวัญเรือโดยเฉพาะ เช่นการทำขวัญเรือของนายสุวรรณ หาญสุราษฎร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

ตัวบทที่ได้มาโดยส่วนใหญ่มักเป็นประเภทที่ 1 และ 2 การนำตัวบทอื่นมาประยุกต์ให้เข้า
กัน ถือได้ว่าเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของตัวหมอขวัญ นอกจากนี้ความสั้นยาวของตัวบทเป็นปัจจัย
อย่างหนึ่งที่เป็นตัวชี้ให้เห็นความน่าเชื่อถือของพิธีกรรม และเพื่อความอยู่รอดของตัวหมอขวัญเอง
เพราะจะเห็นได้ว่าถึงแม้ในหมู่บ้านจะมีหมอขวัญหลายคน แต่จะมีหมอเพียง 1 หรือ 2 คนเท่านั้นที่ได้
รับการยอมรับนับถือ และได้รับการเชิญไปทำพิธี ถึงแม้ว่าจะได้รับการถ่ายทอดจากหมอขวัญซึ่งเป็นครู
คนเดียวกันก็ตาม

ส่วนตัวบทแบบที่ 3 คือตัวบทที่หมอทำขวัญได้แต่งขึ้นมาใหม่นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นความ
สามารถของหมอทำขวัญอย่างแท้จริง ผู้ที่จะแต่งตัวบทเหล่านี้ได้มักเป็นหมอขวัญที่มีความสามารถใน
การประพันธ์ร้อยกรองต่าง ๆ และเป็นที่น่าสังเกตว่าคำเรียกขวัญต่างๆ ที่แต่งใหม่และตัวหมอขวัญที่
แต่งนั้นมักไม่ใช่ถ้อยคำที่เป็นเวทมนตร์คาถา และตัวหมอขวัญเองก็ไม่ใช้หมอที่เน้นพิธีทางไสยศาสตร์
มากนัก และเป็นที่น่าสังเกตว่าบทที่แต่งใหม่นั้นจะมีรูปแบบคำประพันธ์ที่เป็นร้อย ทั้งนี้เพราะอิทธิพล
และความคุ้นเคยของตัวหมอขวัญเองที่เป็นหมอทำขวัญภาค คือ นายจรัส ยอดอุดม จังหวัดชุมพร

เพราะรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในการทำวญนาศโดยทั่วไปนั้นก็จะเป็ร่ายเป็รส่วนใหญ จะเห็นได้ว่ หมอขวญแต่ละคนนั้นมีวิถีทางในการทำวญเรือและเรียกขวญที่แตกต่างกัน

เนื่องจากบททำขวญเรือเป็รวรรณกรรมมุขปาฐะ ธรรมชาติของค้วบทมุขปาฐะนั้นมีลักษณะที่ เป็รพลวัต (Dynamic) คือ มีความเปลี่ยนแปลงหรือไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นค้วบทที่ใช้ในปัจจุบัน (Present Text) จึงมิใช่ค้วบทที่มีเนื้อหาทั้งหมดเหมือนในค้วบทแม่บท (Prior Text) ปัจจัยที่ทำให้บททำขวญเรือมี ลักษณะเช่นนี้มีหลายประการ ซึ่งปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้เกิดเนื่องจากการสืบทอด การสร้าง สรรค์และการถ่ายทอดค้วบทนั่นเอง จากการวิเคราะห์ค้วบทสำนวนหลักทำให้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการ ทำขวญเรือนั้นอาจมีค้วบททำขวญเรือที่เป็นต้นแบบเพียงไม่กี่สำนวนเท่านั้น เพียงแต่ความคิดเห็นหลาย ประเด็นที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นสาเหตุที่ทำให้มีการแพร่กระจายออกเป็นค้วบทหลายสำนวน คือ

4.2.2 การถ่ายทอดและการสืบทอดค้วบท

กระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดค้วบท เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายค้วบท รวมทั้งยังเป็รการสืบทอดและสร้างสรรค์อีกค้ว ทั้งนี้เพราะในบางครั้งผู้สืบทอดค้วบทมิได้ทำหน้าที่ แค่เพียงเป็รผู้คัดลอกค้วบทเท่านั้น ย่อมที่จะมีการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาใหม่ค้ว ซึ่งก็เป็รธรรมชาติของการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ที่ค้วบทที่ได้นั้นก็จะมีจะไม่เหมือนต้นฉบับเดิมโดยสิ้นเชิง ผู้ที่ ใ้รับการถ่ายทอดที่มีความสามารถในด้านต่างๆ ย่อมที่จะมีการคัดสรรคุณค่าของค้วบทที่ได้รับนั้น หากเห็นว่ามิใช่สิ่งใดที่น่าจะปรับเปลี่ยน และเมื่อได้นำค้วบทเหล่านั้นไปใช้ก็มักจะมีการสร้างสรรค์ใหม่ อยู่เสมอ และค้วบทที่สร้างสรรค์ใหม่นั้นย่อมที่จะมีอิทธิพลของสิ่งต่างๆ มาประกอบกัน เช่น ค้วบท ในพิธีกรรมอื่น ความคิดความเชื่อทางลัทธิและศาสนา แนวคิดทางสังคมและวัฒนธรรม และอิทธิพล จากสื่อค้วอื่นๆ เป็นต้น

จากการวิเคราะห์สำนวนหลักของบททำขวญเรือแต่ละกลุ่ม จะเห็นได้ว่าแต่ละสำนวนหลักล้วน มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งภายในกลุ่มของตนและข้ามกลุ่มกัน ภายในค้วบทได้สอดแทรกแนวคิด ทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งความเชื่อทางลัทธิและศาสนาทั้งสามคือ พุทธ พราหมณ์ และผีตาง เหวคาเพียงแต่มาถ้อยแตกต่างกัน รวมทั้งยังมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกันค้วบทที่ใช้ในพิธีกรรม อื่น ดังนั้นบททำขวญเรือทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นสำนวนหลักหรือไม่ก็ตามจึงมีความเชื่อมโยงกัน ซึ่ง ลักษณะทั้งหมดที่กล่าวมานี้ตรงกับแนวคิดสหบทของวรรณคดีเปรียบเทียบ ซึ่งเชื่อว่าวรรณคดีสร้างขึ้น

จากระบบสัญลักษณ์และขนบวรรณศิลป์ของวรรณคดีที่มีมาก่อน ขนบวรรณศิลป์และวัฒนธรรมจึงมีความสำคัญต่อความหมายของตัวบท ดังนั้นผลงานทุกชิ้นจึงมิใช่ผลงานที่เกิดขึ้นใหม่แต่เป็นผลงานที่หล่อหลอมขึ้นจากชิ้นส่วนของผลงานที่เคยมีมาก่อนเท่านั้น

4.2.3 กระบวนการสืบสานและการสร้างสรรค์ตัวบท

กระบวนการสืบสานและการสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่เกิดหลังจากกระบวนการถ่ายทอด ซึ่งมักเกิดการสร้างสรรค์ใหม่อยู่เสมอ การสร้างสรรค์ใหม่ในที่นี้มีหลายประเภท ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

4.2.3.1 การแต่งเติมตัวบทโดยทำให้เป็นร้อยกรองที่สละสลวย

สันนิษฐานได้ว่าเดิมนั้นการทำขวัญเรืออาจจะเป็นการกล่าวอธิษฐานต่อแม่ย่านางโดยใช้ร้อยแต่วรรณคดี ต่อมาอาจมีการใช้คำที่สละสลวยขึ้นเพื่อให้เกิดสัมผัสที่คล้องจองกัน และเมื่อใช้ต่อๆ กันมาเรื่อยๆ ตัวบทร้อยแก้วที่สละสลวยเหล่านั้นจึงได้กลายเป็นตัวบทอัญเชิญแม่ย่านางที่หอมขวัญที่ได้รับการถ่ายทอดการทำขวัญเรือท่องจำสืบต่อกันมา และหอมขวัญแต่ละท่านก็ได้มีการพัฒนาบทเหล่านั้นให้มีความสละสลวยมากขึ้นเรื่อยๆ จนกลายเป็นตัวบททำขวัญเรือที่เป็นร้อยกรองที่มีความงดงามทางวรรณศิลป์ นอกจากนี้ยังมีการแต่งเติมข้อมูลหลายอย่าง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการทำขวัญเรือ ข้อมูลเกี่ยวกับแม่ย่านาง เป็นต้น จนกระทั่งคำกล่าวอธิษฐานที่เป็นร้อยแก้วเหล่านั้น กลายเป็นบททำขวัญเรือที่เป็นร้อยกรองที่มีความยาวมากยิ่งขึ้น

ตัวบทของหอมขวัญหลายท่านที่มีใช้ตัวบทสำนวนหลักๆ จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับรายชื่อนางไม้ที่มาเป็นแม่ย่านางค่อนข้างจะคล้ายคลึงกัน และบทเชิญแม่ย่านางเหล่านั้นมักจะเป็นบทที่สั้นๆ ไม่มีรายละเอียดอย่างอื่น นอกจากชื่อของต้นไม้ที่มีนางไม้ และชื่อนางไม้ที่มาเป็นแม่ย่านาง รวมทั้งการอัญเชิญแม่ย่านางให้มารับเครื่องสังเวยเท่านั้น ซึ่งการกล่าวเนื้อหาและรายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านาง รวมทั้งการกล่าวถึงเครื่องสังเวยต่างๆ ก็ถือเป็นการแต่งเติมตัวบทโดยทำให้เป็นร้อยกรองที่สละสลวยด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างการแต่งเติมตัวบทที่สำคัญ คือการนำตำนานและรายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางมาแต่งเติมในตัวบท เช่น บททำขวัญเรือสำนวนหลักของหอมขวัญจากจังหวัดนครศรีธรรมราช 2 ท่านคือนาย

กฉิ่ง ดิษฐวัภย์ และนายขอม อักษรวงศ์ จะเห็นว่าตัวบทในส่วนที่เป็นตำนานมีความยาวมาก เมื่อเปรียบเทียบบองค์ประกอบของบทเชษฐาวัณแม่ย่านางกับบททำขวัญเรือสำนวนหลักของหมอขวัญท่านอื่น แต่ถ้าวัดตำนานของแม่ย่านางออกความยาวของตัวบทจะลดน้อยลงอย่างมาก จึงกล่าวได้ว่าการนำตำนานมาใช้ประกอบตัวบทเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของบททำขวัญของหมอขวัญทั้งสองท่าน

4.2.3.2 การปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบท

การปรับเปลี่ยนในที่นี้คือการนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่นอกเหนือจากบททำขวัญเรือ มาใช้ในพิธีทำขวัญเรือ โดยจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาบางอย่างให้เหมาะสมกับการทำขวัญเรือ สำหรับการนำตัวบทอื่นมาใช้นั้นอาจนำมาเพียงบางส่วน เช่น การขึ้นคัน การลงท้าย หรือเนื้อความเกี่ยวกับเครื่องสังเวทเพียงบางส่วน หรือนำตัวบทนั้นๆ มาทั้งหมดยกหน้าก็ได้ แล้วแต่วิธีการของหมอขวัญแต่ละท่าน

ตัวบทที่ได้มาจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบทนั้น ย่อมได้รับการดัดแปลงแต่งเติมให้เหมาะสมกับการทำขวัญเรือ วิธีที่ง่ายที่สุดในการปรับเปลี่ยนตัวบทคือการเปลี่ยนแปลงเพียงชื่อของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะเชิญเข้าร่วมในพิธีกรรม เช่น ชื่อของเทวดาต่างๆ ก็นำมาปรับเปลี่ยนให้เป็นชื่อของแม่ย่านางและบริวารทั้งหลาย เป็นต้น ตัวอย่างการนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ มาปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบท เช่น บททำภูมิจาน บทโองการ บททำขวัญนาค บททำขวัญข้าว เป็นต้น ตัวอย่างบททำขวัญเรือที่ได้มาจากการปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบท เช่น ตัวบทของนายจิ้น เลิศไกร นายหนูกลิ่น ชาวลิต นายณรงค์ ท้าวเชื้อลาว และ นายจิ้น ราชวาณิชย์ เป็นต้น

4.2.3.3 การแทรกตัวบท

การแทรกตัวบทในที่นี้ หมายถึง หมอขวัญที่มีตัวบททำขวัญเรืออยู่แล้ว และต้องการนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับทำขวัญเรือเข้ามาใช้ร่วมกับตัวบททำขวัญเรือที่มีอยู่ โดยมีได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบของบทเหล่านั้น หรือใช้บทเหล่านั้นในฐานะตัวบทเดิม เช่น เห็นว่าการทำขวัญเรือควรจะมีการขอที่ขอทางเจ้าที่เจ้าทาง ก็จะนำบททำภูมิจึงมักใช้ในการขออนุญาตเจ้าที่เจ้าทางเข้ามาใช้ในการทำขวัญเรือ หรือการนำบทมหาธาเล็ก หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าบทมนตร์นำมาใช้ในการทำนํ้ามนต์เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากบริเวณพิธี เป็นต้น

การแทรกตัวบดถือเป็นการทำให้ตัวบดทำขวัญเรือเดิมให้มีความยาวมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ กลวิธีและความสามารถของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด และผู้ที่นำตัวบดนั้นๆมาใช้ว่าจะแต่งเดิมให้เป็นไป อย่างไร ตัวอย่างของหมอขวัญที่ใช้การแทรกตัวบดในบดทำขวัญเรือ เช่น นายโกลม สุวรรณโกศัย จังหวัดนครศรีธรรมราช และนายเขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

4.2.3.4 การประสมประสานตัวบด

การประสมประสานตัวบด คือการที่หมอขวัญนำตัวบดทำขวัญเรือหลายสำนวนมาประมวลเข้าด้วยกัน ในกรณีที่หมอขวัญหรือผู้สืบทอดนั้นได้รับการถ่ายทอดตัวบดและพิธีทำขวัญเรือจากหลาย แหล่ง ในกรณีนี้การประสมประสานตัวบดย่อมที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อความยาวของตัวบด และความสมบูรณ์ของเนื้อหาที่เกี่ยวกับการทำขวัญเรือ

ตัวอย่างการประสมประสานตัวบดหลายตัวบดเข้าด้วยกัน ก็เช่นบดทำขวัญเรือของนายจิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร ที่นำตัวบดแม่ย่านางของหมอขวัญหลายท่านมาประสมกัน และนอกจากนี้ ยังมีการคิดแปลง โองการบางอย่างให้กลายมาเป็นบดอัญเชิญแม่ย่านางด้วย

4.2.3.5 การกล่าวซ้ำตัวบดเดิม

การกล่าวซ้ำตัวบดเดิม มีจุดประสงค์เพื่อเพิ่มความยาวของตัวบด และทำให้พิธีกรรมยาวนาน ขึ้น เป็นการสร้างบรรยากาศความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี เช่น บดทำขวัญของนายขอม อักษรวงค์ จังหวัด นครศรีธรรมราช นายจรรยา ช่างสุวรรณ และนายเอื้อน เพ็ญจันทร์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

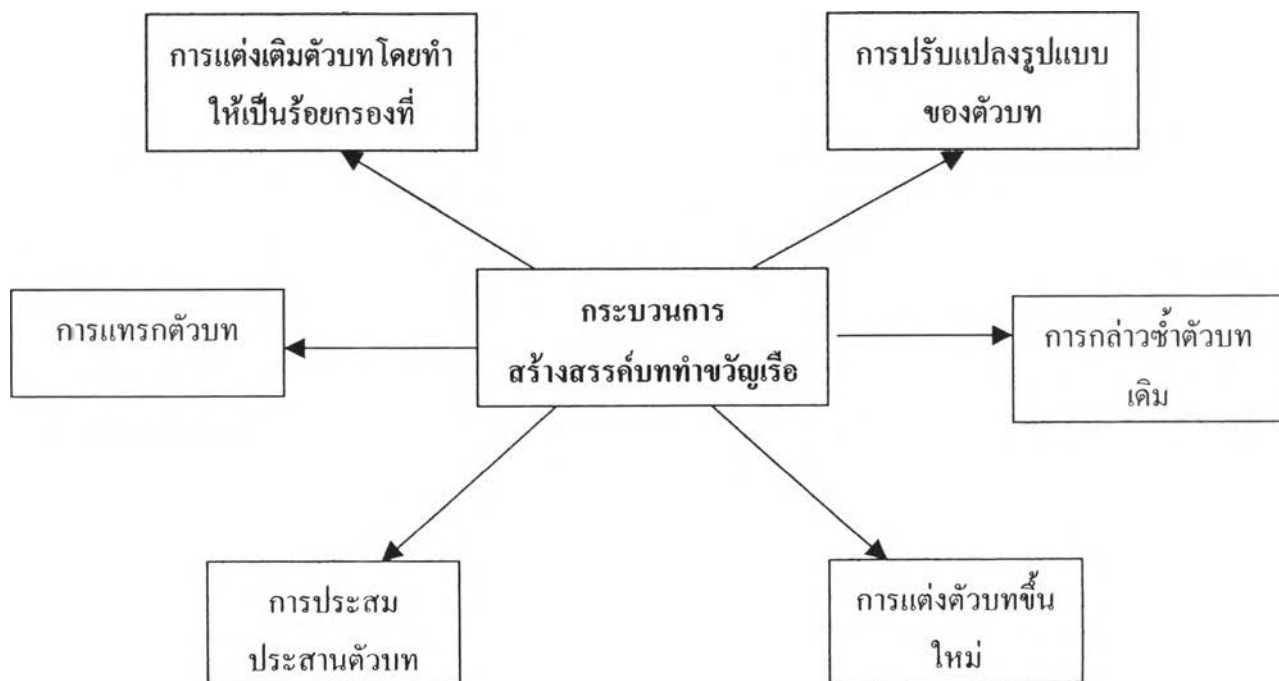
4.2.3.6 การแต่งตัวบดชิ้นใหม่

สำหรับหมอขวัญที่ไม่มีบดทำขวัญเรือ แต่มีความสามารถในการประพันธ์ก็จะกล่าวว่าเป็นบดทำ ขวัญเรือนั้นไม่จำเป็นต้องใช้ตัวบดที่มีมาแต่เดิม แต่อาจจะใช้ตัวบดที่แต่งขึ้นมาใหม่ก็ได้ ดังเช่นบดทำ ขวัญเรือของจรัส ขอดอุดม เป็นต้น

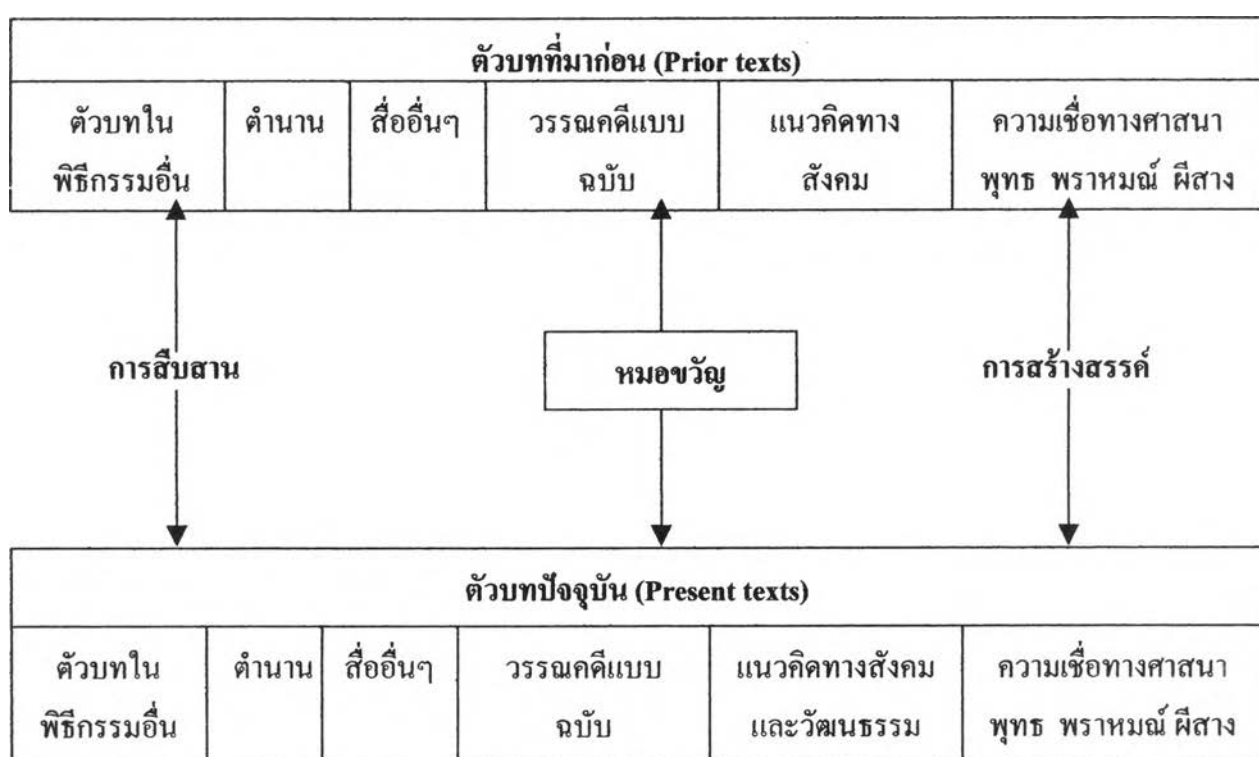
สำหรับบททำขวัญที่แต่งขึ้นใหม่นั้น ไม่ได้หมายความว่าเนื้อหาที่แต่งใหม่ทั้งหมด อาจเป็นตัวบทที่ได้รับอิทธิพลจากสื่อต่างๆ หรือเป็นตัวบทที่หมอขวัญคุ้นเคยและนำมาประยุกต์ใช้ในการทำขวัญเรือด้วยก็ได้

กลวิธีการสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอดสิ่งที่กล่าวมานี้มิใช่ว่าหมอขวัญแต่ละท่าน จะใช้เพียงวิธีการเดียวเท่านั้น ตัวบททำขวัญเรือบางสำนวนอาจเกิดมาจากกลวิธีหลายอย่างก็ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของหมอขวัญเอง

กระบวนการสร้างสรรค์ของตัวบททำขวัญเรือ สามารถแสดงให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์บททำขวัญเรือในรูปของแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

กระบวนการสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด สามารถแสดงกระบวนการสืบสาน การสร้างสรรค์ และการถ่ายทอดได้ดังแผนภูมิดังต่อไปนี้

4.2.4 บททำขวัญเรือสำนวนหลัก

ก่อนที่จะกล่าวถึงบททำขวัญเรือสำนวนหลักจะกล่าวถึงกฎเกณฑ์ในการจัดแบ่งประเภทของบททำขวัญเรืออย่างกว้างๆ ก่อน สามารถแบ่งประเภทของบททำขวัญเรือออกเป็นประเภทกว้างๆ ได้ 2 ประเภท คือ

ก. ตัวบทที่เป็นสำนวนหลัก ที่กล่าวว่าเป็นสำนวนหลักทั้งนี้เนื่องจากลักษณะหลาย

อย่างที่โดดเด่นแตกต่างจากสำนวนอื่น คือตัวบทที่ใช้เฉพาะในการทำขวัญเรือเท่านั้น มิใช่ตัวบทที่ได้มาจากการประยุกต์มาจากพิธีกรรมอื่น และไม่ปรากฏว่าตัวบทสำนวนหลักเหล่านี้ได้รับการประยุกต์ไปใช้ในพิธีกรรมอื่นด้วยเช่นกัน หรือเป็นตัวบทที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวารมากมาย เป็นต้น

ข. ตัวบทที่ไม่ใช่สำนวนหลัก ตัวบทประเภทนี้มักเป็นบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ นำมาใช้เป็นตัวบทในการทำขวัญเรือ มิใช่ตัวบทในการทำขวัญเรือโดยเฉพาะ หากวิเคราะห์แล้วจะเห็นได้ว่าตัวบทหลักๆ ที่ชี้เฉพาะว่าเป็นบททำขวัญเรือ คือในคอนอัญเชิญแม่ย่านางนั้นมีตัวบทน้อยและสันนิษฐานว่าเป็นการแต่งเพิ่มเติมจากบทที่ประยุกต์มาเพื่อนำมาใช้ในการทำขวัญเรือเท่านั้น เช่น การกล่าวถึงรายชื่อนางไม้ หรือชื่อต้นไม้ที่มีแม่ย่านาง เป็นต้น มากกว่าจะเป็นตัวบทที่ใช้ทำขวัญเรือโดยตรง นอกจากนี้ตัวบทส่วนหนึ่งเป็นการอธิษฐานจิต ทั้งนี้เนื่องจากหมอขวัญเรือบางท่านไม่มีตัวบททำขวัญเรือ จึงใช้การเชิญแม่ย่านางโดยการอธิษฐานจิตเท่านั้น ตัวบทที่มีลักษณะที่กล่าวมานี้จึงจัดว่าเป็นตัวบททำขวัญเรือที่ไม่ใช่สำนวนหลัก

หลังจากการวิเคราะห์ตัวบททำขวัญเรือ โดยเน้นที่องค์ประกอบของตัวบททำขวัญแม่ย่านางหรือบททำขวัญเรือซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ชี้เฉพาะว่าเป็นบททำขวัญเรือ ทำให้ได้ข้อสรุปว่าตัวบททำขวัญเรือสำนวนหลักนั้นมีไม่กี่สำนวน ซึ่งสามารถจัดเป็นกลุ่มๆ ได้ดังนี้

4.2.5.1 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 ประกอบด้วยบททำขวัญเรือ 2

สำนวน ดังนี้

- ก. บททำขวัญเรือสำนวนของนายอนันต์ รัตนราช ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
- ข. บททำขวัญเรือสำนวนของนายท้วม แสงสุวรรณ ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

4.2.5.2 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 2 ประกอบด้วยบททำขวัญเรือ 3

สำนวน ดังนี้

- ก. บททำขวัญเรือสำนวนของนายจิน ราชวานิชย์ อำเภอหลังสวน

จังหวัดชุมพร

ข. บททำขวัญเรือสำนวนของหลวงพ่อบุช สันตจิตโก ตำบลแหลมทราย

อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ค. บททำขวัญเรือสำนวนของนายทวนชัย เทศรัตน์ เทศบาลตำบลหลังสวน

อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

4.2.5.3 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 3 ประกอบด้วยบททำขวัญเรือ 2 สำนวน

ดังนี้

ก. บททำขวัญเรือสำนวนของนายกลิ่ง คิชฐรักษ์ ตำบลกาละเกด อำเภอ

เชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข. บททำขวัญเรือสำนวนของนายขอม อักษรวงษ์ ตำบลเชียรใหญ่

อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.2.5.4 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 4 มีบททำขวัญเรือ 1 สำนวนคือสำนวน

ของนายสังวร ยงหลี ตำบลท่าชนะ อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เหตุที่บททำขวัญเรือกลุ่มที่ 2 และ 3 มีบททำขวัญเรือมากกว่า 1 สำนวน เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าตัวบทบางส่วนในกลุ่มเดียวกันนั้นมีลักษณะตัวบทบางส่วนที่คล้ายคลึงกัน และน่าจะเป็นบททำขวัญเรือที่มีตัวบทบางส่วนมาจากตัวบทเดียวกัน หรือมีตัวบทบางส่วนที่ส่งอิทธิพลถึงกัน ส่วนบททำขวัญเรือในกลุ่มที่ 4 นั้น มีความแตกต่างจากบททำขวัญเรือสำนวนอื่นๆ และไม่ปรากฏว่ามีบททำขวัญเรือสำนวนใดมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน จึงจัดว่าเป็นบททำขวัญเรือสำนวนหลักที่มีเพียงสำนวนเดียวในแต่ละกลุ่ม

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าบททำขวัญเรือสำนวนหลักทั้ง 4 กลุ่มนั้นเป็นบททำขวัญเรือของหมอขวัญที่เป็นชาวชุมพร รวม 5 ท่าน หมอขวัญชาวนครศรีธรรมราช รวม 2 ท่าน และหมอขวัญชาวสุราษฎร์ธานีนั้นมีเพียงท่านเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวบทสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 และ 2 นั้นจะเห็นได้ว่าหมอขวัญในแต่ละกลุ่มจะอยู่ในอำเภอเดียวกัน จำนวนหมอขวัญและถิ่นที่อยู่ของหมอขวัญอาจเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องหรือความต่อเนื่องของการสืบทอดและการถ่ายทอดตัวบทก็เป็นได้ ข้อมูลทั้งหมดแสดงให้เห็นว่าจังหวัดชุมพรเป็นจังหวัดที่มีการประกอบพิธีทำขวัญเรือมากที่สุด และเป็น

จังหวัดที่มีบทบาททำขวัญเรือสำนวนหลักมากที่สุดด้วยเช่นกัน รองลงมาคือจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่มีการประกอบพิธีกรรมรองลงมา แต่อย่างไรก็ตามหมอขวัญในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมักไม่มีตัวบทที่ใช้เฉพาะในการทำขวัญเรือ จึงมักใช้การอธิษฐานจิตหรือนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ มาประยุกต์ใช้เท่านั้น ส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช แม้จะไม่มีการแข่งขันเรือ แต่ก็มีการทำขวัญเรือประมง ซึ่งค่อนข้างที่จะเน้นตัวบทยิ่งกว่าการประกอบพิธีที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากจำนวนหมอขวัญที่มีตัวบทสำนวนหลัก จึงเห็นได้ว่าจังหวัดชุมพรมีมากที่สุด และต่อมาก็คือเป็นจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานีตามลำดับ

4.2.5 การสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอดบททำขวัญเรือสำนวนหลัก

สามารถวิเคราะห์ลักษณะเด่นของบททำขวัญเรือสำนวนหลักแต่ละกลุ่ม รวมทั้งการสืบสาน การสร้างสรรค์ และการถ่ายทอดได้ดังนี้

4.2.5.1 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 มีบททำขวัญ 2 สำนวน คือ สำนวนของ นายอนันต์ รัตนราช ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และนายท้วม แสงสุวรรณ ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

บททำขวัญเรือทั้งสองสำนวนนี้คาดว่าเดิมอาจจะมีที่มาจากสำนวนเดียวกัน ทั้งนี้เนื่องจากตัวบทโดยส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นบทชุมนุมเทวดาแบบแปล ประณามพจน์ บทเชิญเทวดาอื่น ๆ และบทเชิญขวัญแม่ย่านาง มีความคล้ายคลึงกันมาก แต่เนื่องจากกระบวนการสืบสาน การถ่ายทอด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสรรค์ของหมอขวัญมีผลทำให้บททำขวัญทั้งสองสำนวนมีความแตกต่างกันในองค์ประกอบและเนื้อหาหลายอย่าง ผู้วิจัยจะกล่าววิเคราะห์ลักษณะเด่น รวมทั้งการสืบสาน การสร้างสรรค์ และการถ่ายทอดบททำขวัญเรือสำนวนหลักทั้งสองสำนวนไปพร้อมกันดังนี้

ก. ลักษณะทางวรรณศิลป์

ถึงแม้ว่าจะเป็นวรรณกรรมที่ใช้ประกอบพิธีกรรม คือการทำขวัญเรือ แต่ก็ยังเป็นวรรณกรรมที่มีลักษณะทางวรรณศิลป์อยู่ด้วย กล่าวได้ว่าบททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มแรกนี้เป็นตัวบทที่ไพเราะ

จำนวนหนึ่งในจำนวนบททำขวัญเรือทั้งหมด ทั้งนี้เนื่องจากบททำขวัญทั้งสองจำนวนนั้นมีลักษณะทางวรรณศิลป์ดังจะอธิบายต่อไปนี้

บททำขวัญเรือจำนวนหลักกลุ่มที่ 1 นั้น นอกจากทั้งสองจำนวนจะแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองแล้ว ยังเป็นร้อยกรองที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ นั่นคือคำประพันธ์ร้อย และคำประพันธ์คล้ายกาพย์ฉกบังประสมกัน ดังตัวอย่าง คือ

นะโมข้าขอน้อมนบนมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกราน อภิวัตตัสสะภควะโต
 แด่องค์พระบรมนาถจอมปิ่นมกุฎเศศอรหะโต พระองค์ประหารหักกิเลสกำจัดแล้ว
 ด้วยพระแสงแก้ววิราวุธพุทธวิสัย เป็นล้ำเลิศแดนไตรคู่อิเรกสัมมาสัมพุทธทศะ ได้
 ครัสแก่พระบารมีพิเศษสมโพธิญาณ ทรงประดิษฐานไว้เหนือทิพย์รัตนบัลลังก์อาสน์
 ผจญพระมาราธิราชก็พ่ายแพ้พระพุทธฤทธิ์ ฝ่ายพระนางธรรณีกีบิบบินน้ำลิโหมทกใน
 มวยผมก็บังเกิดอัศจรรย์บันดาล

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

ตัวอย่างข้างต้นมีลักษณะคำประพันธ์ที่ขึ้นต้นบทคล้ายกาพย์ฉกบังและต่อด้วยร้อยยาว จำนวนคำและการส่งสัมผัส จะเห็นว่าไม่มีแบบแผนที่แน่นอน แต่อย่างไรก็ตามจำนวนคำและการส่งสัมผัสที่ไม่แน่นอนนี้ไม่ได้ลดทอนวรรณศิลป์ของตัวบทนี้แต่อย่างใด โดยเฉพาะการให้ภาพของเหตุการณ์ที่พระยาวิศวคิมารพาเหล่าบริวารมารบกวพระพุทเจ้า โดยอ้างว่ารัตนบัลลังก์ที่พระองค์ประทับอยู่นั้นเป็นของพระขามารเอง พระพุทเจ้าจึงอ้างนางธรรณีเป็นพยานในการบำเพ็ญบุญบารมีของพระองค์ นางธรรณีจึงปรากฏกายขึ้นพร้อมกับบิเบศราเพื่อปล่อยน้ำที่พระพุทเจ้ากรวดน้ำในเวลาทำบุญออกมาจับไล่เหล่ามาร และเหล่าเทวดาและมารต่างก็เซ่ซ้องสาธุการบุญบารมีของพระองค์

ลักษณะคำประพันธ์ของบททำขวัญเรือนายท้วมนั้นเป็นคำประพันธ์ร้อยทั้งหมด แต่สำหรับบททำขวัญของนายอนันต์นั้นไม่เพียงแต่ใช้คำประพันธ์ร้อยและคล้ายกาพย์ฉกบังเท่านั้น ยังปรากฏว่ามีบางส่วนของบทที่แต่งด้วยคำประพันธ์คล้ายกาพย์สุรางคนางค์อีกด้วย โดยเนื้อหาเป็นการกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางว่ามีไม้ไค้บ้างที่เป็นแม่ย่านาง และการกล่าวเชิญเทวดาต่างๆ มาร่วมในพิธี ลักษณะของคำประพันธ์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิงกับบททำขวัญโดยรวม ทำให้สันนิษฐานว่าเป็นตัวบทที่หมอบ

ขวัญนำมาจากบททำขวัญเรือสำนวนอื่น หรือประยุกต์บทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นมาใช้ในการทำขวัญเรือ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สิบนิ้วข้าไหว้ เทวาททั้งหลาย ถ้วนทุกราศี อีกเจ้าปู่ ย่านน้ำนที เทพเจ้าอันมี
 อยู่ที่สมุทรไทย เจ้าคงเจ้าป่า นางธรณีเมขลา ขำร้องประกาศไป ชั้นบนจนจด
 โสฬสมไห ชั้นต่ำนั้นไซ้ จคนาคานาคา ไหว้รอบขอบเขต เทวาททุกชั้น อวยพรส่ง
 มา ช่วยชูช่วยค้ำ ในลำนาวา ให้มีสุขขา มีชัยชนะ ชีภัยทั้งหลาย ชัยยะสิทธิ์ ภาวนาคูเต
 (อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

บททำขวัญส่วนนี้คาดว่าจะเป็นนำมาจากตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่น ทั้งนี้เพราะลักษณะคำ ประพันธ์ที่แตกต่างจากตัวบทอื่นๆ และความคล้ายคลึงกับบทอัญเชิญเทวดาที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในการ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ การนำตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นมาใช้ในการทำขวัญเรือถือว่าเป็นวิธีการสร้าง สรรค์ใหม่อย่างหนึ่ง คือ การแทรกตัวบทนั่นเอง

หากเปรียบเทียบบททำขวัญในกลุ่มนี้จะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงกันทั้งในบทชุมนุมเทวดา บทเชิญเทวดาอื่นๆ และบางส่วนของบทเชิญขวัญแม่ย่านาง แตกต่างกันตรงที่สำนวนของนายท้วมนั้น ใช้คำประพันธ์ร้ายแต่เพียงอย่างเดียว แต่ก็มีได้หมายความว่าตัวบทนั้นจะไม่มี การสืบสานและสร้าง สรรค์ใหม่แต่อย่างใด สำหรับเนื้อหาส่วนที่พ้องกันนั้น คาดว่าเป็นการสืบสานบททำขวัญเรือสำนวน เดิม ส่วนเนื้อหาบางส่วนของนายท้วมที่แตกต่างจากนายอนันต์นั้น ก็มีใช่เป็นการแต่งใหม่ เพราะผู้ วิจัยเห็นว่า มีลักษณะหลายอย่างที่พ้องกันกับบททำขวัญของหมอขวัญท่านอื่นด้วย

ตัวอย่างของบททำขวัญตอนหนึ่งที่คาดว่าจะเป็นตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นด้วยคือ การพรรณนาและการบรรยายที่แสดงถึงความปิติยินดีในชัยชนะของพระพุทธเจ้า โดยเปรียบเทียบ กับบทของหมอขวัญท่านอื่น คือ

นะโมข้าขอน้อมนบนมัสการ ข้าพเจ้าขอกราบกราน อภิวัตต์สสะภวะโต
 แต่องค์พระบรมนาถจอมปิ่นมกุฎเกศ อรหะโต พระองค์ประหารหักกิเลสกำจัดแล้ว
 ด้วยพระแสงแก้วชีราวุธพุทธวิสัย เป็นล้ำเลิศแดนไตรคู่อิเรก ลัมมาสัมพุทธทศะ

ได้ตรัสแก่พระบารมีพิเศษ สมโพธิญาณ ทรงประดิษฐานไว้เหนือทิพย์รัตนบัลลังก์ อาสน์ ผจญพระมาราธิราชก็พ่ายแพ้พระพุทธรุทธิ์ ฝ่ายพระนางธรณีก็บีบบิดน้ำสิโน ทกในมวยผม ก็บังเกิดอัศจรรย์บันดาลผจญ ฝ่ายพระยามารตบพระหัตถ์อยู่ฉาดฉาน ชมพระบารมี บ้างก็ยกพระกรขึ้นขู่มือเยี่ยมพิมานมอง บ้างก็โปรยปรายทิพย์ปทุมทอง ลงบูชา

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

นะโมน้อมนัสการ ข้าพเจ้าจะขอกราบการพลางอภิวาท ตัสสะภควโต แต่ สมเด็จพระบรมนาถจอมปิ่นมงกุฎเกศ อรโหโต แต่พระองค์ผู้ประหารนครศกัจฉแล้ว ด้วยพระขรรค์แก้วชิวรวิเศษเป็นลำเลิศในแดนไตร คูอดิเรกสัมมาสัมพุทธัสสะ ได้ตรัสแก่พระบารมีวิสุทธิสัมโพธิญาณ ทรงประดิษฐาน ณ ที่รัตนบัลลังก์อาสน์ จนพญามารอริราชก็พ่ายแพ้แก่พระพุทธรุทธิ์ น้ำพระทัยอันมั่งมีก็คลบบันดาลน้ำสิโน ทกในมวยผม เป็นมหัศจรรย์บันดาลผลจนพญามาร เทพเจ้าก็ตบพระหัตถ์อยู่ฉาดฉาน กลัวพระองค์เกรงบารมี แล้วพญามารกาละฉวีก็พ่ายไป หมู่เทพอำไพก็เยี่ยมพิมาน มองต่างก็โปรยปรายเกสรปทุมทองลงบนแท่นพิมานทองให้พระองค์เจ้าข้าเออ

(จรัส ยอดอุดม จังหวัดชุมพร)

นะโมน้อมนัสการ ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบพระปฤษฎาภิ อานุกรมการภิ วาทตัสสะภควโต แห่งองค์สมเด็จพระบรมนาถ อันเป็นมงกุฎเกศ อระหะโต พระ องค์ประหารหัก กิเลสกำจัดแล้ว ด้วยพระขรรค์แก้วชิวรวิเศษ พุทธพิสัยอันเป็นมหา ลำเลิศในแดนไตร ท้าวอดิเรก สัมมาสัมพุทธตัสสะ พระองค์ตรัสแก่ประมาพิเศก สัมโพธิญาณทรงประดิษฐาน เหนือรัตนบัลลังก์อาสน์ ประจัญด้วยพระยามาราธิราช ก็มาพ่ายแพ้ ซึ่งพระพุทธรุทธิ์ นางพระธรณีก็ขึ้นมาบีบบิดน้ำสิโนทกจากมวยผมเป็น มหัศจรรย์ บันดาลน้ำท่วมพระยามาร เทพยดาเจ้าก็ตบพระหัตถ์อยู่ฉาดฉานชม พระบารมี

(เชียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

จะเห็นได้ว่าลักษณะโศกนาฏกรรมที่ให้อาภพจน์ตอนที่พระพุทธเจ้าปราบมารของหมอบขั้วทั้งสามท่านมีความคล้ายคลึงกันมาก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นตัวบทที่มาจากสำนวนเดียวกัน จะเห็นได้ว่าแม้ว่าภูมิภาคนาอยู่คนละจังหวัด แต่ตัวกลับมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะตอนที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเอาชนะพญามาร แสดงให้เห็นอิทธิพลของการถ่ายทอดตัวบททำขวัญต่อกัน นอกจากนี้ นายเขียว แก้วประกอบก็มีความสามารถด้านการทำขวัญนาคน ดังนั้นตัวบททำขวัญเรือของนายเขียว จึงปรับเปลี่ยนมาจากบททำขวัญนาคนด้วย และอาจเป็นไปได้ว่าบททำสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 มีบางส่วนที่ได้รับอิทธิพลและการถ่ายทอดจากตัวบททำขวัญนาคนก็เป็นได้

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ประพันธ์นั้นอาจได้รับอิทธิพลด้านรูปแบบการบรรยายภาพพจน์ต่างๆ จากวรรณคดีพุทธศาสนา เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกและกาพย์มหาชาติ ทั้งนี้เพราะเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าชนะมารนั้นมีสำนวนคล้ายคลึงกับตอนที่เวสสันดรประทานกัณหาชาติให้กับชูชก และตอนที่พระเวสสันดรตรัสเล่าความจริงเกี่ยวกับการยกสองกุมารให้ชูชกเพื่อเป็นบุตรทาน และพระนางมัทรีก็ทรงอนุโมทนาด้วย ซึ่งทำให้บังเกิดอัศจรรย์ต่างๆ รวมทั้งหมู่เทวดาต่างก็แซ่ซ้องสาธุการพระองค์ ดังนี้

สา มททิ ส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทรบรมหาราชธิดามหาสมมุติวงศ์วิสุทธิ
สืบสันดานมา วราโรหา ทรงพระพักตร์ผิวงดงามเนื้อทองไม่เทียมสี ยสสสินี มีพระ
เกียรติอันโอฬารล้ำเลิศวิไลลักษณะยอดกษัตริย์ อันทรงพระศรัทธาโสมนัสสนบนิ้ว
ประนมน้อมเศียรเคารพทาน ท้าวเธอก็ขึ้นบานบริสุทธิ์ ด้วยปิยบุตรมิ่งมกุฏทานอัน
พิเศษ ฝ่ายฝูงอมรเทเวศน์ทุกวิมานมาศมณเฑียรหมู่ไม้ ก็ยิ้มแย้มพระโอษฐ์ดับพระ
หัตถ์อยู่ถนัดนาน ร้องสาธุการสรรเสริญเจริญทานบารมี ทั้งสมเด็จพระนรินทร์เจ้าฟ้า
สุราลัย อันเป็นใหญ่ในดาวดึงส์สวรรค์ ก็มาโปรยปรายทิพย์บุปผารอง ทั้งพวงแก้ว
และพวงทองก็โรยรวงจากกลีบเมฆกระทำสักการบูชา แก่สมเด็จพระนางมัทรี ท้าวเธอ
ทรงกระทำอนุโมทนาทาน

(ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกัณห์มัทรี : 286)

เทพเจ้าในเมืองบนก็เป็นบิดนินมิตกาย ชูเศียรถวายสักการบูชา เทพยดาณิกร
นับโคจรน้อมเศียรสโรคมอยู่ไธว ยอพระกรไหว้อยู่ยังมี ว่าเจ้าประคุณของสัตว์ผู้ยากเอย

ยากที่บุคคลผู้ใดเลยจะทำได้ เว้นไว้แต่หน่อพระชินสี อันทรงสร้างพระบารมีมามาก
แล้ว ขอให้ทุกกระหม่อมแก้วจงสำเร็จ แก่พระวิสุทธิสร้อยสรพชฌ์พุทธอัคร
อนาวรณญาณ ในอนาคตกาลโน้นเถิด

(ร่ายขวามหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร :242)

ตัวบทสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 นี้มิใช่ว่าจะมีลักษณะทางวรรณศิลป์เพราะแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อย
กรองดั่งที่กล่าวมาเท่านั้น จะต้องประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น การใช้คำที่มีความหมายลึกซึ้ง
มีกลวิธีการใช้ภาษาต่างๆ ที่ทำให้เห็นภาพ และเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปกับเนื้อหาเหล่านั้น และองค์
ประกอบหนึ่งที่ทำให้เกิดความงามทางวรรณศิลป์ คือ การเลือกสรรคำ ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำขึ้นต้น
คำลงท้าย หรือแม้แต่กลวิธีทางวรรณศิลป์ต่างๆ เช่น การใช้คำซ้อน เป็นต้น

คำที่ใช้ในตัวบทมักเป็นคำที่มีความหมายแสดงถึงความเป็นสิริมงคล ซึ่งเหมาะสมกับการทำ
ขวัญเรือ เช่น การขึ้นต้นและการลงท้ายบททำขวัญก็มักเป็นคำกล่าวที่มีความหมายแสดงถึงความเจริญ
รุ่งเรือง ดังตัวอย่างเช่น การใช้คำว่า ศรีศรี สวัสดิ, ศรี ศรี เป็นคำขึ้นต้นที่แสดงถึงความเป็นสิริมงคล
ความเจริญรุ่งเรือง มักเป็นคำขึ้นต้นที่ใช้กันอยู่ทั่วไปในบททำขวัญ ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงความเจริญรุ่งเรือง
ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ศรี ๆ สวัสดิ์สถาพรบรมมงคลพิสุทธิมหาดูมพิเศษ ด้วยข้าจะขอเชิญหมู่
อมรเทศทั่วทุกสถานจงมารับเอามงคล พร้อมสถิตเพื่ออำนวยชัยประสิทธิ์แก่ย่านาง
เรือลำนี้ ...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ศรี ๆ สวัสดิ์ วันนี้เป็นวันดิถีปฐมฤกษ์พิเศษ เกตุตกพื้นพระธรณีสิ้นทุก
ประการล้วนเป็นมิ่งมงคลการเลิศสุกผลทุกหย่อมหญ้าลาดาวลัย...

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

หรือการใช้ค้ำลงท้ายที่กล่าวอวยพรให้สุขสวัสดิ์ ซึ่งส่วนใหญ่จะอวยพรด้วยคาถาบาลีสันสกฤต ค้ำลงท้ายที่ใช้ได้แก่ ชัยยะ สิทธิ ภาวัน ตูรา หรือ อายุ วัฒน โณ สุขัง พลัง

...ขอเชิญแม่มาชมดอกโกสุม ผ้ากำพลสีชมพู มีฟู่ห้อยหูอยู่ริมหน้าคางมรณาดังเรือทรง คังประหนึ่งว่าองค์อัครกษัตริย์จะเสด็จจร ข้าขอส่งพระพรอายุวัฒน โณ สุขัง พลังฯ

...ข้าขอเชิญเจ้าสินธุ มาประจำอยู่ที่วอธาร คอยรักษาพยาบาล พอประมาณฝ่าคลื่นลม อย่าให้ถ่านาวา ถึงกรคคาม่าลุ่มจม มีเรือวแรงแข็งอุคม ให้สมคังความปรารถนา ชัยยะ สิทธิ ภาวัน ตูรา ฯ

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

...ขอเชิญอนุภาพปราบศัตรูหมู่ไพรีในทะเลวน โดยวิธิตาเครศจงปึงปัดอย่าให้มีเหตุอันตราย เป็นคั่นว่าลมพายุร้ายจะมอดอง อนึ่งก่อนศิลาทองอย่าให้ทับทั้งเกล้ากลาคขอเคชะ พระคุณแก้วทั้ง 3 ประการนั้น อนึ่งเทพดาเจ้าทุกเทวัญ ช่วยรักษาเจ้าของนาวาจงนิรภัย จะคิดค้าอะไรจงประสบทุกประการ อายุ วัฒน โณ สุขัง พลังฯ

(ท้วม แสงสุวรรณ ชุมพร)

นอกจากการอวยพรแล้ว ยังมีค้ำลงท้ายที่กล่าวถึงการโห่ร้องหรือการลั่นฆ้องเอาฤกษ์เอาชัย เพื่อแสดงถึงชัยชนะในการแข่งขันและเป็นการปลุกใจและให้กำลังใจฝีพาย ทั้งนี้เนื่องจากบททำขวัญเรือในกลุ่มที่ 1 นั้นมีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการประกอบพิธีทำขวัญเรือพายแข่ง ทั้งนี้เพราะอำเภอหลังสวนนั้นเป็นอำเภอที่มีประเพณีการแข่งขันเรือที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป

...คูกรท่านทั้งหลายผู้มีวัฒนาอันเจริญ ขอท่านอย่าได้มีมโนคะนองลำพองเพลินให้เคลื่อนคลาด ธรรมสวนกาโล อัยมกทันตา คังคำข้าบรราย อธิบายมาคังนี้ให้ลั่นฆ้องขึ้น 3 ที โห่ร้องเอาชัย

...ขอพระคุณที่เคยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าทวยเทพเทวาสรรพสัตว์เล่า ข้าขอเชิญประดิษฐานไว้ท่ามเกล้ากลางสิโรตม์ คังมโนปราโมทย์ขึ้นชูลีกร จงสวัสดิ์สถาพร มิ่งมงคลบังเกิดมี แแต่ตัวข้าและเจ้าภาพ บรรดาประมวลมีตามเวลาฤกษ์งามยามดี แล้วให้โห่ร้องขึ้น 3 ที อวยพรเอาชัย

...จงอวยชัยให้เรื่องมีความสุขความเจริญทั้งพระพรสี่ประการ อายุ วรรณะ
สุขะ พละ ครั้นแล้วก็ให้ร้องขึ้น 3 ลา อวยพรเอาชัย

(อนันต์ รัตนราช ชุมพร)

...อันว่าเวลานี้ เป็นกาลสมัยพร้อมด้วยไสยศาสตร์สุคติ ชื่อว่าธรรมสวนะ
ข้าพเจ้าอุตสาหะ บรรยายมาด้วยดั่งนี้ให้ช่วยกันลุ้นฆ้องขึ้นสามที แล้วตั้งอิโหยเอาชัย
มงคล

...ไยนะพ่อไปเถิดนะอย่ารีรอไปจงดีโดยทางวิถีสมปลอด โปร่งตลอดเคียน
เหล่าพวกสาวชาวประชาทั้งหลายก็จับปลายชวนกันออกจากป่า ให้ตั้งอิโหยขึ้นสามลา
แล้วให้ร้องเอาชัย

(ท้วม แสงสุวรรณ ชุมพร)

การลงท้ายด้วยการให้ร้องเพื่อเอาฤกษ์เอาชัยนอกจากมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว
ยังเป็นการปลุกใจฝึพายให้มีความคึกคัก และมีกำลังใจในการแข่งขันอีกด้วย นอกจากการใช้คำขึ้นต้น
และคำลงท้ายดั่งที่กล่าวมาแล้ว การใช้คำช้องก็เป็นลักษณะทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่ปรากฏมากใน
ตำนานหลักกลุ่มนี้ ดังตัวอย่าง

อนึ่งข้าขอเชิญเทพเจ้าผู้มีอิทธิฤทธิ์ได้รักษา อาณาเขตในมหา ประเทศไทยถ้วนทุก
สถาน ล้วนแต่ทรงมหัศจรรย์มหิทธานุฤทธิ์ ตั้งแต่อมรพิมานพนมทั่วโลกตฤสติดถ้วนถึง
พสุธา อีกทั้งเจ้าพิมานฟ้าไกรลาสเลิศ อีกคุณพระมหากษัตริย์อันประเสริฐ ได้ปกครองไพร่
ฟ้าประชาชนให้ร่มเย็นตลอดมา...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

เสียงสนั่นลั่นป่าพนาสีระเริงคอง เหล่าพวกที่ชำนาญไปด้วยกันนั้นจับขวานเข้าฟันโคน
ระดมเสียงสนั่นดังกัมปนาท เกิด ** ญุด *** เคลื่อนคลาตราวเสมือนหนึ่งคนร้องครวญคราง

** สะเกิด

*** กระเด็น เป็นภาษาถิ่นใต้

สะเทือนคง ถ้าคั่นลงแทบพื้นธรณี ปลายนั้นฟาดไปข้างทิศหรีด เสียงสนั่นลั่นพื้นพนาถิจะ
ทำลาย

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ที่ยกตัวอย่างมานอกจากเป็นคำซ้อนแล้วยังเป็นคำที่มีเสียงสัมผัสคล้องจองกันอีกด้วย ซึ่ง
เหมาะกับร้อยกรองที่เป็นร่าย ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อใช้ประกอบพิธีแล้ว ตัวบทที่มีความสละสลวยและมี
ลักษณะทางวรรณศิลป์ย่อมที่จะให้ความไพเราะ ย่อมที่จะดึงดูดใจผู้ฟังหรือผู้เข้าร่วมพิธีได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ลีลาการแต่ง รวมทั้งสำนวนการบรรยายและการพรรณนาก็เป็นองค์ประกอบทาง
วรรณศิลป์อย่างหนึ่งซึ่งไม่สามารถลอกเลียนกันได้ ผู้แต่งแต่ละคนย่อมที่จะแสดงลักษณะเฉพาะของ
คนที่แตกต่างจากคนอื่น ทั้งในเรื่องการเลือกเฟ้นถ้อยคำและกวีโวหาร แม้ว่าจะมีเนื้อหาหรือเนื้อหา
ที่เหมือนกันหรือใช้คำประพันธ์ชนิดเดียวกันก็ตาม ดังนั้นบททำขวัญแต่ละบทแม้ว่าจะมีเนื้อหาที่
คล้ายคลึงกัน หรือสันนิษฐานว่ามีที่มาจากแหล่งเดียวกันก็ตาม อย่างไรก็ตามแต่ละสำนวนย่อมที่จะแสดง
ถึงลักษณะพิเศษของผู้แต่งแต่ละท่าน ผู้แต่งที่มีความสามารถย่อมถ่ายทอดจินตนาการของตนออกมา
โดยใช้ภาษาเป็นสื่อที่จะนำผู้อ่านไปสู่ความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการและเกิดความรู้สึกร่วมไปกับตัว
ละครในเรื่องด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ว่าไอ้ขวัญแม่เอ๋ย พระข่านางไม้ (ออกชื่อเรือ) แม่เอ๋ย ขวัญแม่อย่าได้ออก
ไปจากเรือนี้ แม่จงอยู่ให้สุขขี เจริญสุขสวัสดิ์ แม่อย่าได้พรากพรัดไปเที่ยวเล่นตาม
อารมณ์ แม่อย่าไปหลงชมในพนัสพนาเวศ ขวัญแม่เอ๋ย แม่อย่าได้ลำพองเที่ยวหลงชม
ฝูงปักษาชาติร้องระงมในไพรวัน แม่อย่าฟังเสียงเรไรมันร้องในหิมวาต ด้วยลืมหอง
เกรงว่าแม่จะต้องแคลมอันร้อนรุ่มในระหว่างไพร ทุกคืนวันแม่เอ๋ยแม่อย่าได้คิดผาย
ผันไปในพนาเวศเพลิดเพลินชมสิงขรเขตชะง่อนผา ขวัญแม่เอ๋ยแม่อย่าหลงชมหมู่
มัจฉาชาติในสาคร แม่อย่าได้เร่ร้อนไปให้ไกล ข้าขอเชิญแม่มาชมซึ่งบายศรีทั้งซ้าย
ขวา เจ้าของเรือได้จัดไว้รับรองแม่ มีทั้งแก้วแหวนเงินทองแสนอุดม แม่อย่าเลยลัดไป
ในไพรพนม เที่ยววงววงหลงตามเพื่อนไม่ต้องการ อิมเตชะระการูกษา แม่อย่าไปชม
ต้นไม้ใหญ่และไทรทอง แม่อย่าได้ไปหลงชมอยู่ด้วยฝูงปักษาชาติ ทั้งโกลนจำสาธิตา

แก้ว กาเหว่าแว่ววีแววร้องระงมในระหว่างไพรแม่เอ๋ย แม่อย่าไปชมซึ่งวังวนชลธิสระ
โบกขรณีอันสคิสผุ้งมัจฉาว่าชวนเวียนอยู่ไปมา...

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

นายสมุนเชิญเจ้าว่านางพญานางไม้เจ้าเอ๋ย มาเถิดหนาแม่มาเถิด มาเถิดนะแม่
มาเสวยให้สำราญ มัจฉามังสาสุราบานบรรจงแต่ล้วนรสอร่อยดี เสวยเสร็จแม่จงจรลี
จากป่าเถิดนะแม่ แม่เอ๋ยอย่าอยู่เลยในหิมาลัย ให้เนรเทศไปอยู่ในโรงพิธิ

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ตัวอย่างที่ยกมามีลักษณะเป็น “บทกล่อมขวัญ” แม่ย่านาง โดยใช้กลวิธีการซ้ำกลุ่มคำ เพื่อเน้น
ทำนองหรือข้อความให้ชัดเจนหนักแน่นยิ่งขึ้น และเพื่อความไพเราะของเสียง การกล่าวซ้ำคำว่า “ขวัญ
แม่เอ๋ย แม่เอ๋ยอย่าไป...” “แม่เอ๋ยอย่าได้” “แม่จง...” หรือ “นางพญานางไม้เอ๋ย...มาเถิดหนาแม่มา
เถิด มาเถิดนะแม่มา...” เป็นการกล่าวซ้ำกลุ่มคำที่ก่อให้เกิดความไพเราะ ทำให้เสียงหมอลำที่กล่าว
ต่อแม่ย่านางเป็นลักษณะของการอัญเชิญที่มีน้ำเสียงของการอ่อนน้อมขอร้อง และแสดงถึงความอ่อน
น้อมถ่อมตน น้ำเสียงเช่นนี้โดยมากมักจะใช้ในการอ่อนน้อมกับสิ่งที่มีอำนาจเหนือกว่าตัวผู้พูดหรือการ
กล่าวเชิญชวน ซึ่งในที่นี้คือขวัญของแม่ย่านางเนื่องจากขวัญแม่ย่านางมักจะคืนตกใจและหลงเที่ยว
ไปตามสถานที่ต่างๆ ได้ง่าย การใช้ถ้อยคำที่ปลอบประโลมทำให้ขวัญแม่ย่านางไม่ตกใจและง่ายต่อ
การจงใจให้ขวัญกลับมาที่เรือได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่างบทพรรณนาโวหารที่ก่อให้เกิดภาพพจน์ที่งดงามแสดงถึงความโสภะสร่าของนางไม้ที่
จะต้องไปเป็นแม่ย่านาง ซึ่งมีความงดงามทางวรรณศิลป์ดังเช่นตอนที่นางไม้ลาลูกแก้ว ผู้ฟังจะเห็นถึง
ตัวตน อุปนิสัยของแม่ย่านาง และความรู้สึกของแม่ย่านางได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะความเป็นแม่ซึ่ง
คอยห่วงใยและเป็นที่พักของลูก ซึ่งในที่นี้ก็คือพรรณไม้ที่ยังอ่อนอ่อนอยู่นั่นเอง

พระยานางไม้ได้ทรงฟังคำอัญเชิญดังนั้น ไชรี จึงตรัสสั่งเหล่าพวกครุณร์มรินทร์
อันรายเรียง ว่าแม่นี้ไม่มีใครจะเอนเอียงไปจากเกาะ เจ้าเคยมร่วมสำราญด้วยกิ่งก้านของแม่
นี้ปีคั้งแสงสุริยศ แม่นี้จึงต้องนิรเทศจากเจ้าไปไกลเสียแล้ว ร่ำสั่งลูกแล้วได้อาลัย
ละห้อยควรจะสงสารเขด้วยครุณร์น้อย ๆ ยังจ้อยร่อยใบระบัดอ่อน เมื่อเวลาร้อนจะเศร้า

สร้อยเจ้าจะอาลัย ร่มใครเล่าจะลูกล้นเมื่อยามที่แม่มิได้คู่เคียงเคียงเจ้า แล้วร่ำสั่งลูก
แก้วมิใคร่จะจากไกลได้ เลยว่าพระไพร่ขอฝากหม่อมครุณน้อย ๆ ของข้าด้วย จง
พยายามตั้งแต่นี้จะเป็นที่สุด รากก็จะถอนหลุดขาดอนาถอนจ อนิจจาเอ๋ยตั้งแต่นี้ก็จะ
ต้องแสงพระสุริยเคราะห์ร้อน กิ่งก้านจะหุดหู่แห้ง ใบดอกก็จะร่วงโรยลงกลางดิน ตั้ง
แต่นี้แม่ก็จะกินแต่น้ำตาด้วยอาลัย โยอนิจจาเอ๋ยแสนเวทนามาเบียดบัง แม่ไม่อยากจะ
เอนเพราะเข้าไปได้เลย...

(ท้าว แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ตัวบทมีลักษณะเป็น “บทสังลา” กล่าวถึงการที่นางไม้สังลาต้นไม้ทั้งหลายว่าตนจะต้องจากไป
แล้วและแสดงความห่วงใยต่อต้นไม้เล็กๆที่ยังอ่อน ซึ่งเปรียบเสมือน “ลูกแก้ว”ว่า ต่อไปนี้จะต้องค
ระกำลำบากเพราะขาด “แม่” ซึ่งจะเป็นร่มเงาที่จะกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดู และพิทักษ์รักษา ดังนั้นนางไม้จึง
ฝากลูกของตนไว้กับพระไพร่เพื่อให้คอยดูแลต้นไม้เหล่านี้แทน พร้อมทั้งกล่าวด้วยความเวทนามตนเอง
ว่าต่อแต่นี้ไปต้นไม้ของตนจะต้องเหี่ยวแห้งลงและจะต้องถูกตัดไป เป็นการแสดงให้เห็นอารมณ์ความ
โศกเศร้าของนางไม้ที่จำต้องลาจากหมู่ไม้ในป่าด้วยความอาลัย

นิเจโว ถ้าพะเถสุริเย ทั้งพระสุริยทัยก็อ่อนแสงลงลับเหลี่ยมพระปรเมศวร์
จวนจะค่ำลงไร ๆ ผุงปีกษาในไพร่เที่ยวพลัดคู่คู่น่าสงสาร แม่อย่าไปชมให้เนิ่นนาน
แม่จรีบมา ๆ แม่มา แม่อย่าสะอื้นคคประหม่า แม่ไม่เคยเวทนามทนลำบาก ช่างเขาเอา
ขวานมากฟันตาก แล้วลากจากคงรก ตกถึงท่าผูกแพมา กระแสน้ำบางตอนก็คั้น บาง
ตอนก็ลึกลง กลั้วว่าแม่จะสลัดคอกกระมัง ข้ามฟากฝั่งมหรณพ คลื่นก็กระทบ
แสนเวทนา มาเถิดมาแม่มา มาประจำอยู่ที่โขนหัวและโขนท้ายประจำลำ

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

บททำขวัญที่ยกมาข้างต้นนั้นเป็นการแสดงความเวทนามและเห็นใจนางไม้ผ่านมุมมองของกวี
หรือผู้แต่ง โดยใช้ถ้อยคำและน้ำเสียงที่แสดงความเห็นใจในความยากลำบากในการเดินทางของแม่
ข่านาง และเป็นการปลอบขวัญแม่ด้วยเกรงว่าแม่ข่านางจะต้องตกใจกับการเดินทางที่แสนลำบากและ
ทุลักทุเลเหล่านั้น การใช้ฉากที่ในยามเย็นที่ดวงอาทิตย์กำลังจะลับฟ้า รวมทั้งการกล่าวถึงนกที่พัดกับ

คู่เป็นสิ่งที่เปรียบเทียบให้เห็นการพลัดถิ่นฐานและการพลัดพรากจากพรรณไม้ซึ่งเป็นลูกแก้วของนางไม้ แสดงให้เห็นความทุกข์ของนางไม้ได้เป็นอย่างดี

การใช้โวหารที่ให้ความภาพ การใช้กลวิธีการประพันธ์ต่างๆ นับเป็นขนบทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้แต่งสามารถสื่ออารมณ์ความรู้สึกออกมาได้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายและพรรณนาที่ใช้น้ำเสียงที่แสดงถึงความอ่อนน้อม และแสดงถึงความโศกเศร้าของแม่ย่านาง หรือการพรรณนาและการบรรยายที่แสดงถึงความปิติยินดีในชัยชนะของพระพุทธเจ้าก็ตาม ล้วนแต่ทำให้บททำขวัญเรือมิใช่เป็นตัวบทที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังมีรูปแบบทางวรรณศิลป์ อันเป็นองค์ประกอบของวรรณกรรมที่มีคุณค่าอีกด้วย

ข. รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านาง บริวาร และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่เชิญมาร่วมพิธี

รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวารในที่นี้เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ตัดสินใจได้ว่าเป็นบททำขวัญเรือนั้นๆ เป็นสำนวนหลักหรือไม่ ทั้งนี้เพราะโดยส่วนใหญ่บททำขวัญเรือสำนวนหลักจะมีให้เนื้อหาที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางหรือเน้นบทเชิญขวัญแม่ย่านางมากกว่าองค์ประกอบอื่น ดังเช่นรายละเอียดเกี่ยวกับนางไม้ที่เป็นแม่ย่านาง ซึ่งมีด้วยกัน 4 คน คือ นางไม้ตะเคียน นางยูง นางทอง และนางไม้พะยอม

ข้าขอเชิญนางไม้ทั้งหลาย มีอยู่มากมาย ในพื้นธรณี จักเครื่องบวงสรวง ข้า
 เหล้าคั่วจี่ รูปเทียนชวลา ข้าวดอกมาลี จักไว้ถ้วนถี่ ทั้งขนมนมเนย หมูเหล้าเป็ดไก่
 มีครบท่านเอ๋ย ข้าขออัญเชิญ นางตะเคียนคำเชิง ฤทธิแรงแข็งกล้า ถัดแต่นี้ไป นาง
 ตะเคียนหน้ารำ นางยูงนางทอง นางตะเคียนทั้งสอง ชักชวนกันมา รับเครื่องบูชา
 เครื่องกระยาสังเวช นางไม้พะยอมเอ๋ย คอกบานกลิ่นหอม รูปงามทราชมเชย ผมเจ้าระ
 สาย เชิญเจ้านางไม้ทั้งหลาย มารักษาประจำหัวท้าย ในลำนาวา

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

ตัวอย่างบทเชิญแม่ย่านางที่ยกมาข้างต้นนั้นเป็นตัวบทที่กล่าวถึงประเภทของนางไม้ที่เป็นแม่ย่านาง ซึ่งสันนิษฐานว่ามีใช้ตัวบทเดิมของบททำขวัญเรือสำนวนนี้ แต่เป็นบทที่นำมาจากบททำขวัญสำนวนอื่น ทั้งนี้เพราะแตกต่างจากรูปแบบคำประพันธ์ในตัวบทส่วนใหญ่โดยสิ้นเชิง โดยมีจุดประสงค์

เพื่อให้บททำขวัญเรือมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ถือเป็นตัวอย่างการประสมประสานตัวบท ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ใหม่อย่างหนึ่ง มิใช่บทเชิญแม่ย่านางเท่านั้นที่คาดว่าเป็นตัวอย่างของการประสมประสานตัวบทซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของหมอขวัญ ยังมีการนำบทเชิญเทวดาอื่นๆ ซึ่งเป็นบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ มาใช้ในบททำขวัญเรือด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งได้กล่าวไปแล้วข้างต้น

ภาพลักษณ์ของแม่ย่านางที่ปรากฏในตัวบท คือแม่ย่านางนั้นมีรูปร่างงดงาม ผมหาว ชอบที่จะเที่ยวเล่นไปในป่า เพื่อชมธรรมชาติต่างๆ เช่น สิงสาราสัตว์ ชมนกชมไม้ ชมปลา ดังตัวอย่างการเชิญขวัญแม่ย่านางของนายอนันต์ รัตนราชที่ขอร้องไม่ให้แม่ย่านางหลงเพลิดเพลินเที่ยวชมสิ่งต่างๆ ในป่า จนกระทั่งหลงลืมมิได้กลับมาสิงสถิตอยู่ที่เรือ

แม่เอช ขวัญแม่อย่าได้ออกไปจากเรือนี้ แม่จงอยู่ให้สุขซี เจริญสุขสวัสดิ์ แม่อย่าได้พรวดพราดไปเที่ยวเล่นตามอารมณ์ แม่อย่าไปหลงชมในพนัสพนาเวศ ขวัญแม่เอช แม่อย่าได้ล่าพองเที่ยวหลงชมฝูงปักษาชาติร้องระงมในไพรวัน แม่อย่าฟังเสียงเรไรมันร้องในหิมवास ค่ายลิมหลงเกรงว่าแม่จะต้องแคลมอันร้อนรุ่มในระหว่างไพรทุกคืนวันแม่เอชแม่อย่าได้คิดผายผันไปในพนาเวศ เพลิดเพลินชมสิงขรเขตชะง่อนผา ขวัญแม่เอชแม่อย่าหลงชมหม่อมัจฉาชาติในสาคร แม่อย่าได้เร่ร้อนไปให้ไกล

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

นอกจากเป็นหญิงสาวที่งดงาม มีนิสัยชอบเที่ยวเล่นในป่าแล้ว จะเห็นว่าแม่ย่านางยังชอบสิ่งที่จัดอย่างประณีตสวยงามด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่หมอขวัญกล่าวถึงสิ่งของที่เตรียมไว้สำหรับเชิญขวัญ นอกจากมีอาหารคาวหวานต่างๆ แล้ว ยังมีเครื่องประดับ แก้วแหวนเงินทอง ดอกไม้ รวมทั้งการประดับตกแต่งเรือเพื่อความสวยงามจนเทียบได้กับเรือพระที่นั่งของกษัตริย์ เป็นต้น

ส่วนขวัญของแม่ย่านางก็เช่นเดียวกับขวัญอื่นๆ ที่มักจะสะอึกตกใจได้ง่าย โดยเฉพาะในเวลาที่นายช่างทำเรื่อนำขวานมาตัดไม้ และชักลากไม้ออกจากป่า ซึ่งผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นถึงความลำบากน่าเวทนาของแม่ย่านางขณะที่กำลังได้รับความทุกข์ทรมานจากการถูกขวานฉาดและการชักลาก โดยแสดงภาพลักษณ์ของแม่ย่านางผ่านสายตาของหมอขวัญว่าแม่ย่านางนั้นชอบที่จะท่องเที่ยวไปในป่าดูชอบสิ่งสวยงามและความสนุกเพลิดเพลิน ดังนั้นเมื่อประสบกับความเจ็บปวดจากการที่ถูกนายช่างฟัน

ถากไม้และชักลากไม้ หมอขวัญก็กลัวว่าแม่ย่านางไม้จะเกิดความเจ็บปวดทุกขเวทนาจนทำให้เกิดความรู้สึกน่าเวทนา

นิเจโว ลำพะเถสุริเย ทั้งพระสุริโยทัยก็อ่อนแสงลงลับเหลี่ยมพระปรเมศวร์ จวนจะค่ำลงไร ๆ ผุ่งปีกษาในไพร่เที่ยวพลัดคู่คู่น่าสงสาร แม่อย่าไปชมให้นินนาน แม่จรีบมา ๆ แม่มา แม่อย่าสะอึกคกประหม่า แม่ไม่เคยเวทนาทนลำบาก ช่างเขาเอา ขวานมากฟันถาก แล้วลากจากคกรก ตกถึงท่าผูกแพมา กระแสน้ำบางตอนก็ตื้น บางตอนก็ลึกหนัก กลัวว่าแม่จะสำลักคอกกระมัง ข้ามฟากฝั่งมหรณพ คลื่นก็กระทบ แสนเวทนา

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

ส่วนการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่นอกเหนือจากแม่ย่านางให้เข้าร่วมพิธีนั้น บททำขวัญส่วนใหญ่มักเริ่มต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัยซึ่งเป็นธรรมเนียมของชาวพุทธที่จะต้องมีการบูชาพระรัตนตรัยก่อนที่จะทำพิธีกรรมต่างๆ แสดงให้เห็นถึงกระแสความคิดหลักที่ปรากฏในการปฏิบัติพิธีกรรม ในขั้นตอนการอัญเชิญแม่ย่านางก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าการอัญเชิญแม่ย่านางจะมีอิทธิพลของลัทธิผีสงเทวดาและศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังที่ตัวบทของนายท้วม กล่าวไว้ว่าพิธีทำขวัญแม่ย่านางนี้เป็นพิธีทางไสยศาสตร์และมีโหราพราหมณ์เป็นผู้ทำพิธี

ข้าขอเชิญบายศรีเครื่องคูริยคนตรีทุกสิ่งสรรพ ได้ตั้งพิธีทำขวัญแม่ย่านางให้ เรือลำนี้ เพื่อให้เป็นมงคลศรีสวัสดิ์สถาผล เอาเรือลงน้ำในวันพรุ่งนี้ ข้าพเจ้าผู้ทำพิธี ไสยศาสตร์แทนโหราพราหมณ์ ให้ฤกษ์ยามตามมงคลอันใหญ่ยิ่ง

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ถึงแม้การทำขวัญเรือจะมีอิทธิพลของพราหมณ์และลัทธิผีสงเทวดาเป็นอันมาก แต่อย่างไรก็ตามสิ่งศักดิ์สิทธิ์แรกที่จะต้องอัญเชิญคือพระพุทธเจ้า แล้วจึงจะเชิญเทวดาอื่นๆ เช่น พระอินทร์และ เทวดาที่รักษาสถานที่ต่างๆ เป็นต้น

ศรี ๆ ข้าขออาราธนา ตั้งสำหรับถวายพระโคตมบรมนาถศาสดาจารย์ พระ
สุริยนาจกสถานเข็มขอดุคนธร คุสอดศของส่องโลกได้ฤกษ์อมรภาโรคาสังขาโย
ข้าจะขออาราธนาสุราฤทธิพิทยาธร เทพผู้เจ้าในหัตถจักรราศี ห้วยหนองคลองคิริทั่ว
โลกา...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

บททำขวัญสองบทที่จะยกตัวอย่างต่อไปนี้เป็นารเปรียบเทียบความคล้ายคลึงกันของ
บทเชิญเทวดาของหมอขวัญในกลุ่มที่ 1 ทั้งสองท่าน ซึ่งมีความคล้ายคลึงกัน และกล่าวได้ว่าเดิม
เป็นสำนวนเดียวกัน คือ

ศรี ๆ สวัสดิ์ วันนี้เป็นวันคติปฐมฤกษ์พิเศษ เกตุตกพื้นพระธรณีสิ้นทุก
ประการล้วนเป็นมิ่งมงคลการเลิศผลทุกห้อมหม้อลดาวัลย์ ข้าขอบังคมคัลลอภิวาท
ข้าแต่พระบรมไตรโลกนาถนาถา อิกองค์อัมมาราชอันเรื่องฤทธิ ท้าวเธอสถิตนั่งบน
หลังหงส์ ข้าขอเชิญเทพยดาเจ้าในพื้นธรณีพนาเวศ ซึ่งสถิตอยู่ในสิงขรเขตเจริญสุข
รุกขมุล จงเพิ่มพูนศิริสวัสดิ์เจริญสุข ขอให้พินาศปราศจากทุกขนิราศภัย ขอให้มิมีชัย
ในอารยประเทศวิถิเถื่อนตามแบบโบราณ...

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

ศรี ๆ สวัสดิ์ วันนี้เป็นวันพิเศษ เกตุตกพื้นพระธรณีสิ้นทุกประการ ล้วนเป็น
มิ่งมงคลกาลเลิศผลทุกห้อมหม้อลดาวัลย์ ข้าจงบังคมนอบน้อมอภิวาท ข้าแต่พระ
บรมไตรโลกนาถนาถา อิกองค์ราชาธิราชอันเรื่องฤทธิ ท้าวเธอสถิตนั่งหลังหงส์เหิน
ข้าขอเชิญเทพยดาเจ้าในพื้นแผ่นดินสุธาवास พนาเวศอันเจริญสุขอยู่ในสิงขรเขตรุกขมุล
ของงเพิ่มพูนศิริสดับคำเจริญสุข ขอให้พินาศปราศจากทุกขนิราศภัย ขอให้มิมีชัยใน
อารยประเทศวิถิเถื่อน โดยตามแบบโบราณ...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

พระบรมไตรโลกนาถนาถา ในที่นี้หมายถึงพระพุทธเจ้านั่นเอง ส่วนองค์ราชาธิราช กับองค์
อัมมาราช น่าจะเป็นเทวดาองค์เดียวกัน คือพระอินทร์ หรือองค์อัมรินทร์นั่นเอง แต่องค์อัมรินทร์ใน

ที่นี้ กลับ “สถิตนั่งบนหลังหงส์” ที่จริงแล้วพาหนะของพระอินทร์ คือช้างเอราวัณ ส่วนหงส์นั้นเป็นพาหนะของพระพรหม ชื่อว่าหงส์วาทน ซึ่งอาจจะเป็นความเข้าใจผิดของผู้แต่งบททำขวัญนี้

ค. รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญเรือ

รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญเรือ ได้แก่ เครื่องสังเวย การตกแต่งเรือเพื่อทำขวัญ และขั้นตอนการประกอบพิธี หมอขวัญแต่ละท่านจะมีเครื่องสังเวยและสิ่งต่างๆ ที่จัดไว้ในการทำขวัญแม่ย่านางเรือ และขั้นตอนการทำขวัญเรือที่หลากหลายแตกต่างกัน เช่น

ขอให้ท่านตกแต่งเครื่องบูชาให้พร้อมเสร็จ เอาดอกหมากดอกกะพริ้ว ร้อยเป็นพวงมาลาแขวนห้อยที่หัวท้าย ฉัตรธงเทียวทั้งขวาซ้ายมีถั่วนครบครัน เครื่องโภชนาทั้งหวาน มันท่านได้แต่งถวายแก่ท้าวนาจาคาทวา

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

บทเชิญแม่ย่านางที่กล่าวเกี่ยวกับเครื่องสังเวยและการเชิญแม่ย่านางมารับเครื่องสังเวยคนหนึ่ง ที่คาดว่าจะเป็นมาจากบทเชิญแม่ย่านางสำนวนอื่น ทั้งนี้เพราะเป็นคำบทที่ใช้คำประพันธ์กวีสุรางคนางค์ 28 และนำมาแทรกไว้ท่ามกลางร่าย ตัวอย่างบางตอนมีดังนี้

ข้าขอเชิญนางไม้ทั้งหลาย มีอยู่มากมาย ในพื้นธรณี จัดเครื่องบวงสรวง ข้าวเหล้าคั่วจี่ รูปเทียนชวลา ข้าวดอกมาลี จัดไว้ถ้วนถี่ ทั้งขนมมนมเนย หมูเหล้าเป็ดไก่ มีครบท่านเอ๋ย ข้าขออัญเชิญ นางตะเคียนคำเจิง ฤทธิแรงแข็งกล้า ถัดแต่ขึ้นไป นางตะเคียนหน้ารำ นางยูงนางทอง นางตะเคียนทั้งสอง ชักชวนกันมา รับเครื่องบูชา เครื่องกระษาสังเวย นางไม้ พะยอมเอ๋ย ดอกบานกลิ่นหอม รูปงามทราชมเชย ผมเจ้าระสาย เชิญเจ้านางไม้ทั้งหลาย มารักษาประจำหัวท้าย ในลำนาวา

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

นอกจากอาหารคาวหวาน รวมทั้งการจัดเตรียมหรือตกแต่งเรือตามที่กล่าวมาแล้ว เครื่องสังเวยอย่างหนึ่งที่ถือว่าสำคัญและจำเป็นสำหรับพิธีมงคลต่างๆ คือบายศรี ซึ่งในคำบทได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการเขียนและตกแต่งบายศรีอย่างละเอียด การกล่าวถึงการจัดเครื่องสังเวยในการทำขวัญเรือของนาย

ท้วม นอกจากจะกล่าวถึงการเตรียมสิ่งของต่างๆ แล้ว ยังเน้นการอธิบายถึงขั้นตอนต่างๆ ของการทำบายศรี และขั้นตอนของการทำขวัญเรืออีกด้วย เช่นหลังจากทำบายศรีและจัดเตรียมสิ่งต่างๆเสร็จแล้วก็เริ่มพิธีด้วยการเวียนแวนเทียนขึ้นเหนือหัวรอบวงครบสามจบ เมื่อได้ฤกษ์งามยามดีก็จะอัญเชิญขวัญของแม่ย่านางเป็นลำดับต่อไป

บายเสร็จบายศรียกขึ้นเสียบที่ตามทำนองแต่แต่งเปลี่ยนเอาเครื่องทรงแกะประดับสลักล่องเป็นชั้นเป็นช่องเชิงชาย ทั้งชั้นในคูไสศคเป็นหลั่นหลดหลากหลาย รุ่มร่าม บ้างเหลืองบ้างลาย สีเขียวแดงบายสีตามวิธีมีตำแหน่งพร้อมพรั่ง แล้วจัดแจงลงเบ็ญจายกขึ้นตามระเบียบแล้วเรียบเรียงชลนาแล้วเชิญขึ้นสู่บรรจงจัดลำดับ ให้งามสภาพสมทรง แล้วคิดเทียนเวียนวงให้โบกรงเวียนเทียน

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ตัวอย่างการกล่าวบรรยายเกี่ยวกับการเียบบายศรีและการจัดเตรียมพิธีที่กล่าวไว้อย่างละเอียดดังเนื้อความต่อไปนี้

แล้วยกบายศรีมาทำขวัญประดับส่วนล้วนกินนร พิทยาธรและเหมหงส์มยุรา มารววงรำเพยทาย ... ฝ่ายนายช่างผู้ชำนาญในงานคาถา กระทำเป็นท่วงที จึงเอาใบตองคำเรียมาเย็บกลัด เป็นทรวงทรงบรรจงจัดให้สะอาด กาบกล้วยขาดเป็นท่อนไม้ เหน็บแนบเหน็บใส่สูมามาลย์งามตะการคูเจ็ดฉาย มาลาเรียงสลับดับบรรจงหงส์เหมรา ร่อนรำบนเขาไกรลาส วิธีเดือนฉินธกชาติเที่ยวประพาสพื้นพิภพวันต์ ร่มรุกชาติพระยา ไกรสรสิงหาราชจะเสด็จจากถ้ำทอง พิทยาธรผ่นผยองปองนารีผด ผุงกินนรร่อนลงชม สระโณคายเด็คคอกประทุมชาติช่อบุปผาพากันผ่นผาย

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

บททำขวัญเรือของนายท้วมนั้น เดิมผู้วิจัยคาดว่าเป็นตัวบทที่แตกต่างจากตัวบทอื่นๆ โดยสิ้นเชิง คือสันนิษฐานน่าจะเป็นตัวบทที่ใช้สำหรับทำขวัญเรือโดยเฉพาะ เป็นการแต่งบทใหม่ และไม่น่าจะมีอิทธิพลจากตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามตัวบทที่ยกมาข้างต้นเกี่ยวกับการ

บรรยายการจัดแต่งบายศรีกลับเป็นดัวบทที่มีเนื้อความคล้ายคลึงกับบททำขวัญของนายเขียว แก้วประกอบซึ่งประยุกต์มาจากบททำขวัญภาค เป็นส่วนหนึ่งของบทเหล่าพระสังฆคุณ ซึ่งมีเนื้อความดังนี้

หนึ่งบายศรีสามชั้นประจงเจียรด้วยใบตอง ประดับด้วยใบกาดหงส์เหมราษ
ระบำรำบโนกรลาส หัตถ์ถือนศีลธรรมชาติช้างฉัตรทัน เทียวประพาสหิมวันต์ชมรุก
ชาติ พระยาไกรสิงหาราชจากถ้ำทอง วิทยาผันผองของนารีผล โฉมกริยาคณานาง
ลงสรงชล ชมอโนคาย เก็บประทุมชาติช่อบุปผาพากันผันผาย แล้วเรียงรายของควา
หวาน กระจายพรหมผลไม้ ข้าวขวัญไข่กล้วยแดงกวา พุ่มบุปผาแซมลูกไสพลูเก้า
ใบ หมอคะเนตามบุปเพประจงเพียร เทียนติดแว่นแป้งน้ำมัน ตั้งเรียงรันล้วนประคิษฐ์
งามวิจิตรอันบรรจง ชุมนุมวงษ์ลงคณา พร้อมพฤตผาผู้ใหญ่นั่งทั้งชายหญิง ข้าพเจ้า
จะรับมิ่งอัญเชิญขวัญ

(เขียว แก้วประกอบ จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าบททำขวัญเรือตอนนี้อาจจะมีอิทธิพลต่อบททำขวัญภาคหรือบททำขวัญภาคอาจมีอิทธิพลต่อบททำขวัญเรือก็ได้ แต่อย่างไรก็ตามความคล้ายคลึงกันแสดงให้เห็นอิทธิพลของการแพร่กระจายของดัวบททั้งนี้เพราะหมอขวัญทั้งสองท่านเป็นหมอขวัญคนละจังหวัด คือชุมพร และสุราษฎร์ธานี นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความเป็นสหบทของบททำขวัญเรืออีกด้วย

ง. รายละเอียดเกี่ยวกับเรือ

รายละเอียดเกี่ยวกับเรือจะเริ่มตั้งแต่การเลือกไม้เพื่อมาก่อสร้างเรือ การเช่นสรวงสังเวณางไม้เพื่อขอไม้ไปทำเรือ การสร้างส่วนต่างๆของเรือ ตลอดจนการนำเรือลงน้ำ ตัวอย่างที่กล่าวถึงต่อไปนี้ เป็นตัวอย่างการกล่าวถึงการสร้างเรือ ตั้งแต่ขั้นตอนการจัดเครื่องสังเวณางไม้เพื่อขอไม้มาสร้างเรือ ขั้นตอนในการสร้างเรือนี้ผู้แต่งได้เน้นการเชิญพระวิษณุกรรมมาเป็นประธานในการประกอบพิธีและสร้างเรือ ทั้งนี้อาจเนื่องจากพระวิษณุกรรมหรือพระวิศวกรมมนั้นคือเทพช่างของสวรรค์ การที่เชิญเทวดาท่านนี้มาเป็นประธานในการสร้างเรือเพราะถือว่าการสร้างเรือเป็นศาสตร์และศิลป์อย่างหนึ่ง

วิษณุกรรมโอ้พระวิษณุกรรมมาบันดาล ให้นายช่างมาปลูกโรงกว้างขวางข้าง
ริมชล จักบุคคลเข้าจัดการ ใช้มีคขวานเลื่อยส่วและชักขึ้นหมอนดีคประทัดก่อนหย่อน

กระดิ่ง ได้ฤกษ์ยิงทวนหน้าและทวนใต้ บายศรีซ้ายขวาและขวัญข้าวผ้าขาวและหัวหมู
เมี่ยงหมากพลูกระแจะจันทร์ แป้งน้ำมันขันทมนต์ เงินแกมพลตามกำหนด มีฤกษ์ณา
คำยี่สิบห้าบาทหรือยี่สิบห้า

ตั้งนิทานปล้ำปลุกกระดาน ดิกระเนกจึงจัดระเนกยงกทองถ้วนทุกปล้องทับ
กระคูงคานกระทุคสองข้าง คาคฟ้าวางสองข้างจึงคอกมัน หวังผูกโยงเสี้ยวกลาง
นายช่างจัดแจงแต่งสมอ ถากคานตั้งบ่อใส่น้ำ พื้นท้ายหนา คานไสกบเสาะเพลลา

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

ในการสร้างเรือนั้นต้องมีการประกอบพิธีกรรมด้วย เครื่องสังเวทในที่นี้ได้แก่บายศรี ข้าว
ผ้าขาว หัวหมู หมากพลู แป้งน้ำมันขันทมนต์ น้ำมันนร และเงินยกครุ่ยสิบห้าบาท เมื่อตัดไม้เสร็จแล้ว
นายช่างก็จะต้องทำส่วนต่างๆ ของเรือ เช่นกระคูง และเกลลาไม้เป็นรูปปลาเรืออย่างหยาบๆ เพื่อความ
สะดวกสำหรับการชักลากออกมาจากป่า เพราะถ้าไม่มีการเกลลาเรือแล้วไม้ที่ตัดได้จะมีขนาดใหญ่มาก
และเป็นอุปสรรคในการชักลากออกมาจากป่า แล้วจึงนำเรือมาคกแต่งใหม่ให้สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

นอกจากบททำขวัญจะกล่าวถึงการสร้างเรือแล้ว ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อในการทำนาย
ลักษณะของเรือแต่ละลำหรือวิธีการคุณลักษณะของเรือว่าจะให้คุณหรือโทษอย่างไร การนำความเชื่อ
เกี่ยวกับการทำนายลักษณะคุณหรือโทษของตำแหน่งตาไม้ในเรือมาใส่ในบททำขวัญน่าจะเป็นวิธีการ
สร้างสรรค์อย่างหนึ่ง คือการนำรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือการทำนายลักษณะดีหรือร้าย
ของเรือพายแข่ง ซึ่งในที่นี้คือความเชื่อเกี่ยวกับตาไม้ในส่วนต่างๆ ของเรือ ถือเป็นการนำข้อมูลต่างๆ
มาใช้แต่งเติมให้เป็นร้อยกรองในบททำขวัญเรือ

ตามทำนองของท่านอาจารย์โบราณประทานพรณา ว่าเรือลำใดมีส่วนหนึ่ง
ให้ฟังรู้ ลากสู่นางเป็นที่อิง ส่วนสองเสน่ห่มคดาจริงทั้งชายหญิงรู้จักถ้วนทุกคน มีดา
ส่วนสามตามตำรา ข้าน้ำเกิดมาตั้งห้าหน ส่วนที่สี่รายแนวว่าแปลคน จับเข้าชนโรคา
มักย่ำยี ส่วนห้าคาวร้ายตายสิ้น อย่าควรเอาไว้ใช้ได้บัดสิ ถ้ามีดาส่วนหกยกกว่าดี ทั้งวั
ควายไร่นามีมากครัน

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

เนื้อหาที่ยกตัวอย่างมากล่าวถึงการนับคาไม้ของเรือที่สร้างเสร็จแล้วว่ามีคาไม้อยู่ที่ส่วนใดของเรือบ้าง เป็นการทำนายว่าเรือลำนั้นๆ มีลักษณะที่ดีหรือไม่ อย่างไร ซึ่งตามปกติแล้วสามารถแบ่งความยาวของเรือแต่ละลำได้เป็นสิบส่วน การทำนายลักษณะของเรือว่าดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่ามีคาไม้ที่ส่วนใดของเรือ ซึ่งตำแหน่งของคาไม้แต่ละที่มีความหมายแตกต่างกัน เช่น คาไม้ส่วนที่หนึ่งถือว่าเป็นลักษณะที่ดี เรือลำนี้จะให้ลาภให้ผล เป็นต้น

จ. การกล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับการทำขวัญเรือ

บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 นี้มีรายละเอียดค่อนข้างหนาซึ่งแตกต่างจากตัวบทหลักอื่นๆ นั่นคือการกล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับการทำขวัญเรือ ตำนานเกี่ยวกับการทำขวัญเรือที่ปรากฏในตัวบททำขวัญเรือมี 2 ตำนาน คือตำนานการทำขวัญเรือของนายอนันต์ รัตนราช ที่กล่าวย้อนไปถึงครั้งสมัยพุทธกาล ครั้งที่พระอรหันต์ไปเผยแผ่พระธรรมยังเมืองลังกา สมเด็จพระบรมทรงประดิษฐ์เรือถวายแด่พระอรหันต์ พร้อมทั้งมีการอัญเชิญเทวดามาคุ้มครองเรือ ซึ่งก็ทำให้มีประเพณีการทำขวัญเรือสืบมา

ศรี ๆ ข้าพขอกล่าว เรื่องราวแต่ครั้งปฐมบรมเรื่องอภิวันท์ เมื่อพระอรหันต์เสด็จไปแปลธรรมเมืองลังกา สมเด็จพระบรมเรื่องมีฤทธิ์ กระเบื้องมณีมา ประดิษฐ์เป็นลำนาวาถวายแด่พระพุทธโฆษาครบครัน เครื่องโอบเสาคูพร้อมเพทงามตระการตา มีลาดฟ้าฝาเบิกบาน พร้อมด้วยหางเสือและสมอ ทั้งสายลคมและสายระโยง เคี้ยวคั้งที่นั้งโถง ถ้วนนำมาถวายพระพุทธโฆษา แล้วจัดเครื่องมิ่งขวัญ ถ้วนครบครันครุจนา ขอเชิญท้าวเทวา มาประชุมคุ้มรักษา ยามเมื่อเขตราล่องลอยลมไปกรุงแก้วรัตนลังกา เป็นปฐมแต่ครั้งนั้นติดต่อกันมาถึงเราท่านทั้งหลายนี้ ครั้นถึงที่จะเขตราต้องจัดทำขวัญนาวา ข้าขอเชิญท้าวเทวามาคุ้มครอง

(อนันต์ รัตนราช จังหวัดชุมพร)

ส่วนตำนานการทำขวัญเรือของนายท้วม แสงสุวรรณ นั้นกล่าวแต่เพียงว่าผู้ใดที่จะตัดไม้ไปทำเรือนั้นจะต้องมีการจัดเครื่องพิธีกรรมเพื่อสังเวย และเริ่มต้นพิธีกรรมด้วยการนำน้ำพระพุทธมนต์มาประพรมแล้วอ่านเวทมนต์คาถา อัญเชิญนางไม้มารับเครื่องสังเวย และเชิญนางไม้มาเป็นแม่ย่านางเรือแล้วจึงจะเริ่มการตัดไม้และทำเรือได้ ดังนี้

ครั้นได้รับฤกษ์ชวนกันเกเรกริกเข้าเบียดงิ้วลัดคัตตพงภูมิตนาวาส พบรุกขชาติ พระยานางไม้บรมครูผู้เฒ่า จึงให้อ่านน้ำพระพุทธรณ์มาร์คถ้วนทั่วโดยหมดแล้วอ่านทุกดิยเวท ตามวิถีเพทเกรียงไกร สมมุติคนที่ชื่อนายชัยเริ่มแรกพันเข้าสามที ...จึงจัดเครื่องพิธีกรรมตามที่เคยกระทำสังเวช นายสมุนเชิญเจ้าว่านางพญานางไม้เจ้าเอยมารเกิดหนาแม่มาเกิด มาเกิดนะแม่มาเสวยให้สำราญ...

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับลักษณะเด่นของสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 ทั้งการสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด จะเห็นได้ว่าลักษณะเด่นของสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 คือ ลักษณะทางวรรณศิลป์ การให้รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านาง บริวารและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ที่เชิญมาร่วมพิธี รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญเรือ รายละเอียดเกี่ยวกับเรือ รวมทั้งการกล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับการทำขวัญเรือ

ส่วนการสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด จากการเปรียบเทียบข้างต้นจะเห็นได้ว่ามีบททำขวัญในสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 หลายบทที่มีใช้การแต่งใหม่ เช่น บทชุมนุมเทวดาของหมอมขวัญทั้งสองท่านที่ถือว่าเป็นสำนวนเดียวกัน และเป็นบทชุมนุมเทวดาที่พ้องกับหมอมขวัญท่านอื่นคือ นายเขียวแก้วประกอบ หมอมขวัญจังหวัดสุราษฎร์ธานี แสดงให้เห็นว่าสำนวนบางตอนเป็นการสืบสานดัดบทที่ใช้กันโดยทั่วไปในพิธีกรรมต่างๆ และส่วนหนึ่งเป็นการสืบสานดัดบทจากจากดัดบททำขวัญเรือเดิม

ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเดิมบททำขวัญเรือสำนวนของนายอนันต์ และนายท้วมน่าจะเป็นสำนวนเดียวกัน เพราะมีเนื้อหาหลายอย่างที่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นบทชุมนุมเทวดา บทเชิญเทวดาอื่นๆ หรือแม้แต่บทตอนที่เชิญขวัญแม่ย่านางบางส่วน เนื้อหาโดยส่วนใหญ่ที่คล้ายคลึงกันนี้เกิดจากกระบวนการถ่ายทอดและการสืบสานนั่นเอง ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าดัดบทสำนวนเดิมนั้นอาจเป็นสำนวนที่มีความยาวไม่มากนักและมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับส่วนที่พ้องกันของหมอมขวัญทั้งสอง แต่เนื่องจากในขั้นตอนการสืบสาน และการถ่ายทอด ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ ดังเช่น การแต่งเดิมดัดบท การปรับเปลี่ยนดัดบท การแทรกดัดบท และการประสมประสานดัดบทดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้ดัดบทของหมอมขวัญทั้งสองท่านแตกต่างกันและกลายเป็นบททำขวัญเรือสองสำนวน

4.2.5.2 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 2 มีบททำขวัญเรือ 3 สำนวน คือ สำนวนของนายจีน ราชวณิชย์ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร หลวงพ่อชบ ฉันทจิตโก ตำบลแหลมทราย อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร และนายทวนชัย เทตรัตน์ เทศบาลตำบลหลังสวน อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

กล่าวว่าบททำขวัญเรือสำนวนกลุ่มที่ 2 นี้ถึงแม้ว่าจัดเป็นสำนวนหลัก แต่ก็ไม่ใช่ว่าเนื้อหาทั้งหมดจะเป็นบทที่ใช้เชิญขวัญเรือแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีการนำตัวบทอื่นมาใช้ร่วมด้วย คือบททำภูมิและโองการ เป็นต้น แต่เนื่องจากเห็นว่าตัวบทหลักคือองค์ประกอบของบทเชิญขวัญแม่น้ำนางนั้นมีความยาวมากกว่าสำนวนอื่นๆ และมีลักษณะที่บ่งชี้ว่าใช้เฉพาะสำหรับการทำขวัญเรือเท่านั้น จึงจัดว่าเป็นบททำขวัญเรือสำนวนหลักด้วยเช่นกัน

บททำขวัญเรือสำนวนของนายจีนนั้น ได้มาจากการประสมประสานตัวบทจากสองแหล่งเข้าด้วยกัน คือตัวบทของหลวงพ่อชบ และตัวบทสำนวนเดียวกับนายทวนชัย ที่สรุปเช่นนี้เนื่องจากการสัมภาษณ์นายจีน และหลวงพ่อชบ ทำให้ทราบว่านายจีนได้นำตัวบทจากหลวงพ่อชบและหมอขวัญท่านอื่นๆ ไปประสมประสานกันเพื่อใช้ในการทำขวัญเรือ และที่กล่าวว่าเนื้อหาส่วนหนึ่งมีที่มาจากบททำขวัญเรือสำนวนของนายทวนชัย ทั้งนี้เนื่องจากการเปรียบเทียบตัวบทนั่นเอง ผู้วิจัยจะกล่าววิเคราะห์ลักษณะเด่นของบททำขวัญเรือสำนวนหลักทั้งสามสำนวนไปพร้อมกันดังนี้

ก. ลักษณะทางวรรณศิลป์

องค์ประกอบแรกที่ทำให้บททำขวัญนั้นเป็นบททำขวัญสำนวนหลักหรือไม่ ประการแรกคือเป็นบททำขวัญที่ไม่ใช่การอธิษฐาน และมีความเป็นวรรณศิลป์ของตัวบท คือการที่ตัวบทนั้นจะต้องใช้คำประพันธ์ที่เป็นรูปแบบร้อยกรองในองค์ประกอบของบทเชิญขวัญแม่น้ำนาง ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นบทที่ใช้เพื่อการเชิญแม่น้ำนางโดยเฉพาะ มิใช่มาจากการประยุกต์จากบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ

สำหรับบททำขวัญเรือสำนวนหลักของกลุ่มที่ 2 นี้แต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองเช่นเดียวกันมีลักษณะคล้ายกาพย์สุรางคนางค์ 28 ซึ่งคำประพันธ์นี้ใช้กันโดยทั่วไปในวรรณกรรมถิ่นใต้และรายคันผสมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวรรณกรรมประเภทนิทาน แต่หากจะเปรียบเทียบความเป็นวรรณศิลป์กับสำนวนหลักอื่นๆ อาจกล่าวได้ว่าสำนวนนี้ไม่ได้เน้นความเป็นวรรณศิลป์ในการทำขวัญเรือเท่าใดนัก

ทั้งนี้เพราะจุดเด่นของบททำขวัญสำนวนหลักกลุ่มนี้อยู่ที่รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวาร รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญเรือ และเนื้อหาเกี่ยวกับการแข่งขันเรือ รวมทั้งบททำขวัญที่ใช้เฉพาะการทำขวัญฝีพาย ซึ่งเน้นการปลุกใจและให้กำลังใจแก่ฝีพาย

อย่างไรก็ตามกลวิธีการแต่งทำให้ผู้ฟังเห็นภาพของการสนทนาระหว่างหมอขวัญกับแม่ย่านางได้อย่างชัดเจนก็ถือเป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่ง คือที่ผู้แต่งบรรยายการสนทนาระหว่างปู่เจ้าสมิงพรายกับแม่ย่านาง ทั้งๆ ที่ปู่เจ้าสมิงพรายกับแม่ย่านางล้วนเป็นวิญญาณที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่การใช้บุคลาธิษฐานในการกล่าวถึงตัวละครทั้งสองทำให้สิ่งไม่มีตัวตนเหล่านี้ดูราวกับมีชีวิตได้ด้วยการมีกริยาต่างๆ เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังตัวอย่าง

...ปู่เจ้าเขาเขี้ยว ร้องส่งนางไม้ ทั้งสองโฉมฉาย หยับหยิ่งฟังสาร ตัวเจ้าต้อง
ไปอยู่ในสิงคาร เป็นศิษย์ของท่าน เจ้าวัดเจ้าวา ต้องไปอยู่ในเรือพาย ทำรับเอาไว้
ต้องมีผู้รักษา ตัวพ่อจะสั่ง ต้องตั้งภาวนา มีจิตเมตตา แก่ชวานคร ไปอยู่ให้ดี อย่าง
กลัวภัยวิ จึงมีกระถ่อน ขวัญเจ้าอย่าทุกข์ ขวัญเจ้าอย่าร้อน จงนั่งจงนอน อยู่ใน
นาวา...

(จิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

หรือแม้แต่การที่ปู่เจ้าสมิงพรายกล่าวถึงกริยาอาการของแม่ย่านางที่มีเหมือนมนุษย์หลายอย่าง เช่น ปลอบโยนไม่ให้แม่ย่านางสะดุ้งตกใจเมื่อได้ยินเสียงประทัด หรือนั่งกลอง แสดงให้เห็นถึงความมีตัวตนของแม่ย่านางได้เป็นอย่างดี ดังนั้นปู่เจ้าสมิงพรายและแม่ย่านางจึงเปรียบเสมือนเป็นตัวละครหนึ่งที่มีตัวตน มากกว่าที่จะเป็นวิญญาณที่ไม่สามารถจับต้องได้อีกต่อไป

เอามาให้เจ้ากินอยู่ ปู่ไว้คาถา ได้โสภา ครีกครื้นปิ่นผา เจ้าอย่าตกใจ ตั้งจิตให้
ดี ผุ่งคนอิงมี เจ้าอย่าหวั่นไหว น่องกลองสนั่น อย่าพัวพันเหตุภัย ภาวนาอาศัย อยู่ใน
เรือเอง เจ้าอยู่โพธิ์สี ระทั่งอิงมี แต่ล้วนสัตว์คง นกกระโนไก่อฟ้า กระโหมคมายา เต
รินโนไพรหง สามครวญหวนร้อง กีกก้องกลางคง สองเจ้าอย่าหลง ทำใจให้ดี

(จิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

ข. รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวาร

การให้รายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวารเป็นสิ่งที่ช่วยชี้เฉพาะว่าตัวบทนั้นเป็นบททำขวัญเรือ ซึ่งบททำขวัญเรือกลุ่มที่ 2 มีรายละเอียดเกี่ยวกับแม่ย่านางและบริวารดังต่อไปนี้

บททำขวัญเรือของนายจีน ราชวณิชย์ กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับรายชื่อแม่ย่านางไว้ 2 แบบ ทั้งนี้เนื่องจากตัวบทได้จากการประสมประสานตัวบททำขวัญเรือของหมอมขวัญ 2 ท่านเข้าด้วยกัน ความเชื่อแรกกล่าวไว้ว่าแม่ย่านางนั้น มี 2 คน ชื่อว่า โฉมทองและโฉมไพล มีบริวารเป็นพรรณไม้ต่างๆ คือ อินทนิล คำเชิง ส้มกบ สะบ้า

...ปู่เจ้าเขาเขี้ยว ไร่ครอกเรียก หมัดคั้งสอง จอมขวัญโฉมทอง โฉมไพลไป
เถิดลูกอา รับของบูชา มาให้พ่อกัน ครัสเรียกบริวาร แด่ล้วนชำนาญ อินทนิลคำเชิง
ส้มกบด้วยกัน เร่งรีบผายผัน ให้ทันเวลา สะบ้าเถาใหญ่ ข้ามแม่น้ำไป ขึ้นห้วยเหวผา
ควบคุมบริวาร แด่ล้วนกล้าหาญ บริวารซ้ายขวา ครอบถ้วนแปดสมุทร ไร้โรคไคลคลา
บัลเคียวมิช้า มาถึงพิธี...

(จีน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับแม่ย่านางแบบที่ 2 คือ แม่ย่านางนั้นมีสี่ตน คือ นางสร้อยศรีประจันต์ นางสร้อยสุมาลี นางวายุพัด และนางวายุพิน นอกจากนี้นิสัยของแม่ย่านางแต่ละคนนั้นก็แตกต่างกันออกไป

...มณฑลโสภิต ตกแต่งไว้ท่า ถูกต้องผ่องใส กระจาดบัลพลี ถ้วนถี่ถึงใจ ทั้ง
สี่ทราวม้วย กินให้สำราญ หมูเห็ดเป็ดไก่ เหล้าเข้มจอบไป ปราบภูรสหวาน ขอเชิญแม่
ย่านาง อย่าได้เนิ่นนาน ชักชวนบริวาร มาให้สิ้นทุกคน วันนี้เป็นวันแข่งเรือ พนัน
ขอให้ได้ผล วายุพัดวายุพิน พวกพ้องทั้งสิ้น อย่าได้ขัดสน จับถ่อจับพาย มาเถิดจง
มา วายุพัดใจเพชร วายุพินใจเค็ด เข้มเขี้ยวหนักหนา นางสร้อยศรีประจันต์ สนั่น
เฮฮา ล้วนแต่แกลั่วกล้า นางสร้อยสุมาลี มีฤทธิ์มีเดช อ่านการร้ายเวทย์ เรียกพรายนาย
ผี ปีบถ้องร้องดัง สะเทือนทั้งวาริ ปล้ำปลุกคลุกคลี กินอยู่ปุ่ไว้ กินแล้วโฉมงาม ชวน
กันอยู่ยาม นาวาเอาไว้...

(จิน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

ภาพลักษณ์แม่ย่านางของนายจินนอกจากจะมีความเข้มแข็งแกล้าวกล้าซึ่งแตกต่างจากภาพลักษณ์ของแม่ย่านางในตำบลกลุ่มที่ 1 ก็ือนายอนันต์ และนายท้วม โดยสิ้นเชิง อย่างไรก็ตามสิ่งที่เหมือนกันคือขวัญของแม่ย่านาง ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับตำบลของหมอขวัญท่านอื่นๆ คือชอบที่จะเที่ยวเล่นอยู่ในป่า ขวัญอ่อน กลัวสัตว์ร้ายในป่า และตกใจกับเสียงดังได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นเสียงโห่ร้อง เสียงฆ้องกลอง เป็นต้น จะเห็นได้ว่าตำบลของนายจินนั้นเน้นย้ำเรื่องมิให้ขวัญของแม่ย่านางตกใจในเสียงที่ได้ยินในหลายๆบท ดังนี้

...เชิญขวัญแม่เจ้า อย่าเที่ยวอยู่ไพร แคนคงพงไพร มารับสังเวช นื่องเอชอย่าไป เหล้าข้าวเปลือก ไครจะโภชนา เชิญขวัญเจ้าเอช อย่าเที่ยวหลงเลย ครอบห้วยเหว ผา มาอยู่ประจำ ในถ้ำนาวา เอมโชโภชนา มากมายหลายพัน...

...เอามาให้เจ้ากินอยู่ ปูไว้คาถา ได้โสภา ครีกกรีนปิ่นผา เจ้าอย่าตกใจ ตั้งจิตให้ดี ผูกคนอิงมี เจ้าอย่าหวั่นไหว ฆ้องกลองสนั่น อย่าพัวพันเหตุภัย ภาวนาอาศัย อยู่ในเรือเอง เจ้าอยู่ไพรสี ระทิงอิงมี แต่ล้วนสัตว์คง นกกระในไก่ฟ้า กระโหมคมายา เคารินในไพรหง สามครวญหวนร้อง กีกก้องกลางดง สองเจ้าอย่าหลง ทำใจให้ดี

...ไม่ใช่ศัตรูฟังเอาแต่หู จิตใจอย่าหลง แรดข้างกลางป่า ไม่มาเวียนวง ตัวเจ้าอย่าหลง ว่าพวกสัตว์ไพร ไ้อ้ขวัญเจ้าเอช โฉมงามทราชมเชย อย่าขาดหวาดไหว ตั้งอิโโฮ้โห่ร้อง กีกก้องราวไพร เจ้าอย่าตกใจไม่ใช่ศัตรู เอวกลมผมดัด ฟังให้ถนัด เสียทั้งสองหู มาเถิดแม่มา ลงมหาสินธุ มากินมาอยู่ ให้สบายภายใน

(จิน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

ส่วนแม่ย่านางในตำบลของนายทวนชัย เทศร์คณ์ มีชื่อว่า นางทองสาว ใจดี มีนิสัยกล้าหาญ มีเรี่ยวแรงมาก และมีรูปร่างงดงาม ซึ่งสังเกตได้จากการใช้คำว่ารูปหงส์ นางหงส์ เอววัลย์ขวัญตา เป็นต้น ในตอนท้ายของบทอัญเชิญแม่ย่านางกล่าวไว้ว่าแม่ย่านางมีสามคนและลักษณะแตกต่างกันคือ คนหนึ่งรูปร่างงดงาม คนหนึ่งรูปร่างงามขำผิวขาว และอีกคนหนึ่งผิวสีดำแดง ดังนี้

โอมอัญเชิญนางแม่ตะเคียน รูปโฉมสะอาด ก้าวาดเหมือนอย่างเขียน เนื้อเนียนไม้ตะเคียนดำพะเชิง พี่พี่รู้แห่ง พี่ดกแต่งมาหา มีเหล่าข้าวปลา พี่ดกแต่งมาให้

เจ้าทราชมชย เจริญลงมาเถิดน้อง ลงมาช่วยทุกข์พี่ ปีที่แล้วมานี้ พี่บัคสีหนักหนา โอ้เจ้ารูปหงส์ พี่ตรงมาหา เอววัลย์ขวัญตา มาช่วยข้าสักที แม่ทองเนื้อดี ใจคินะน้องนะน้อง ยา เร็ว ๆ เข้านะน้อง ว่องไวสักน้อยหนา พี่นั่งคร่ำท่ากานดา เนื้อเหลืองดำเหนิน แม่ทองร้อยซ่ง ฟังเสียงพี่เจริญ นางหงส์ดำเนิน เจ้ากระโคคลงมา นีหรือตัวแข็ง ตัวเรียวตัวแรง ตัวแข็งตัวกล้า นายเจ้าให้หา ว่าเจ้ากล้าเหลือใจ ถามชื่อนั้นไซ้ร้ ชื่อว่านางทองสาว มาจะไปด้วยพี่ น้องอย่าเศร้าสร้อย แม่นางสาวน้อย ตัวกล้าเหลือใจ...

โอ้ทองร้อยซ่ง ฟังเสียงพี่วอน เจ้ามาฟังเป็นแถว มาแล้วอย่าจร โอ้เจ้างามอน บังอรขวัญเอช คนหนึ่งโถมงาม แม่ผู้ทราชมชย อย่าได้ละเลย อยู่หัวนาวา ถัดมานั้นเล่า รูปร่างงามขาว สวยนักสวยหนา คนที่สามดำแดง เร็วแรงแข็งกล้า อยู่ท้ายนาวา รักษาประจำ สามคนนี้แล้ว อย่าได้รู้แพ้ แก่หมู่ชนา อย่าให้เพื่อนเขาว่า งามิเสมา
(ทวนชัย เทศรัตน์ จังหวัดชุมพร)

รายละเอียดเกี่ยวกับบริวารของแม่ย่านางในคัมภีร์ที่ 2 นั้น นอกจากจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของแม่ย่านางและบริวารทั้งหลายแล้ว จะเห็นได้ว่ามีรายละเอียดเกี่ยวกับมีสิ่งศักดิ์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวแม่ย่านางเองด้วย คือเทวดาที่รักษาป่าและฝูงผีพญาไม้ที่อาศัยอยู่ในป่า คือ ปู่เจ้าเขาเขียว ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่รักษาป่า และเป็นหัวหน้าบรรดาผีป่าทั้งหลาย

ปู่เจ้าเขาเขียว รู้ซักรอกเรียก ผมคัคทั้งสอง จอมขวัญโถมทองโถมไหล ไปเถิดลูกอา รับของบูชา มาให้พ่อกัน ตรัสเรียกบริวาร แต่ล้วนชำนาญ อินทนิลดำเชิง สัมกับด้วยกัน เร่งรีบผายผัน ให้ทันเวลา สะบ้าเถาใหญ่ ข้ามแม่น้ำไป ขึ้นห้วยเหวผา ควบคุมบริวาร แต่ล้วนกล้าหาญ บริวารซ้ายขวา ครอบถ้วนแปดสมุทร รีบรุกไล่คลคลา บัคเคียวมิช้า มาถึงพิธี...

(จิน ราชธานีชัย จังหวัดชุมพร)

เป็นที่น่าสังเกตว่าปู่เจ้าเขาเขียวเป็นผู้ที่มีอำนาจในการบังคับบัญชาเหนือกว่านางไม้ ดังจะเห็นได้จากที่ปู่เจ้าเขาเขียวสามารถสั่งให้นางไม้และบริวารทั้งหลายไปรับเครื่องบูชาสังเวชแม่ย่านาง และสามารถสั่งสอนวิธีปฏิบัติตัวของนางไม้เมื่อไปเป็นแม่ย่านางเรือ

ค. รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญเรือ

รายละเอียดเกี่ยวกับพิธีทำขวัญเรือ ได้แก่ รายละเอียดของอุปกรณ์ในการประกอบพิธี รายละเอียดเกี่ยวกับเรือ เครื่องสังเวย และขั้นตอนในการประกอบพิธี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดอกไม้เจ็ดสี งาม(เลิศ)เฉิดฉนั้น กระแจะจวงจันทร์ ตั้งเคียงเรียงราย ขนมห่มแดง ขนมห่มขาว ข้าวเหนียวข้าวเจ้า กล้วยอ้อยเหลือหลาย ถั่วงาสาธุ มียู่มากมาย แต่สวนดอกไม้ ทุกพันธุ์นานา เหล้าข้าวปุปลา เขาแต่งไว้ถ้ำ ย่านนางทั้งสี่ โฉมครูยุพิน เจียโสศพิงอิน คำเชิญของข้า มาคู่สารับ ล้วนกับดี ๆ หัวหมูบายศรี มากมีครบครัน ของคาวของหวาน มะพร้าวจาวตาล สารพัดจัดสรร ถ้วนถี่ พิพร้อม แป้งหอมน้ำมัน กล้วยอ้อยด้วยกัน ครอบเครื่องโภชนา ขนมห่มโคลูกเฒ่า ขนมห่มแดงขาว มากมายหนักหนา จัดไว้ถูกต้อง ข้าวพองกะลา เมื่อย่านนางนาว่า มาให้ทุกคน

(จิน ราชวณิชย์ จังหวัดชุมพร)

การประกอบพิธีทำขวัญเรือของนายจินได้จัดเตรียมเครื่องสังเวยตามที่กล่าวไว้ในบททำขวัญ คือ ดอกไม้เจ็ดสี แป้งหอมน้ำมันจันทร์ รวมทั้งอาหารคาวหวาน เช่นขนมห่มแดง ขนมห่มขาว ข้าวเหนียวข้าวเจ้า กล้วยอ้อย หัวหมู บายศรี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าเครื่องสังเวยที่เป็นอาหารคาวหวานหลายอย่างเช่นกล้วย อ้อย ถั่วงา ขนมห่มแดง ขนมห่มขาว รวมทั้งบายศรีเป็นเครื่องสังเวยที่ใช้กันทั่วไปในพิธีกรรมต่างๆ อาจกล่าวได้ว่าสำหรับเครื่องสังเวยในการทำขวัญเรือนั้นไม่ได้แตกต่างจากเครื่องสังเวยในพิธีกรรมอื่นๆ นัก ยกเว้นเครื่องสังเวยสำหรับเมื่อย่านางโดยเฉพาะเท่านั้นที่แตกต่างออกไป เช่นเสื้อผ้าเครื่องแต่งตัว แป้ง หวี และกระจกซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับแต่งหน้าและแต่งตัวของเมื่อย่านาง รวมทั้งอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ตกแต่งเรือเท่านั้น

ง. เนื้อหาเกี่ยวกับการแข่งขันเรือ

เนื้อหาเกี่ยวกับการแข่งขันเรือเป็นเนื้อหาหลักของบททำขวัญเรือกลุ่มที่ 2 ที่แตกต่างจากสำนวนหลักกลุ่มอื่นๆ คือ การกล่าวถึงการแข่งขันเรือ ทำให้มีพยางค์กึก และโดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับการทำขวัญผีพาย

การแข่งขันเรือขานนั้นจะต้องมีกติกาในการแข่งขันซึ่งในแต่ละจังหวัดจะมีกฎกติกาที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร นอกจากเรือจะต้องเข้าเส้นชัยเป็นลำแรกแล้ว จะต้องมีการขึ้นโขนเรือเพื่อชิงธงที่อยู่ตรงเส้นชัยด้วย จึงจะถือว่าชนะเลิศ ถ้าเรือลำใดเข้าเส้นชัยเป็นลำแรก แต่ไม่สามารถที่จะคว้าธงแดงมาได้ก็จะต้องเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ฝ่ายที่เข้าเส้นชัยทีหลัง แต่สามารถคว้าธงแดงมาได้ เนื้อหาเกี่ยวกับกติกการแข่งขันเรือปรากฏอยู่ในบททำขวัญเรือด้วย

ปีนี้ปีปีคาด น้องอย่าให้พลังพลาด แข่งให้ไฉฉล ไตรรงค์ธงชัย เขาปีกไว้
ไว้ตรง พวกเราทุกคนต้อง เร่งรีบไปจับเอาเป็นของกลาง เขาวางเอาไว้ ใครไวใครก็ได้
อย่าให้มันเปล่า ผีพรายฝ่ายเรา ต้องกำหมัดและกัดฟัน แม่ย่านางประยงใจกล้าเจ้าเอย
น้องอย่าลืมน้อยเลย อย่าลคหซ่อนผ่อนผัน ให้น้້อมมีคบะ จงมานะกัดฟัน อย่าผ่อนให้
มัน ธงเคิมพันเป็นของเรา

(ทวนชัย เทศรัตน์ จังหวัดชุมพร)

นอกจากการทำขวัญแม่ย่านางแล้ว บททำขวัญเรือกลุ่มที่ 3 นี้แตกต่างจากบททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มอื่นๆ เพราะมีการทำขวัญผีพายอีกด้วย การทำขวัญผีพายนั้นมีเนื้อหาสำหรับผีพายโดยเฉพาะ คือหมอลำจะมิดัวบทเฉพาะแยกต่างหากสำหรับใช้ให้กำลังใจผีพาย เพื่อปลุกใจและทำให้ผีพายทั้งหมดเตรียมพร้อมสำหรับการแข่งขัน นอกจากนี้จะมีดัวบทโดยเฉพาะสำหรับการปลุกใจผีพายแล้วยังมีการเจิมหน้าผากผีพายทุกคนเพื่อความเป็นสิริมงคลอีกด้วย

ศรีศรี สวัสดิ์ ข้าขอเชิญ คำเหินนางไม้ ทำขวัญผีพาย ให้ถ้วนทุกคน อย่าทำ
ใจอ่อน นางไม้ให้พร สมพิศสมผล ผ่าคาดบันเวย ให้มันทุกคน พายในสาชล อย่า
หย่อนศรัทธาอย่าให้พลาดพลัง กล้ามเนื้อกล้ามเนื้อ กล้ามแขนกล้ามเนื้อ ผ่าพันสิริษะ
มิตบะเคชา เอาชาติตั้งหน้า สีแดงแสงคี โคมทองถือทัน กำกับเอาไว้ คูให้ถ้วนถึ
โคมไพรอยู่หน้า รักษาไพรี ย่านนางทั้งสี่ มุ่งแลแต่ธง อย่าเหลียวหน้าหลัง
ระมัดระวัง เอาที่ประสงค์ พายเอาพายเอา อย่าเมานั่งงง นายท้ายเปิดส่ง จับธงชาติ
ไทย

(จิน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

ที่จริงแล้วธงที่ปักไว้เป็นเพียงธงสีแดงเท่านั้น มิใช่ธงไตรรงค์หรือธงชาติไทย ซึ่งมีสามสี คือ แดง ขาว และน้ำเงิน แต่ข้อมูลที่ถูกดึงคือผู้ที่ชนะนอกจากจะต้องเข้าเส้นชัยเป็นอันดับหนึ่งแล้ว จะต้องคว้าธงแดงมาให้ได้ด้วย เนื้อหาของบททำขวัญผีพายนอกจากเน้นการให้กำลังใจผีพายและการกล่าวถึงกตติกาการแข่งขันแล้ว ยังมีเนื้อหาที่เป็นเวทมนตร์คาถาที่แทรกอยู่ในตัวบทหรือท้ายบทอีกด้วย ทั้งนี้เพราะอาจมีการใช้ไสยศาสตร์ในการทำฝ่ายตรงข้ามแพ้การแข่งขันได้ แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เวทมนตร์คาถาก็เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เกิดความมั่นใจในการแข่งขันได้อีกทางหนึ่ง ดังตัวอย่าง

โอมมันมหมัน โอมกงมหาดง ขวัญเจ้าอย่าหลง กลับยังพฤกษา โอมผูกมหา
ผูก บรรจุนาวา ขวัญต้องรักษา เป็นมหมามงคล ผูกผูกมัดมัด รัศรัศรีริงง อยาคืออย่า
คิง ระหะहन ล่มหัวงมท้าย ผูกไว้ด้วยมนต์ ขวัญอยู่ด้วยมนต์ จงประสิทธิ เเบะผูก
มัด รัศจุจตุกฤคาอิมัจจัง ประดิสังขารปะดิเสปิงคะรัง ทั้งสองนางไม้ ที่จะฝากไว้
กับเรือลำใหญ่ ใครเรียกอย่าขาน ใครวานอย่าไป อยู่อให้ตั้งใจ สวัสดิมงคล

(หลวงพ่อบุช สันตจิตโก จังหวัดชุมพร)

สำหรับการสืบสาน และการสร้างสรรค์ตัวบทในกลุ่มที่ 2 นี้มีตัวอย่างของการปรับแปลงรูปแบบของตัวบทที่ชัดเจนที่สุด คือบททำขวัญของนายจินที่นำบทโองการสำนวนหลวงพ่อบุชมาปรับแปลงให้เป็นบทเชิญแม่ย่านาง ดังตัวอย่างที่จะเปรียบเทียบดังนี้ ซึ่งตัวบทที่ปรับแปลงแล้วได้ปรากฏในบทของนายทวนชัยด้วย ตัวบทต้นแบบในที่นี้คือโองการของหลวงพ่อบุช ซึ่งมีเนื้อหาบางส่วนดังต่อไปนี้

โอมสิทธิครูอาจารย์ ท่านให้ภูษา รูปเทียนชวลา ข้ำจุดตามฉวย อังเชิญ
พระเพลิง ส่ามะเลิงพระพาย เทวาทังหลาย ท่านผู้เป็นนาย และอิสาดฝูงผี เชิญท้าว
ภูรงค์ อิกเชิญกรุงพาลี ทั้งนางพระธรณี เป็นเจ้าบาล เทวาทิวทอง ในห้องคง
คาน วันนี้มีกร เรียกก้านมา เล่าเล่นในการ ในดับในดอง เข้าที่ไหนก็ไม่หลับ
อินทนิลจ้วงแหง เรี่ยวแรงกระยับ กะหลุมพ่องขัน รับเจ้าฝูงผี สัมกบเสียงดี เสียงปี

คิดพิณ กะเรียงทองพริ้ง นางนินไม้หว่า ตะโกพะวา ไม้หว่าไม่เรียง กะหนุนเพราะ
เพียบ ร้องให้เสียงดัง

(หลวงพ่อบุช สนุกจิตโก จังหวัดชุมพร)

การปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบท ทำโดยการตัดเนื้อหาส่วนกลางจนกระทั่งถึงตอนจบของตัว
บทออกไป คงเหลือไว้แค่การขึ้นต้นซึ่งแต่งด้วยสุรางคนางค์ 28 ประมาศสองบทเท่านั้น พร้อมกับการ
แต่งเติมเนื้อหาที่เหมาะสมกับการเชิญแม่ย่านางเข้าไป คือ การกล่าวถึงปู่เจ้าสมิงพราย การกล่าวเชิญแม่
ย่านางโดยการกล่าวถึงชื่อแม่ย่านางทั้งสิ้น และการกล่าวถึงเครื่องสังเวทอาหารคาวหวานต่างๆ ซึ่งบท
ของนายจีนและนายทวนชัยต่างก็เป็นสำนวนเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

โอมศรี ๆ ถิทธิการครูอาจารย์ เธอให้ภูษา รูปเทียนขวตา ตัวข้าตามถวาย
อัญเชิญพระเพลิง สัมมะเลิงพระพาย ท่านผู้เป็นนาย อีชาติฝูงผี เชิญเท้าภูษงค์ อีกทั้ง
กรุงพาลี ทั้งนางคงคา เป็นเจ้าวาริ ทั้งแม่ นางธรรณี เจ้ากรุงบาดาล ปู่เจ้าเขาเจ็ว อยู่ใน
ไพรสถาน วันนี้มีการ ข้าขอเชิญท่านคลาไคล เชิญเจ้าวายุพัด เหวกลมหมัดคุด ย่านาง
เรือใหญ่ ข้าเรียกร้องหา รีบมาไว ๆ อยู่ข้าทำไม มาเอาบัดพลี เหล้าข้าวปูปลา เขาแต่ง
ไว้ถ้า ย่านางทั้งสี่ โคมครุฑพิน เงี้ยวไสคพังอิน คำเชิญของข้า มาดูสำหรับ ถ้วนกับดี ๆ
หัวหมอบาศรี มากมีครบครัน ของคาวของหวาน มะพร้าวจาวตาล สารพัดจัดสรร
ถ้วนถี่ พิพร้อม แป้งหอมน้ำมัน กล้วยอ้อยด้วยกัน ครอบเครื่องโภชนา ขนมหิลูกเผ่า
ขนมหัดแดงขาว มากมายหนักหนา จัดไว้ถูกต้อง ข้าวพองกะลา แม่ย่านางนาวา มา
ให้ทุกคน นางสร้อยศรีประจันทร์ เชิญมาด้วยกัน อย่าให้ตกหล่น มาจัดผีพายในเกลียว
สายชล เชิญมาอย่าพัน ไปที่แห่งใด เจ้าสร้อยสุมาลี ขวัญเจ้าอย่าหนี อย่าได้ไปไหน
ใครเรียกอย่าขาน ใครวานอย่าไป มีจิตมีใจ มาในทนเทียน

(จีน ราชวานิชย์ จังหวัดชุมพร)

เมื่อกล่าวถึงวิธีการปรับเปลี่ยนเนื้อหา จะเห็นได้ว่าเนื้อหาที่ต่อเนื่องกันจากการเชิญเทวดาและ
ขับไล่ผีซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของโองการของหลวงพ่อบุช กลับกลายเป็นตัวบทที่ใช้ในการเชิญแม่
ย่านางของนายจีนและนายทวนชัย โดยการเติมเนื้อหาเกี่ยวกับชื่อแม่ย่านางและเครื่องสังเวท พร้อมทั้ง
การเชิญแม่ย่านางมารับเครื่องสังเวทเหล่านั้น นี่เป็นตัวอย่างของการสร้างสรรค์ใหม่อย่างหนึ่งของหมอบ

ขวัญคือการปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบท จากตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ คือโองการที่ใช้ในการขับไล่สิ่งชั่วร้ายไป กลายมาเป็นบทเชิญขวัญแม่ย่านาง นอกจากการสร้างสรรควิธีต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว การที่นายจีนได้นำบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ มาใช้ร่วมกับการทำขวัญเรือ เช่นบททำภูมิ บทกำเนิดพระภูมิ และบทเชิญเทวดาทั้งแปดทิศ ซึ่งมีเนื้อหาค่อนข้างยาวมากกว่าบททำขวัญแม่ย่านาง ก็เป็นตัวอย่างของการสร้างสรรค์ใหม่อย่างหนึ่งคือการแทรกตัวบทนั่นเอง

บททำขวัญในกลุ่มที่ 2 นั้นมีวิธีการสืบสานและการถ่ายทอดกันเองภายในกลุ่ม ตัวอย่างของการสืบสานคือบททำขวัญที่พี่น้องของหมอขวัญทั้งสามท่าน ส่วนการสร้างสรรค์ในสำนวนหลักกลุ่มนี้คือการปรับเปลี่ยนรูปแบบของตัวบทและการแทรกตัวบทที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นมาใช้ในการทำขวัญเรือ นอกจากนี้สำนวนของนายจีนยังเป็นตัวอย่างของการนำบทที่ใช้ในพิธีอื่น เช่นบททำภูมิบ้าน และบทที่ใช้ในพิธีสะเดาะเคราะห์มาใช้ร่วมกันในพิธีทำขวัญเรืออีกด้วย

4.2.5.3 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 3 มีบททำขวัญเรือ 2 สำนวน คือ สำนวนของนายคลัง คิชฐรักษ์ ตำบลกาละเกด อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช และสำนวนของนายขอม ธิษรวงศ์ ตำบลเชียรใหญ่ อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราชลักษณะเด่นมีดังต่อไปนี้

บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 3 ของหมอขวัญทั้งสองท่านนี้ ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่บททำขวัญสำนวนเดียวกัน ทั้งนี้เพราะแตกต่างกันในเรื่องของลักษณะคำประพันธ์ คือร้อยคำและกาพย์ยานี 11 แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาที่เด่นที่สุดของทั้งสองสำนวนคือตำนานแม่ย่านางเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงบททำขวัญทั้งสองเข้าด้วยกัน

ก. ตำนานที่กล่าวถึงความเป็มาของแม่ย่านาง

ตำนานแม่ย่านางถือว่าเป็นเนื้อหาที่เด่นที่สุดของสำนวนหลักกลุ่มนี้ สำหรับเนื้อหาของตำนานนั้นได้กล่าวไว้ในองค์ประกอบของบททำขวัญเรือในส่วนของบทเชิญขวัญแม่ย่านางข้างต้นแล้ว ดังนั้นจะยกตัวอย่างการกล่าวตำนานนางไม้ซึ่งเป็นแม่ย่านางแต่เพียงเล็กน้อยดังนี้

พ่อประคองยกพาลูกสัก เพราะความรักพระธิดา เอามากล่อมเกลี้ยงเลี้ยงรักษา
นับวันมาได้สิบห้าปี รุ่งแรกแตกเนื้อสาว กำลังสาวสมศักดิ์ศรี นางโคในปฐพี จะเอามา
เปรียบไม่เทียมทัน ลูกสำคัญว่าโจรป่า เป็นพระบิดาของดวงจันทร์ ลูกถามว่ามารดาฉัน
อยู่ไหนเล่าพระบิดร พ่อบอกลูกได้หลอกหลอน บอกว่าพระมารดรเกิดเข้ามาได้ห้าวัน
โลหิตทำพิษกล้า พระมารดาเข้าอาศัย เป็นกรรมของนักโทษ กำพร้าแม่มาแต่เยาว์ บิดา
รักษาเข้า เลี้ยงลูกเต้าอยู่ชายเขา พลันสิ้นสมบัติเรา เก็บดับไว้ให้จงดี โจรงูคสังสอน ทุก
ข้อซ่อนสอนถ้วนดี ลูกเป็นสาวพรหมจารี สวงวนตัวให้ดี จงเสียมกาย

(กลิ้ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ตัวอย่างที่ยกมาเป็นส่วนหนึ่งของตำนานแม่ย่านางตอนที่นายโจรลักพระธิดามาเลี้ยงเป็นลูก
เมื่อพระธิดาเติบโตขึ้นนายโจรก็ได้โกหกว่านางเป็นลูกของตน และกล่าวว่าแม่ของนางนั้นเสียชีวิตหลัง
จากคลอดนางได้เพียงห้าวัน พร้อมทั้งสั่งสอนให้นางเก็บรักษาสมบัติที่มีอยู่มากมายไว้ให้ดี และสอน
ให้นางรู้จักเสียมเจียมกายและรู้จักสวงวนตัวไม่ข้องเกี่ยวกับผู้ชาย

ฝ่ายนายพรานต่อไก่อ ยากได้ไขแม่บุญหนัก ว่าขอครกอยู่คนเดียว ในไพร
เขี้ยวเปลี่ยวกาย อุ่มไก่อพามาใกล้ไข ครั้นนายพรานวางไก่อลง ไก่อทะนงปรับปีกขัน นาด
นักธรรมค้อยเบือนพักตร์ ใครรู้จักจึงถามไป ว่าสัตว์อะไรที่ท่านพา พรานบอกนางว่า
นี่คือไก่อ เอะบิดาทข่วนกยาง พรานบอกนางว่าโน่นฝูงวิหคอยู่บนปลายไม้ บอกโฉม
ฉายมิได้พราง นั้นลิงค่างบ้างชะนี นางขุพิลันสงสัย บิดาไทบอกไม่ตรง

(ขอม อักษรวงษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

เนื้อความที่ยกมานี้เป็นบททำขวัญอีกสำนวนหนึ่งที่กล่าวถึงตำนานแม่ย่านางเป็นตอนที่
นายพรานต่อไก่อได้พบกับแม่ย่านาง แม่ย่านางเมื่อเห็นไก่อที่นายพรานนำมาด้วย นางก็ถามนายพรานว่า
เป็นสัตว์อะไร นายพรานก็ตอบโดยมิได้อำพราง พร้อมกับบอกชื่อของสัตว์ต่างๆ ที่อยู่บริเวณนั้นให้
นางรู้ทั้งหมด แม่ย่านางจึงเริ่มกลางแกลงใจใจพ่อของตนเองที่ปกปิดอำพรางและบอกชื่อสัตว์ต่างๆ ไม่
ตรงกับความเป็นจริง

ท้ายที่สุดคำานานก็จบลงด้วยการที่ตัวละครทุกตัวเสียชีวิตทั้งหมด แม่ย่านางกลายเป็นนางไม้ ตะเคียน นายโจรกลายเป็นไพร่เจ้าป่า นายพรานต่อไก่กลายเป็นเทพารักษ์ สุนัขแดงดำกลายเป็น วิญญาณที่อาศัยอยู่ในป่า และวิญญาณทั้งหมดก็คอยพิทักษ์ต้นตะเคียนที่อยู่ในป่านั้นเอง และมีเรื่องเล่า ต่อมาอีกว่านายสอนผู้มีฝีมือในการสร้างเรือต้องการไม้ตะเคียนมาทำเรือ จึงเข้ามาในป่า เห็นไม้ ตะเคียนที่แม่ย่านางสิงสถิตอยู่มีลักษณะตามที่ต้องการจึงเลือกไม้นั้นมาทำเรือ ก่อนจะตัดไม้ก็ได้ทำพิธี ขอบไม้จากเทวอารักษ์ เมื่อนั้นนางไม้ตะเคียนจึงปรากฏตัวออกมา นายสอนเห็นนางไม้ตะเคียนก็รัก ชอบ จึงได้นางไม้เป็นเมียและชวนนางไม้ไปอยู่ด้วยกัน ตั้งแต่นั้นมานางไม้ตะเคียนก็กลายเป็นแม่ ย่านางตามไปคอยพิทักษ์รักษาเรือมานับแต่นั้น กลายเป็นแบบแผนที่ปฏิบัติสืบมาว่าก่อนที่จะตัดไม้ไป ทำเรือจะต้องมีการบวงสรวงสังเวยเพื่อขอไม้จากนางไม้และเทพารักษ์ที่สิงอยู่ ณ สถานที่นั้นก่อน เนื้อ หาในคำานานนอกจากกล่าวถึงที่มาของแม่ย่านางคือนางไม้ตะเคียนแล้ว ยังมีรายละเอียดเกี่ยวกับแม่ ย่านางและบริวาร และเทวดาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

คำานานแม่ย่านางของหมอขวัญทั้งสองท่านถือว่าเป็นคำานานเดียวกัน ทั้งนี้เพราะมีเนื้อความ เหมือนกันทั้งหมด มีเพียงรายละเอียดปลีกย่อยเพิ่มเติมเรื่องราวเกี่ยวกับชายหมอที่หว่านถั่วหว่านาง มาตามรายทางหลังจากที่ไปรักษาแม่ย่านางของนายกั้งเท่านั้น

ข. ลักษณะทางวรรณศิลป์

หมอขวัญทั้งสองท่านใช้ลักษณะคำประพันธ์ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง นายขอมนั้นใช้ร้อยคำ ในเนื้อหาเกี่ยวกับคำานานแม่ย่านาง ส่วนเนื้อหาตอนที่เชิญแม่ย่านาง และบริวารทั้งหลายใช้ สุรางคนางค์ 28 เนื้อหาตอนที่เชิญครูใช้คำประพันธ์กาพย์ยานี 11 ส่วนนายกั้ง ใช้กาพย์ยานี 11 ใน เนื้อหาที่เป็นคำานานแม่ย่านาง ใช้สุรางคนางค์ 28 และกาพย์ยานี 11 ในตอนเชิญแม่ย่านางและบริวาร และใช้ร้อยชวาในบทเชิญครูและตอนเชิญขวัญของแม่ย่านาง

จะเห็นได้ว่าลักษณะคำประพันธ์ของหมอขวัญทั้งสองมีหลายประเภท และถึงแม้จะมีคำ ประพันธ์บางอย่างที่ซ้ำกัน เช่น กาพย์ยานี 11 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 แต่อย่างไรก็ตามด้วยบทของทั้ง สองท่านส่วนใหญ่มีเนื้อความที่ต่างกัน มีเพียงส่วนเดียวเท่านั้นที่เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือบทสุดท้ายของทั้งสองท่านซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับคาถา และการเชิญแม่ย่านางและบริวารมารับ เครื่องสังเวยบางตอนแต่งด้วยคำประพันธ์คล้ายกาพย์สุรางคนางค์ 28

อังเชิญขวัญแม่สุดใจ เจ้าอย่าไปไหน จิตพะวงหลงเหลือ เจ้าอย่าเที่ยวเคล็ดเปิด
เปิง ภริมย์เริญเริง บันเทิงงามสรรพแม่เสด็จกลับมา เจ้าอย่าไปชมป่าหิมพานต์ หนทาง
กันดาร กลางดงในพงเนินยา ดอกไม้กลิ่นกลาดคายดา หอมหวนนาสา นาธิกระรื้น
ชื่นใจ จตุบาททวิบาท กลิ่นกลาดวิโรฒโคดไขว่ แม้นขวัญเจ้าไปตกทิศใด ขอท่านผู้
ใหญ่ ช่วยส่งขวัญให้มา อาคัจฉายะ อาคัจฉาหิ มานิมามา

(กลิ่ง คิชฐุรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

อังเชิญขวัญเจ้าเอย อย่าละเลยไปหนแห่งใด ขวัญเจ้าอย่าเที่ยวไพร ไปชมสัตว์
น้อยใหญ่ เสือสีแรดช้างกวางทราย ขวัญเจ้าชมนางจี๋หนอน กายาอ่อนๆ กำลั้งเลิศเจ็ด
ฉาย ขวัญเจ้าอย่าเที่ยวเปลือยกาย ไปกลางป่าไม้สัตว์ร้ายมันจะทำย่ำยี ขวัญเจ้าอย่าเที่ยว
ชมสระ เขาเรียกว่าสระโมกการะณี มัจฉาน้อยใหญ่อยู่ในสระศรี ตะเพียนทองกุ่มก็ ฉาก
ฉลามตามกัน ขวัญเจ้าอย่าหลง ข้าขอเชิญองค์โถมยงผันผาย ไปชมท่าชลาสาย เขยชม
บุษบงบุษยาต่างๆ อังเชิญขวัญเจ้าเอย อย่าไปชมลำเนาเขาขวาง สีนลานลบลายหลาย
อย่าง น้ำโคนโยนขวาง เวียงวังชั้นช่องปล่องเปลา อังเชิญขวัญเจ้าเอย มาชมกลอดกด้วย
ห้วยเหว ขวัญเจ้ารีบมาเร็วๆ สุริบาตฟาดสายลั่นแลบแปลบปลาบเป็นเพิง

(กลิ่ง คิชฐุรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นเป็นตัวอย่างบททำขวัญที่มีความงดงามทางวรรณศิลป์ การใช้คำซ้อน
เช่น ลำเนาเขาขวาง เวียงวังชั้นช่องปล่องเปลา ลั่นแลบแปลบปลาบ เป็นต้น อีกทั้งการสัมผัสคิดต่อ
กันเป็นคู่ๆ หลายคู่ หรือการวางสัมผัสชิดกันทั้งสัมผัสสระและอักษร ดังที่ได้เน้นข้อความไว้แสดงให้
เห็นความสามารถในการใช้ภาษาของผู้แต่งที่สามารถเลือกสรรคำที่มั่งคั่งสัมผัสคล้องจอง มีความ
หมายใกล้เคียงกัน ซึ่งคำทั้งหลายเหล่านั้นก่อให้เกิดเสียงที่ไพเราะ อีกทั้งยังเป็นโวหารที่ทำให้ผู้ฟังเกิด
จินตนาการตามภาพที่บรรยายได้อย่างชัดเจน

ค. รายละเอียดเกี่ยวกับการทำขวัญเรือ

ในการทำขวัญเรือนั้นนอกจากแม่ย่านางแล้ว หมอขวัญยังอัญเชิญผู้สูงศักดิ์ไม่ว่าต่าง ๆ เข้ามาร่วม
ทำพิธี ทั้งนี้เพราะแม่ย่านาง ไพรเจ้าป่า และเทพารักษ์ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำ

ขวัญเรือทั้งสี่ และบรรดาฝีพายพวกนี้ก็ล้วนเป็นบริวารของนางไม้ และไพร่เจ้าป่า จึงควรเชิญมารับ
เครื่องบูชาด้วย

สิบนิ้วข้าขอเชิญฝูงผีพญาไม้ เปิดไถ่เหลือหลาย ตั้งไว้เรียงรัน นางตะเคียนคำ
เชิง นางตะเคียนกวดขัน นางตะเรียนเชือกพัน เจ็ดยอดเจ็ดใบ นางตะเคียนชหะเหลือ
ใจ นางตะเคียนร้อนอยู่เหมือนไฟ ต้นไม้ใหญ่ ขวางทางขวางคด (ขวางคดลอบท่า)
นางตะเคียนข้างแทง เร็วแรงเสียวซ่า อินทนิลขวางคด ชะโงกทู่ชะโงกคลอง ขอ
เชิญออกมาจากห้วยหนอง มารับเอาเครื่องสืบบน เชิญมาให้สิ้นทุกฝูงผีพญาไม้ ออคำ
ฉายะ ออคำฉาหิ มานี้มา

(ขอม อภัยวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

บททำขวัญที่ยกมาข้างต้นเป็นการเชิญฝูงผีพญาไม้ให้มารับเครื่องสังเวยที่จัดไว้ ตัวบทนี้หอม
ขวัญคือนายขอมเน้นการกล่าวซ้ำถึงสามครั้ง โดยให้เหตุผลว่าการกล่าวซ้ำไปมาเป็นการเน้นย้ำความ
หมายเพื่อแสดงเจตน์เจ้านงค์และเน้นย้ำว่าหอมขวัญและผู้เข้าร่วมพิธีต้องการเชิญฝูงผีพญาไม้ แม่ย่านาง
และบริวารมารับเครื่องสังเวยที่ได้จัดเตรียมไว้อย่างจริงจัง

สิทธิการิยะตัวข้าขอเชิญ แม่นงครามแม่งามเจริญ ผู้จำเริญเรื่องกระเดื่องยศข้า
ขอเชิญเทพนางไม้ ที่แรงร้ายเกินกำหนด มีฤทธาแสนปรากฏ ข้าจะแทนทดคุณนาง อีก
ทั้งพ่อไพร่เจ้าป่า ขอเชิญมามิเหินห่าง เทพารักษ์สามีนาง เชิญมาด้วยได้ช่วยกัน นายสร
ช่างนาวา ขอเชิญมาดังขำร่าพัน คณะนางนาคคิดพร้อมกัน ทำขวัญนุชสุดสายใจ

(กลิ้ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

สำหรับการตกแต่งประรำพิธีพร้อมทั้งการจัดเตรียมเครื่องสังเวยต่าง ๆ นั้นได้กล่าวไว้ในบททำ
ขวัญด้วย ตัวอย่างเช่นบททำขวัญต่อไปนี้

รูปเทียนชวลา ส่องสี่สิ้นแสงส่องใส เอาม่านกันไว้กันใบ เพดานรับประดับ
ประดา ข้าได้ชักสายมงคลรอบ ตามแคมขอบถ่านาวา ฝ้านุ่งห่มสมยศฐา สีสำหรับไว้รับ
รอง บายศรีแซมดอกไม้ รูปเทียนราชส่งแสงส่อง ถั่วตอกคอกไม้ทอง ล้วนแต่ของเครื่อง

คือๆ ชำรงค์แก้วหรือทองอันแพรวพราว ข้าประดับไว้ออกบายศรี แป้งจันทร์มันหอมมี
เครื่องสำอางประร่วงกาย สาคขาวผ้าขาวปู เชิญโฉมครุฑรับผืนผาย ประดับวรกาย จง
อำนวยการอวยมงคล อีกทั้งที่สิบสอง แต่งรับรองไว้ขอบแล ขอเชิญแม่นิรมล มาเสวยเครื่อง
โอชา เหล้าข้าวเปลือก ไก่ สุราเมรัย อีกทั้งขนมถั่ว งา ปลาหมึกมีหัวหาง ต่างๆ นานา ผักหญ้า
ปลาขี้ ทำตามตำรา อาคัจฉาชะ อาคัจฉาหิ ปลาหมึกมีหัวหาง

(กลิ้ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

ในคัวบททั้งหมดของกลุ่มนี้มีเพียงส่วนเดียวที่คล้ายคลึงกัน คือตอนที่เชิญแม่ย่านาง ไพรเจ้าป่า
เทพารักษ์ และนายสอน รวมทั้งนายวางที่ถือเป็นบริวารของแม่ย่านางอีกคนหนึ่งให้มาช่วยประจำเรือ
และช่วยดูแลรักษาเรือ การขึ้นคัวบทของหมอบขัวทั้งสองท่านแตกต่างกันมาก แต่เนื้อหาต่อมาในช่วง
กลางของคัวบทคาดว่ามีจากตำนานเดียวกัน ซึ่งจะเปรียบเทียบกันดังนี้

...มาประจำคัวประจำใบ มาประจำแจวแนวโน ประจำวางรักษา ตัวท่านทั้งนี้
ขอให้มีการล้างล้าง นะให้แก้แล้ว โมให้กล้า พุทธาฤทธิแรง พระเจ้าแผลงฤทธิ์ทำแข็ง
เกิดกำลังแรง อย่าละอย่าหย่อน ฝิพายประจำพาย ธิพายสาคร นายห้วยกกร เพื่อป้องกัน
อันตราย นายท้ายประจำทิศ เมื่อเรือจรอย่าให้ผิด ทิศที่จำหมาย พุทธังสังมิ อย่าให้
มีอันตราย เทพเจ้าทั้งหลาย ได้รับเร่่นาวา เพดานม่านกัน เครื่องหอมครบครัน ทุก
สิ้นถ้วนหน้า เทพเจ้าทั้งหลาย อย่าได้เนินทา ขอเชิญท่านมา ล้อมนั่งเข้าเป็นวง ถั่วงา
เครื่องสังเหวย ตามเคยทุกองค์ เทพพะไทเจ้าทรง ได้เร่่นริบนาวา นะมะพะทะ
เหมือนลมพจร สาคระฉาดฉา อิศุวะสุจะกล้า ขึ้นด้วยฤทธิแรง พระทำเบิกให้ท่านอย่า
ได้แอบแฝง ฝิประจำตำแหน่ง อย่าสละแล้วกัน เอหิจงมาอาคัจฉาชะละมาให้พร้อมทั้ง
นั้น กะละงมั้น พะสะอย่าหยอน พุทธังรัตติ สังฆังรัตติ มาอยู่ที่ตามสอน มะอะอุฤทธิ
สอน เกิดฤทธิแรงแข็งขัน นะกันอยู่ประหัว โมกันอยู่ประท้าย พุทธกันอยู่ซ้าย ธากัน
อยู่เบื้องขวา ะกันอยู่เบื้องบนนภา หุยกยาอย่าให้พาน อะสังวิสุโลปุสะพุกะปลุกขึ้น
อย่าช้า เกิดขึ้นอย่างนาน ให้ขนพองสยองเกล้า มีแรงเท่าคชสาร เฉชะพุทธมนต์บันดาล
ให้มารอัปราชัย ชัยปริพุนชั้นตุจะมหาชัยโย ฯ

(ขอม ถักขรวงศ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

...ประจำคูประจำใบ ประจำเครื่องกลแนวใน นระวางรักษา พวกท่านทั้งนี้ มี อิทธิเชียวชาญหาญกล้า นะแก้วโมกล้า ฤทธาเรี่ยวแรง อย่าหุคห่าห่อน พุทธรังสิตมี อันตรายอย่าได้มี เมื่อเวลาขบวนจร อิสระวาสุ แก้วกล้ารอนรอน พุทธรังสิต รัมมังรัตติ ตั้งฆังรัตติ ขอให้ประสิทธิเหมือนเรือนายสร มะอะอุฤทธิรอน เกิดแรงเครื่องกล นะกัน ข้างหัวโมกันข้างท้าย พุทธรังสิตข้างซ้าย ธากันข้างขวา ยะกันบนนภา กัยอย่าได้พาล อะ สังกวิสุโลปุสะพุพะ เกิดขึ้นอย่าช้าเกิดขึ้นอย่านาน เรี่ยวแรงแข็งกร้าว แรงเท่าคชสาร พุทธรณดับันดาล ให้พวกมารอัปราชัย โอมสะมินันตฺ พุทธรันตฺจะมหาชัย ชัยๆๆ โยๆๆ

(กลิ่ง คิชฐรักษ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช)

แม้ว่าความสั้นยาวของตัวบทจะแตกต่างกัน แต่เนื้อความส่วนใหญ่โดยเฉพาะคาถาต่างๆ เป็น คาถาเดียวกัน ที่มีแตกต่างกันบ้างอาจเนื่องจากระบวนการถ่ายทอดและการสร้างสรรค์ของหมอขวัญ ถือได้ว่าสำนวนหลักในกลุ่มนี้นอกจากจะมีตำนานแม่ย่านางเป็นตำนานเดียวกันแล้ว ก็มีตัวบทที่ เปรียบเทียบข้างต้นที่ทำให้ทราบว่าน่าจะมีเนื้อหาบางส่วนมาจากสำนวนเดียวกัน หรืออาจจะเป็นไปได้ ว่าเดิมนั้นบททำขวัญเรือมีความยาวไม่มากนัก คืออาจจะมีเพียงบทชุมนุมเทวดา และการเน้นเวทมนตร์ คาถาต่างๆ เท่านั้น แต่ต่อมาด้วยการสร้างสรรค์ใหม่ของหมอขวัญ เช่นการนำตำนานมาแต่งเป็นร้อย กรองแล้วนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาของบททำขวัญเรือ หรือการแทรกตัวบทไหว้ครู เป็นต้น จึง ทำให้บททำขวัญมีขนาดยาวขึ้น และช่วยเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีได้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้นตัวอย่างของการสืบสานตัวบทก็คือตัวบทที่ซ้ำกันของหมอขวัญ ซึ่งทั้งสองสำนวนย่อม แตกต่างจากสำนวนเดิม ทั้งนี้เนื่องจากการถ่ายทอดแบบมุขปาฐะทำให้กระบวนการเปลี่ยนแปลงตัวบท เกิดขึ้นได้เสมอไม่ว่าช่วงเวลาใดก็ตาม ส่วนการสร้างสรรค์ใหม่ที่ได้ชัดเจนน่าจะเป็นการแทรกตัว บทซึ่งในที่นี้ก็คือบทไหว้ครูซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบมาในการทำพิธีกรรมต่างๆ อยู่แล้ว นอกจาก การแทรกตัวบทก็มีการกล่าวซ้ำตัวบทเดิมดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น

4.2.5.5 บททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 4 มีบททำขวัญเรือสำนวนเดียว คือบททำ ขวัญเรือสำนวนของนายฉวาง ยงหลี ตำบลท่าชนะ อำเภوتاชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บททำขวัญเรือสำนวนนี้นั้นเป็นบททำขวัญเรือที่แตกต่างจากบททำขวัญเรือของหมอขวัญทุกๆ ท่าน ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งเดียวที่มีลักษณะเหมือนกับบททำขวัญเรือ และบททำขวัญอื่นๆ คือการเริ่มต้นบทด้วยการกล่าวนะโม 3 จบ และบทขมุนุ่มเทวดาเท่านั้น นอกจากนี้ผู้วิจัยยังคาดว่าไม่มีเนื้อความใดที่พ้องกับบททำขวัญเรือของท่านอื่นๆ หรือแม้แต่พ้องกับบทที่มาจากพิธีกรรมอื่นๆ

จากการสัมภาษณ์หมอขวัญทำให้ทราบว่า เป็นบททำขวัญสำนวนนี้ตกทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นหมอขวัญรุ่นก่อนๆ และจะมีการถ่ายทอดคัวบทและพิธีกรรมจากหมอขวัญรุ่นสู่รุ่นที่เป็นเครือญาติที่ใกล้ชิดกัน คือจากพ่อถ่ายทอดสู่ลูกเท่านั้น ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไม่ปรากฏว่ามีบททำขวัญลักษณะเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันในชุมชนอื่นหรือบริเวณใกล้เคียง ซึ่งแตกต่างจากบททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 2 และ 3 ซึ่งสามารถจัดให้เป็นกลุ่มเดียวกันได้ ทั้งนี้เพราะแสดงให้เห็นอิทธิพลของการสืบสาน และการแพร่กระจายของบททำขวัญในชุมชนที่ใกล้เคียงกัน คือภายในอำเภอเดียวกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่หมอขวัญไม่ยินยอมที่จะถ่ายทอดการทำขวัญเรือให้กับคนอื่นๆ จึงทำให้บททำขวัญนี้ไม่มีการแพร่กระจายไปมากนัก มีเพียงการสืบสานกันในครอบครัวเท่านั้น และในขณะนี้นายสังวรมีอายุมากแล้ว และไม่มีผู้สืบทอดการทำขวัญเรืออย่างจริงจัง จึงอาจเป็นไปได้ว่าการทำขวัญเรือและบททำขวัญเรือสำนวนนี้อาจสูญหายไปได้ในที่สุด

ลักษณะเด่นของสำนวนหลักกลุ่มที่ 4 มีดังนี้

ก. ลักษณะทางวรรณศิลป์

ลักษณะทางวรรณศิลป์ของบททำขวัญเรือกลุ่มที่ 4 เกี่ยวเนื่องกับลักษณะคำประพันธ์ ซึ่งใช้ร้อยแก้วเช่นเดียวกับบททำขวัญเรือสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 นอกจากนี้ผู้แต่งยังเน้นเรื่องการใช้ภาษาในการบรรยายและพรรณนา โดยเฉพาะโวหารที่ให้ภาพ คือ คำที่ทำให้เกิดภาพหรือเห็นภาพ ซึ่งเป็นศิลปะของการเรียบเรียงถ้อยคำอย่างมีวิธีการ โดยคำหรือสำนวนโวหารทั้งหลายที่กวีหรือผู้ประพันธ์ใช้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างมโนภาพให้เกิดขึ้นในจิตใจของผู้อ่านหรือผู้ฟังบทกวีนั้นๆ เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังนึกเห็นภาพได้ชัดเจน เข้าใจความหมาย เข้าถึงความคิดและความรู้สึกของผู้ประพันธ์ โดยมีเจตนาให้มีประสิทธิผลต่อความเข้าใจและมีผลต่อความรู้สึกยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อย่านนางไม้ตั้งพระทัยในไพรศรี ครั้นเมื่อถูกสำแดงด้วยแรงขวานเหตุ การณ์พลิกก็มี ให้สะเทือนสะท้านอยู่หวั่นหวาด นางน้องจึงร้องสั่งอาราธนาเทพดา ทุกๆ องค์ ขอท่านได้ช่วยดำรงคุ้มครองรักษาตัวข้านี้ และประยูรวงศ์ล้วนเผ่าพงศ์พรรณไม้ ที่ตั้งอยู่ในกลางป่า ด้วยว่าตัวข้านี้จะขออำลาออกจากคงแสนกัณคาร ครั้นแล้วเทพดาผู้ เป็นประธานเธอก็พิศวง

แสนสงสารแต่นางแสงสายทองที่ร้องสั่งวังเวงใจ ครั้นแล้วเทพดาผู้ประจำ ไพรอวยพรให้มิช้าที นางก็สิ้นโศกความโศกี แล้วก็ล้มลงในหิมวันพนาวาส พวกนาย งานชาวนฉลาดเข้าฟันฟาดขาดต้นปลาย แล้วก็รีบร้อนเข้าชวนขวาชักลากมา นุกหนาม หนาโคนหลักคอ ท้องร่อยหรอปรัดร้าวราน เข้าข้ามห้วยละหานตะพานเชือกกลิ้ง กลับเกลือกอยู่เต็มซัด ขามเมื่อจะพรากพลัดก็มีสบายแต่ปลายคืน ครั้นเมื่อข้ามพื้น มหรรณพ ขวัญของแม่สลักน้ำมาตั้งค่อที่โรงธรรมทำคัคคโคง สนั่นก้องเจ็บบำนำ เวทนา ดีด้วยทั้งทะเลเนินใหญ่ กองเปลวไฟประจำลำ ช่วงกระทำให้เรือบุราณ คืดฝ้า ดานกระหวดเอน ขวัญของแม่อย่าคือเค่นที่ขวช่อนเล่นอยู่ไหนหรือ เจริญมาเถิดนะแม่ มาประจำลำนาวาเป็นย่านาง จะได้เซขชมเครื่องมือสหมางมีต่างๆ แต่งไว้ได้บูชา ให้ แม่ชมให้เต็มตาถ้วนของดี ทุกนานาและราศรีขอเจริญมา

(สังวร ช่งหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

บททำขวัญในตอนนี้เป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความห่วงใยต่อสถานการณ์ในปัจจุบันและ สถานการณ์ในภายภาคหน้าของคนและแสดงความเป็นห่วงต่อพันธุ์ไม้ทั้งหลายในปี คัั้งนั้นการ “อาราธนาเทพดาทุกๆองค์ ขอท่านได้ช่วยดำรงคุ้มครองรักษาตัวข้านี้ และประยูรวงศ์ล้วนเผ่าพงศ์พรรณไม้ ที่ตั้งอยู่ในกลางป่า ด้วยว่าตัวข้านี้จะขออำลาออกจากคงแสนกัณคาร” จึงเป็นสิ่งที่ช่วยสร้าง ความมั่นใจให้กับนางไม้ คัั้งจะเห็นได้ว่า “ครั้นแล้วเทพดาผู้ประจำไพรอวยพรให้มิช้าที นางก็สิ้นโศก ความโศกี แล้วก็ล้มลงในหิมวันพนาวาส” เมื่อเทพดาอวยพรให้นางไม้ นางก็รู้สึกหมดห่วง คลาย จากความวิตกกังวลใจ และสิ้นความทุกข์โศกทั้งปวง

ลักษณะทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งของสำนวนหลักกลุ่มนี้ คือการใช้เสียงสัมผัสในกลุ่มคำ เสียง สัมผัสในกลุ่มคำ คือ กลุ่มของคำที่มีเสียงคล้องจองกันภายในกลุ่ม มีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรก่อให้เกิดความไพเราะ ร่ายยาวเป็นบทประพันธ์ที่นิยมการเล่นคำโดยใช้เสียงสัมผัสในกลุ่มคำมากที่สุด

ความไพเราะของร่ายยาวสำนวนนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการเลือกใช้คำที่มีเสียงเสนาะ คือ มีสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะในวรรคเดียวกัน ดังตัวอย่าง

ย่านางเอ๋ย แม่จึ่งหลีกเลี้ยงเมียมาก่อข่ารูกบั้น จะช้องชูดซึ่งชี้นั้นหมั้นจะราน
 ชำรุดคร้ว ย่านางเอ๋ย แม่จึ่งระวังด้วอย่าคิดคั่น ยามเมื่อล่องเจดียงคลื่น เชิญแม่ประทุม
 ขึ้นมาประจำลำเป็นย่านาง นายช่างประกอบกิจกระชอบซิดให้ชอบซิดไม่ชั่วชวด ชม
 ลวดลายระบายลวดอย่าเบือหน้าย ขามเมื่อจะขึ้นล่องลำพองพายเป็นคู่แข่ง ระวังอย่า
 ระแวงเวียนช่องอย่าให้ต้องซึ่งลมใหญ่ อีกทั้งเครื่องขนคัลโกหรือสายเสาเพลาสไบ
 เจ็บเข้าไปตลอดลำ ย่านางเอ๋ย แม่จึ่งดั่งมโนจำเริญโศคสวนศดับฟังซึ่งคำสอน

(สังวร ช่งหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

นอกจากการเน้นเสียงสัมผัสในกลุ่มคำซึ่งมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรแล้ว ยังมีการซ้ำกลุ่มคำเพื่อเรียกขวัญของแม่ย่านางให้มาประจำเรือ การบรรยายและพรรณนาที่ยกตัวอย่างมาทั้งหมดข้างต้นให้ภาพลักษณ์แม่ย่านางที่ชัดเจน แม่ย่านางของนายสังวรมีลักษณะเช่นเดียวกับบททำขวัญของนายอนันต์และนายท้วม นั่นคือแม่ย่านางมิใช่วิญญาณที่มีนิสัยดุร้าย แต่มีความคิดความรู้สึกต่างๆ เช่นเดียวกับมนุษย์ มีความเสียใจจากการพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่และสิ่งที่รัก ขวัญของแม่ย่านางก็มักอยู่ไม่เป็นที่ชอบที่จะเที่ยวเล่นไปตามสถานที่ต่างๆ ในป่า ทั้งนี้เพราะแม่ย่านางเป็นนางไม้ ส่วนลักษณะนิสัยของแม่ย่านางที่มีความอ่อนน้อมและรับฟังการสั่งสอนจากผู้อื่นก็พ้องกับแม่ย่านางของสำนวนหลักในกลุ่มที่ 2 อีกด้วย

ข. การให้รายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับการสร้างเรือและการทำขวัญเรือ

ในบททำขวัญกล่าวเน้นเหตุการณ์เกี่ยวกับแม่ย่านางตั้งแต่การตัดไม้ การสร้างเรือ จนกระทั่งการทำขวัญเรือ สำหรับขั้นตอนการสร้างเรือนั้นหมอขวัญจะเชิญเทวดาต่างๆ มาประจำลำเรือในแต่ละส่วนเพื่อความเป็นสิริมงคล ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเรือแต่ละลำแบ่งออกเป็นสิบส่วนและดาไม้ซึ่งถือว่าเป็นดวงตาของเรือแต่ละลำในแต่ละส่วนของเรือจะมีความหมายแตกต่างกัน

ศรีๆ สวัสดิเทพเทวา ครั้นเมื่อพระสุริยาภรณ์ ส่องแสงแจ้งจบทั่วพิภพนภาค
 เรียกฝูงคนเข้าทำการ ทั้งนางงานชาตญลาคยกกล้ามาคขึ้นคั้งหมอน ปลงแบบงอนทั้ง

ขวาซ้าย ทวนกุศได้คิดประจำ หมายถึงคัญที่วางกลงกับท้อง พระอาทิตย์ประจำส่วน
ปฐม พระจันทร์อุคมประจำส่วนสอง พระอังคารเข้าประคองประจำส่วนสาม พระพุธ
วนามประจำส่วนสี่ พระพฤหัสบดีประจำส่วนหน้า พระศุกร์อันโสธาประจำส่วนหก พระเสาร์เลิศ
คลิกประจำส่วนเจ็ด พระราหูเสด็จประจำส่วนแปด พระเกตุร้อยแปดประจำส่วนเก้า เทวดาทังนั้น
เล่าเข้าสิงสู่อยู่ประจำลำล้วนย่านาง

เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่งว่าการกล่าวถึงบางส่วนของเรือหายไป คือส่วนที่สิบ ทั้งนี้อาจเนื่อง
มาจากกระบวนการถ่ายถอดที่ทำให้เนื้อหาบางส่วนหายไป สำหรับการเชิญเทวดาประจำจักรราศรีมา
ประจำส่วนต่างๆ ของเรือได้ปรากฏอยู่ในเนื้อหาบางส่วนของบททำขวัญเรือของนายท้วม ในสำนวน
หลักกลุ่มที่ 1 คือ

ข้าแต่เทพคาเข้าทั้งหลายเอ๋ย เสวยทิพย์เนตรและทิพย์กรรม ขอน้อมอภิวันท์
อันข้าขอประกาศทั่วโลกธาตุจักรพาวาล ขอเชิญให้เป็นกำลังของนาวาลำนี้ทั้งสิบส่วน
ส่วนพระสุริยะโดยควนอยู่ส่วนห้า พระจันทร์ราแว่นฟ้าอยู่ส่วนสอง พระอังคารผันของ
อยู่ส่วนสาม พุทธเทวีอวณมาอยู่ส่วนสี่ พระพฤหัสบดีอยู่ส่วนห้า พระศุกร์เสด็จมา
อยู่ส่วนหก พระเสาร์คู่ควมมาอยู่ส่วนเจ็ด พระเกตุรอมมาอยู่ส่วนเก้า เทียวอภิบาลไป
ทั่วโลกลีซึ่หสนัยมาอยู่ส่วนสิบ แทนทิพย์พรรณราย แล้วยกบายศรีมาทำขวัญ

(ท้วม แสงสุวรรณ จังหวัดชุมพร)

เห็นได้ว่าเนื้อหาของบทบางส่วนของนายท้วมขาดไป เช่น ส่วนที่แปดและส่วนที่หนึ่งไม่มีการ
กล่าวถึงเทวดาที่ประจำอยู่ และตำแหน่งที่ห้านี้ได้กล่าวซ้ำกันสองครั้ง โดยมีทั้งพระอาทิตย์และพระ
พฤหัสบดีมาประจำ จากการเปรียบเทียบตัวบททั้งสองเห็นได้ว่าสำนวนคล้ายกัน แต่ละตำแหน่งที่
เทวดามาประจำอยู่นั้นแตกต่างกันเพียงส่วนน้อยเท่านั้น จึงเป็นไปได้ว่าบททำขวัญทั้งสองสำนวนนี้
อาจส่งอิทธิพลถึงกัน แต่สำนวนใดจะเป็นสำนวนเบื้องต้นนั้นไม่สามารถคาดเดาได้ กลับถือว่าการ
แพร่กระจายตัวบททำขวัญเรือที่ส่งอิทธิพลข้ามชุมชนและข้ามจังหวัด คือชุมพรและสุราษฎร์ธานี จาก
เดิมที่สันนิษฐานว่าสำนวนหลักกลุ่มนี้ไม่มีตัวบทส่วนใดที่เชื่อมโยงกับตัวบทอื่นๆ แต่ความคล้ายคลึง
กันดังที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นทำให้ข้อสันนิษฐานเหล่านั้นไม่เป็นความจริง และความคล้ายคลึงกันก็เป็น
สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นสหบทของบททำขวัญเรือได้เป็นอย่างดี

จึงให้สัญญาว่า...(ชื่อเรือ)...ศรีสำอาง ที่แก่งหางเขียนด้วยลายทอง หน้าต่างห้องห้อยโมลิ ถึงวันที่เอาลงน้ำ แจวประจำสำหรับหลัก หางเรือชักสอดใส่ท้าย โภนาโค เทวะสังขาโย ข้าแต่ฝูงเทพคาทั้งหลายเอ๋ย ผู้เสวยทิพย์พิมานในค้ำหนักนี้ จตุราศรีขออัญเชิญลงมาประจำลำลี้ว่น่านาง จึงเอาผ้าสีชมพูบางห้อยหน้าทวนแทนสไบ ยามเมื่อจะขึ้นล่องชลาลัยท่ากระโทกที่หินผาและหญ้าค่อมได้วารีนันมีมาก

(สังวร ย่งหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

ขั้นตอนการสร้างเรือของนายสังวร ย่งหลีนั้นนอกจากมีการกล่าวถึงเทวดาต่างๆ ที่มาประจำในแต่ละส่วนของเรือในขณะที่สร้างเรือ ทั้งนี้เพื่อความเป็นสิริมงคลแล้ว ยังกล่าวถึงการเช่นสรวงแม่ นางไม้ การตัดไม้ จนกระทั่งการสร้างเรืออีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นตอนในการสร้างเรือ นั้นได้กล่าวถึงพระวิษณุกรรมซึ่งถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปกรรมมาบันดาลนายช่างในการก่อสร้างเรือลำนี้

เอหิ เชิญมาเถิดคนะแม่มา มาชมซึ่งบายศรีทั้งซ้ายขวา รูปเทียนชวาลาตามสลอน หมากพลูดอกไม้กรองอันบวรตั้งเอนไว้ มีหลายหลากหมากเรียงรายด้วยแหวนเงินและแหวนทองตั้งรับรองบูชาขวัญ เสื่ออ่อนหมอนทั้งนั้นตกแต่งไว้น่าชมเชย แล้วร้องเรียกไม้ซ้าพลัน พระเจ้าขวัญนาวาเอ๋ย งามจริงยิ่งกระไรเลยมาจับอยู่ที่บายศรี จึงเอาค้ายแดงขาวมาผูกพันให้มันคงจงสวัสดิ์ เพื่อเป็นมงคลศรี ครั้นเสร็จพิธีแล้วจึงหยิบยกเอาแว่นทองอันส่องแผ้วเวียนรับรองต่อกันไป ให้บรรจบครบสามรอบ ชอบด้วยน้ำใจ แล้วให้ตั้งอิโ้ ถันผ้องชัยขึ้นสามลา

(สังวร ย่งหลี จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

นอกจากบายศรีแล้ว ค้ายแดงค้ายขาวเป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่สำคัญในการทำขวัญเรือ รวมทั้งการทำขวัญอื่นๆ ด้วย เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการผูกขวัญ สำหรับการทำให้ขวัญเรือหมอบขวัญจะใช้ค้ายขวัญผูกไว้ที่โขนเรือ พร้อมทั้งมีการเจิมโขนเรือ ดิดทองคำเปลว และประพรมน้ำมนต์ และจุดประทัดเพื่อไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายเป็นอันเสร็จพิธีทำขวัญเรือ

เมื่อวิเคราะห์บททำขวัญเรือสำนวนหลักทั้ง 4 กลุ่มแล้ว มีข้อน่าสังเกตหลายประการเกี่ยวกับสำนวนหลัก ในเรื่องเนื้อหา การสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอด คือ

ก. คำานานเกี่ยวกับกำเนิดแม่ย่านางนั้น เป็นสำนวนของหมอขวัญจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้ง 2 สำนวนและสำนวนเกี่ยวประวัติการทำขวัญเรือก็เป็นสำนวนของหมอขวัญจากจังหวัดชุมพรทั้งสองสำนวนเช่นเดียวกัน ส่วนบททำขวัญแม่ย่านางของจังหวัดสุราษฎร์ธานีไม่ปรากฏว่ามีสำนวนใดกล่าวถึงตำนานแม่ย่านาง

ข. บททำขวัญเรือสำนวนหลักที่เป็นคำประพันธ์คล้ายปรากฏใน 2 จังหวัด คือชุมพร ในสำนวนหลักกลุ่มที่ 1 และสุราษฎร์ธานีในสำนวนหลักกลุ่มที่ 4 ส่วนบททำขวัญที่เป็นคำประพันธ์คล้ายกาพย์สุรางคนางค์ ปรากฏในจังหวัดชุมพรสำนวนหลักกลุ่มที่ 2 และบททำขวัญของนครศรีธรรมราช นั้นเน้นคำประพันธ์คล้ายกาพย์ยานี 11 และร้อยคั่นในสำนวนหลักกลุ่มที่ 3 ซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับตำนาน และมีลักษณะคล้ายร้อยและกาพย์สุรางคนางค์ 28 เพียงเล็กน้อยในบทเชิญขวัญแม่ย่านาง

ค. บททำขวัญแต่ละสำนวนที่วิเคราะห์ข้างต้นล้วนเป็นบททำขวัญที่มีเนื้อหาบางส่วนคล้ายคลึงกันทั้งสิ้น เพียงแต่มีความคล้ายคลึงมากน้อยไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นลักษณะการสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอดของคัวบทที่มีการแพร่กระจายไปสู่ชุมชนหรือท้องถิ่นอื่น

ง. สำหรับการสร้างสรรค์ใหม่ของหมอขวัญที่ปรากฏในบททำขวัญเรือสำนวนหลักทั้งสี่กลุ่ม ได้แก่ การแต่งเติมคัวบทโดยทำให้เป็นร้อยกรองที่สละสลวย การปรับเปลงรูปแบบของคัวบท การแทรกคัวบท การประสมประสานคัวบท การกล่าวซ้ำคัวบท ขาดเพียงการแต่งคัวบทขึ้นใหม่เท่านั้นที่ไม่ปรากฏในบททำขวัญสำนวนหลัก แสดงให้เห็นว่าบททำขวัญเรือแม้จะเป็นสำนวนหลัก แต่ก็มิได้หมายความว่า เป็นสำนวนเดิมที่แต่งในคราวเดียวกัน แต่กลับแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างสำนวนหลักกลุ่มอื่นๆ ด้วย แสดงให้เห็นว่าบททำขวัญเรื่อนั้นมีการสืบสาน การสร้างสรรค์และการถ่ายทอดบททำขวัญเรื่อนั้นเป็นแบบสหบท กล่าวคือมีความสัมพันธ์และมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน

จ. ลักษณะพลวัตของบททำขวัญ ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้เสมอในบททำขวัญเรือ ทั้งนี้เนื่องจากความเป็นมุขปาฐะ ทำให้กระบวนการสืบสาน และการถ่ายทอดเป็นมุขปาฐะ ซึ่งย่อมที่จะมี

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอน อีกทั้งบททำขวัญเรือเป็นวรรณกรรมประกอบพิธีกรรมซึ่ง
หมอขวัญจำเป็นจะต้องมีการท่องจำตัวบท และจะต้องมีความสามารถในการว่าตัวบทได้โดยไม่ติดขัด
โดยเฉพาะในขณะที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และเนื่องจากหมอขวัญหลายท่านมิได้ทำขวัญเรือแต่เพียง
อย่างเดียวยังมีความสามารถในการประกอบพิธีกรรมอื่นอีกด้วย สาเหตุหลายประการที่กล่าวมาล้วนทำ
ให้บททำขวัญเรือมีลักษณะที่เป็นพลวัต(Dynamic) คือเป็นวรรณกรรมที่ไม่หยุดนิ่งและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ